

Procesul de integrare europeană în Balcanii de Vest. Perspective și orientări ale României

---

Miruna BUTNARU-TRONCOTĂ (coord.)
Cristina BĂRĂGĂNESCU
Marius GHINCEA
Radu-Vladimir RĂUȚĂ

Studii de Strategie și Politici SPOS 2023

Studiul nr. 2

*Procesul de integrare europeană în Balcanii de Vest.
Perspective și orientări ale României*

Autori:

Miruna BUTNARU-TRONCOTĂ (coordonator)

Cristina BĂRĂGĂNESCU

Marius GHINCEA

Radu-Vladimir RĂUȚĂ

**BUCUREȘTI
2024**

Coordonator de proiect din partea Institutului European din România: **Ioana-Elena SECU**

© Institutul European din România, 2024

Bd. Regina Elisabeta 7-9

Sector 3, București

www.ier.gov.ro

ISBN online: 978-606-8202-75-4

Studiul exprimă opinia autorilor și nu reprezintă poziția Institutului European din România.

Despre autori

Miruna Butnaru-Troncotă este cercetătoare specializată în politica externă și de securitate a Uniunii Europene și scriitoare. A studiat Științe Politice la Școala Națională de Științe Politice și Administrative (SNSPA) din București. Și-a obținut doctoratul la aceeași universitate, cu o teză despre europenizarea Bosniei și Herțegovinei, obținând diverse burse de cercetare la Berlin, Ljubljana, Graz și Varșovia. Domeniul ei principal de expertiză este reconstrucția post-conflict și integrarea europeană a Balcanilor de Vest. Astfel, a publicat numeroase contribuții academice în acest domeniu. În prezent, lucrează în calitate de conferențiar universitar abilitat și directoare a Centrului de Studii Europene al SNSPA. Face parte din rețele profesionale relevante, precum European Fund for the Balkans Alumni Network, Robert Bosch Alumni Network și rețeaua Ambasadorilor Balkans Beyond Borders. A deținut, de asemenea, mai multe burse de leadership, precum SouthEast Europe Leadership Development Programme, Aspen Young Leaders și International Visitor's Leadership Programme oferit de Departamentul de Stat al SUA. La începutul carierei sale, Miruna a lucrat ca ofițer politic stagiar pentru Ambasada României la Sarajevo (2013) și la Delegația Uniunii Europene la Priștina (2014). Cea mai recentă carte, co-editată cu Radu Cucută și Ali Onur Ozelik, este intitulată „Reconfiguring EU Peripheries: Political Elites, Contestation and Geopolitical Shifts”, urmând să fie publicată la editura internațională Helsinki University Press (în pregătire pentru 2024).

Radu-Vladimir Răuță este doctorand în cadrul Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative și, totodată, cercetător în cadrul Centrului de Studii Europene al SNSPA. A absolvit studiile de licență la University of Hull și Université Libre de Bruxelles (2013) și studiile masterale la SNSPA (2015). Din anul 2017, a coordonat și s-a implicat în proiecte de consultanță în domeniul anticorupției, lucrând cu instituții publice și companii de stat și private, în România și Republica Moldova, deopotrivă. Împietind experiența în consultanță în anticorupție cu cercetările academice, Radu Vladimir Răuță se concentrează, din punct de vedere academic, asupra procesului de europenizare în Balcanii de Vest, reforma statului de drept și eficiența măsurilor anticorupție.

Marius Ghincea este, în prezent, cercetător-doctorand la „Institutul Universitar European” din Florența. Totodată, este lector asociat la Universitatea Syracuse (Florența, Italia), acolo unde predă cursuri legate de relațiile internaționale. Este, de asemenea, co-fondator și director executiv al Institutului Quartet, un think-tank cu sediul în București, dar și Senior Fellow la GlobalFocus Centre din București. În trecut, a fost beneficiarul a mai multor burse, printre care una Fulbright și Global Leaders Fellow la George Washington University, un EUI-Oxford Dahrendorf Fellow la Colegiul St. Anthnoy, Oxford, și Research Fellow la „Hertie School” din Berlin. Acesta a predat, de asemenea, la Johns Hopkins' School of Advanced International Studies din Bologna și la Școala de Guvernanță Transnațională din Florența. În afara sferei academice, Marius Ghincea este implicat activ în cercetarea legată de politicile publice și, totodată, oferă consultanță actorilor privați sau publici din țară sau străinătate. Pe parcursul deceniului trecut, acesta a acumulat experiență în diferite *think-tank*-uri specializate pe teme de politică externă și de securitate, precum și în domeniul riscului politic.

Cristina Bărăgănescu este specialistă în relații externe europene, cu precădere în ceea ce privește Politica de Extindere și Politica europeană de vecinătate. Și-a dezvoltat experiența profesională în cadrul administrației publice europene în instituții precum: Serviciul European de Acțiune Externă, Comisia Europeană (Direcția Generală „Politica europeană de vecinătate

și negocierile privind extinderea”) și Agenția Europeană pentru Poliția de Frontieră și Garda de Coastă (FRONTEX). Cristina Bărăgănescu este licențiată în Relații Internaționale și are un Master în Analiză Politică și Politici Publice, cu o teză despre impactul politicii externe a UE asupra reformelor statului de drept din vecinătate.

About the authors

Miruna Butnaru-Troncotă is a researcher specialized in the foreign and security policy of the European Union being, also, a writer. She studied Political Science at the National University of Political Studies and Public Administration (SNSPA) in Bucharest. She was awarded a PhD from the same university, with a thesis on the Europeanization of Bosnia and Herzegovina, being the beneficiary of various research fellowships in Berlin, Ljubljana, Graz and Warsaw. Her main area of expertise are the post-conflict reconstruction and European integration of the Western Balkans. Thus, she has published numerous academic contributions in this field. Currently, she works as associate professor and director of the Centre of European Studies in the DIREI-SNSPA. She is part of relevant professional networks, such as the European Fund for the Balkans Alumni Network, the Robert Bosch Alumni Network and the Balkans Beyond Borders Ambassadors network. She also held several leadership fellowships, such as the Southeast Europe Leadership Development Programme, Aspen Young Leaders and the International Visitor’s Leadership Program offered by the US State Department. At the beginning of her career, Miruna Butnaru-Troncotă worked as a trainee political officer for the Embassy of Romania in Sarajevo (2013) and at the Delegation of the European Union in Pristina (2014). The most recent book, co-edited with Radu Cucută and Ali Onur Ozelik, is entitled “Reconfiguring EU Peripheries: Political Elites, Contestation and Geopolitical Shifts”, to be published by the international publishing house Helsinki University Press (in preparation for 2024).

Radu-Vladimir Răuță is a PhD candidate at the National University of Political Studies and Public Administration and a researcher at the Centre of European Studies in the DIREI-NUPSPA. He completed his Bachelor’s Degree at the University of Hull and Université Libre de Bruxelles (2013) and his Master’s Degree at SNSPA (2015). Since 2017, he has coordinated, and has been involved in consulting projects in the field of anti-corruption, working with public institutions and public and private companies, both in Romania and the Republic of Moldova. Interweaving experience in the domain of anti-corruption consultancy with the academic research, Radu-Vladimir Răuță focuses, from an academic point of view, on the Europeanization process in the Western Balkans, the reform of the rule of law and the effectiveness of anti-corruption measures.

Marius Ghincea is currently pursuing a PhD in Political and Social Sciences at the European University Institute. He also serves as a University Lecturer at Syracuse University in Florence, where he teaches classes related to International Relations. Mr. Ghincea is also a co-founder and executive director at the Bucharest-based Quartet Institute and a senior fellow at the GlobalFocus Centre in Bucharest. Previously, he was a Fulbright Scholar and a Global Leaders Fellow at the George Washington University, an EUI-Oxford Dahrendorf Fellow at St. Anthony’s College, and a research fellow at the Hertie School. He also served in teaching roles at Johns Hopkins’ School of Advanced International Studies in Bologna and the School of Transnational Governance in Florence. Beyond academia, Marius actively engages in policy-oriented research and consultancy for both private and public entities. Over the past decade, Marius Ghincea amassed experience with various think-tanks specializing in foreign and security policy, as well as in political risk.

Cristina Bărăgănescu is an EU's foreign relations specialist, with a focus on Enlargement and European Neighbourhood Policy. She has gained her professional experience within the European public sector: European External Action Service, European Commission (Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations) and the European Border and Coast Guard Agency (Frontex). She holds a BA in International Relations and a MA in Political Analysis and Public Policy, with a thesis on the EU's foreign policy impact on rule of law reforms in the Neighbourhood.

Cuprins

SINTEZA STUDIULUI.....	10
EXECUTIVE SUMMARY	18
CAPITOLUL 1. INTRODUCERE	25
<u>Contextul și importanța studiului</u>	26
<u>Scopul și obiectivele studiului</u>	33
<u>Metodologia utilizată</u>	34
<u>Structura studiului</u>	36
CAPITOLUL 2. METODOLOGIA STUDIULUI	37
a. <u>Descrierea metodologiei de cercetare utilizată</u>	37
b. <u>Sursele de date și analiză utilizate</u>	37
c. <u>Limitări și aspecte etice</u>	39
CAPITOLUL 3. PROCESUL DE INTEGRARE EUROPEANĂ ÎN BALCANII DE VEST 40	
a. <u>Albania</u>	40
b. <u>Bosnia și Herțegovina</u>	47
c. <u>Kosovo</u>	56
d. <u>Macedonia de Nord</u>	62
e. <u>Munte negru</u>	68
f. <u>Serbia</u>	75
CAPITOLUL 4. IMPLICAREA ACTORILOR INTERNAȚIONALI ÎN BALCANII DE VEST.....	85
a. <u>Sprijinul în procesul de aderare oferit de statele din Grupul Visegrad</u>	85
b. <u>Sprijinul în procesul de aderare oferit de Franța și Germania</u>	87
c. <u>Interesele și impactul Rusiei și Chinei în regiune</u>	95
d. <u>Implicațiile prezentei Turciei în regiune</u>	98
CAPITOLUL 5. ROMÂNIA ȘI BALCANII DE VEST	101
a. <u>Rolul României în procesul de integrare a Balcanilor de Vest</u>	101
b. <u>Sprijinul României pentru țările din Balcanii de Vest</u>	103
c. <u>Analiză comparativă - ce fac alte state UE în Balcanii de Vest vs. ce face România</u> 120	
CAPITOLUL 6. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	124
a. <u>Nevoile punctuale ale țărilor din Balcanii de Vest</u>	124
b. <u>Domenii esențiale pentru consolidarea rolului României</u>	130
c. <u>Proiecte, instrumente și acțiuni concrete</u>	131
d. <u>Concluzii</u>	138
BIBLIOGRAFIE.....	140

Listă tabele

Tabelul 1. Cronologia etapelor formale ale procesului de integrare europeană pentru fiecare stat din Balcanii de Vest.....	28
Tabelul 2. Evoluția indicilor democratici în Albania, în perioada 2015-2021, conform a patru organizații non-guvernamentale independente.....	42
Tabelul 3. European Stability Initiative (ESI) “Scoreboard – The true state of accession”.....	43
Tabelul 4. Evoluția indicilor democratici în Bosnia și Herțegovina, în perioada 2015-2021, conform a patru organizații non-guvernamentale independente.....	49
Tabelul 5. European Stability Initiative (ESI) “Scoreboard – The true state of accession”.....	50
Tabelul 6. Evoluția indicilor democratici în Kosovo, în perioada 2015-2021, conform a patru organizații non-guvernamentale independente.....	58
Tabelul 7. European Stability Initiative (ESI) “Scoreboard – The true state of accession”.....	59
Tabelul 8. Evoluția indicilor democratici în Macedonia de Nord, în perioada 2015-2021, conform a patru organizații non-guvernamentale independente.....	64
Tabelul 9. European Stability Initiative (ESI) “Scoreboard – The true state of accession”.....	65
Tabelul 10. Evoluția indicilor democratici în Muntenegru, în perioada 2015-2021, conform a patru organizații non-guvernamentale independente.....	70
Tabelul 11. European Stability Initiative (ESI) “Scoreboard – The true state of accession”.....	71
Tabelul 12. Evoluția indicilor democratici în Serbia, în perioada 2015-2021, conform a patru organizații non-guvernamentale independente.....	76
Tabelul 13. European Stability Initiative (ESI) “Scoreboard – The true state of accession”.....	78
Tabelul 14. Volumul investițiilor directe ale Franței în fiecare dintre cele șase țări ale Balcanilor de Vest.....	87
Tabelul 15. Volumul investițiilor directe ale Germaniei în fiecare dintre cele șase țări ale Balcanilor de Vest.....	90
Tabelul 16. Volumul exporturilor și importurilor României către/din statele din Balcanii de Vest, în perioada 2019-2020.....	106
Tabelul 17. Volumul exporturilor și importurilor României către/din statele din Balcanii de Vest, în perioada 2022-2023.....	106
Tabelul 18. Audiența paginilor de Facebook ale Ambasadelor României și ale statelor Vișegrad (septembrie 2023).....	121

Listă figuri

Figura 1. Scorul indicatorilor de democratizare în Balcanii de Vest.....	29
Figura 2. Poziționarea statelor din Uniunea Europeană privind aderarea statelor din Balcanii de Vest la UE în 2019.....	30
Figura 3. Percepția cetățenilor din Balcanii de Vest privind perspectiva europeană a țării/regiunii.....	31
Figura 4. Scorurile indicelui V-Dem pentru Albania.....	43
Figura 5. Scorurile indicelui V-Dem pentru Bosnia și Herțegovina.....	50
Figura 6. Scorurile indicelui V-Dem pentru Kosovo.....	60
Figura 7. Scorurile indicelui V-Dem pentru Macedonia de Nord.....	65
Figura 8. Scorurile indicelui V-Dem pentru Muntenegru.....	71
Figura 9. Scorurile indicelui V-Dem pentru Serbia.....	78
Figura 10. Top 10 state beneficiare ale asistenței pentru dezvoltare oferite de România, în 2021.....	104
Figura 11. Nivelul PIB pe cap de locuitor în PPC (paritatea puterilor de cumpărare).....	122

Figura 12. Semnificația aderării la UE pentru statele din Balcanii de Vest (raportat la beneficii).....	127
Figura 13. Percepția aderării la UE în rândul statelor din Balcanii de Vest (% un lucru bun)	128
Figura 14. Percepția aderării la UE în rândul statelor din Balcanii de Vest (% ar beneficia sau nu).....	129

SINTEZA STUDIULUI

Extinderea UE a redevenit un subiect de interes major pentru Uniunea Europeană în 2023. Acest studiu oferă o analiză a celor mai recente evoluții în procesul de integrare europeană a Balcanilor de Vest, din perspectiva României. Având în vedere interesele României pentru extinderea Uniunii Europene în direcția Balcanilor de Vest, dar și sprijinul politic și economic pe care urmărește să îl ofere, înțelegerea dinamicilor și proceselor legate de integrarea europeană au o importanță deosebită. Mai mult, ținând cont de contextul geopolitic dificil legat de războiul Rusiei împotriva Ucrainei, aflat în plină desfășurare, precum și de tensiunile în creștere din rândul Balcanilor de Vest, semnificația și relevanța unui asemenea studiu este substanțială. Anul 2024 este de așteptat să aducă o serie de puncte de inflexiune la nivel geopolitic care vor avea un efect direct asupra integrării europene a statelor din Balcanii de Vest. Rămâne de văzut dacă impactul va fi unul pozitiv sau negativ. Schițând un tablou amplu al tendințelor care influențează procesul de integrare europeană a Balcanilor de Vest, devine facil de evidențiat de ce este fundamental să subliniem că, între finalul lui 2023 și începutul lui 2024, sunt preconizate adoptarea unor decizii strategice cruciale privind extinderea UE și merită a se evalua care sunt scenariile în acest sens, pentru a se putea estima care va fi poziția cea mai avantajoasă pentru România.

Scopul principal al prezentului studiu constă într-o reevaluare exhaustivă a oportunităților și provocărilor generate de noul context regional din Balcanii de Vest și al rolului României. Ne-am propus, astfel, să înțelegem în profunzime tendințele globale și regionale ce pot afecta, pozitiv sau negativ, rolul jucat de România în Balcanii de Vest. Pe parcursul a șase capitole, studiul trece în revistă evoluțiile recente de natură politică, societală și economică a celor șase state din Balcanii de Vest, concentrându-se pe trei domenii prioritare selectate de autori ca fiind de o importanță strategică: reforma justiției și lupta împotriva corupției, sectorul energetic și drepturile minorităților naționale. Vom prezenta în cele ce urmează sinteza fiecărui capitol și a celor mai semnificative argumente dezvoltate în cadrul acestora.

În **capitolele 1 și 2** se oferă o prezentare sintetică atât a contextului geopolitic, a celor mai importante argumente privind actualul stadiu al procesului de integrare al Balcanilor de Vest, cât și a metodologiei de cercetare utilizate în obținerea rezultatelor și a recomandărilor finale cuprinse în această lucrare. **Primul capitol** prezintă politica de extindere și dinamica UE-Balcanii de Vest din ultimii ani, detaliind importanța analizei rolului României în Balcanii de Vest în lumina celor mai recente evenimente cu importanță geostrategică. De asemenea, acesta expune pe larg scopul și obiectivele centrale asumate de studiu, oferind explicații referitoare la metodologia folosită. Studiul conturează, astfel, un tablou complex al înțelegerii multidimensionale a procesului de extindere a UE în Balcanii de Vest, nu doar strict din perspectiva decidenților sau a nivelului instituțional, ci și al perspectivei cetățenilor, atât a celor din statele membre UE, cât și a cetățenilor din țările balcanice (pe baza rezultatelor recente ale sondajelor de opinie *Eurobarometru* și *Balkan Barometer* din 2023). Astfel, cercetarea de față subliniază drept o mare provocare actuală natura contradictorie a temei - pe de o parte, state din UE și cetățenii lor care se opun imperativului geopolitic al extinderii în Balcanii de Vest simultan, iar, pe de altă parte, intensitatea pledoariei țărilor care susțin necondiționat accelerarea acestui proces.

Capitolul 1 discută pe larg importanța studierii acestei regiuni, mai ales în contextul războiului din Ucraina, precum și al tensiunilor tot mai mari din plan local. În plus, Balcanii de Vest au fost incluși deopotrivă în *Busola strategică a UE* și în *Conceptul strategic* al NATO în 2022. Aceste documente strategice subliniază consolidarea securității și rezilienței regiunii ca prioritate comună. Toate eforturile sunt menite să includă atât statele din Balcanii de Vest, cât și cele din regiunea Mării Negre, pe aceeași listă de priorități a comunității euroatlantice, aspect pe care se construiește și strategia de politică externă a României.

La douăzeci de ani de la Consiliul European de la Salonic, care a stabilit o perspectivă europeană clară pentru statele ex-iugoslave și pentru Albania, atât regiunea, cât și Uniunea însăși s-au schimbat profund. În prezent, în procesul de extindere, există opt țări candidate și două potențial candidate. UE este un partener esențial pentru Balcanii de Vest, fiind cel mai mare „donator” de dezvoltare (cu aproximativ 30 de miliarde de euro din 2007), cel mai mare investitor (61% ISD) și cel mai reprezentativ în relațiile comerciale (70%). Extinderea UE este considerată cel mai de succes instrument de afaceri externe, având o influență considerabilă asupra Balcanilor de Vest. Cu toate acestea, după aderarea Croației în 2013, procesul a încetinit și a fost marcat de așa-numita „oboseală de extindere”. Politica de extindere a UE a redobândit interesul politic al statelor membre în contextul războiului din Ucraina și al cererilor ulterioare de aderare a Ucrainei, Moldovei și Georgiei. Mai mult, în 2023, interesul reînnoit pentru extinderea UE s-a exprimat și prin declarații publice în diferite foruri, de exemplu, discursurile lui Charles Michel (președintele Consiliului European), Ursula von der Leyen, președinta Comisiei Europene în discursul despre *Starea Uniunii*, sau cancelarul german Olaf Scholz. În plus, procesul a fost și o prioritate pentru președinția spaniolă din a doua jumătate a lui 2023. În ciuda acestor declarații de susținere, statele membre UE au poziții diferite. Unele sunt mai rezervate, în timp ce altele favorizează o aderare accelerată, iar scopul analizei este să ilustreze care ar fi poziția cea mai favorabilă României între acești doi poli.

În timp ce se aflau în așa-numita „sala de așteptare a UE”, cele șase state din Balcanii de Vest s-au regăsit și se regăsesc încă în diferite etape de aderare. Serbia și Muntenegru au fost primele care au primit statutul de candidat în 2012, respectiv 2014. Macedonia de Nord și Albania au deschis recent negocierile, în timp ce Bosnia și Herțegovina a fost desemnată candidat la sfârșitul anului 2022. Kosovo rămâne acum singurul stat potențial candidat din regiune, existând în prezent slabe șanse ca acest lucru să se schimbe în următorii ani, uitându-ne la blocajele procesului de normalizare cu Serbia și incidentele de securitate din vara lui 2023.

Din punct de vedere al securității, NATO are o politică de „uși deschise”, bazată pe articolul 10, acceptând, de-a lungul anilor, majoritatea statelor din Balcanii de Vest ca membri, singurele excepții fiind Bosnia și Herțegovina, Serbia și Kosovo.

Pe lângă interesele naționale geopolitice, cele ale statelor membre ale UE, și perspectivele de securitate, acest studiu ia în considerare și opinia publică. Mai dificil este faptul că, în unele cazuri, opinia publică este în opoziție cu poziția guvernamentală. De exemplu, în Germania și Franța, electoratul nu favorizează extinderea, dar guvernele fac eforturi pentru a o facilita. Mai multe state membre au alegeri și acest lucru, desigur, influențează poziționarea liderilor. Pe baza acestor observații contextuale se conturează două mari grupuri de state și de posibile coaliții în Consiliul european.

Având drept fundament acești factori, observăm că se formează două categorii de state membre: unul care sprijină schimbările de tratate și condiționalități pentru a facilita o integrare accelerată, în timp ce altul sprijină reforma instituțională internă a UE și o aderare eșalonată. Acest studiu discută și analizează aceste propuneri detaliat: raportul francez-german și cel baltico-polonez.

La nivelul cetățenilor din Balcanii de Vest, se constată o scădere vizibilă a entuziasmului public de a adera la UE, aproximativ 59% din populație fiind în continuare favorabilă aderării întregii regiuni. În cadrul studiului cel mai recent al *Barometrului Balcanic*, inclus în analiză, se observă o diferență vizibilă între state. România are un cumul unic de interese în integrarea Balcanilor de Vest atât din punct de vedere economic, cât și din punct de vedere al securității. Le-a susținut continuu în cadrul Uniunii și a inclus acest sprijin în programul său național de guvernare actual unde regiunea este menționată de cinci ori.

Capitolul prezintă și obiectivele principale ale studiului. Accentul este pus pe trei domenii cheie: anticorupție, energie și drepturile minorităților. Acestea au fost selectate pentru că reprezintă, pe de o parte, sectoare unde statele din Balcani au nevoie de sprijin direct, iar, pe de altă parte, ele sunt direcții în care România poate oferi expertiză.

Capitolul 2 prezintă abordarea metodologică aleasă, ce constă într-o abordare mixtă, care combină datele calitative cu cele cantitative, integrând analiza de conținut, organizarea a două întâlniri online cu experți din România și din regiunea Balcanilor de Vest. De asemenea, am utilizat metodele statistice pentru efectuarea unei analize comparative a evoluțiilor pe ultimii ani. Combinarea acestor abordări a permis integrarea armonioasă și coordonată a seturilor de date variate, contribuind astfel la maximizarea potențialului acestui studiu. Un rol important l-au jucat datele și studiile din surse secundare, care au urmărit să asigure o înțelegere comprehensivă a dinamicii geopolitice din regiune. Datele secundare au fost colectate printr-o trecere în revistă a rapoartelor și studiilor de progres cu privire la fiecare stat în parte, emise de instituțiile Uniunii Europene (rapoartele de progres ale Comisiei Europene) - sau rezoluțiile Parlamentului European - sau de alte entități internaționale non-guvernamentale, precum *Transparency International*, *Freedom House*, *Bertelsmann Transformation Index*, *European Stability Initiative* și *V-Dem*. La acestea s-au adăugat și date calitative obținute în urma organizării a două *întâlniri online* cu experți, în zilele de 19 septembrie și 21 septembrie 2023. Pentru analizarea rolului și implicării României în regiune, ne-am bazat pe o metodologie triunghiulară, care implică analiza de politică externă, precum și una cantitativă privind proiectele finanțate în domenii strategice din fondurile de pre-aderare. Acest capitol prezintă în final limitările studiului, dar și o serie de aspecte etice ridicate de accesul la informații sau de dificultatea obținerii anumitor tipuri de date.

Capitolul 3 este unul dintre cele mai dense din întreaga analiză deoarece acesta este dedicat evoluției procesului de integrare europeană în Balcanii de Vest, investigând individual fiecare dintre cele șase state din Balcanii de Vest. El este structurat în sub-secțiuni specifice fiecărui stat - Albania, Bosnia și Herțegovina, Kosovo, Macedonia de Nord, Muntenegru și Serbia. Acesta cartografiază transformările în cele trei domenii-cheie ale procesului de integrare a statelor din Balcanii de Vest (anticorupție, energie și protejarea drepturilor minorităților) și introduce un spectru variat de actori importanți, interconectați atât cu aceste domenii, cât și cu procesul de integrare europeană. Toate prezentările statelor urmează o structură similară - pentru a facilita comparația și analiza.

Analiza începe cu un scurt istoric al relațiilor fiecărui stat cu UE, urmat de o evaluare a stadiului actual al procesului de integrare, concentrându-se pe identificarea oportunităților și a provocărilor specifice fiecărui stat. În continuare, capitolul examinează impactul războiului din Ucraina asupra fiecărui stat în parte, marcând, în cazul fiecăruia, dinamica geopolitică relevantă, precum și cele mai recente crize politice interne, cu un impact asupra procesului de integrare. Totodată, sunt evidențiate și puse în contextul național fluctuațiile indicatorilor privind calitatea democrației sau a gradului de implementare a condiționalităților UE din ultimii ani, cu implicațiile produse de pandemia COVID-19 sau de războiul din Ucraina.

Sintetizând, analiza comparativă a evoluțiilor care au avut loc în aceste trei sectoare, în Balcanii de Vest, arată o imagine complicată, definită de lipsa reformelor structurale, tensiuni politice și etnice interne și transfrontaliere care riscă să amâne și mai mult parcursul european al acestor state. Totuși, Balcanii de Vest au făcut o serie de pași în direcția integrării europene, iar criza geopolitică din Ucraina a produs un nou impuls în direcția integrării europene, după aproape un deceniu de perceputa „inactivitate”- așa-numita „oboseală a extinderii”. Cu toate acestea, cele șase state nu par să aibă capacitatea sau, deseori, voința politică internă pentru a realiza reformele necesare închiderii dosarelor de negociere cu Uniunea Europeană, iar domeniul „statului de drept” este unul dintre cele mai complicate. În această privință, subliniem că Muntenegru și Serbia sunt cele mai avansate în procesul de aderare, însă ambele suferă de pe urma tensiunilor politice semnificative și de tendințe de regres democratic, în timp ce Kosovo și Bosnia și Herțegovina se află în situația cea mai delicată dintre toate - cu amenințări interne de secesiune, instabilitate și incidente de securitate, lăsând astfel Albania și Macedonia de Nord într-o poziție medie și aparent favorabilă parcurgerii în următorii ani a transpunerii *acquis-ului comunitar* într-un ritm alert.

Capitolul 4 se concentrează pe cercetarea implicării și a influenței unor state externe asupra evoluțiilor socio-politice din regiune și, implicit, asupra procesului de integrare europeană. Acest demers de cercetare este axat pe acțiunile statelor membre ale Uniunii Europene, precum Franța, Germania sau statele componente ale Grupului de la Vișegrad, dar și pe rolul unor actori internaționali cu aspirații de influențare a Balcanilor de Vest, precum China, Rusia și Turcia.

Capitolul arată cum, în ultimul deceniu, Balcanii de Vest au devenit un spațiu de competiție geopolitică între marile puteri, odată cu creșterea influenței rusești și chinezești. Totodată, alți actori din afara regiunii, precum Turcia, au devenit activi. Împreună cu implicarea țărilor din Uniunea Europeană, această competiție afectează procesul de integrare europeană și complică calculele elitelor locale. Franța și Germania, alături de țările Grupului de la Vișegrad, contribuie pozitiv la accelerarea procesului de integrare europeană, dar influența acestora pare limitată.

Țările V4, în special Polonia, susțin, de asemenea, și alte proiecte și inițiative inter-guvernamentale, cu scopul de a ajuta extinderea în Balcanii de Vest, cum ar fi *Procesul de la Berlin*, o inițiativă de intensificare a cooperării regionale cu scopul final de integrare a țărilor din Balcanii de Vest în Uniunea Europeană. Și la nivel bilateral, cele patru state sunt foarte active în a susține economic și politic țările din Balcanii de Vest. În ceea ce privește sprijinul consistent oferit de Franța și Germania, cele două state sunt prezentate separat pentru a fi scoase în evidență elemente specifice ale sprijinului fiecăruia. Franța a avut o serie de momente în care s-a opus integrării europene a anumitor state din Balcanii de Vest și acestea sunt detaliate în cadrul studiului, concomitent cu investițiile sale în regiune. Capitolul amintește un eveniment semnificativ care a declanșat reacții ambivalente - și anume, inițiativa

Președintelui Macron de lansare a *Comunității Politice Europene* (CPE) în mai 2022 - deschisă unor țări precum Ucraina și statele din Balcanii de Vest care doresc să adere la UE, dar și celor care au părăsit Uniunea, cum ar fi Marea Britanie, cu țelul intensificării cooperării pe baza unor valori comune. Anumiți critici ai acestui proiect politic inter-guvernamental au susținut că Franța încearcă să propună „posibile alternative” la procesul de extindere pentru a masca refuzul său de susținere ori acceptare a anumitor state în procesul de integrare. În cazul Germaniei, sprijinul este unul mult mai transparent și puternic, atât la nivelul investițiilor directe, cât și al inițiativelor regionale pentru sprijinirea procesului de extindere în Balcanii de Vest, precum *Procesul de la Berlin* lansat în 2014 de cancelarul Germaniei de atunci, Angela Merkel. Recent, cancelarul Olaf Scholz a anunțat intensificarea eforturilor diplomatice în relația cu Balcanii de Vest.

Acest capitol cuprinde și o subsecțiune în care sunt prezentate cele două principale propuneri de reformă a UE în vederea facilitării procesului de integrare a Balcanilor, Republicii Moldova și Ucrainei, supranumite *versiunea franco-germană* vs. *cea baltico-poloneză* a extinderii UE. Raportul franco-german, realizat de o serie de experți de elită din ambele state, prezintă un potențial „tratament de reformă suplimentar” al UE care ar permite statelor membre „doritoare” să avanseze cu reforma tratatului fără sprijinul unor țări mai sceptice. UE trebuie să se reformeze la nivel decizional înainte de a putea accepta noi țări. Cerința unanimității a fost criticată de unele guverne și experți din cauza faptului că, fie încetinește substanțial, fie chiar blochează dezvoltarea UE, deoarece toate deciziile în aceste domenii trebuie reduse la cel mai mic numitor comun. De asemenea, studiul prezintă și un raport realizat de analiști din Danemarca, Estonia, Finlanda, Letonia, Lituania, Polonia și Suedia supranumit în presă „propunerea baltico-poloneză”. Pe de altă parte, propunerea franco-germană a unei „Europe cu patru viteze” avansează reforme radicale ale Uniunii Europene în contextul aderării unor noi state și a realității unor blocaje decizionale, propunând, în acest scop, schimbarea tratatelor. În contrast direct cu propunerile franco-germane, raportul argumentează că, pentru a profita de acest impuls, politica de extindere trebuie revigorată – dar fără să-i fie sacrificată calitatea. Soluții creative, cum ar fi integrarea graduală sau accelerată și pe etape bazate pe merit sau extinderea votului majoritar calificat (QMV) la unele domenii, ar trebui luate în considerare. Dar respectarea condiționalității trebuie menținută pentru a asigura viabilitatea reformelor și pentru a evita regresul. Este important de reținut că ambele documente văd extinderea ca pe o necesitate de securitate, în primul rând. Acestea atrag atenția că e nevoie de o procedură nouă a procesului de extindere, deși tipurile de transformări necesare fac diferența între cele două abordări. Perspectiva baltico-poloneză este una pro-extindere, înțeleasă ca având drept finalitate statutul de membru deplin al UE, cu tot ceea ce asta implică, în timp ce perspectiva franco-germană creează premisele unei „accelerări” a procesului, dar statele precum Ucraina sau Moldova să fie conectate la UE și prin alte instrumente, fără a avea, neapărat, statut de țări membre. Astfel, am argumentat că sunt semnificativ de luat în calcul în analiza noastră aceste două viziuni și faptul că ele au rolul de a redimensiona alianțele dintre statele membre în pregătirea Consiliului European din decembrie 2023 - unde a fost anunțată decizia privind deschiderea negocierilor de aderare cu Ucraina și Republica Moldova - decizie care va avea un impact important și asupra statelor din Balcanii de Vest.

Ultima parte a acestui capitol este dedicată influenței actorilor internaționali din afara UE. În cazul Rusiei, sunt subliniate tipurile diverse de instrumente folosite pentru a deturna statele din Balcanii de Vest de la parcursul euro-atlantic, dar și apropierea strategică crescută, în mod special cu Serbia. Este, de asemenea, subliniat faptul că lunga istorie a relațiilor culturale, politice și sociale dintre Rusia și societățile din Balcanii de Vest îi vor oferi în continuare oportunități și acces la resurse pentru influențarea evoluțiilor politice din regiune.

În cazul Chinei, este amintit proiectul ambițios de infrastructură globală *Belt and Road Initiative*, (BRI), alături de alte investiții chineze în proiecte de infrastructură, cum ar fi autostrăzi, căi ferate și instalații energetice, care s-au înmulțit în regiune în ultimul deceniu. Împrumuturile și investițiile chinezești au oferit o sursă alternativă de finanțare pentru proiectele de infrastructură, dar au generat îngrijorări cu privire la sustenabilitatea datoriei și la potențialul de influență economică a Chinei. Analiza semnaleză faptul că una dintre implicațiile semnificative ale influenței sale este potențiala diluare a angajamentului țărilor din Balcanii de Vest față de standardele și valorile UE. În final, este menționat rolul accentuat al influenței Turciei în Balcanii de Vest, acesta fiind marcat de ambivalența politicii externe a Ankarei din perspectiva *soft power* în Balcani (mai ales în termeni religioși și ideologici de promovare a valorilor islamice tradiționale, precum și investiții în construcția de moschei și școli confesionale), concomitent cu tendința sa de „de-europenizare” (sistarea/ întârzierea procesului de aderare la UE). Dintre toate statele din Balcani, Turcia este cea mai activă în statele cu minoritate musulmană - mai ales în ceea ce privește Bosnia și Herțegovina.

În final, **capitolele 5 și 6** sunt dedicate identificării și analizei rolului României în cadrul procesului de integrare europeană a statelor din Balcanii de Vest. Capitolul 5 prezintă contribuțiile semnificative aduse de România în promovarea acestui proces, fiind accentuată comparația între eforturile sale cu cele ale altor state din UE. În acest punct, sunt prezentate, mai întâi, argumente pentru a susține rolul de „garant de securitate” asumat de România în Balcani atât prin implicarea în alte formate regionale (de exemplu: OCEMN, ICE, SEECP, Comisia Dunării și Strategia UE pentru Regiunea Dunării), cât și prin participarea militară la misiunile de menținere a păcii NATO, precum KFOR din Kosovo (operație demarată în 1999) și ale UE, precum EUFOR-ALTHEA în Bosnia și Herțegovina (operație demarată în 2004). În prezent, România și-a propus să devină cel mai mare contribuitor cu trupe la operația EUFOR ALTHEA din Bosnia, cu un efectiv de peste o mie de militari, ceea ce reflectă angajamentul său puternic în ceea ce privește stabilitatea regională în Balcanii de Vest.

În ceea ce privește România, **capitolul 5** arată că rolul țării noastre este unul pozitiv în promovarea integrării europene a Balcanilor de Vest, dar nu suficient de vizibil. Actorii locali din Balcanii de Vest menționează frecvent lipsa de vizibilitate a României în regiune, iar contribuțiile sale par a nu fi suficient de semnificative și de impact pentru a atrage atenția. Cu toate acestea, România este deseori menționată drept un model pentru integrarea europeană, mai ales în ceea ce privește lupta împotriva corupției și dezvoltarea economică substanțială din ultimele două decenii. Acest capitol prezintă date recente, pentru a ilustra sprijinul României pentru statele din Balcanii de Vest prin prisma investițiilor economice. Făcând o trecere în revistă a datelor regăsite în *Planul național de cooperare internațională pentru dezvoltare și asistență umanitară* (pentru anii 2020, 2021, 2022 și 2023) al RoAid se observă o creștere constantă a numărului de proiecte finanțate în Balcanii de Vest, cu un accent deosebit pus pe Serbia - unde au fost implementate cele mai multe proiecte. Cu toate acestea, sumele oferite prin programele de finanțare sunt relativ reduse, având un impact mai degrabă simbolic și destinate acoperirii unor nevoi sociale ale acestor state. După o prezentare generală a importurilor și exporturilor la nivel bilateral - de unde se poate observa că relațiile cele mai strânse sunt cu Serbia, Macedonia de Nord și Albania, capitolul include o prezentare a unei serii de proiecte derulate recent de România în 4 din cele 6 state din regiune. În Bosnia și Herțegovina am găsit insuficiente date la nivel bilateral pentru a o include în analiză, iar Kosovo este un caz special neavând reprezentare la nivel de ambasadă, prin urmare nu am putut culege alte date publice, în afara celor economice prezentate mai sus. După prezentarea proiectelor specifice, dar și o scurtă analiză a comunicării strategice a țării noastre în aceste state (prin intermediul site-urilor web sau a paginii de *Facebook*) capitolul se încheie cu o

analiză comparativă care însușește posibile lecții de învățat - ce fac alte state în regiune, precum și ce proiecte a făcut România de succes și care ar trebui continuate. Am argumentat, astfel, că este nevoie de o diplomatie publică cu o strategie mai bine conturată și direct adresată publicului din statele din Balcanii de Vest, precum și de creșterea numărului de stimulente economice alocate de România în Balcanii de Vest.

În final, **capitolul 6** are drept obiectiv prezentarea unui set concret de recomandări adresate instituțiilor și decidenților din România, cu privire la continuarea sprijinului acordat țărilor din regiunea Balcanilor de Vest. Pentru început sunt prezentate și nevoile punctuale ale statelor din regiune așa cum au fost discutate de către autori cu experți în domeniu. Așadar, s-a subliniat că este o necesitate reală a Balcanilor de Vest să fie demarate mai multe eforturi în direcția UE de a obține consens și sprijin la nivelul Consiliului European, pe lângă ajutorul economic consistent, constant din ultimii ani. Totodată, s-au formulat și alte probleme foarte sensibile cu care se confruntă Balcanii de Vest precum: procesul de recunoaștere a Kosovo, chestiunea conflictelor etnice, problemele ciclice ale guvernelor, nivelul ridicat de corupție etc. Acestea, la care s-au adăugat și cele generate de criza COVID-19, neajunsurile economice, criza din Ucraina, au contribuit la schimbarea perspectivei față de integrare, din euro-entuziasm în euroscepticism. Au mai fost, de asemenea, menționate și temerile privind alăturarea Republicii Moldova și a Ucrainei alături de statele care (cum e cazul Macedoniei de Nord) așteaptă de un deceniu și jumătate să înceapă negocierile, fiind constant blocată de vetoul câte unui stat membru, nicidecum de lipsa implementării reformelor cerute. Sunt, apoi, subliniate domeniile principale unde România își poate consolida rolul în regiune – conectate, de asemenea, celor trei domenii pe care ne-am focalizat întreaga analiză - statul de drept, energie și protecția minorităților - care au fost confirmate de experții cu care am discutat ca fiind sectoare cruciale, unde atât nevoile statelor din Balcanii de Vest sunt stringente, cât și potențialul României de a intensifica sprijinul este unul ridicat. Ultima secțiunea prezintă principalele recomandări formulate în baza tuturor datelor strânse în cadrul studiului organizate ca recomandări generale, aplicabile întregii regiuni, dar și specifice, în cazul anumitor state cu accent pe Serbia, stat unde rolul României este și va continua să fie unul major.

Pentru creșterea impactului eforturilor României în Balcanii de Vest propunem consolidarea de către Ministerul Afacerilor de Externe a eforturilor legate de comunicarea impactului acțiunilor, proiectelor și evenimentelor pe care România le organizează în regiune prin următoarele măsuri:

1. Înființarea în MAE a unei rețele de comunicare strategică inter-instituțională de comunicare strategică în Balcanii de Vest. Aceasta ar duce la realizarea unui plan de comunicare pentru rețelele de socializare ale Ambasadelor României în regiune, în mod integrat la nivel regional, în vederea transmiterii de mesaje strategice comune;

2. Înființarea unei platforme regionale de dialog denumită “Romanian Friends of the Western Balkans” care să reunească actori din societatea civilă, sectorul de afaceri, politică și cultură din România, precum și din regiune. Acest format are potențialul de a agrega actori cu interese și perspective diferite, producând un teren fertil pentru identificarea de noi inițiative și proiecte pentru sprijinirea integrării Balcanilor de Vest, dar și maximizarea prezenței României în regiune. Întâlnirile organizate sub auspiciile platformei ar putea fi finanțate atât de către MAE, cât și din surse private sau europene. Ar fi de bun augur ca acestea să fie organizate deopotrivă în România și în țările din Balcanii de Vest, prin rotație;

3. Înființarea unui nou Institut Cultural Român cu sediul la Belgrad. Deși există numeroase inițiative culturale organizate în ultimii ani la Belgrad, o mai bună vizibilitate a acestora ar fi asigurată de prezența unui ICR la Belgrad care să poată menține contactul cu artiști locali din regiune, nu doar din Serbia, promovând simultan elemente reprezentative ale culturii din România;

4. Urmărirea obținerii postului de Comisar pentru Politica de Extindere (DG NEAR) în următorul mandat al Comisiei Europene 2024-2029. Deși nu este direct legată de rolul României - deoarece Comisarii sunt independenți de guvernele naționale, ei reprezentând interesele supranaționale ale UE - deținerea unei asemenea poziții strategice poate contribui la creșterea vizibilității și a influenței țării noastre în coordonarea agendei regionale a UE;

5. Crearea unei celule de accesare de fonduri europene în cadrul RoAid. Preluând modelul german al Agenției de Dezvoltare GIZ, RoAid ar putea liberaliza plaja de recrutare a experților pentru implementarea de proiecte, deschizând-o extern. Astfel, orice român cu expertiză necesară, fie el din străinătate ori din mediul privat, ar putea aplica. Mai mult, astfel se pot viza proiecte de implementat în consorții public-privat, prin accesarea fondurilor de pre-aderare IPA III.

EXECUTIVE SUMMARY

In 2023, the topic of European Union’s enlargement has re-emerged as a critical concern for the EU. This study delves into the latest developments in the Western Balkans’ European integration process from the Romanian perspective. Due to Romania’s vested interest in expanding the EU to the Western Balkans and the political and economic support it aims to provide, understanding the dynamics and mechanisms of European integration is exceptionally significant. Furthermore, given the challenging geopolitical backdrop of Russia’s ongoing war in Ukraine and the escalating tensions among the Western Balkan countries, the importance and relevance of this study are undeniable. The year 2024 is anticipated to bring a series of geopolitical turning points that will directly impact the European integration of the Western Balkan states. Whether the impact will be positive or negative remains to be seen. By painting a broad picture of the trends influencing the Western Balkans’ European integration process, it becomes clear why emphasizing the crucial strategic decisions on EU enlargement foreseen for the end of 2023 and the beginning of 2024 is essential. Assessing the potential scenarios and determining the most advantageous position for Romania is crucial at this juncture.

The primary purpose of this study is to conduct a thorough reassessment of the opportunities and challenges posed by the changing regional dynamics in the Western Balkans and Romania’s role within this context. To achieve this goal, we strive to gain a profound understanding of the global and strategic trends that have the potential to influence, both positively and negatively, Romania’s involvement in the region. Spanning six chapters, this study scrutinizes the recent political, societal, and economic developments of the six Western Balkan countries, with a strategic emphasis on three key areas: justice reform and anti-corruption initiatives, the energy sector, and the preservation of minority rights. Herein, we will provide a synthesis of each chapter and highlight the most significant arguments developed therein.

Chapters 1 and 2 offer a comprehensive overview encompassing the geopolitical backdrop, critical discussions on the ongoing Western Balkans integration, and the research methodology underpinning the findings and recommendations within this document. Chapter 1 provides the recent historical context of enlargement policy and the EU-Western Balkans dynamics is explored, with a particular emphasis on scrutinizing Romania’s role amidst pivotal geostrategic events. The chapter meticulously outlines the study’s objectives and methodological approach, providing a nuanced understanding of the EU enlargement process in the Western Balkans. This understanding extends beyond decision-makers and institutional perspectives to include insights from both EU member states’ citizens and Balkan states’ citizens, as gleaned from the *2023 Eurobarometer* and *Balkan Barometer* opinion polls. The study sheds light on the contemporary challenge posed by conflicting attitudes—some EU states and their citizens resist Western Balkans enlargement on geopolitical grounds, while others fervently advocate for an expedited process.

Chapter 1 continues by delving into the region’s significance, especially considering the war in Ukraine and escalating tensions. Notably, the Western Balkans found a place in both the EU’s Strategic Compass and NATO’s Strategic Concept in 2022, emphasizing the shared priority of bolstering the region’s security and resilience. These strategic imperatives align with Romania’s foreign policy strategy, focusing on both the Western Balkans and Black Sea states.

Two decades after the Thessaloniki European Council, which outlined a European perspective for ex-Yugoslav states and Albania, substantial transformations have occurred in both the region and the Union. With eight candidate countries and two potential candidates in the current enlargement process, the EU plays a pivotal role as the primary development donor, leading investor, and major trading partner for the Western Balkans. However, since Croatia's 2013 accession, the process has experienced a relative slowdown attributed to "enlargement fatigue". Renewed interest in EU enlargement surfaced in 2023 amid the Ukraine conflict and membership applications from Ukraine, Moldova, and Georgia.

Examining the Western Balkans in the EU's "waiting room", various states are at different stages of accession, with Serbia and Montenegro achieving candidate status in 2012 and 2014, respectively. Negotiations have recently opened for North Macedonia and Albania, while Bosnia and Herzegovina obtained candidate status in late 2022. Kosovo remains the sole potential candidate, albeit facing challenges due to normalization blockages with Serbia and security incidents in 2023.

NATO's "open door" policy, guided by Article 10, has welcomed most Western Balkan states, with exceptions for Bosnia, Serbia, and Kosovo. Beyond national geopolitical considerations and security prospects, the study accounts for public opinion, which, at times, diverges from governmental stances. Notably, the European Council witnesses two groups of member states: one advocating treaty changes for accelerated integration, and another supporting internal EU institutional reform and staggered accession, as detailed in the French-German and Baltic-Polish reports.

Despite a decline in Western Balkans' public enthusiasm to join the EU, roughly 59% of the population favors accession. The study highlights Romania's unique position, aligning its economic and security interests with the Western Balkans. The chapter articulates the study's primary objectives, focusing on anti-corruption, energy, and minority rights as areas where Balkan states require direct support and where Romania can contribute expertise.

Chapter 2 introduces the chosen methodological approach, employing a blended methodology that combines both qualitative and quantitative data. This comprehensive strategy involves content analysis, the facilitation of two online meetings with experts from Romania and the Western Balkans region, and the utilization of statistical methods for a comparative analysis for the recent developments. This mix of approaches ensures the seamless and coordinated integration of diverse datasets, enhancing the overall potential of the study. Including data and studies from secondary sources is pivotal in achieving a thorough understanding of the region's geopolitical dynamics. Secondary data were gathered through a meticulous review of reports and progress studies on each state, sourced from institutions such as the European Union (specifically, progress reports from the European Commission), resolutions of the European Parliament, and reports from international non-governmental entities like *Transparency International*, *Freedom House*, *Bertelsmann Transformation Index*, *European Stability Initiative*, and *V-Dem*.

Additionally, qualitative data obtained from two virtual meetings with experts on September 19 and September 21, 2023, have been integrated. To scrutinize Romania's role and engagement in the region, a triangular methodology was employed, encompassing foreign policy analysis and a quantitative examination of projects financed in strategic areas through pre-accession funds. The chapter concludes by addressing the study's limitations and ethical concerns arising from data access or challenges in obtaining specific types of information.

Chapter 3 stands out as one of the most intricate sections in the overall analysis, delving deeply into the progression of the European integration process within the Western Balkans. This chapter meticulously examines each of the six Western Balkan states individually, employing a structured approach with state-specific sub-sections dedicated to Albania, Bosnia and Herzegovina, Kosovo, North Macedonia, Montenegro, and Serbia. The exploration focuses on the three pivotal aspects of the integration process: anticorruption measures, energy policies, and the safeguarding of minority rights. Additionally, the chapter introduces a diverse array of key actors interconnected with both these thematic areas and the broader European integration process.

Each state-specific presentation follows a uniform structure, facilitating easy comparison and analysis. The analysis kicks off with a concise historical overview of the respective state's relations with the EU. Subsequently, it assesses the current stage of the integration process, emphasizing the identification of the state-specific opportunities and challenges. The chapter, next, scrutinizes the impact of the conflict in Ukraine on each state, delineating relevant geopolitical dynamics and detailing recent internal political crises influencing the integration process. Noteworthy is the examination of indicators reflecting fluctuations in democracy quality and the implementation of EU conditionalities over recent years, influenced by factors such as the COVID-19 pandemic and the Russian war against Ukraine. These fluctuations are contextualized within the national settings of each state.

In summary, the comparative analysis of the developments across these three key areas in the Western Balkans reveals a complex landscape characterized by a deficiency in structural reforms, internal and cross-border political and ethnic tensions, posing a risk of further delays in the European path of these states. Despite the challenges, the Western Balkans have demonstrated progress towards European integration, with the geopolitical crisis in Ukraine injecting renewed momentum after a perceived decade of "enlargement fatigue". However, the six states face hurdles, lacking the capacity or, in many instances, the internal political will to enact the necessary reforms for concluding negotiations with the European Union. The rule of law presents a particularly intricate challenge. Montenegro and Serbia lead in the accession process, but grapple with significant political tensions and democratic regression tendencies. Kosovo and Bosnia and Herzegovina face precarious situations marked by internal threats of secession, instability, and security incidents. Meanwhile, Albania and North Macedonia find themselves in an intermediate position seemingly conducive to faster transposition of the *acquis communautaire* in the coming years.

Chapter 4 focuses on researching the involvement and influence of external states on socio-political developments in the region and, implicitly, on the European integration process. This research approach is focused on the actions of the member states of the European Union - such as France, Germany or the countries from the Visegrad Group - but also on the role of international actors with aspirations to influence the Western Balkans, such as China, Russia and Turkey.

The chapter shows how in the last decade, the Western Balkans have become a space of geopolitical competition between the great powers, with the increasing influence of Russia and China. At the same time, other actors outside the region, such as Turkey, have become active. Together with the involvement of the countries of the European Union, this competition affects the process of European integration and complicates the calculations of local elites. France and Germany, together with the countries of the Visegrad Group, contribute positively to accelerating the European integration process, but their influence seems limited.

The V4 countries, especially Poland, also support other intergovernmental projects and initiatives aimed at helping enlargement in the Western Balkans, such as the *Berlin Process*, which is an initiative to intensify regional cooperation with the ultimate goal of integrating the Western Balkan countries into the European Union. At the bilateral level, too, the four states are highly active in supporting economically and politically the countries of the Western Balkans. Concerning the consistent support provided by France and Germany, the two states are presented separately to highlight specific elements of their respective support. France had several moments when it opposed the European integration of certain Western Balkan states and these are detailed in the study, along with France's investments in the region. The chapter recalls a significant event that triggered friendly reactions in the region, namely President Macron's initiative to launch the *European Political Community* (EPC) in May 2022 - open to countries such as Ukraine and Western Balkan states wishing to join the EU, but also to the ones that have left the Union, such as the UK - to intensify cooperation based on common values. Some critics of this intergovernmental political project have argued that France is trying to propose "possible alternatives" to the enlargement process to mask its refusal to support/accept certain states in the integration process. In Germany's case, support is much more transparent and stronger, both in terms of direct investments and regional initiatives to support the enlargement process in the Western Balkans, such as the Berlin Process launched in 2014 by then - German Chancellor Angela Merkel. Recently, in the last months, Chancellor Olaf Scholz announced the intensification of diplomatic efforts with the Western Balkans.

This chapter also includes a subsection presenting the two main EU reform proposals to facilitate the integration process of the Balkans, Moldova, and Ukraine, dubbed the *Franco-German vs. Baltic-Polish version of the EU's enlargement*. The Franco-German report, drafted by a host of leading experts from both countries, outlines a potential EU's "supplementary reform treaty" that would allow "willing" member states to move forward with treaty reform, without the support of more skeptical countries. The EU needs to reform the decision-making process before it can accept new countries. The unanimity condition has been criticized by some governments and experts as either substantially slowing down or even blocking EU development, as all decisions in these areas must be reduced to the lowest common denominator. The study also presents a report by analysts from Denmark, Estonia, Finland, Latvia, Lithuania, Poland, and Sweden, dubbed the "Baltic-Polish proposal" in the press. The Franco-German proposal of a "four-speed Europe" advances radical reforms of the European Union in the context of the accession of new states, and the reality of decision-making blockages, proposing, to this end, the changing of the treaties.

In direct contrast to the Franco-German proposals, this report argues that, for the capitalization on this momentum, enlargement policy must be reinvigorated – but without sacrificing quality. Creative solutions, such as gradual or accelerated integration and merit-based milestones or extending qualified majority voting (QMV) to some areas, should be considered. However, compliance with conditionality must be maintained to ensure the sustainability of reforms and avoid backsliding. Both documents see expansion as a security necessity in the first place. Also, the proposals point out that a new procedure of the enlargement process is needed, but the types of transformations required make the difference between the two approaches. The Baltic-Polish perspective is more pro-enlargement, understood as having as an end point the full membership in the EU, with all that this implies, while the Franco-German perspective creates the premises for an "acceleration" of the process, but the Balkan states, as well as Ukraine or Moldova, to be connected to the EU through other instruments, not necessarily with a membership status. Thus, we argued that it is important to

take into account in our analysis these two visions and the fact that they have the role of resizing coalitions between member states in preparation for the European Council in December 2023.

The last part of this chapter unpacks the influence of international actors outside the EU. In Russia's case, the various types of instruments used to divert Balkan states from the Euro-Atlantic path and the increased strategic rapprochement with Serbia are highlighted most visibly. It is also underlined that the long history of cultural, political and social relations between Russia and Western Balkan societies will continue to provide it with opportunities and access to sources for influencing political developments in the region. In China's case, the ambitious global infrastructure project *Belt and Road Initiative* (BRI) is mentioned, along with other Chinese investments in infrastructure projects, such as highways, railways, and energy facilities, which have multiplied in the region over the past decade. Chinese loans and investments have provided an alternative source of financing for infrastructure projects but have raised concerns about debt sustainability and China's potential for economic influence. The analysis signals that one of the significant implications of Chinese influence is the potential dilution of Western Balkan countries' commitment to EU standards and values. Finally, it is mentioned the accentuated role of Turkey's influence in the Western Balkans, marked by the ambivalence of Turkey's foreign policy from the perspective of *soft power* in the Balkans (especially in religious and ideological terms, promoting traditional Islamic values and investing in the construction of mosques and confessional schools), along with its tendency to "de-Europeanize" (stopping or delaying the EU accession process). Of all the Balkan states, Turkey is the most active in states with a Muslim minority – especially Bosnia Herzegovina.

Finally, **chapters 5 and 6** are focused on identifying and analyzing Romania's role in the European integration process of the Western Balkan states. Chapter 5 presents Romania's significant contributions to promoting this process, with the emphasis on comparing its efforts with those of other EU countries. Here are first presented arguments to support the role of "security guarantor" assumed by Romania in the Balkans both through involvement in other regional formats, such as BSEC, CEI, SEECP, Danube Commission and EU Strategy for the Danube Region, as well as through military participation in NATO peacekeeping missions, such as KFOR in Kosovo (operation started in 1999) and of the EU, such as EUFOR (ALTHEA) in Bosnia and Herzegovina (operation started in 2004). Romania now aims to become the largest troop contributor to ALTHEA operation in Bosnia with over a thousand troops, reflecting its strong commitment to regional stability in the Western Balkans.

As far as Romania is concerned, **Chapter 5** shows that our country's role is positive in promoting the European integration of the Western Balkans, but not visible enough. Local actors in the Western Balkans frequently mention Romania's lack of visibility in the region, and the contributions made seem not to be significant and impactful enough to attract attention. However, Romania is often mentioned as a model for European integration, especially in terms of the fight against corruption and substantial economic development over the past two decades. This chapter presents recent data to illustrate Romania's support for the Western Balkan states in terms of economic investments. Reviewing the data found in RoAid's *National Plan for International Development Cooperation and Humanitarian Assistance* (for 2020, 2021, 2022 and 2023) shows a steady increase in the number of funded projects in the Western Balkans, with a particular focus on Serbia – where most projects have been implemented. However, the amounts offered through the funding program are relatively small, having a rather symbolic impact and intended to cover some of the social needs of these states. After an overview of bilateral imports and exports emphasizing the close relations with Serbia, North Macedonia and Albania, the chapter includes a presentation of a series of projects recently

carried out by Romania in four of the six states in the region. In Bosnia and Herzegovina, we found insufficient bilateral data to include it in the analysis, and Kosovo is a special case with no representation at embassy level, so we could not collect any public data other than the economic data presented above. After presenting specific projects, but also a brief analysis of our country's strategic communication in these states (through websites or Facebook page), the chapter ends with a comparative analysis that sums up possible lessons to be learned - what other states are doing more impactful in the region, and what projects Romania has made successful that need to be continued. Thus, we argued that there is a need for a public diplomacy with a better defined and direct communication strategy addressed to the public in the Western Balkan states, as well as for increasing the number of economic incentives allocated by Romania in the Western Balkans.

Finally, **Chapter 6** aims to present a concrete set of recommendations addressed to Romanian institutions and decision-makers regarding the continued support provided to the countries of the Western Balkans region. To begin with, the specific needs of the states in the region are presented, as discussed by us directly with the experts in the field. Therefore, it was underlined that it is a real need for the Western Balkans to receive from the EU more efforts towards the EU to obtain consensus and support at the level of the European Council, in addition to the consistent, constant economic aid of recent years. At the same time, other overly sensitive issues faced by the Western Balkans were formulated, such as: the process of recognition of Kosovo, the issue of ethnic conflicts, cyclical problems of the governments, the elevated level of corruption, etc. These, plus those generated by the COVID-19 crisis, economic shortcomings, and the crisis in Ukraine, contributed to changing the perspective towards integration from Euro-enthusiasm to Euroscepticism. There were also mentioned fears about Moldova and Ukraine joining states that (such as North Macedonia) have been waiting for a decade and a half to start negotiations, being constantly blocked by the *veto* of one member state, not by the lack of implementation of the required reforms. Then are highlighted the main areas where Romania can strengthen its role in the region - also connected to the three areas on which we focused our entire analysis - rule of law, energy, and protection of minorities - which were confirmed by the experts we discussed as crucial areas where both the needs of the Western Balkan states are urgent, and Romania's potential to step up support is high. The last section presents the main recommendations formulated based on all the data collected in the study organized as a general recommendation, applicable to the entire region, but also specific, in the case of certain states with a focus on Serbia, a state where Romania's role is and will continue to be a major one.

To enhance the impact of Romania's initiatives in the Western Balkans, we suggest that the Ministry of Foreign Affairs bolster its communication efforts regarding the outcomes of actions, projects, and events organized by Romania in the region through the implementation of the following strategies:

1. **Establishing an inter-institutional task force within the Ministry of Foreign Affairs (MFA) dedicated to strategic communication both about and directed towards the Western Balkans.** This initiative aims to formulate a comprehensive communication plan for the social media platforms of Romanian Embassies in the region. The goal is to convey cohesive strategic messages at a regional level.
2. **Creating a regional dialogue platform named “The Romanian Friends of the Western Balkans” that will bring together stakeholders from civil society, business, politics, and culture in Romania and the Western Balkans.** This platform has the

potential to unite diverse actors, fostering an environment conducive to identifying new initiatives and projects that support the integration of the Western Balkans and enhance Romania's presence in the region. Meetings under the platform's auspices can receive funding from the MFA, private sources, or European funds, and should occur in both Romania and the Western Balkan countries on a rotational basis.

3. **Establishing a new *Romanian Cultural Institute* based in Belgrade** to enhance the visibility of cultural initiatives in the region. This institute can facilitate ongoing contact with local artists beyond Serbia's borders, while concurrently promoting representative aspects of Romanian culture.
4. **Advocating for the appointment of a Romanian to the position of Commissioner for Enlargement Policy (DG NEAR) in the upcoming term of the European Commission (2024-2029).** While Commissioners act independently of national governments, securing this strategic role could elevate Romania's visibility and influence in coordinating the EU's regional agenda.
5. **Creating a task force within RoAid focused on accessing European funds.** Following the model of the German GIZ Development Agency, RoAid could broaden its recruitment scope for experts involved in project implementation, allowing external applications. This approach aims to attract individuals with the requisite expertise, whether from abroad or the private sector. Additionally, this task force can target projects for implementation through public-private consortia, utilizing IPA III pre-derailment funds.

CAPITOLUL 1. INTRODUCERE

Uniunea Europeană vede extinderea ca pe o „investiție geostrategică în pacea, securitatea, stabilitatea și prosperitatea Europei” (Comisia Europeană, 2022). În acest sens, o serie de instrumente și politici au fost mobilizate către Balcanii de Vest începând cu iunie 2003 - după lansarea Agendei de la Salonic care oferea în mod oficial o perspectivă de aderare statelor din regiune. Agresiunea Rusiei în Ucraina, începută în februarie 2022, a avut un impact geostrategic direct asupra extinderii Uniunii Europene (UE). Drept consecință, numărul statelor candidate a crescut cu două. În total, zece state fac parte în acest moment din politica de extindere a UE: nouă au statut oficial de candidat la UE – Turcia, Ucraina, Republica Moldova, Albania, Bosnia și Herțegovina, Muntenegru, Macedonia de Nord, Serbia și Georgia - în timp ce una, Kosovo¹, este potențial candidată Astfel, în 2023 extinderea a redevenit un subiect de interes major pentru UE

Balcanii de Vest reprezintă o regiune istorică și geografică cu o importanță strategică în peisajul politicii europene actuale. Având o istorie marcată de conflicte, tensiuni etnice și genocid, această zonă constituie o continuă preocupare a UE, atât din punctul de vedere al menținerii stabilității, cât și din perspectiva integrării acestora. Prezentul studiu va analiza evoluția procesului de integrare din Balcanii de Vest în contextul schimbărilor regionale și geopolitice care au loc în actualitate, în special în contextul generat de consecințele agresiunii militare ruse asupra Ucrainei declanșate la 24 februarie 2022, precum și din perspectiva rolului României în aceste procese.

În lumina aniversării a două decenii de la Consiliul European de la Salonic din iunie 2003, un eveniment istoric în care perspectiva de aderare a tuturor statelor ex-iugoslave și a Albaniei la Uniunea Europeană a fost expusă în mod public, se impune o analiză aprofundată a procesului de integrare europeană și a rolului jucat de România. Strategia de extindere a UE s-a schimbat în aceste decenii, și este însăși, asemenea Uniunii, într-o continuă transformare (mai ales după *Brexit*). Și nu doar UE, ci fiecare stat din Balcanii de Vest a suferit schimbări structurale și de perspectivă privind integrarea europeană în acest interval.

Pentru a înțelege importanța evoluției politicii de extindere în regiune și a transformării sale în ultimul deceniu și jumătate este important, astfel, să privim atât aspectele economice, cât și cele de securitate și cele politice. Trebuie, în primul rând, remarcat faptul că UE este de mai mulți ani cel mai important donator, investitor și partener comercial al regiunii Balcanilor. Din punct de vedere economic, conform cifrelor oficiale, din 2007 UE a investit în Balcanii de Vest 29,5 miliarde euro, iar companiile din UE sunt investitorii principali, însumând 61% din totalul FDI din regiune. Mai mult, UE acoperă aproape 70% din totalul de relații comerciale ale regiunii (la nivelul anului 2021), în timp ce Comisia Europeană și Banca Europeană de Investiții au alocat regiunii 3,3 miliarde euro pentru combaterea efectelor pandemiei COVID-19 și refacerea economică (Comisia Europeană, *idem*).

În ultimele două decenii, extinderea UE a fost studiată ca fiind cel mai puternic mecanism din setul de instrumente de politică externă a UE deoarece a permis blocului să aibă o influență considerabilă asupra vecinătății sale. *Acordurile de Stabilizare și Asociere (ASA)* fac parte din *Procesul de Stabilizare și Asociere al UE (SAP în original)* și din *Politica europeană de vecinătate (PEV)*. În prezent, țările din Balcanii de Vest sunt în centrul SAP.

---

¹ Această denumire nu aduce atingere pozițiilor privind statutul și este conformă cu RCSONU 1244/1999, precum și cu Avizul CIJ privind *Declarația de independență a Kosovo*. Va fi folosită ca atare în întreg studiul.

ASA au fost implementate în toate țările din Balcani, în momente diferite, și ele includ în mod explicit prevederi pentru viitoarea aderare la UE a țării implicate. După aderarea Croației la Uniunea Europeană, în 2013, procesul de integrare europeană a țărilor din regiune a avansat foarte lent (comparativ cu durata proceselor anterioare a statelor fost-comuniste), fiind marcat de așa-zisa „oboseală a extinderii”, mai exact de ideea că statele membre nu se simt suficient de pregătite să absoarbă noi membri, din teama de a nu-și copleși procesele și instituțiile (Economides, 2020). Cel mai vizibil, după 2014 (pe fondul anexării ilegale a Crimeei și a multiplicării problemelor pe agenda UE), procesul de integrare europeană al Balcanilor de Vest nu a mai reprezentat o prioritate politică care să accelereze reformele și avansarea în etapele de integrare.

Cauzele pentru întârzierea procesului au fost amplu dezbătute în literatura de specialitate. Una dintre cele mai recente perspective discută fenomenul politizării procesului de extindere a UE, care era inițial gândit în termeni tehnici, de transfer normativ al voluminosului *acquis comunitar*, gestionat la nivel supranațional de Comisia Europeană și ajuns treptat să fie direct la mâna unor state membre care au folosit *veto* în Consiliu pentru a bloca procesul (Zweers, 2019).

Din punct de vedere politic, subiectul extinderii Uniunii Europene a fost pe plan secund timp de mai mulți ani, dar a revenit în atenția liderilor europeni, având în vedere desfășurarea războiului din Ucraina, după depunerea cererilor de aderare ale Ucrainei și Republicii Moldova. Astfel, deschiderea negocierilor de aderare cu Albania și Macedonia de Nord, după mai mult de doi ani de amânare și blocaje în Consiliu, precum și oferirea statutului de candidat Bosniei și Herțegovinei în decembrie 2022, odată cu punerea sa alături de celelalte două state candidate care nu aveau nicio perspectivă de aderare înainte de război (Republica Moldova și Ucraina), pot fi considerate gesturi care confirmă importanța acordată extinderii. Scopul nostru este, așadar, de a înțelege în profunzime tendințele globale regionale - ce pot afecta, pozitiv sau negativ, rolul jucat de România în Balcanii de Vest.

Contextul și importanța studiului

Importanța acestei cercetări devine evidentă dintr-o perspectivă de securitate, în special în contextul tumultuos al evenimentelor recente, inclusiv a războiului din Ucraina, și a creșterii disensiunilor în Bosnia-Herțegovina și Kosovo, provocate de comunitățile de etnie sârbă cu sprijinul direct al Belgradului, situație care a creat potențialul pentru destabilizarea întregii regiuni. Deja de la începutul lui 2022, Uniunea Europeană a subliniat rolul crucial al acestei zone în cadrul *Busolei Strategice* a UE din martie 2022 (Consiliul European 2022). De asemenea, NATO a luat decizia de a include Balcanii de Vest, în tandem cu regiunea Mării Negre, în noul său *Concept Strategic* adoptat în cadrul Summitului de la Madrid din iulie 2022, recunoscând astfel importanța acestui spațiu ca zonă de interes strategic pentru alianță (NATO, 2022).

Ambele documente subliniază imperativul întăririi securității și rezilienței în regiune, cu accent pe domenii precum securitatea cibernetică, combaterea amenințărilor hibride, gestionarea migrației, lupta împotriva terorismului și promovarea cooperării regionale. Aceste eforturi sunt menite să includă atât statele din Balcanii de Vest, cât și cele din regiunea Mării Negre, pe aceeași listă de priorități ale comunității euroatlantice.

După mulți ani de stagnare, procesul de extindere a Uniunii Europene a cunoscut o revigorare semnificativă în 2023. În cadrul *Bled Strategic Forum 2023*, Președintele Consiliului European, Charles Michel, a solicitat ca UE să fie pregătită pentru noi aderări până în 2030 (Consiliul European, 2023). Drept urmare, în timpul Președinției spaniole a Consiliului UE, reuniunea la nivel înalt a Consiliului European - din octombrie, la Granada - a avut și ea atenția îndreptată la relația Uniunii Europene cu țările din Balcanii de Vest, Moldova și Ucraina.

De asemenea, cancelarul german Olaf Scholz a cerut o reformă instituțională majoră a Uniunii Europene în pregătirea pentru extinderea ulterioară (Parlamentul European, 2023), materializată ulterior în *Raportul Franco-German*, prezentat statelor membre înaintea de Consiliul de la Granada din octombrie 2023 (Politico, 2023). Mai mult, extinderea a fost unul dintre subiectele centrale în discursul privind *Starea Uniunii* al Președinței Comisiei Europene, Ursula von der Leyen, din 13 septembrie 2023, în cadrul căruia a afirmat că „(...) viitorul Ucrainei, al Moldovei și al Balcanilor de Vest este în Uniunea noastră” (Calea Europeană, 2023). Noi dinamici ale extinderii au fost discutate și la cea de-a treia reuniune a Comunității Politice Europene din 5 octombrie 2023, tot în Granada, Spania. În acest context, în care principalii actori ai UE pun accentul pe importanța avansării extinderii către Balcani este important de subliniat că există, desigur, și viziuni diferite înăuntrul Consiliului. Pe de o parte, sunt state membre rezervate privind extinderea propriu-zisă, care iau în considerare, mai degrabă, forme alternative de cooperare intensificată cu aceste țări (cum ar fi cooperarea în cadrul Comunității Politice Europene), dar nu acordarea rolului de membru al Uniunii Europene propriu-zis, argumentând, printre altele, și nerespectarea criteriilor de la Copenhaga și incapacitatea acestor state de a depăși anumite obstacole structurale persistente de decenii; iar, pe de altă parte, avem state care susțin nevoia unei „extinderi accelerate”, ca excepție de la regulă, și a unui proces mai rapid, făcându-se chiar parțial unele excepții de la criteriile formale de aderare, date fiind condițiile extraordinare ale războiului și amenințările de securitate la care este supusă regiunea, și implicit, și UE.

Statele din Balcanii de Vest se află de mai bine de 15 ani în așa-numita „sală de așteptare” a UE, în diferite etape: în contextul aderării Croației, Serbia și Muntenegru au fost primele care au primit statutul de candidate (2012, respectiv 2014) și care au avut un ritm discontinuu în negocierea capitolelor *acquis*-ului; Macedonia de Nord și Albania au început cel mai recent negocierile oficiale, fiind amânate, însă, în mod repetat, în urma opoziției unor state membre, iar Bosnia și Herțegovina și Kosovo au fost o perioadă îndelungată doar potențial candidate, confruntate cu probleme majore de suveranitate și de secesionism. Cel mai recent, în decembrie 2022, și Bosnia Herțegovina a primit statutul de stat candidat, nefiind încă cert dacă poate începe negocierile. Pe de altă parte, este semnificativ să amintim că aceasta este profund afectată, de aproape doi ani, de o criză politică majoră, care o face disfuncțională (vezi *Tabelul nr. 1*). Dintre acestea, cazul Macedoniei de Nord este deosebit deoarece a fost primul stat care a semnat *Acordul de Stabilizare și Asocierie* (ASA) în 2001, chiar înaintea Croației (deși a intrat în vigoare în 2004), ajungând ca în 2023 să fie într-o fază stagnantă a primilor pași după obținerea candidaturii. Această întârziere a Macedoniei de Nord, comparabilă doar cu cea a Turciei (rămasă stat candidat din 1987) a fost marcată de opoziția statelor membre pe teme de politică internă – vetoul Greciei în chestiunea numelui, și, apoi, acela al Franței și al Bulgariei (2019/ 2020-2022). Foarte controversată a fost și semnarea ASA cu Kosovo în 2016, deoarece acesta a fost primul după intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, care a conferit personalitate juridică UE. Drept urmare, spre deosebire de ASA cu alte țări din regiune, acesta a fost singurul acord exclusiv al UE, ca entitate juridică, nefiind necesară ratificarea în fiecare stat membru. Acest detaliu a făcut posibilă semnarea acordului de către UE în calitate de

entitate juridică de sine stătătoare, în ciuda celor cinci state membre UE care nu recunosc independența Kosovo, printre care și România. De asemenea, cel mai recent raport al *Freedom House (Nations in Transit, 2023)*, privind indicatorii calității democrației în regiune, arată cum deziluziile procesului de integrare europeană au dus la stagnarea reformelor democratice în anumite state din Balcanii de Vest – în Bosnia și Herțegovina și Muntenegru starea democrației s-a degradat, în Serbia a stagnat la nivelul anilor anteriori, iar în cazul Albaniei, Kosovo și al Macedoniei de Nord s-au înregistrat mici îmbunătățiri (*Figura 1*).

Tabel 1. Cronologia etapelor formale ale procesului de integrare europeană pentru fiecare stat din Balcanii de Vest

Stat	Anul aplicării pentru candidatură	Anul intrării în vigoare a Acordului de Stabilitate și Asocieră (ASA)	Statut actual	Progres realizat (septembrie 2023)
Albania	2009	2014	Candidat aflat în negociere (2022)	Screening în curs Niciun capitol deschis
Bosnia-Herțegovina	2019	2016	Candidat (2022)	Negocieri neîncepute
Kosovo	2022	2016	Potențial candidat	În așteptarea acordării statutului de candidat
Macedonia de Nord	2001	2004	Candidat aflat în negociere (2022)	Screening în curs Niciun capitol deschis
Muntenegru	2008	2010	Candidat aflat în negociere (din 2012)	33 capitole deschise 3 capitole închise
Serbia	2009	2013	Candidat aflat în negociere (din 2014)	18 capitole deschise 2 capitole închise

Sursa: concepția autorilor.

Figura 1. Scorul indicatorilor de democratizare în Balcanii de Vest

NATIONS IN TRANSIT 2023: OVERVIEW OF SCORE CHANGES

▼ Decline ▲ Improvement □ Unchanged

Country	Democracy Score	Democracy %	NDG	EP	CS	IM	LDG	JFI	CO
BALKANS	Albania	3.75 TO 3.79	46%						▲
	Bosnia and Herzegovina	3.29 TO 3.21	37%					▼	▼
	Croatia	4.25	54%						
	Kosovo	3.25 TO 3.29	38%			▲			
	Montenegro	3.82 TO 3.79	46%	▼					
	North Macedonia	3.82 TO 3.86	48%				▲		
	Serbia	3.79	46%						

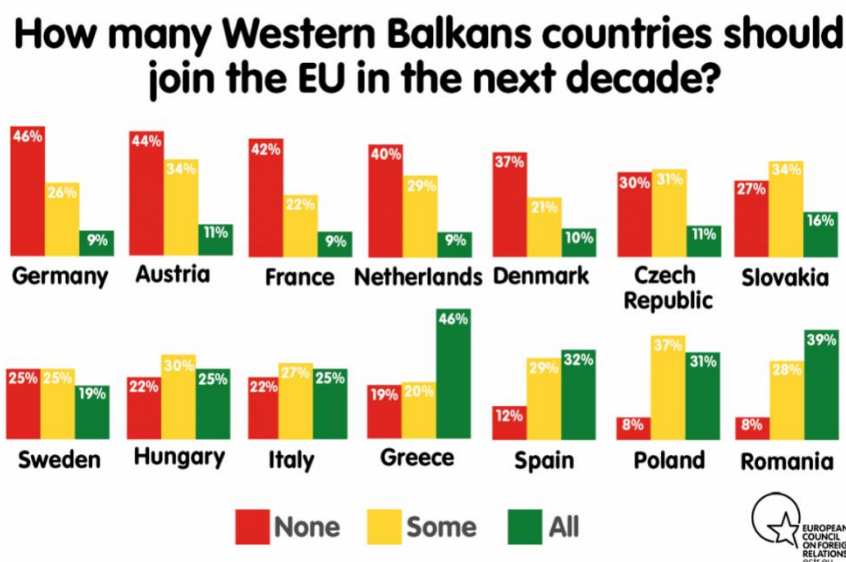
Sursa: Freedom House - Nations in Transit 2023.

Din punct de vedere al securității și al domeniului militar, dincolo de misiunile de menținere a păcii, coordonate după războaiele din fosta Iugoslavie, NATO a dorit menținerea unei vecinătăți stabile și a integrat așa-numita „politică a ușilor deschise” în centrul abordării sale strategice în relație cu statele partenere din regiune (NATO, 2023). „Politica ușilor deschise” a NATO se bazează pe articolul 10, din tratatul său fondator, și aceasta implică faptul că orice decizie de a invita o țară să se alăture Alianței este luată de Consiliul Nord-Atlantic pe baza consensului dintre toți Aliații. În acest sens, două momente cruciale pentru securitatea europeană și „politica porților deschise” au fost Summitul de la București din 2008, atunci când Aliații au convenit că Georgia și Ucraina pot deveni membre NATO în viitor, precum și în aprilie 2010, moment în care Bosnia și Herțegovina a fost invitată să se alăture *Planului de acțiune pentru aderare (MAP)* (NATO, 2023a). Între timp, toate celelalte state din regiune au reușit să adere la NATO, cu excepția Serbiei și a Kosovo, care, însă, găzduiește trupele KFOR ale NATO (NATO, 2023b).

Pentru o mai bună înțelegere a evoluției procesului de aderare la UE în Balcanii de Vest, nu putem analiza doar contextul geopolitic și deciziile cu impact politic al agendelor divergente de interese naționale ale statelor membre. În spatele discursurilor și al orientărilor politice majore, mai ales în procesul de integrare europeană, se află cetățenii. De aceea, tendințele opiniei publice cu privire la extindere sunt un element crucial care trebuie luat în considerare pentru o mai bună înțelegere a fenomenului. La nivelul percepției cetățenilor UE, este important de observat că actualmente aceștia au sentimente mixte cu privire la potențiala extindere, iar această schismă se poate vedea și în întâlnirile Consiliului European, dar și în manifestarea a diferite poziții de către statele membre. Conform celui mai recent sondaj *Eurobarometru*, realizat în iunie 2023 (Eurobarometru, 2023), 53% sunt în general de acord cu extinderea UE. Atât membrii mai vechi ai Uniunii Europene, cât și cei mai noi au perspective contrastante. De exemplu, în Franța doar 35%, iar în Germania doar 42% dintre respondenți sunt în favoarea extinderii, în timp ce în Polonia 67% sunt în favoarea extinderii, iar în Lituania sprijinul este de 77%. În Austria, regăsim cel mai scăzut nivel al sprijinului pentru extindere - 29%. Niveluri foarte ridicate de acord pot fi observate în Spania - 74% și Croația - 72%. Acest entuziasm scăzut pentru extindere (venit pe fondul multiplelor crize interne cu care s-a confruntat UE, mai ales a chestiunii migrației, care a dus la creșterea euroscepticismului) era deja observabil în 2019, în cadrul sondajului de opinie comandat de *European Council for Foreign Relations* (ECFR). Observăm că cetățenii austriecii și germani, din state care

găzduiesc cele mai mari diaspore din Balcanii de Vest ca pondere a populației, sunt cei mai sceptici cu privire la extinderea UE (vezi Figura 1).

Figura 2 – Poziționarea statelor din Uniunea Europeană privind aderarea statelor din Balcanii de Vest la UE în 2019

Sursa: ECFR “Europe’s new agenda in the Western Balkans”, 2019.

Deși doar 14 din cele 27 state membre au fost incluse în acest sondaj, cele mai multe dintre cele 14 s-au opus extinderii cu toate cele șase țări din Balcanii de Vest, iar majoritatea statelor membre mai vechi, cum ar fi Germania, Austria și Franța, au gradul cel mai ridicat de opoziție, în timp ce acelea mai nou intrate în UE, precum Polonia și România, prezintă gradul cel mai ridicat de sprijin. De subliniat este că, în acest sondaj, Grecia (46%) și România (39%) au nivelul cel mai ridicat de sprijin al aderării tuturor statelor din Balcani, aspect la care vom reveni în cadrul acestui studiu. O rezervă majoră este, desigur, aceea că aceste date sunt din 2019, înainte de două evenimente majore care au influențat cu siguranță acești indicatori - pandemia COVID-19 și războiul din Ucraina.

Partea cea mai provocatoare în actualul context este aceea că percepțiile cetățenilor sunt în opoziție directă cu pozițiile guvernamentale ale statelor. De exemplu, recent, Franța și Germania au făcut o propunere de reformă a UE pentru a facilita extinderea, cu atenție asupra reformei dreptului de *veto* al statelor membre în Consiliu. Asistăm, în prezent, la o dezbatere de idei paneuropeană, referitoare la diversele modalități prin care UE ar putea să se pregătească pentru potențiala viitoare integrare a Ucrainei, Moldovei, Georgiei și a statelor din Balcanii de Vest. Știm, de mai multă vreme, că există câteva state care au folosit *veto* în Consiliu pentru a bloca procesul de integrare europeană și astfel se caută modalități de a se evita această situație pe viitor. Dar este bine cunoscut și că există anumite state membre care nu doresc să facă excepții de la regulile și condițiile de extindere deja stabilite în criteriile de la Copenhaga, și, astfel, nu consideră fezabilă integrarea și pentru state precum Ucraina, Republica Moldova, Georgia sau cele din Balcanii de Vest. Mai mult, în anumite țări sunt planificate alegeri, iar cetățenii nu au o opinie favorabilă extinderii UE, și, astfel, un mesaj la nivel politic, favorabil

extinderii, poate avea efecte negative în cazul votului popular. Și România este unul dintre statele unde vor avea loc patru runde de alegeri în 2024, astfel că această dezbatere e importantă și pentru țara noastră. Prin urmare, se conturează două mari grupuri de state și de posibile coaliții în Consiliul european: a. unul care susține că în condițiile excepționale ale războiului din Ucraina trebuie favorizată o formulă de „extindere accelerată” prin schimbarea tratatelor și a condiționalităților UE pentru a facilita accelerarea acestui proces, pentru a se evita o Europă cu mai multe niveluri de integrare; b. pe de altă parte, un alt grup consideră că e nevoie, mai degrabă, de alternative la extindere și de transformări instituționale în cadrul UE înainte de extindere, favorizând cu mai multe stadii de integrare. Astfel, în ultimele luni din 2023, s-au distins două astfel de rapoarte ale unor experți, care au circulat online înainte de summitul extraordinar de la Grenada din Spania - propunerea franco-germană și cea baltico-poloneză, pe care le vom discuta detaliat în cadrul studiului.

Pentru a completa acest tablou complex al înțelegerii multi-dimensionale a procesului de extindere a UE în Balcanii de Vest, este nevoie să observăm și nivelul percepției cetățenilor din Balcanii de Vest privind încrederea în perspectiva lor europeană - și ea foarte fluctuantă.

Figura 3 – Percepția cetățenilor din Balcanii de Vest privind perspectiva europeană a țării/regiunii

Sursa: Balkan Barometer, 2023.

Balkan Barometer este un studiu anual al opiniei publice și al percepțiilor din șase state din Balcanii de Vest, comandat de *Consiliul de Cooperare Regională* (RCC) de la Sarajevo, care examinează aspirațiile și așteptările cu privire la viață și muncă, tendințele socio-economice și politice predominante și integrarea regională și europeană.

Remarcăm un declin îngrijorător la nivelul mai multor indicatori privind procesul de integrare europeană, după mulți ani de euro-entuziasm masiv în rândul cetățenilor din majoritatea statelor. La întrebarea privind posibilitatea de integrare (conform tabelului de mai sus), observăm că cetățenii din Serbia sunt cei mai pesimiști cu privire la acest subiect, având cel mai scăzut nivel de încredere în faptul că integrarea va deveni o realitate, în timp ce în Kosovo sunt cele mai optimiste așteptări. De asemenea, observăm scăderea încrederii în perspectiva europeană în rândul cetățenilor din Macedonia de Nord.

La nivel global, *Barometrul* mai arată că în 2023 sprijinul pentru aderarea la UE în regiune este acum 59% (cu 3% mai mic decât în 2021) și există numeroase motive pentru a interpreta această scădere ca un efect al războiului din Ucraina). Un alt indicator îngrijorător remarcat în acest sondaj este preocuparea privind depopularea, deoarece 44% dintre cetățeni doresc să plece în străinătate, cu 5% mai mult decât în 2022. Totodată, este extrem de îngrijorător faptul că 71% dintre tineri din regiune se gândesc să-și părăsească țara de origine.

Schițând un tablou amplu al tendințelor care influențează procesul de integrare europeană al Balcanilor de Vest, devine ușor de evidențiat de ce este important să subliniem că între finalul lui 2023 și începutul lui 2024 au fost preconizate a fi luate niște decizii strategice cruciale privind extinderea UE, fiind de evaluat care sunt scenariile în acest sens, pentru a estima poziția cea mai avantajoasă pentru România. La baza diferenței de viziuni dintre diferitele scenarii privind extinderea stă și proaspăta alăturare a candidaturii Republicii Moldova și a Ucrainei, deoarece unele state pledează pentru luarea „la pachet” a acestora împreună cu statele candidate din Balcanii de Vest, în timp ce alte perspective argumentează că această alăturare este incorectă pentru statele din Balcani care sunt în antecamera extinderii de peste 15 ani și nu ar trebui tratate la fel cu „nou-venitele” Republica Moldova și Ucraina. Politica externă a României a susținut constant, în ultimii ani, alăturarea Republicii Moldova în politica de extindere, prin urmare scenariul unui proces de aderare accelerat pare a fi viziunea preferată de țara noastră, dar este important de analizat în profunzime acest aspect, ceea ce ne și propunem în cele ce urmează.

În contrast cu alte state membre ale Uniunii Europene și ale NATO, România se află într-o poziție geostrategică unică, având un interes puternic în ancorarea fermă a Balcanilor de Vest pe calea europeană, atât din considerații economice, cât și din perspectiva securității naționale. În cadrul celui mai recent Summit UE-Balcanii de Vest, de la Tirana din decembrie 2022, Președintele Klaus Iohannis a reiterat angajamentul hotărât al României față de perspectiva europeană a Balcanilor de Vest, susținând în același timp acordarea statutului de țară candidată pentru Bosnia-Herțegovina, ce a fost și confirmată în decembrie 2022. De asemenea, România sprijină planul de acțiune concret propus de Comisia Europeană pentru a combate migrația ilegală pe ruta Balcanilor de Vest - unul din subiectele cele mai actuale în regiune.

Mai mult decât atât, Guvernul României și-a asumat, în *Programul de Guvernare 2023-2024*, angajamentul de a continua să sprijine politica de extindere a Uniunii Europene cu statele din Balcanii de Vest și Turcia, bazată pe meritocrație și luând în considerare progresele realizate de candidați în procesul de reformă. Această abordare este justificată prin aceea că va contribui la dezvoltarea, stabilitatea și securitatea în regiune, consolidând, totodată, rolul României în promovarea valorilor europene și euroatlantice în această zonă și sprijinind accelerarea reformelor necesare pentru aderarea la Uniunea Europeană. Regiunea Balcanilor apare de cinci ori menționată în noul program de guvernare, ceea ce, la o primă vedere, confirmă rolul semnificativ pe care Balcanii de Vest îl au prefigurat în actuala politică externă a României. În primul rând, noul program de guvernare stabilește drept o prioritate pentru România „conturarea rolului de pol regional de stabilitate și securitate prin menținerea unor contribuții substanțiale în regiunile de interes prioritar (regiunea extinsă a Mării Negre, Balcanii de Vest și vecinătatea estică a NATO și UE)” (Guvernul României, 2023: 131-132).

Rolul României în regiune este definit ca fiind unul de „vector de propagare a valorilor comunității europene și euroatlantice în Balcanii de Vest, urmărind și sprijinind asumarea valorilor democratice de către statele vizate și accelerarea reformelor pe calea integrării

europene și euroatlantice” (*Ibidem*). Drept-instrument de utilizat în acest sens este menționat explicit faptul că „asistența României va fi ajustată cererii punctuale a țărilor beneficiare, Planului economic și investițional al UE pentru regiune și provocărilor generate de războiul de agresiune declanșat de Federația Rusă împotriva Ucrainei” (*Ibid.*). Este punctat direct suportul României pentru „avansarea politicii de extindere și perspectiva integrării europene a partenerilor din regiune”, cu mențiunea importantă a partenerilor „care îndeplinesc criteriile agreeate, inclusiv standardele europene privind protecția persoanelor aparținând minorităților naționale” (Guvernul României, 2023:144), un detaliu important căruia îi vom acorda o atenție deosebită în cadrul studiului.

În acest context, relevanța cercetării de față devine însemnată deoarece oferă o înțelegere comprehensivă și nuanțată a evoluțiilor politice, economice și socio-culturale din statele din Balcanii de Vest. Aceasta va putea servi drept contribuție pentru formularea politicii externe a României și pentru procesul decizional, asigurând elaborarea unui set de recomandări aplicate pe baza datelor prezentate.

Scopul și obiectivele studiului

Scopul principal al prezentului studiu constă într-o reevaluare exhaustivă a oportunităților și provocărilor generate de noul context regional din Balcanii de Vest și al rolului României. Față de studiile anterioare, notabil fiind cel realizat de Bărbulescu *et al.* în 2017 (SPOS nr. 2), prezentul studiu se distinge printr-o abordare deosebită. În cercetarea prezentă, obiectivul nu se limitează doar la integrarea celor mai recente evoluții geopolitice survenite în regiunea menționată după anul 2017, ci și la furnizarea unei perspective inovatoare asupra acestor fenomene.

Studiul curent se remarcă prin cartografierea și analiza aprofundată a transformărilor în trei domenii-cheie ale procesului de integrare a statelor din Balcanii de Vest (anticorupție, energie și protejarea drepturilor minorităților) și introduce un spectru variat de actori importanți, interconectați atât cu aceste domenii, cât și cu procesul de integrare europeană. Am ales aceste trei domenii având în vedere că atât datele colectate, cât și studiile anterioare au arătat că acestea sunt de interes strategic pentru România, constituindu-se, astfel, în domenii cheie, în cadrul cărora țara noastră a inițiat deja o serie de colaborări viabile în regiune, atât din punct de vedere al transferului de expertiză, cât și al noilor oportunități de colaborare determinate de criza energetică. În paralel, cercetarea investighează factorii care influențează motivațiile actorilor implicați în procesul de integrare și schimbarea relevanței domeniilor centrale în contextul integrării. Un alt obiectiv central al studiului vizează analiza rolului și implicării României în regiunea Balcanilor de Vest. În acest sens, am efectuat o evaluare detaliată a contribuției României până în prezent și a principalelor sale inițiative în procesul de integrare a statelor din regiune. Totodată, am acordat atenție oportunităților ratate de către România, în contrast cu alte state membre care au valorificat pe deplin fondurile de preaderare pentru dezvoltarea și implementarea de proiecte cu impact, contribuind astfel la consolidarea și sporirea vizibilității României printre statele candidate.

În contextul desfășurării conflictului din Ucraina, prezentul studiu examinează modurile în care țările din Balcanii de Vest au fost influențate de evoluțiile acestuia și de destabilizarea regională. Un aspect crucial constă în analiza impactului acestui război asupra domeniilor esențiale și grupurilor sociale din aceste state, precum și în evaluarea modurilor în care guvernele din regiune au reacționat sau nu la provocările aduse de acest conflict.

De asemenea, un alt element esențial al cercetării îl constituie analiza competiției geopolitice în regiune, precum și influența exercitată de terți actori care intervin în diverse moduri în dinamica politică din Balcanii de Vest. În această privință, este analizat sprijinul și implicarea unor țări membre ale Uniunii Europene din regiune, precum Franța, Germania și statele din Grupul de la Vișegrad. Mai departe, avem în vedere influența și implicarea Chinei, a Federației Ruse și a Turciei în Balcanii de Vest, dar și relevanța acțiunilor acestor state în evoluția evenimentelor din regiune.

Metodologia utilizată

Pentru realizarea studiului de față a fost adoptată o abordare multidisciplinară și pragmatică, centrată pe formularea de recomandări și opțiuni de politică publică. Din punct de vedere metodologic, studiul a adoptat un set de metode mixte, calitative și cantitative, pe deplin adecvate scopului, obiectivelor și întrebărilor cercetării.

Astfel, cercetarea a avut drept fundament reunirea a diferite metode de identificare a datelor și de analiză. Un instrument utilizat pentru colectare a datelor a constat în organizarea a două *focus*-grupuri cu experți din Balcanii de Vest, pe de o parte, și cu experți români din instituții publice și centre de cercetare, de cealaltă parte. De asemenea, am realizat o analiză de conținut a documentelor oficiale și a analizelor din presa regională cu privire la evoluțiile locale. Pe lângă metodele calitative, cercetarea s-a bazat pe o trecere în revistă a literaturii de specialitate în ceea ce privește subiectele analizate (*literature review*) și datele statistice din surse primare și secundare, relevante pentru subiectele tratate în studiu.

Din punct de vedere al metodelor de analiză a datelor, a fost adoptată o abordare pragmatică, astfel încât să fie maximizate oportunitățile oferite de contextul actual. Pentru analizarea evoluției procesului de integrare europeană, cercetarea s-a bazat pe o analiză istorică și de politică externă, folosind date obținute ca urmare a interviurilor realizate și a documentelor oficiale. În ceea ce privește analiza efectelor războiului din Ucraina asupra Balcanilor de Vest, am apelat la o analiză de proces, astfel încât să putem interpreta efectele directe și indirecte asupra relațiilor socio-politice din țările din Balcanii de Vest. În sfârșit, pentru analiza rolului și implicării României în regiune, am adoptat o metodologie triunghiulară care implică analiza proiectelor de dezvoltare finanțate de România, interviuri cu experți români și străini, precum și analiză a acțiunilor diplomatice și politice întreprinse de România în sprijinul Balcanilor de Vest.

Pentru studiul de față a fost decisă accentuarea evaluării situațiilor din perspectiva a trei arii specifice: anticorupție, energie și protecția minorităților. În contextul evoluțiilor politice și de securitate regionale, precum și a atenției speciale pe care UE o oferă aspectelor fundamentale, legate de statul de drept și justiție, aceste trei arii tematice necesită o atenție specială, atât din perspectiva contribuțiilor României, cât și din cea a procesului de aderare europeană. În același timp, pentru aceste arii specifice au fost identificate în final și o serie de soluții și posibile abordări în formularea de acțiuni concrete de sprijin din partea României pe viitor. Să le luăm pe rând.

Tema anticorupției face parte din noua strategie a Uniunii Europene de după 2014, cu accent pe "*fundamentals first*" - capitolele de negociere axate pe stat de drept și justiție. Conform noii metodologii de aderare, lansată în februarie 2020, reforma statului de drept a devenit și mai importantă în negocierile de aderare, de exemplu prin integrarea anticorupției în capitolele relevante. Astfel, se urmărește sublinierea importanței fundamentului funcționării

instituțiilor democratice, a reformei administrației publice și sprijinirii reformelor economice. Totuși, cercetarea noastră își păstrează rezerva asupra faptului că aceste elemente fundamentale ale procesului de aderare au fost definite în ultimii trei ani ca având ponderea cea mai ridicată în negocierile de aderare cu Balcanii de Vest. Această abordare poate fi modificată, în contextul unei schimbări a componenței Comisiei Europene după alegerile din 2024, cum, de altfel, s-a și întâmplat în cazul adăugării Republicii Moldova și a Ucrainei ca noi state candidate. Cu toate acestea, în prezent, negocierile în domeniul „fundamentelor integrării” vor fi deschise primele și închise ultimele, iar progresul asupra acestora va determina ritmul general al negocierilor. Din acest motiv a fost considerată relevantă concentrarea cercetării, mai ales în domeniul specific al aderării Balcanilor de Vest. Mai mult decât atât, subiectul „supremației legii” (*rule of law*) este unul dintre cele nouă sectoare prioritare ale IPA II și a fost sprijinit printr-o alocare bugetară specifică, de 700 de milioane de euro în perioada 2014-2020 (Curtea de Conturi Europeană, 2022). Analizând eficiența folosirii acestor fonduri în cele șase state din Balcanii de Vest și acoperind arii specifice ale supremației legii, precum justiția și sistemul judiciar, lupta împotriva corupției, precum și drepturile omului, mai precis accesul la justiție și libertatea de exprimare, cel mai recent raport al Curții Europene de Conturi a constatat că: „deși acțiunile UE au contribuit la reforme în domenii tehnice și operaționale, precum îmbunătățirea eficienței sistemului judiciar și elaborarea legislației relevante, acestea au avut un impact global scăzut asupra reformelor fundamentale vizând supremația legii în regiune” (Curtea de Conturi Europeană, 2022:4). Una dintre cauzele principale – identificată în raport - pentru acest rezultat nesatisfăcător este voința politică națională insuficientă pentru generarea reformelor necesare. Considerăm că această concluzie merită cercetată în profunzime.

Al doilea domeniu selectat este energia, iar motivele acestei alegeri sunt evidente, cu precădere, în contextul războiului din Ucraina. Regiunea își extrage o mare parte din energie din combustibili fosili și, în special, din cărbune. Serbia, Bosnia-Herțegovina și Macedonia de Nord sunt cei mai însemnați importatori de gaz rusesc din regiune, deși trebuie luat în considerare faptul că gazul reprezintă o parte relativ mică din mixul lor energetic.

Situația a devenit critică, mai ales din cauza faptului că Balcanii de Vest se bazează foarte mult pe centralele electrice care funcționează prin arderea de cărbune, perimate, ineficiente și dăunătoare mediului, iar țările din regiune nu au investit suficient în soluții energetice durabile. Drept urmare, în aceste țări se regăsește cea mai slabă calitate a aerului din Europa (BIRN, 2023), iar întreruperile de energie sunt foarte frecvente, deoarece cererea depășește adesea capacitatea. Uniunea Europeană a făcut deja eforturi pentru o tranziție către o energie „curată” în Balcanii de Vest (Knez *et al.*, 2022) și pentru îmbunătățirea eficienței, pentru a garanta că energia nu este irosită. Albania reprezintă o excepție din acest punct de vedere, în măsura în care deține instalații hidroelectrice substanțiale (Gegprifti, 2019). Comerțul transfrontalier cu energie este slab dezvoltat și rețelele integrate vor fi esențiale pentru consolidarea securității energetice regionale, aceste elemente devenind esențiale pe timp de război. Sunt necesare, deopotrivă, eforturi susținute pentru a lărgi domeniul de aplicare al generării de energie electrică. Totodată, este nevoie de o creștere a cererii pentru a introduce economii de scară, costuri mai reduse, aprofundarea integrării energetice regionale și investițiile partajate, reducerea emisiilor și îmbunătățirea securității energetice. Sprijinul financiar al UE în perioada următoare va fi esențial pentru acest efort. Pe măsură ce Uniunea Europeană face pași valoroși pentru a-și reduce dependența de energia rusă, Balcanii ar putea ajunge să aibă atribuții strategice în a ajuta la realizarea acestui obiectiv, având în vedere rolul în creștere de nod de transport al gazelor din Marea Caspică (Engjellushe, 2022). Acestea sunt motive solide pentru care domeniul energiei este unul pe care îl considerăm prioritar pentru analiza de față.

Al treilea și ultimul domeniu ales pentru fundamentarea cercetării și a recomandărilor specifice este cel al protecției minorităților. Și aceasta reprezintă o arie de deosebit interes pentru o regiune care se reconstruiește, încă, la nivel social, după războiul violent care a dus la destrămarea Iugoslaviei și unde etno-naționalismul populist e în creștere, împiedicând respectarea drepturilor pentru diferite minorități, și altele în afară de cele etnice. Apărarea drepturilor minorităților este un aspect crucial în procesul de integrare europeană a statelor din Balcanii de Vest, acesta născând numeroase controverse politice. Mai mult decât atât, România este unul dintre statele UE care oferă un cadru legal amplu de reprezentare democratică a minorităților naționale, care respectă standardele internaționale și europene, fiind adesea dat model pentru alte state. De aceea, și domeniul protecției minorităților este unul prioritar în analiza noastră.

Structura studiului

Studiul adoptă următoarea structură analitică: în prima secțiune (**capitolele 1 și 2**) este redată o prezentare sintetică a metodologiei de cercetare utilizate în obținerea rezultatelor și a concluziilor cuprinse în această lucrare. Abordarea aleasă constă într-o metodologie mixtă, care integrează analiza de conținut, interviurile cu experți din regiunea Balcanilor de Vest și din România, precum și metode statistice pentru efectuarea unei analize comparative. Combinarea acestora permite integrarea armonioasă și coordonată a seturilor de date variate, contribuind astfel la maximizarea potențialului acestui studiu.

Capitolul 3 este dedicat procesului de integrare europeană în Balcanii de Vest, investigând individual fiecare stat prin trei dimensiuni distincte. Analiza începe cu o evaluare a stadiului actual al procesului de integrare, concentrându-se pe identificarea oportunităților și a provocărilor specifice. În continuare, se examinează impactul conflictului din Ucraina asupra fiecărui stat în parte. În ultima parte a acestei secțiuni, sunt cercetate evoluțiile în cele trei domenii-cheie analizate în cadrul acestui studiu, respectiv statul de drept, sectorul energetic și drepturile minorităților.

Capitolul 4 se axează pe cercetarea implicării și influenței unor state externe asupra evoluțiilor socio-politice din regiune și, implicit, asupra procesului de integrare europeană. Acest demers de cercetare este concentrat pe acțiunile statelor membre ale Uniunii Europene, precum Franța, Germania sau statele componente ale Grupului de la Vișegrad, dar și pe rolul unor actori internaționali cu aspirații de influențare a Balcanilor de Vest, precum China, Rusia și Turcia.

Secțiunea finală a studiului (**capitolele 5 și 6**) este dedicată identificării și analizei rolului României în cadrul procesului de integrare europeană a statelor din Balcanii de Vest. În secțiunea aceasta a lucrării sunt prezentate contribuțiile semnificative aduse de România în promovarea procesului, cu un accent pus pe comparația eforturilor sale cu cele ale altor state din Europa Centrală și de Est. Capitolul final are drept obiectiv prezentarea unui set concret de recomandări adresate instituțiilor și decidenților din România, cu privire la continuarea sprijinului acordat țărilor din regiunea Balcanilor de Vest.

CAPITOLUL 2. METODOLOGIA STUDIULUI

a. Descrierea metodologiei de cercetare utilizată

Studiul de față se bazează pe o metodologie mixtă, care combină în mod pragmatic metode calitative și cantitative într-un *design* al cercetării ce urmărește să maximizeze formularea de recomandări practice și opțiuni de politică publică. În acest sens, folosim un set de metode descriptive care au ca scop elucidarea fenomenelor politice și sociale, din țările Balcanilor de Vest, și care ne pot susține în identificarea de recomandări adecvate metodologic, dar și utile din punct de vedere politic pentru decidenții români.

Esența cercetării pentru acest studiu se concentrează pe o analiză comparativă și multidimensională a statelor din Balcanii de Vest, a evoluției acestora în procesul de integrare europeană și a rolului pe care România îl joacă în acest proces. Astfel, cercetarea urmărește să identifice evoluții și caracteristici sau diferențe semnificative între statele din Balcanii de Vest, care au valoare inferențială și ne pot ajuta să clarificăm provocările și oportunitățile existente. Așadar, studiile de caz comparative au atât o valoare descriptivă, în identificarea evoluțiilor interne din fiecare stat și cartografierea principalilor actori interni sau externi implicați, cât și deductibilă, permițându-ne să înțelegem diferențe de natură cauzală sau *trenduri* care depășesc un singur caz. Acest format al cercetării este pe deplin adecvat scopului, obiectivelor și întrebărilor cercetării.

Astfel, *design*-ul cercetării se axează și pe evaluarea a trei domenii specifice legate de procesul de aderare: statul de drept și lupta împotriva corupției; sectorul energetic; și protecția minorităților naționale. Aceste trei domenii sunt, în acest moment, printre cele mai relevante „dosare” pentru statele din Balcanii de Vest, unde numeroase provocări limitează parcursul european și în dezvoltarea cărora România își poate oferi sprijinul.

Având în vedere obiectivele diferite pe care acest studiu și le-a propus, am utilizat un set diversificat de metode de cercetare. Vom diferenția, astfel, metodele de colectare a datelor și metodele de analiză a acestora, asigurând astfel un cadru transparent și predictibil de analiză, care poate fi atât verificat, cât și reprodus sistematic.

b. Sursele de date și analiză utilizate

În ceea ce privește metodele de colectare a datelor, fiecare parte a studiului s-a bazat pe date diferite, care au putut fi colectate printr-o viziune ușor distinctă. Pentru prima parte a studiului, concentrată pe analiza comparativă a situației actuale a procesului de integrare a fiecărui stat din Balcanii de Vest, ne-am bazat pe date din surse publice, atât primare, cât și secundare. Acestea au fost colectate printr-o trecere în revistă a rapoartelor și studiilor de progres cu privire la fiecare stat în parte, emise de instituțiile Uniunii Europene sau de alte entități internaționale precum *Transparency International*, *Freedom House*, *Bertelsmann Transformation Index*, *European Stability Initiative* și *V-Dem*. Am ales aceste organizații globale non-guvernamentale deoarece reprezintă o sursă atestată și validă de date, deși au metodologii foarte diferite de măsurare a unor indicatori democratici diferiți, precum și pentru că au date comparabile de la an la an, care ajută la a oferi o perspectivă privind evoluția sau involuția statelor pe anumiți indicatori complementari *Rapoartelor Comisiei Europene*. Totodată, am cuprins și cele mai recente analize și strategii de la nivel național produse de guvernele fiecăruia în cele șase state studiate, precum și analize recente și sistematice din surse

secundare care răspund principalelor obiective ale cercetării. La acestea s-au adăugat discuții informale cu experți din țările Balcanilor de Vest și două *focus*-grupuri online, cu analiști și reprezentanți instituționali din regiune.

Pentru partea a doua, unde urmărim cartografierea influenței și implicării statelor terțe în Balcanii de Vest, colectarea datelor s-a fundamentat, în principal, pe surse secundare, la acestea contribuind și unele surse primare, acolo unde a fost posibil. Colectarea datelor a constat într-o trecere în revistă a principalelor acțiuni întreprinse de țările terțe în regiunea Balcanilor de Vest, evoluția relațiilor bilaterale și impactul acestora asupra proiectului de aderare. Un rol important l-au jucat datele și studiile din surse secundare, care au urmărit să asigure o înțelegere comprehensivă a dinamicii geopolitice din regiune, în special în ceea ce privește actorii non-UE prezenți în Balcanii de Vest.

Pentru partea a treia, care are drept obiectiv studierea rolului și implicării României în procesul de integrare a Balcanilor de Vest, ne-am bazat, în special, pe surse primare și, într-o mai mică măsură, pe surse secundare. Documentarea s-a realizat în primă fază din izvoare publice, disponibile online și, apoi, din anumite date publice suplimentare, solicitate autorităților specifice. În ceea ce privește obiectivele cercetării asociate cu această parte a studiului, ne-am bazat pe *focus*-grupuri cu experți din instituțiile din România care au atribuții și au fost implicate în proiecte sau acțiuni politico-diplomatice în Balcanii de Vest. În zilele de 19 septembrie și 21 septembrie 2023 au fost organizate, cu ajutorul Institutului European din România, două ateliere de lucru cu experți, în format online. În primul grup de lucru, din data de 19 septembrie, au participat experți din Balcanii de Vest care activează în mediul academic, de consultanță, al societății civile, atelierul de lucru urmărind facilitarea schimbului de opinii și analize între echipa de cercetători și mai mulți experți din spațiul Balcanilor de Vest. Similar, în data de 21 septembrie, au participat reprezentanți ai administrației publice centrale din România, experți din companii și din organizații ale societății civile, atelier de lucru organizat cu scopul schimbului de opinii și analize între echipa de cercetători și specialiștii invitați. Totodată, am realizat o analiză cantitativă (statistică) a acțiunilor și proiectelor în care este implicată România în ceea ce privește Balcanii de Vest, oferind și o perspectivă comparativă cu alte state din Europa Centrală și de Est, folosind datele Comisiei Europene. La aceste surse s-au adăugat surse secundare, în special rezultatele studiilor recente care au fost relevante obiectivelor asumate.

În ceea ce privește analiza datelor, am adoptat o abordare pragmatică care se concentrează pe o înțelegere sistematică a evoluțiilor din regiune, atât din perspectiva individuală a fiecărui stat în parte, cât și a regiunii ca întreg. Pentru analizarea evoluției procesului de integrare europeană, ne-am bazat pe o analiză istorică și de politică externă, folosind date obținute ca urmare a interviurilor realizate și a documentelor oficiale. În ceea ce privește analizarea efectelor războiului din Ucraina asupra Balcanilor de Vest, am apelat la o analiză de proces, astfel încât să putem include efectele directe și indirecte asupra relațiilor socio-politice din țările din Balcanii de Vest. În sfârșit, pentru analizarea rolului și implicării României în regiune, ne-am bazat pe o metodologie triunghiulară care implică analiza de politică externă, precum și o analiză cantitativă privind proiectele finanțate în domenii strategice din fondurile de pre-aderare.

Am ales ca în prima parte a studiului să folosim analiza documentelor strategice. În acest sens, ne-am axat pe datele prezentate în *Raportul de Progres al Comisiei Europene*, prezentate în octombrie 2022 – cele mai recente la data elaborării documentării noastre (lansarea noilor rapoarte fiind prevăzută pentru octombrie 2023, pe care nu le-am putut include

în analiză). Am identificat pentru fiecare dintre cele șase state din regiune atât oportunitățile, cât și provocările menționate de către evaluarea Comisiei, puse împreună cu alte analize recente ale unor experți locali și internaționali, iar concluziile au fost testate cu experții. Punând împreună aceste date am identificat atât nevoile regiunii, cât și domeniile fundamentale în care România ar putea să se implice pentru a-și oferi suportul, precum și formularea recomandărilor principale adresate actorilor direct responsabili cu care studiul se încheie.

În concluzie, studiul de față folosește o metodologie care îmbină metode calitative și cantitative, fiind bazat pe un *design* al cercetării centrat pe analiza comparativă a evoluției proceselor de integrare europeană a statelor din Balcanii de Vest, rămânând atenți asupra poziționării României față de toate acestea.

c. **Limitări și aspecte etice**

Asemenea oricărui studiu sau proiect de cercetare din ramura științelor sociale, și cercetarea noastră suferă de o serie de limitări inerente caracterului, duratei și resurselor destinate realizării acesteia. Totodată, în demersul nostru, am luat în considerare aspectele etice legate de asigurarea unei înțelegeri a contextului din Balcanii de Vest din perspectiva actorilor din regiune, și nu doar a acelor implicați într-un fel sau altul în evoluțiile locale.

În ceea ce privește limitele studiului de față, acestea sunt legate de accesul la surse primare privind evoluțiile politice interne din țările Balcanilor de Vest și de interesele statelor terțe în regiune. Studiul se bazează pe date publice, fie accesibile direct, în mod electronic, sau prin interviuri cu experți. Dinamicile politice și geopolitice sunt deseori opace, ceea ce poate limita accesul la informații de înaltă calitate legată de motivațiile principale și de procesele instituționale sau politice care au loc în spatele ușilor închise. Astfel, studiul nostru nu poate răspunde la întrebări cu privire la motivațiile reale ale actorilor implicați și nici nu poate oferi o înțelegere clară a acelor interacțiuni sau dinamici netransparente. Totodată, constrângerile de timp pentru realizarea acestui studiu au limitat abilitatea autorilor de a colecta un set considerabil de date care să fundamenteze analiza.

Totodată, studiul prezintă și unele limitări temporale. Procesele și tendințele analizate în studiul de față au potențiale efecte pe termen lung care nu sunt observabile imediat, ceea ce constituie o provocare pentru orice fel de studiu comparativ sau descriptiv cu privire la o regiune atât de dinamică și impredictibilă precum Balcanii de Vest. La aceasta se adaugă și faptul că fenomenul studiat (procesul de integrare europeană al Balcanilor de Vest) este unul dinamic, în plină desfășurare, cu o serie de noi evenimente de impact ce pot schimba întreaga panoramă (mai ales în ceea ce privește deciziile anunțate de către UE în urma Consiliului european sau a summiturilor din toamna lui 2023). Oricât de mult am încercat să includem cele mai recente evoluții, cu siguranță o serie de date, declarații sau poziții politice de ultimă oră ne-au scăpat și ne asumăm aceste limite ca fiind inerente unui subiect major de pe agenda actuală a UE și a României în continuă desfășurare.

CAPITOLUL 3. PROCESUL DE INTEGRARE EUROPEANĂ ÎN BALCANII DE VEST

a. Albania

Situația actuală a procesului de integrare: Context general

În urma revoltelor și schimbării regimului politic din 1990, au fost demarate relații diplomatice între Albania și Comunitatea Europeană în anul 1991. Albania a devenit membră a *Consiliului Europei* în iulie 1995, iar un an mai târziu au fost înregistrați primii pași către un acord cu Uniunea Europeană, care deschidea calea către procesul de asociere. În același timp, *Banca Europeană de Investiții* a alocat, la începutul anilor '90, sume considerabile pentru reconstrucția și reabilitarea infrastructurii, însă programele de sprijin și investiționale au fost suspendate în 1997. Literatura de specialitate, atunci când privește parcursul integrării în Uniunea Europeană a Albaniei, notează drept un moment de cotitură criza albaneză din 1997, definită drept momentul în care proteste violente au izbucnit ca reacție la prăbușirea schemelor piramidale care au dus țara aproape de războiul civil.

Colapsul acestora a redus lichiditatea în întreaga țară, distrugând financiar un număr mare de familii, făcând Albania să depindă financiar de organizațiile internaționale. Această situație a dus la un haos generalizat în țară, unii observatori notând chiar la limita războiului civil. Totuși, în raport cu celelalte țări din regiune, Albania a înregistrat progrese minore în parcursul de integrare europeană pe parcursul anilor '90.

Criza din 1997 a generat revolte împotriva guvernului, acesta fiind acuzat că a permis crearea și funcționarea organizațiilor care operau scheme frauduloase și pentru că le-a oprit atunci când populația se aștepta să încaseze profitul promis de acestea (Fuga, 2008). Anii următori au fost marcați de instabilitate politică, scandaluri de corupție și efectele războiului din Kosovo. Summitul de la Zagreb din noiembrie 2000 a oferit țărilor din Balcanii de Vest perspectiva unei viitoare apartenențe la familia europeană. Pe bazele acestui eveniment, în 2002, a fost notabil angajamentul conducerii Albaniei în direcția deschiderii negocierilor pentru semnarea *Acordului de Stabilizare și Asociere*.

Negocierile pentru deschiderea *Acordului* au avut loc în 2003, însă ratificarea a avut loc de-abia în 2006, intrând în vigoare trei ani mai târziu. Programul guvernamental din perioada 2005-2009 a adus o perioadă în care reformele bazate pe angajamentele asumate în cadrul *Acordului de Stabilizare și Asociere* au fost intens discutate, însă fără reușite la nivelul intenționat. În 2009, Albania a devenit membră a NATO și a depus cererea de aderare la Uniunea Europeană.

În noiembrie 2010, Comisia Europeană a emis avizul cu privire la cererea de aderare la UE a Albaniei, evaluând că aceasta din urmă trebuia să atingă gradul necesar de respectare a criteriilor de aderare, mai ales să îndeplinească cele 12 priorități-cheie identificate în aviz. Acestea includeau: finalizarea etapelor esențiale ale reformei administrației publice, adoptarea și punerea în aplicare a unei strategii de reformă a sistemului judiciar, consolidarea luptei împotriva criminalității organizate, obținerea unor rezultate solide în lupta împotriva corupției și consolidarea protecției drepturilor omului.

După doi ani, în octombrie 2012, Comisia Europeană a recomandat să îi fie acordat Albaniei statutul de țară candidată la aderarea la UE, sub rezerva finalizării unor măsuri-cheie în domeniul reformelor sistemului judiciar și administrației publice, precum și în cel al revizuirii regulamentului de procedură al Parlamentului. În iunie 2014, Albania a primit statutul de țară candidată la Uniunea Europeană. Câțiva ani mai târziu, în 2020, Albania a deschis negocierile cu Uniunea Europeană.

Din perspectiva de integrare europeană a Albaniei, *Planurile de integrare în Uniunea Europeană* sunt considerate ca fiind o prioritate strategică. Așadar, *Planul Național de Integrare Europeană (PKIE) 2022-2024* include măsuri pe termen mediu și lung, astfel încât Albania să realizeze alinierea juridică deplină a legislației naționale la *acquis*-ul UE și să armonizeze toate sectoarele cu standardele definite în capitolele a *acquis*-ului (PKIE, 2022). PKIE este revizuit în fiecare an și evaluează progresele realizate, nu numai în gradul de apropiere, ci și în implementarea legislației aferente. *Planul* își propune să coordoneze acest proces de aliniere prin determinarea priorităților pentru legile care este necesar să fie aliniate, a ministerelor însărcinate cu redactarea și revizuirea actelor juridice albaneze, a gradului de aliniere, a datelor de aprobare și intrare în vigoare.

Planul de măsuri pentru îndeplinirea priorităților aprobate de Consiliul UE stabilește măsurile care trebuie a fi luate de instituțiile statului pentru îndeplinirea priorităților stabilite de Consiliul din 25 martie 2020. Acesta a hotărât că prima Conferință va avea loc cât mai curând posibil după aprobarea cadrului de negociere de către Consiliu și până atunci, Albania trebuie să fi aprobat reforma electorală în conformitate cu recomandările OSCE/ODHIR; să fi asigurat continuarea implementării reformei în justiție, inclusiv asigurarea funcționării Curții Constituționale și a Curții Supreme; să fi finalizat înființarea structurilor specializate împotriva corupției și a crimei organizate; să consolideze în continuare lupta împotriva corupției și a criminalității organizate, inclusiv prin cooperarea cu statele membre ale UE și prin planul de acțiune pentru implementarea recomandărilor *Grupului de Acțiune Financiară (GAFI)*. Pentru fiecare dintre aceste priorități, Planul definește măsuri concrete, coordonând instituțiile responsabile de implementarea acestora, conform termenelor stabilite în Plan.

Strategia Națională de Dezvoltare și Integrare 2015-2020 (SKZHI) este principalul document strategic național care susține dezvoltarea socială și economică durabilă a țării, asigurând îndeplinirea standardelor și progresul în procesul de integrare europeană. SKZHI 2015-2020 combină direcții de dezvoltare cu procesele de integrare a țării, rezumând principalele viziuni, priorități și obiective naționale. SKZHI 2015-2020 este o platformă principală pentru planul de dezvoltare al țării în 5 ani (2015-2020). SKZHI constă din șase priorități:

- Integrarea europeană;
- Bună guvernare, democrație și statul de drept;
- Stabilitatea macroeconomică și fiscală;
- Concurență crescută;
- Dezvoltare umană și coeziune socială;
- Utilizarea durabilă a resurselor.

Tabelul 2. Evoluția indicilor democratici în Albania, în perioada 2015-2021, conform a patru organizații non-guvernamentale independente

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
(1) <i>Freedom House, Nations in Transit</i>	3,86	3,86	3,86	3,89	3,89	3,89	3,75
(2) <i>Transparency International, Corruption Perceptions Index</i>	33	36	39	38	36	35	36
(3) <i>Bertelsmann Transformation Index</i>	n/a	6.71	n/a	6.83	n/a	6.84	6.68

Sursa: concepția autorilor.

Intervalul de analiză al indicilor democratici folosiți:

(1) *Freedom House, Nations in Transit*

1,00 – 2,00 - Regimuri autoritare consolidate

2,01 – 3,00 – Regimuri autoritare semi-consolidate

3,01 – 4,00 - Regimuri de tranziție sau hibride

4,01 – 5,00 - Democrații semi-consolidate

5,01 – 7,00 - Democrații consolidate

(2) *Transparency International, Corruption Perceptions Index*

0 – foarte corupt

100 – lipsa deplină a corupției în percepția respondenților

Nicio țară cuprinsă în acest index nu are 0 sau 100.

(3) *Bertelsmann Transformation Index*

Spectrul indicelui BTI variază de la 1 la 10, unde 1 este rezultat „extrem de nedemocratic” până la „extrem de democratic”. Clasificarea BTI încadrează țările în modele precum autocrație dură, autocrație moderată, democrație foarte defectuoasă, democrație defectuoasă, consolidarea democrației.

Indicele de transformare al Bertelsmann Stiftung (BTI) a observat în 2022:

- În contextul condiționalității privind extinderea Uniunii Europene și având în vedere armonizarea legislației naționale cu *acquis*-ul comunitar, Albania a continuat seria reformelor majore, în special în domeniul statului de drept.
- Chiar dacă perioada pandemiei de COVID-19 a absorbit resurse substanțiale și a necesitat o schimbare a priorităților, principalele reforme au continuat, iar acest lucru a fost recunoscut de către Consiliul European.
- Cea mai proeminentă dintre reforme a fost cea judiciară, însă provocările continuă, iar viitorul alinierii la *acquis*-ul comunitar nu este prevăzut a fi fără dificultăți specifice.
- Chiar dacă, cel puțin la nivel declarativ, principalii actori din societate (sociali, politici și de guvernare) au declarat un angajament în vederea asigurării reformelor, multe dintre etapele previzionate încă nu au fost atinse din cauza amânărilor, obstrucționării și uneori a deformării parcursului ca urmare a influenței și a perturbărilor anumitor actori care controlează părți ale sistemului și care își doresc menținerea *status quo*-ului actual.

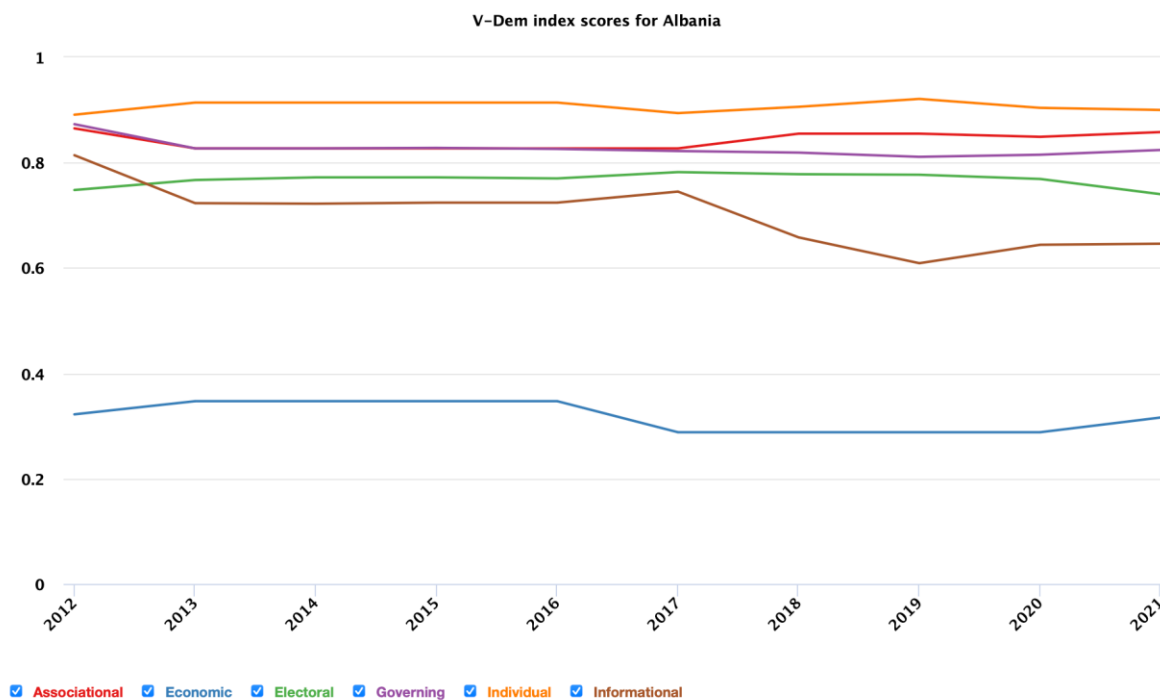
- Reformele din sfera economică au o perspectivă mai puțin optimistă, drept consecință a efectelor cutremurului din 2019 și a pandemiei începute în 2020. Veniturile fiscale au scăzut și mai mult, deficitul bugetar a crescut drastic, în timp ce datoria publică a atins un nivel record în 2020.

Tabelul 3. European Stability Initiative (ESI) “Scoreboard – The true state of accession”

(4) Capitole / fundamentale (conform ESI)	2015	2019	2020	2021	2022
Funcționarea judiciară	0,0	1,0	1,5	2,0	2,0
Lupta împotriva corupției	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Lupta împotriva crimei organizate	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Libertatea de exprimare	1,0	1,5	1,5	1,5	1,5
Energie	2	2	2	2	2
Judiciar și drepturi fundamentale	1,0	1,0	1,5	1,5	1,5
Justiție, libertate și securitate	0,0	1,5	1,5	1,5	1,5

(Detalii în anexa capitolului privind sursele, modul de măsurare și abordarea acestor organizații)

Figura 4. Scorurile indicelui V-Dem pentru Albania

Sursa: V-Dem.net, concepția autorilor.

Provocări ale procesului de integrare europeană al Albaniei

După adoptarea, în 2015, a unei noi strategii pe termen mediu pentru politica de extindere a Uniunii Europene, planificarea din 2018, care a cuprins o evaluare a progreselor înregistrate în Balcanii de Vest, a stârnit îngrijorări în Albania. Modul în care Franța, Țările de Jos, Danemarca și Bulgaria au acționat în raport cu Albania pe parcursul anilor, Parlamentul olandez cerând la un moment dat suspendarea vizelor albanezilor, a dus la acuzații din partea Prim-ministrului albanez, Edi Rama, de naționalism și de blamare a acestora pentru ineficiența progresului de integrare a Albaniei (Sinoruka, 2021).

În anul 2019, societatea și economia albaneză au fost mult încercate de unul dintre cele mai mari cutremure înregistrate în decenii. Analizele economice indică o încetinire a dezvoltării economiei Albaniei, respectiv o scădere a PIB-ului cu 0,5% în 2019 din cauza acestui dezastru natural. Uniunea Europeană a reacționat la această situație și a aprobat un pachet în valoare de 100 milioane de euro pentru a sprijini reconstrucția infrastructurii afectate.

Ulterior, perioada pandemiei (2019-2022) a avut un impact semnificativ asupra economiei Albaniei - și s-a suprapus cu alegerile parlamentare din aprilie 2021, prezidențiale, dar și cu cele locale (parțiale) din 2022. Astfel, ultimii ani au fost marcați de competiția electorală, iar faptul că în iunie 2021 Uniunea Europeană nu a ajuns la un acord privind începerea discuțiilor pentru aderarea la Uniune a Albaniei și Macedoniei de Nord, în cadrul primei conferințe interguvernamentale, a reprezentat o dezamăgire. Toți cei 27 de miniștri ai Uniunii au votat pentru recunoașterea îndeplinirii criteriilor de către Albania pentru începerea discuțiilor, însă *vetoul* bulgar a blocat evoluția.

În iulie 2022, după câțiva ani de incertitudine cu privire la extinderea UE, procesul de aderare pentru Albania a atins o piatră de hotar sub forma primei conferințe interguvernamentale găzduite de Tirana. Cu această ocazie, Uniunea Europeană a deschis oficial negocierile de aderare cu Albania, acestea aflându-se, la momentul cercetării, în plină desfășurare.

Anticorupție

Raportul de progres al Comisiei Europene din 2022 notează faptul că Albania este „moderat pregătită” să transpună prevederile *acquis*-ului european la nivelul sectorului judiciar și al drepturilor fundamentale. La nivelul eforturilor anticorupție, rezultatul notat de către Comisia Europeană este unul mai rezervat (Comisia Europeană, SWD 332, 2022). Corupția pare a fi în continuare prevalentă deopotrivă în multe domenii ale administrației publice și în mediul de afaceri.

Îmbunătățirea scorului oferit de către Comisie necesită o determinare politică accentuată, eforturi mai bine structurate și consistente. Totodată, este nevoie de resurse, instrumente și abilități dimensionate adecvat acestui obiectiv. Numărul de procese penale pentru fapte de corupție comise de înalți demnitari publici a crescut în 2021, față de anul anterior, rezultatele acestor investigații și condamnări fiind legate de combaterea culturii impunității înalților demnitari din Albania.

Investigațiile și condamnările faptelor de corupție au fost completate de îmbunătățirea procesului de verificare și aprobare a judecătorilor Înaltei Curți, precum și de rezultatele privind indisponibilizarea și valorificarea bunurilor dobândite ilicit. Măsurile legale privind

declarațiile de avere ale oficialilor de stat de la nivel înalt, protecția avertizorilor de integritate, mecanismele de control intern ale instituțiilor publice, dar și cele ce privesc accesul la informațiile publice au continuat în 2021. În schimb, măsurile adresate zonelor identificate ca fiind vulnerabile continuă să aibă un impact limitat.

Ministerul Justiției a creat un nou *Directorat General Anticorupție* căruia i-au fost transferate competențe care se regăseau în cabinetul prim-ministrului. Însă, această nouă structură este subdimensionată momentan, în timp ce rețeaua de coordonatori anticorupție a crescut numeric. *Înaltul Inspectorat pentru Declararea și Auditul Bunurilor și Conflictelor de Interese* (HIDAACI) a înregistrat progrese la rândul său, notabilă fiind, aici, digitalizarea (Dafa et al., 2023).

Colaborarea cu GRECO, în urma celei de-a cincea runde de consultări, a condus Albania la urmărirea unui set de 24 de recomandări care includ parcurgerea evaluării riscurilor de integritate și aprobarea unor planuri de integritate (Greco RC5, 2022). În plus, Parlamentul albanez a adoptat o lege privind coguvernarea, prin care *Agenția pentru Dialog și Cogovernare* primește puteri în plus, inclusiv investigarea situațiilor de corupție care îi sunt aduse la cunoștință.

Drepturile minorităților

Raportul Comisiei Europene consemnează faptul că Albania a adoptat o nouă lege care creează un fond pentru proiectele societății civile adresate sprijinirii drepturilor minorităților. Însă, legislația care să confere și să asigure libertatea de autoidentificare ca membru al unei minorități naționale și de utilizare a limbilor minoritare nu a avut loc încă. Este important de menționat că, pe parcursul anului 2021, a fost creat *Comitetul de stat pentru minorități naționale* și că un recensământ general al populației a fost demarat, însă finalizarea acestuia a fost amânată.

Relația Albaniei cu Grecia a continuat să fie bună, dialogul politic având loc, însă un subiect care generează dezacordul între cele două țări se referă la drepturile minorității elene de pe teritoriul Albaniei.

Energie

Capitolul dedicat energiei, din raportul Comisiei Europene, evaluează Albania ca fiind „moderat pregătită”, progresul fiind „limitat”. Din punct de vedere al securizării furnizării de energie, Albania este, de asemenea, „moderat pregătită”, însă legislația sa privind stocurile de combustibili fosili nu este aliniată la *acquis*.

Din punct de vedere al sistemului de electricitate național, Albania este conectată cu Grecia și cu Muntenegru încă din 2014, operatorul bursier de energie (ALPEX) fiind înființat și se așteaptă operaționalizarea acestuia până la sfârșitul lui 2022. În realitate, însă, ALPEX a intrat în funcțiune la 12 aprilie 2023, asigurând activitatea pentru ziua următoare (Todorovic, 2023).

Raportat la piața internă de energie, operatorul de distribuție încă nu a procedat la separarea activităților (*unbundling*). Prețurile la energie pentru consumatorii conectați la 35kV nu sunt liberalizate, un semn al lipsei de reglementare. Piața de energie este dominată, așadar, de relația directă între producătorul național KESH și companiile OSHEE (distribuție și

furnizare), însă această situație ar trebui să se schimbe odată cu intrarea în funcțiune a pieței de energie.

Autoritatea de reglementare în energie funcționează conform *acquis-ului*, însă nu pe deplin, lipsindu-i libertatea de a impune măsurile concurențiale operatorilor de transport și distribuție. Similar, legislația privind hidrocarburile este parțial conformă, legislația nefiind armonizată cu directivele europene privind exploatarea *off-shore* și infrastructura de gaz.

Capitolul dedicat energiei regenerabile consemnează o evoluție foarte interesantă deoarece Albania a trecut de la schemele de ajutor de stat de tip „*Feed in Tariff*” (FIT) la cele de tip „Contracte pentru Diferență” (CfD), urmând a fi finalizate până la finalul lui 2022. Însă, înființarea unei autorități responsabile pentru sectorul energiei regenerabile nu a avut loc încă, *Agenția Națională pentru Resurse Naturale* fiind desemnată să asigure acest rol pentru moment.

Albania nu a reușit să își atingă obiectivele de energie verde în combinația de resurse energetice naționale, astfel cum este prevăzut în *Planul Național de Acțiune Consolidat pentru Energie Regenerabilă*. Această situație se resimte în mod deosebit, având în vedere că Albania se bazează pe energia produsă în capacități de tip hidroelectric. Totodată, țara este un importator net pentru aproximativ 30% din consumul său intern de electricitate. Astfel, accelerarea dezvoltării capacităților de energie regenerabilă este imperios necesară.

Strategia Albaniei pentru eficiență energetică, pe parcursul perioadei 2017-2020, nu și-a atins obiectivul de a genera o reducere a consumului cu 6,8%. Agenția responsabilă pentru urmărirea transpunerii acestui plan nu este pe deplin funcțională, deși a fost înființată în 2018. Chiar dacă nu există scheme de sprijin pentru eficientizarea energetică, legislația a fost modificată pentru a se alinia *acquis-ului* european.

Impactul războiului din Ucraina asupra Albaniei

Consiliul Regional pentru Cooperare (Regional Cooperation Council), organizație inter-guvernamentală regională cu sediul la Sarajevo, cofinanțată de către Uniunea Europeană, a derulat un sondaj în rândul populației din Balcanii de Vest cu tema percepției acestora asupra conflictului din Ucraina (Taylor, 2023). Dintre populațiile intervievate, albanezii respondenți consideră în proporție de 66% că economia țării este amenințată de acest conflict, iar 46% dintre aceștia, cel mai ridicat număr raportat la țările Balcanilor de Vest, se așteaptă ca situația să se înrăutățească pe termen mediu. Această situație este confirmată de către *Fondul Monetar Internațional* care arată că războiul din Ucraina afectează negativ economia țării prin creșterea prețurilor la alimente și energie, precum și prin creșterea costurilor de finanțare externă (Petrushevska, 2023).

Aprovizionarea cu grâne a Albaniei se bazează în proporție de 47% pe importurile din Rusia și în proporție de 3,3% pe cele din Ucraina (Kote, 2022). Chiar dacă Tirana pare a fi unită din punct de vedere politic în încercarea sa de a condamna agresiunea Rusiei și aderă, prin pozițiile sale pro-occidentale, la această abordare, situația conflictului generează disensiuni politice. Pe de o parte, Albania este singura țară din Balcanii de Vest care deține un mandat de membru al Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite, pentru doi ani, în perioada 2022-2023. Din această perspectivă a inițiat o rezoluție în februarie 2022, prin care a condamnat invazia rusă asupra Ucrainei, însă încercarea sa a eșuat din cauza *vetoului* Rusiei și a abținerii Chinei.

b. Bosnia și Hertegovina

Situația actuală a procesului de integrare: Context general

Bosnia și Hertegovina (BiH) se află de peste un deceniu într-o spirală de evoluții politice negative la nivel intern, ceea ce a avut un efect dăunător asupra procesului de integrare europeană. După mai bine de 28 de ani de la sfârșitul războiului, Bosnia se confruntă în continuare cu o divizare etnică profundă, promovată de elitele politice aflate la guvernare, cu tentative de secesiune puse la cale de conducerea entității *Republika Srpska* (RS), precum și cu probleme care țin de lipsa implementării statului de drept, de guvernanță, libertatea de exprimare și mass-media, dar și de corupție - realități care determină mii de cetățeni în fiecare an să părăsească țara. Pe acest fond de crize, migrația este un factor major al scăderii populației și al agravării problemelor economice. Cifrele alarmante ale unui studiu UNFPA (2021) estimează că 47% dintre tinerii din BiH (cu vârsta cuprinsă între 18-29 de ani) intenționează să plece din țară.

Criza politică BiH, perpetuată în ultimii ani, este cauzată de negarea continuă de către elitele aflate la conducere din RS a ordinii constituționale și a statalității țării. În ultima perioadă, și partidul de guvernământ croat HDZ a folosit aceste strategii, prin provocări la adresa funcționalității statului, utilizarea dreptului de *veto* și o contestare a legitimității organismelor guvernamentale alese legal, aducând o presiune în plus, ceea ce a condus la o lărgită disfuncționalitate a statului.

De asemenea, la lista de chestiuni nerezolvate se adaugă și discriminarea pe motive de etnie, sex și orientare sexuală, precum și lipsa de protecție a drepturilor minorităților, probleme importante, care tot nu și-au găsit rezolvarea în BiH, acesta fiind un impediment major în procesul de aderare la UE. Nici hotărârile Curții Constituționale nu au fost încă puse în practică - din această cauză nu toți cetățenii pot să se bucure de drepturi politice egale. După emiterea primei decizii a *Convenției Europene a Drepturilor Omului* (CEDO) pe acest subiect (cazul Sejdić-Finci), în 2011, actorii politici din BiH nu au reușit să alinieze Constituția și cadrul electoral la aceasta și nu au pus în executare sentințele *Curții Europene a Drepturilor Omului* ulterioare (în cauzele Zornić, Pilav și Šlaku) (CoE, 2023).

Astfel, din 2008, BiH a rămas în „antecamera” procesului de aderare la UE. Toate Rapoartele de progres ale Comisiei Europene din ultimii ani au aceeași concluzie: nu s-au înregistrat progrese în privința reformelor structurale esențiale privind statul de drept și reforma constituțională, elemente necesare negocierilor de aderare la UE. După lansarea *Agendei de la Salonic*, în 2003, care deschidea simbolic perspectiva europeană tuturor statelor foste iugoslave, precum și Albaniei, relația formală a Bosniei în procesul de integrare a început abia în iunie 2008, atunci când *Acordul de Stabilitate și Asocierie* (ASA) al UE cu BiH a fost negociat și semnat. Spre deosebire de alte state foste iugoslave, unde acesta a și intrat în vigoare la scurt timp după, în cazul Bosniei adoptarea sa a fost „înghețată” deoarece Bosnia nu a pus în aplicare hotărârea CEDO împotriva discriminării pe criterii etnice (fiind cunoscut cazul deja controversat „Sejdić-Finci”, intitulat astfel după numele aplicanților). ASA a intrat în vigoare abia la 1 iunie 2015, după o lungă perioadă de stagnare și lipsă de reforme, deși nici atunci nu se îndeplineau toate condițiile. Apoi, BiH a depus cererea de aderare la UE în februarie 2016, o cerere la care Comisia a emis un Aviz favorabil de-abia în mai 2019, stabilind 14 priorități-cheie pentru deschiderea negocierilor de aderare la UE. Avizul UE se axează pe domeniile democrației și funcționalității statului, statului de drept, drepturilor fundamentale și reformei

administrației publice. Acesta a oferit o foaie de parcurs cuprinzătoare pentru reforme care să ghideze și să sprijine țara pe calea integrării în UE (Comisia Europeană, 2019).

Pe fondul crizelor politice interne care au paralizat BiH vreme de aproape doi ani, dar și în contextul geopolitic tensionat al războiului din Ucraina, la 12 iunie 2022 - în prezența președintelui Consiliului European, Charles Michel, și a Înaltului Reprezentant al Uniunii Europene Josep Borrell - liderii partidelor politice reprezentate în Adunarea Parlamentară și membrii Președinției Bosniei și Herțegovinei au adoptat un „acord politic privind principiile care să asigure buna funcționare a BiH” (Consiliul UE, 2022). Acesta prevede angajamentul de „a păstra și construi un stat european funcțional, pașnic, stabil, suveran și independent al Bosniei și Herțegovinei, format din bosniaci, croați și sârbi ca popoare constitutive (împreună cu alții) și cetățeni ai Bosniei și Herțegovinei, un stat format din două entități și districtul Brčko; stabilit în conformitate cu Constituția și Acordul-cadru general pentru pace; susținerea principiului statului de drept și desfășurarea de alegeri libere și democratice, precum și dezvoltarea instituțiilor democratice la toate nivelurile de guvernare/autoritate; principiile și valorile care stau la baza Uniunii Europene și a societăților democratice și pentru viitorul Bosniei și Herțegovinei în cadrul Uniunii Europene” (*Ibidem*). După realizarea acestui acord, Consiliul European a făcut apel la toți liderii politici din Bosnia și Herțegovina să pună în aplicare, rapid, angajamentele stabilite într-un acord politic și să finalizeze reforma constituțională și electorală în concordanță cu cele 14 priorități.

În urma războiului de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei și a deciziei UE din iunie 2022 de a acorda statutul de țări candidate Moldovei și Ucrainei, Consiliul European a decis în decembrie 2022 să acorde statutul de țară candidată și Bosniei și Herțegovinei, însă doar după îndeplinirea măsurilor recomandate (consolidarea statului de drept, lupta împotriva corupției și a criminalității organizate, gestionarea migrației și respectarea drepturilor fundamentale).

Din perspectiva de integrare europeană a Bosniei și Herțegovinei, coordonarea procesului de integrare europeană în Bosnia și Herțegovina se realizează la nivel orizontal (coordonare în cadrul unui nivel de organizare guvernamentală) și vertical (coordonare între diferitele niveluri de organizare guvernamentală). Structurile și modalitățile de realizare a coordonării orizontale sunt reglementate de fiecare nivel de guvernare în mod independent, în conformitate cu ordinea constituțională și specificul, capacitățile și nevoile administrativ-juridice. În scopul implementării efective a coordonării verticale a procesului de integrare europeană în Bosnia și Herțegovina, se înființează următoarele organisme comune:

- a) Colegiul pentru integrare europeană;
- b) Conferințe ministeriale;
- c) Comisia pentru integrare europeană;
- d) Grupuri de lucru pentru integrare europeană.

Direcția pentru Integrare Europeană (DEI) a definit orientările de principiu privind procesul de integrare în UE în „Strategia de integrare europeană a Bosniei și Herțegovinei”, care a fost adoptată de Consiliul de Miniștri în 2005. Această abordare a fost ulterior încorporată în documentul de strategie din 2007 intitulat „Programul de informare publică privind procesul de integrare europeană”. Acest document definește o strategie de comunicare coerentă pentru DEI și Consiliul de Miniștri din Bosnia și Herțegovina.

Tabelul 4. Evoluția indicilor democratici în Bosnia și Herțegovina, în perioada 2015-2021, conform a patru organizații non-guvernamentale independente

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
(1) <i>Freedom House, Nations in Transit</i>	3,54	3,50	3,46	3,36	3,32	3,32	3,36
(2) <i>Transparency International, Corruption Perceptions Index</i>	38	39	38	38	36	35	35
(3) <i>Bertelsmann Transformation Index</i>	n/a	6,38	n/a	6,28	n/a	6,11	5,93

Sursa: concepția autorilor.

Intervalul de analiză al indicilor democratici folosiți:

(1) *Freedom House, Nations in Transit*

1,00 – 2,00 - Regimuri autoritare consolidate

2,01 – 3,00 – Regimuri autoritare semi-consolidate

3,01 – 4,00 - Regimuri de tranziție sau hibride

4,01 – 5,00 - Democrații semi-consolidate

5,01 – 7,00 - Democrații consolidate

(2) *Transparency International, Corruption Perceptions Index*

0 – foarte corupt

100 – lipsa deplină a corupției în percepția respondenților

Nicio țară cuprinsă în acest index nu are 0 sau 100.

(3) *Bertelsmann Transformation Index*

Spectrul indicelui BTI variază de la 1 la 10, unde 1 este rezultat „extrem de nedemocratic” până la „extrem de democratic”. Clasificarea BTI încadrează țările în modele precum autocrație dură, autocrație moderată, democrație foarte defectuoasă, democrație defectuoasă, consolidarea democrației.

Indicele de transformare al Bertelsmann Stiftung (BTI) a observat în 2022 pentru BiH:

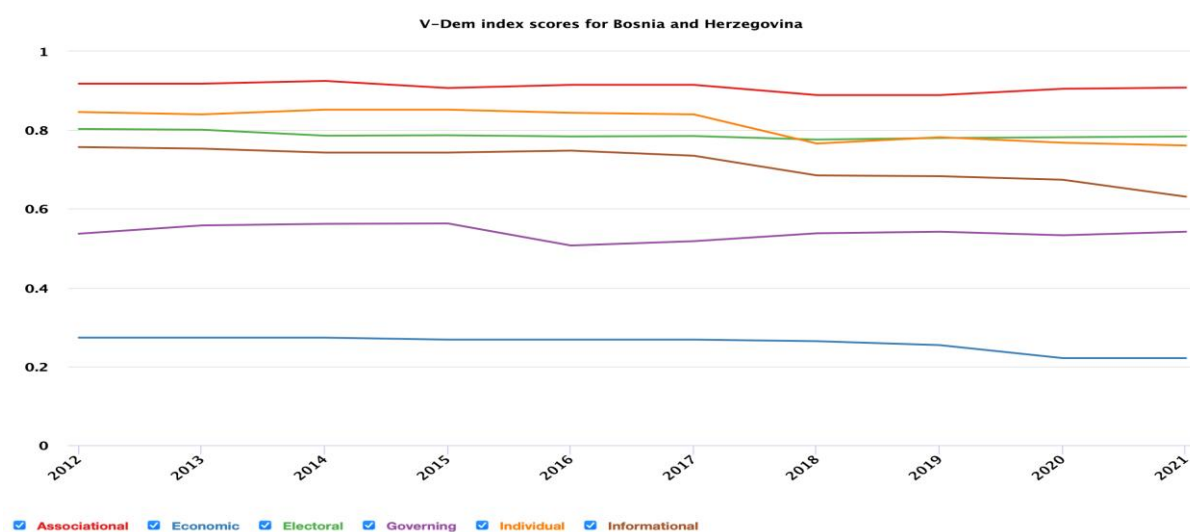
- Traectoria europeană a BiH este una negativă, iar acest parcurs este influențat de către elitele politice aflate la conducerea Republicii Srpska, care afectează ordinea constituțională și statalitatea țării;
- Pandemia de COVID-19 a avut un impact economic major, PIB-ul scăzând cu 5,5% în 2020, concomitent cu veniturile fiscale și cu creșterea ratei șomajului;
- În ciuda tendințelor economice puternic negative, împrumuturile internaționale au asigurat stabilitatea fiscală a țării;
- Raportat la reformele structurale în domeniile cheie, BTI consideră că nu au fost înregistrate deloc progrese, în special privind statul de drept și reforma constituțională;
- Reformarea sistemului de sănătate fragmentat și parțial corupt rămâne o prioritate fundamentală.

Tabelul 5. European Stability Initiative (ESI) “Scoreboard – The true state of accession”

Capitole / fundamente (conform ESI) (4)	2015	2019	2020	2021	2022
Funcționarea judiciară	1,0	0,5	0,5	0,5	0,5
Lupta împotriva corupției	1,0	0,5	0,5	0,5	0,5
Lupta împotriva crimei organizate	1,0	0,5	0,5	0,5	0,5
Libertatea de exprimare	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Energie	n/a	0	0	0	0
Judiciar și drepturi fundamentale	n/a	1	1	1	1
Justiție, libertate și securitate	n/a	1	1	1	1

(Detalii în anexa capitolului privind sursele, modul de măsurare și abordarea acestor organizații)

Figura 5. Scorurile indicelui V-Dem pentru Bosnia și Herțegovina

Sursa: V-Dem.net, concepția autorilor.

Provocări ale procesului de integrare europeană a Bosniei și Herțegovinei

În prezent, pentru ca negocierile de aderare la UE să poată fi deschise, Bosnia și Herțegovina trebuie să pună în aplicare 14 priorități majore stabilite în avizul din mai 2019 al Comisiei Europene privind cererea de aderare la UE. Pe baza concluziilor Consiliului UE din decembrie 2019, Comisia își îndreaptă, în prezent, rapoartele anuale de progres asupra punerii în aplicare de către Bosnia și Herțegovina a celor 14 priorități cheie. Cel mai recent Raport anual de progres al Comisiei a fost publicat în octombrie 2022 (Comisia Europeană, 2022). Acesta sintetizează principalele provocări din procesul de aderare al BiH. Prima și cea mai

semnificativă dintre ele – care, între timp, s-a agravat după octombrie 2022 - este criza politică internă și subminarea statalității BiH, un element transversal care afectează toate celelalte domenii prioritare.

BiH a fost marcată în ultimii ani de tensiuni politice tot mai aprinse și de amenințări de secesiune care nu respectă *Acordul de pace de la Dayton (OSCE, 1995)*, precum și de încercări de a crea instituții separate la nivel de entitate (Republika Srpska - RS, parte a federației BiH cu majoritate sârbă), care subminează ordinea constituțională și legală. Din iulie 2021, reprezentanții RS au boicotat activitatea instituțiilor Bosniei și Herțegovinei după ce fostul ÎR Valentin Inzko a promovat modificări legislative care sancționează negarea genocidului. Mai mult, la sfârșitul anului 2021, Dodik a anunțat retragerea RS din armata comună, sistemul judiciar suprem și administrația fiscală a Bosniei și Herțegovinei. Implementarea acestor planuri a fost apoi suspendată ca răspuns la invazia Ucrainei de către Rusia (Comisia Europeană, 2022).

Cu toate acestea, toate rapoartele experților de profil, precum și raportul de progres al Comisiei din 2022, conchid asupra faptului că situația politică din BiH s-a deteriorat vizibil în ultimii doi ani. Ea devine din ce în ce mai complicată, nu doar din cauza intensificării conflictului armat din Ucraina, ci și din cauza procesului de constituire a guvernului după alegerile generale din octombrie 2022. După aproximativ trei luni de la alegerile generale din octombrie 2022, a fost numit un nou guvern la nivel de stat, coaliția a semnat un program de guvernare și s-a reluat procesul decizional politic (*Balkan Insight*, 2023). Procesul a fost marcat de numeroase blocaje politice care au împiedicat finalizarea constituirii unui nou guvern.

Alegerile au fost, însă, marcate de un eveniment fără precedent - chiar în noaptea alegerilor fiind nevoie de intervenția Înalțului Reprezentant pentru a debloca impasul politic, care a și fost, ulterior, aspru criticat de anumiți actori politici bosniaci. Înalțul Reprezentant Schmidt și-a folosit puterile executive pentru a restructura Casa Popoarelor din FBiH, la nivel de entitate, și a modificat modul cum sunt aleși delegații acesteia, în timpul alegerilor generale din țară. Practic, numărul de delegați a crescut de la 58 la 80. Potrivit deciziei sale, noua Casă a Popoarelor, la nivel de entitate FBiH, va cuprinde acum 23 de bosniaci, sârbi și croați, împreună cu „alții” (*others*) 11. Creșterea numărului locurilor permite acum și altor minorități (încadrați la categoria „alții”) să aleagă un reprezentant din fiecare canton, un fapt care nu era posibil înainte. (*Euronews*, 2022) În concluzie, aceste blocaje instituționale, generate de alegerile din 2022, au avut rolul de a întârzia procese decizionale importante, precum și de a favoriza alunecarea politicii interne din Bosnia, din nou, pe panta unor „politici obstructive” și a unei retorici naționaliste. Această situație i-a împiedicat pe decidenți să acorde prioritate reformelor necesare impuse de UE. Astfel, raportul Comisiei subliniază faptul că „Bosnia are nevoie să facă progrese în aplicarea măsurilor schițate în recomandarea Comisiei și în acordul politic de la Bruxelles din 12 iunie 2022, privind principiile care să asigure buna funcționare a BiH deoarece acesta nu a fost pus în practică” (BiH, Comisia Europeană, 2022).

Din perspectiva criteriilor politice, partidele cu sediul în entitatea Republica Srpska au blocat instituțiile legislative și executive până în primăvara anului 2022, ceea ce a dus la un blocaj aproape complet al reformelor în acea perioadă. Guvernul entității Federației a rămas în funcție pentru întregul mandat 2018-2022, în calitate de interimar. Pe parcursul unei părți semnificative a perioadei de raportare, entitatea „Republica Srpska” a urmărit să preia în mod unilateral competențele statului (inclusiv în materie de fiscalitate, justiție, apărare și securitate) și să destabilizeze instituțiile statului, punând în pericol perspectiva de aderare a țării la UE, astfel cum este prevăzută în avizul Comisiei. Au fost luate unele măsuri legislative pentru a

retrage „Republica Srpska” din instituțiile-cheie ale statului și pentru a înființa organisme paralele la nivel de entitate (*Security Council Report, 2022*).

Polarizarea politică profundă și dezacordul dintre principalele partide ale coaliției de guvernământ au condus la oprirea activității instituțiilor democratice și a reformelor pe calea spre UE. Până în primăvara anului 2022, partidele politice cu sediul în entitatea Republica Srpska au blocat instituțiile legislative și executive la nivel de stat și au adoptat inițiative de preluare unilaterală a competențelor statului la nivel de entitate, cu încălcarea ordinii constituționale și juridice; aceleași părți au obstrucționat, de asemenea, punerea în aplicare a măsurilor restrictive ale UE asupra Rusiei cu care Bosnia și Herțegovina se aliniase în mod oficial. Instituțiile au început să revină la normalitate în primăvara anului 2022, iar, ulterior, au fost întreprinși câțiva pași pentru a începe soluționarea restanțelor în ceea ce privește reformele.

Partidele politice din Bosnia nu au ajuns la o formă de acord privitoare la reformele constituționale și electorale. Parlamentul a respins pachetul de integritate privind standardele electorale, ulterior impuse de OHR. Organismul legislativ principal al statului a respins, de asemenea, reformele statului de drept, inclusiv privind conflictele de interese și integritatea în justiție, care rămân în așteptare și se așteaptă să fie adoptate în urma reinițializării procedurii legislative de către Ministerul Justiției. Înaltul Reprezentant pentru Bosnia și Herțegovina (OHR) a recurs de patru ori la puterile sale executive, inclusiv în ceea ce privește standardele electorale și problemele de finanțare.

Dialogul politic cu UE a fost, de asemenea, blocat până în iunie 2022, deoarece organismele comune din cadrul ASA nu s-au putut întâlni. Bosnia și Herțegovina a adoptat bugetul de stat abia în iulie 2022, cu o întârziere de 18 luni.

Partidele parlamentare nu au putut conveni asupra unei soluții pentru reformele constituționale și electorale pentru a aduce Constituția în conformitate cu Convenția Europeană a Drepturilor Omului, în conformitate cu Sejdić-Finci și hotărârile aferente, în ciuda facilitării intense a discuțiilor de către UE și SUA. Amendamentele pentru îmbunătățirea standardelor electorale au fost respinse în Parlament. Concomitent, o serie de decizii ale Curții Constituționale nu au fost încă executate pe deplin. Consiliul de Miniștri nu a luat nicio măsură pentru a dezvolta un program național de adoptare a *acquis*-ului UE.

Anticorupție

Bosnia și Herțegovina se află într-un stadiu incipient de pregătire în prevenirea și lupta împotriva corupției și a crimei organizate. Raportul Comisiei subliniază faptul că „nu s-au înregistrat progrese în acest domeniu în perioada de raportare”. Mai mult, nu s-au înregistrat progrese în abordarea priorității-cheie numărul „7” a Opiniei, a recomandărilor din 2021 și a constatărilor raportului de expertiză privind problemele statului de drept, care rămân nerezolvate. Parlamentul BiH a respins o lege privind conflictul de interese. Liderii politici și instituțiile judiciare nu au reușit să trateze corupția pe scară largă și au blocat în mod activ progresul, ceea ce a dus la stagnare pe termen lung și la creșterea semnalelor de stat „capturat politic”. Lipsa continuă a progresului la toate nivelurile crește riscul de revenire.

Doar liderii politici și instituțiile judiciare ar putea să remedieze de urgență situația. Deși în perioada de raportare au existat unele rechizitorii referitoare la sentințe de corupție la nivel înalt, bilanțul general al prevenirii și reprimării corupției (inclusiv la nivel înalt) rămâne nesemnificativ, din cauza ineficienței operaționale și a ingerinței politice. Există, de asemenea,

deficiențe sistemice în cooperarea operațională între agențiile de aplicare a legii care luptă împotriva criminalității organizate, din cauza legislației penale nearmonizate, a unei coordonări instituționale slabe și a unui schimb foarte limitat de informații. Organizațiile criminale care funcționează în țară pot profita, astfel, de lacunele legislative și administrative. Poliția este, inevitabil, vulnerabilă în caz de interferență politică. Investigațiile financiare și confiscarea bunurilor sunt, de asemenea, în mare măsură ineficiente. O abordare proactivă rămâne fundamentală pentru combaterea infiltrării criminale în sistemele politic, cel juridic și cel economic. Punctul de contact pentru cooperarea cu *Europol* nu este încă operațional; etapele pregătitoare sunt în curs. Nu există o cooperare sistematică cu *Eurojust*. Bosnia și Herțegovina trebuie să își continue eforturile în lupta împotriva terorismului și a traficului de droguri.

La 12 iulie 2023, a fost publicată și *Rezoluția Parlamentului European* referitoare la *Raportul Comisiei* pe 2022 privind Bosnia și Herțegovina (Parlamentul European, A9-0229/2023, 2023). La 19 iulie 2023 a avut loc cel de al 5-lea *Consiliu de stabilizare și de asociere UE - Bosnia și Herțegovina* la Bruxelles. Acesta constată că la nivelul condiționalității din domeniul statului de drept, liderii politici și instituțiile judiciare nu au reușit să atace corupția pe scară largă și au obstrucționat în mod activ progresul, ducând la stagnare pe termen lung și la creșterea semnelor de „captură a statului” (Consiliul European, 2023)

O lege la nivel de stat privind prevenirea conflictelor de interese a fost respinsă în Parlament în mai 2022, indicând o lipsă de angajament politic real față de statul de drept și față de parcursul european al țării. Urmărirea judiciară selectivă și netransparentă în cazurile de corupție cu rezonanță publică este un motiv de îngrijorare semnificativ, alături de existența mijloacelor de presiune și intimidare. Nu s-a luat nicio măsură pentru adoptarea de noi documente strategice la nivel de stat și în entitatea Federației. Legislația nu este armonizată în întreaga țară, iar cooperarea și coordonarea dintre organismele anticorupție este slabă. Deși în perioada de raportare au existat unele rechizitorii referitoare la sentințe de corupție la nivel înalt, bilanțul în prevenirea și reprimarea corupției (inclusiv la nivelul conducerii statele) rămâne nesemnificativ, din cauza ineficienței operaționale și a ingerinței politice. Numărul de condamnări definitive în cauze de nivel înalt rămâne foarte scăzut. Spre deosebire de alte cantoane, autoritățile din Sarajevo au continuat activitățile de prevenire a corupției, dar lipsește încă urmărirea eficientă de către procuratură și justiție (TI, 2022).

Drepturile minorităților

Tema drepturilor minorităților este una dintre cele mai spinoase în cazul BiH. *Raportul de Progres* din 2022 remarcă faptul că, în timp ce cadrul legislativ și instituțional privind drepturile fundamentale este în mare parte în vigoare, nu există încă un cadru strategic cuprinzător. Sunt de remarcat adoptarea planurilor de acțiune pentru incluziunea socială a romilor, în aprilie 2022, și privind drepturile persoanelor LGBTIQ, în iulie 2022. Aceasta reprezintă o etapă pozitivă. Sunt, încă, necesare reforme semnificative pentru a se asigura că toți cetățenii își pot exercita drepturile politice și pentru a se asigura o educație nediscriminatorie, incluzivă și de calitate pentru toți, inclusiv prin depășirea practicii a „două școli sub același acoperiș”. Evaluarea la acest capitol este una negativă pe mai multe planuri. Așadar, se menționează că nu s-au înregistrat progrese în garantarea libertății de exprimare și a presei prin protejarea jurnaliștilor de amenințări și violențe și prin asigurarea sustenabilității financiare a sistemului public de radiodifuziune. Raportul, de asemenea, remarcă faptul îngrijorător că există provocări în ceea ce privește libertatea de întrunire, în special în entitatea Republica Srpska.

Mai mult, Consiliul European din decembrie 2022 a solicitat țării să își intensifice în mod semnificativ eforturile de reformă în domeniul drepturilor omului, al egalității de gen și al nediscriminării. În conformitate cu mecanismele instituționale instituite prin *Acordul de pace de la Dayton*, Consiliul a subliniat că Bosnia și Herțegovina trebuie să întreprindă în continuare reforme constituționale și electorale pentru a asigura egalitatea și nediscriminarea tuturor cetățenilor.

În ceea ce privește drepturile omului și minoritățile, UE a salutat adoptarea planurilor de acțiune pentru incluziunea socială a romilor și privind drepturile persoanelor LGBTIQ. UE a reamintit că, drept prioritate esențială a Opiniei, Bosnia și Herțegovina ar trebui să asigure un mediu sigur și favorabil pentru societatea civilă, în special prin respectarea standardelor europene privind libertatea de asociere și libertatea de întrunire. În acest sens, UE și-a exprimat îngrijorarea serioasă cu privire la inițiativele legislative de incriminare a defăimării și de a viza societatea civilă din entitatea Republica Srpska, care, dacă ar fi adoptate ar marca un pas clar înapoi, și a cerut retragerea acestora (Cerimovic, 2023).

Energie

Raportul de Progres notează, în cazul Bosniei Herțegovina, similar cu celelalte țări din Balcanii de Vest, faptul că aceasta se află într-un stadiu incipient al pregătirilor, fiind menționate doar progrese limitate. BiH trebuie să depună eforturi semnificative pentru a consolida cooperarea și coordonarea la nivel național și pentru a îmbunătăți cadrul legislativ și de reglementare, acesta fiind, în momentul actual, fragmentat și inconsecvent.

Dintre recomandările Raportului de Progres este notabilă și importantă adoptarea legilor și statutului gazelor și energiei electrice, în conformitate cu cel de-al treilea pachet energetic, la nivel de stat și de entitate, respectiv armonizarea deplină a legilor la nivel de entitate în domeniul energiei electrice și gazelor pentru a preveni noi întârzieri în deschiderea și funcționarea eficientă a piața energiei. Similar, pentru a spori adoptarea energiei regenerabile și a progresa la nivelul eficienței energetice este necesară îmbunătățirea legislației primare în conformitate cu obligațiile care decurg din *Tratatul privind Comunitatea Energetică* și angajamentele din declarația summitului de la Sofia din 2020 privind Agenda Verde pentru Balcanii de Vest (Comisia Europeană, 2020).

BiH trebuie să își îmbunătățească securitatea energetică, făcând tranziția de la aprovizionarea cu cărbune la utilizarea surselor regenerabile. Totodată, este necesară finalizarea și adoptarea planului național de energie și climă pentru perioada 2021-2030, prin care să fie asumate obiective de decarbonizare la nivel național.

Impactul războiului din Ucraina asupra BiH

Ultimul an a fost marcat de „paralizia legală a BiH”. Pe fondul războiului din Ucraina, aceste acțiuni de destabilizare și secesiune au ridicat nu doar probleme interne, dar au fost catalogate și ca amenințări de securitate regională de către UE și NATO (*BBC*, 2023). Autoritățile și partidele entității Republicii Srpska au pledat pentru o poziție neutră cu privire la agresiunea militară ilegală a Rusiei împotriva Ucrainei, contestând alinierea țării la declarațiile UE și obstrucționând punerea în aplicare deplină a măsurilor restrictive împotriva Rusiei. Pe fondul conflictului, s-au intensificat retorica incendiară, dar și legile și politicile secesioniste la care tot apelează conducerea entității RS, inclusiv sărbătorirea așa-numitei „Zile naționale a RS”, care nu e prevăzută de Constituție, precum și alte evenimente care dau naștere

la tensiuni, dar și refuzul de a executa hotărârile Curții Constituționale a BiH. Pe scurt, Milorad Dodik a implementat, prin Adunarea Națională a RS și Guvernul RS, pornind de la transferul neconstituțional de competențe către entitățile de la nivel de stat, deciziile referitoare la suveranitatea BiH, până la acțiuni legate de proprietatea statului și o serie de legi, care nu doar că subminează BiH și pacea fragilă din interiorul său, ci sunt și contrare întregului *acquis* juridic al UE și drepturilor și libertăților universale ale omului. Metodele punitive ale comunității internaționale (puterile Bonn de a revizui deciziile RS de către Înalțul Reprezentant) sau sancțiunile SUA nu au avut efect în această situație (RTV.rs, 2023).

La 23 martie 2023, Adunarea Națională a Republicii Srpska a adoptat modificări ale Codului Penal al Republicii Srpska, reintroducând sancțiuni penale pentru defăimare, iar președintele entității RS, Milorad Dodik, a anunțat că se plănuiește introducerea unei legi a „agenților străini”. La 21 iunie 2023, Adunarea Națională a RS a adoptat o lege referitoare la modificarea Legii privind publicarea legilor și a altor acte legislative ale Republicii Srpska, iar la 27 iunie 2023, o Lege privind neaplicarea deciziilor Curții Constituționale a Bosniei și Herțegovinei, subminând astfel integritatea Curții Constituționale și a Constituției Bosniei și Herțegovinei. Această lege declară neaplicabile în entitate hotărârile Curții Constituționale la nivelul federal al Bosniei și ea constituie una dintre cele mai grave încălcări, de până acum, ale Acordului de pace de la Dayton și ale constituției Bosniei și Herțegovinei din 1995. Oficialii locali și internaționali au condamnat în unanimitate noua lege, care a fost considerată neconstituțională și nulă, deoarece un nivel administrativ inferior nu era în măsură să pună la îndoială sau să dirijeze activitatea celui mai înalt organ judiciar din țară (OSCE, 2023; *France Diplomacy*, 2023; Kurtic, 2023).

La 1 iulie 2023, Înalțul Reprezentant al Bosniei, Christian Schmidt, a suspendat în cele din urmă legea de respingere a autorității Curții Constituționale, precum și legislația la fel de controversată adoptată de Adunarea Națională a RS pe 21 iunie, împiedicând publicarea deciziilor Înalțului Reprezentant în „Monitorul Oficial” al RS - condiția ca orice lege să intre în vigoare. Dodik, la rândul său, a respins deciziile ÎR ca fiind ilegale, punând o problemă serioasă pentru UE. Analistul Sretko Latal apreciază că ciocnirea dintre legile anticonstituționale recent adoptate în Republica Srpska, precum și deciziile Înalțului Reprezentant vor crea, probabil, și mai mari tulburări juridice, politice și de securitate în Bosnia. (*Balkan Insight*, 2023).

Drept reacție, la 5 iulie 2023, președintele Comisiei pentru afaceri externe a Parlamentului European (AFET), David McAllister (PPE, Germania), raportorul permanent pentru Bosnia și Herțegovina Paulo Rangel (PPE, Portugalia) și președintele Delegației Parlamentului pentru relațiile cu Bosnia și Herțegovina și Kosovo Romeo Franz (Verzii, Germania) a cerut recent Consiliului să impună sancțiuni împotriva lui Dodik (*European Parliament*, 2023). Marina Vulatovic, expertă SWP, explică că, în cazul în care ar fi administrate, aceste sancțiuni ar putea fi mai eficiente decât echivalentele din SUA, deoarece Bosnia și Herțegovina are legături politice, de securitate și economice mult mai puternice cu UE decât cu SUA (SWP 2023).

La aceste acțiuni legislative se mai adaugă vizita la Moscova, din 23-24 mai 2023, a lui Milorad Dodik și Nenad Stevandić, președintele Adunării Naționale a RS, precum și întâlnirile lor cu Vladimir Putin și cu alte personalități politice ruse, la nivel înalt (Președinția Rusiei, 2022). Adițional, este îngrijorătoare decizia guvernului entității RS de a întrerupe contactele diplomatice cu reprezentanți oficiali ai Regatului Unit și ai Statelor Unite. La acestea se mai adaugă și dezvoltarea forțelor de poliție în RS, prin care se urmărește crearea de funcții

paramilitare sau militare, ceea ce ar putea crea noi tensiuni, amenințând securitatea și stabilitatea în BiH și fiind incompatibile cu Acordul de pace de la Dayton. Astfel de acțiuni destabilizează BiH, subminează Acordul, contravin perspectivei BiH de integrare în UE și, mai mult, pun în pericol accesul la finanțarea UE.

Mai mulți experți din regiune au atras atenția că, pe fondul războiului, s-au activat numeroși actori locali care susțin ingerințe străine directe și indirecte dăunătoare și la dezinformare urmăresc să semene discordie, violență și tensiuni interetnice și să destabilizeze Bosnia și Herțegovina și întreaga regiune a Balcanilor de Vest, în special în contextul războiului de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei (Keli, 2023). Aceste acțiuni își propun să prezinte UE drept un partener pentru Balcanii de Vest care nu este de încredere și nu se implică, ceea ce duce la scăderea încrederii în procesul de integrare. Ca reacție, este de semnalat apropierea BiH de NATO, confirmată prin participarea ministrului apărării din BiH la summitul NATO de la Madrid din 2022, dar și angajamentul NATO de a amplifica sprijinul acordat Bosniei și Herțegovinei, adaptat la nevoile sale, pentru a întări integritatea și reziliența, a-și dezvolta capacitățile și a-și păstra autonomia politică, precum și pachetul de asistență pe care NATO l-a acordat BiH.

Nu întâmplător, tot ca un efect al evenimentelor de după izbucnirea războiului din Ucraina, Bosnia Herțegovina este singurul stat direct menționat în cadrul Consiliului Nord-Atlantic de la Madrid din 29 iunie 2022, dar și în Declarația adoptată în urma summitului NATO de la Madrid (iulie 2022) ca fiind o amenințare de securitate pentru Alianță (NATO, 2022). Adicional, UE a reacționat prin măsura de asistență adoptată de Consiliu în cadrul Instrumentului european pentru pace, în valoare de 10 milioane EUR, pentru Forțele armate ale BiH (FABiH) și semnarea unui contract de cooperare și instruire pentru anul 2023 între FABiH și EUFOR. Mai mult, în acest context de amenințări sporite de securitate în BiH, Rezoluția 2658 (2022) a Consiliului de Securitate al ONU, din 2 noiembrie 2022, a prelungit mandatul Forței UE în Bosnia și Herțegovina (EUFOR) până în noiembrie 2023, care și-a mărit semnificativ efectivele.

c. **Kosovo**

Situația actuală a procesului de integrare: context general

Kosovo este, cu siguranță, actorul cu cele mai mari provocări în procesul de integrare europeană din Balcanii de Vest. După oferirea statutului de stat candidat Bosniei în decembrie 2022, Kosovo a rămas în acest moment singurul stat potențial candidat pentru aderarea la UE din spațiul fost iugoslav. După declarația de independență din 2008, primul pas concret în procesul de aderare al Kosovo a avut loc în 2015, odată cu semnarea *Acordului de Stabilizare și Asociere* (ASA) cu UE. După încheierea, în aprilie 2013, a unui acord istoric privind normalizarea relațiilor de către Belgrad și Priștina („Acordul de la Bruxelles”, Srbija Gov., 2023), Consiliul European a decis, în iunie 2013, să deschidă negocierile privind un ASA cu Kosovo, iar acesta a intrat în vigoare la 1 aprilie 2016. Recent, Kosovo și-a depus cererea de aderare la UE în decembrie 2022, fără a primi încă un răspuns din partea UE. Pentru a începe procesul, Kosovo trebuie să îndeplinească două condiții fundamentale. Prima este aceea de a-și normaliza relațiile cu Serbia. Încercările de mediere ale Uniunii Europene (începute deja în 2011) nu s-au dovedit a fi suficiente pentru a concilia cele două țări din Balcanii de Vest, declanșând preocupări privind creșterea instabilității la mai mult de două decenii după Războiul din Kosovo. Cea de-a doua este faptul că cinci state membre ale UE (Cipru, Grecia, România,

Slovacia și Spania), precum și două țări din regiune (Serbia, Bosnia și Herțegovina) nu au recunoscut independența Kosovo.

O evoluție pozitivă a fost reprezentată, însă, de procesul de liberalizare a vizelor. Cetățenii kosovari sunt singurii care nu au dreptul să călătorească în UE fără viză. În iulie 2018, la șase ani după publicarea unei foi de parcurs privind liberalizarea vizelor, Comisia a confirmat îndeplinirea tuturor criteriilor de către Kosovo. În urma unor negocieri interinstituționale prelungite și a votului final al Parlamentului European în aprilie 2023, kosovarii vor putea călători fără viză în spațiul Schengen începând din ianuarie 2024, cel mai târziu.

Viitoarea integrare a Kosovo în UE, ca și cea a Serbiei, rămâne strâns legată de dialogul la nivel înalt dintre Kosovo și Serbia, facilitat de UE, care ar trebui să conducă la un acord global de normalizare a relațiilor dintre ele, obligatoriu din punct de vedere juridic. O propunere revizuită făcută de UE - și susținută de SUA - la începutul anului 2023, care a fost urmată de o reuniune la nivel înalt a părților cu privire la punerea sa în aplicare, rămăsese, însă, fără un rezultat concret.

După alegerile din 2020, activitatea Adunării Parlamentare a continuat să fie afectată negativ de o atmosferă politică polarizată și dificultăți în atingerea cvorumului decizional, chiar dacă guvernul se bazează pe o majoritate puternică. Acest lucru se datorează parțial gestionării proaste a agendei legislative din partea majorității, dar și pentru că membrii opoziției s-au abținut de la vot pentru a împiedica adoptarea legislației.

Dialogul facilitat de Uniunea Europeană privind normalizarea relațiilor cu Serbia a continuat cu întâlniri lunare regulate la nivelul negociatorilor șefi și o reuniune la nivel înalt la 18 august 2022, urmate de alte întâlniri la începutul lui 2023. Părțile au adoptat o foaie de parcurs de punere în aplicare a acordurilor energetice în iunie 2022 și au convenit asupra călătoriilor doar cu cărți de identitate între Kosovo și Serbia în august 2022 (*Deutsche Welle*, 2022). Pe acest fond, atât în vara lui 2022, cât și la început de 2023, au avut loc violențe, proteste și amenințări de securitate în Nordul Mitrovica (Prelec, 2023).

În cadrul implementării SAA, la 10 martie 2017, Adunarea Kosovo a adoptat Programul național de implementare a SAA (NPISAA), care constituie principalul document național al politicilor de aderare la UE. NPISAA prezintă un cadru cuprinzător pe termen mediu al reformelor necesare pentru îndeplinirea obligațiilor care decurg din ASA, respectiv măsuri și priorități pentru apropierea treptată a legislației interne cu acquis-ul UE prin transpunerea acestuia din urmă în acesta și pentru implementarea legislației armonizate. Instituțiile din Kosovo au adoptat, de asemenea, Agenda europeană de reformă cu scopul de a stabili priorități pentru îndeplinirea obligațiilor din Acordul de stabilizare și asociere (Adunarea Republicii Kosovo, 2023).

Provocări ale procesului de integrare europeană al Kosovo

Principala provocare politică pentru Kosovo este reprezentată de tensiunile, provocările și violențele cu risc de escaladare din nordul Mitrovica și lipsa unui acord politic cu Serbia privind normalizarea relațiilor politice. Situația din nordul Kosovo rămâne o provocare, în special în ceea ce privește corupția, crima organizată și asigurarea condițiilor pentru libertatea de exprimare. Pe 18 decembrie 2022 erau anunțate alegeri anticipate în patru municipalități din nord, dar acestea au fost amânate din motive de securitate, iar votul a avut loc în aprilie 2023. Rezultatele alegerilor au fost contestate de comunitatea sârbă, ducând astfel

la violențe care au necesitat intervenția militară a KFOR (*Le Monde*, 2023). În 26 mai 2023, la o zi după ce noii primari albanezi aleși au depus jurământul pentru ocuparea funcțiilor în municipalitățile cu majoritate sârbă din nordul Kosovo, au izbucnit conflicte între sârbii locali și poliție, pentru că localnicii încercau să-i împiedice pe noii primari să intre în clădirile municipale unde urmau să-și desfășoare activitatea. Sârbii locali contestă legitimitatea alegerilor recente (desfășurate în 23 aprilie 2023) pe care le-au boicotat în masă și la care au votat doar 3,47% dintre persoanele cu drept de vot. Poliția a confirmat că cinci polițiști au fost răniți, iar presa de limbă sârbă a relatat că zeci de cetățeni sârbi kosovari au fost, de asemenea, răniți în confruntările dintre localnici și poliție, unde s-au folosit gaze lacrimogene, s-au auzit împușcături, iar vehicule de poliție au fost arse și avariate (Digi24, 2023, România).

În 29 mai 2023, sârbii kosovari au fost, din nou, prezenți în fața clădirilor municipalităților din nordul Kosovo (dominat de sârbi), protestând împotriva primarilor de etnie albaneză nou-aleși, în timp ce poliția kosovară și misiunea de menținere a păcii a NATO din Kosovo, KFOR, și-au sporit prezența pentru a securiza zona (Anđelković, 2023). Între timp, primarii nou-aleși din Zvečan, Ilir Peci, și din Zubin Potok, Izmir Zeqiri, și-au preluat mandatele și acest eveniment a declanșat violențe fără precedent. În confruntările cu demonstranții sârbi din nordul Kosovo, care au protestat împotriva preluării mandatelor de către primarii albanezi, aproximativ 25 de soldați din forțele NATO de menținere a păcii au fost răniți (Digi24, 2023, România).

Tabelul 6. Evoluția indicilor democratici în Kosovo, în perioada 2015-2021, conform a patru organizații non-guvernamentale independente

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
(1) <i>Freedom House, Nations in Transit</i>	2,86	2,93	3,04	3,07	3,11	3,18	3,14
(2) <i>Transparency International, Corruption Perceptions Index</i>	33	36	39	37	36	36	39
(3) <i>Bertelsmann Transformation Index</i>	n/a	6,33	n/a	6,21	n/a	6,20	6,33

Sursa: concepția autorilor.

Intervalul de analiză al indicilor democratici folosiți:

(1) *Freedom House, Nations in Transit*

1,00 – 2,00 - Regimuri autoritare consolidate

2,01 – 3,00 – Regimuri autoritare semi-consolidate

3,01 – 4,00 - Regimuri de tranziție sau hibride

4,01 – 5,00 - Democrații semi-consolidate

5,01 – 7,00 - Democrații consolidate

(2) *Transparency International, Corruption Perceptions Index*

0 – foarte corupt

100 – lipsa deplină a corupției în percepția respondenților

Nicio țară cuprinsă în acest index nu are 0 sau 100.

(3) Bertelsmann Transformation Index

Spectrul indicelui BTI variază de la 1 la 10, unde 1 reprezintă „extrem de nedemocratic”, iar 10 „extrem de democratic”. Clasificarea BTI încadrează țările în modele precum autocrație dură, autocrație moderată, democrație foarte defectuoasă, democrație defectuoasă, consolidarea democrației.

Indicele de transformare al Bertelsmann Stiftung (BTI) a observat în 2022 pentru Kosovo:

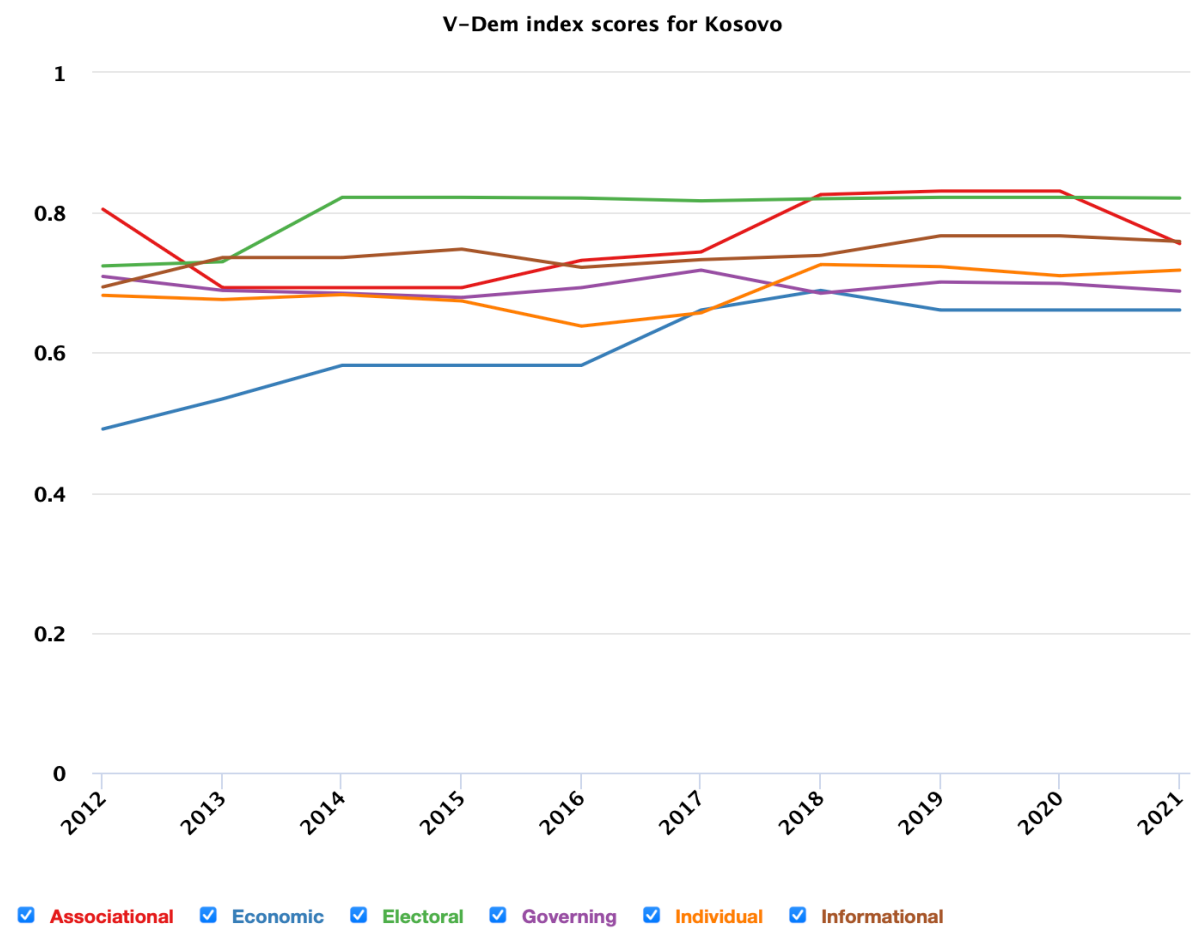
- După alegerile parlamentare anticipate din octombrie 2019, câștigate de partidele *Autodeterminare (VV)* și *Liga Democrată din Kosovo (LDK)*, guvernul condus de Albin Kurti (VV) a fost răsturnat la 25 martie 2020;
- După o perioadă de guvernare interimară, asigurată de Avdullah Hoti (LDK), Albin Kurti (VV) a fost votat, din nou, în funcție, în martie 2021;
- Pandemia de COVID-19 a avut un impact economic negativ, generând o contracție economică semnificativă;
- Dacă, inițial, cooperarea dintre sârbii kosovari și guvern s-a îmbunătățit parțial, aceasta s-a deteriorat semnificativ în 2023;
- Principalele provocări ale Kosovo în acest moment sunt persistența corupției, blocajul în dialogul condus de UE cu Serbia și impactul economic al pandemiei de COVID-19.

Tabelul 7. European Stability Initiative (ESI) “Scoreboard – The true state of accession”

Capitole / fundamente (conform ESI) (4)	2015	2019	2020	2021	2022
Funcționarea judiciară	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Lupta împotriva corupției	0,0	0,5	0,5	0,5	0,5
Lupta împotriva crimei organizate	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Libertatea de exprimare	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Energie	n/a	n/a	n/a	n/a	1,0
Judiciar și drepturi fundamentale	n/a	n/a	n/a	n/a	0,5
Justiție, libertate și securitate	n/a	n/a	n/a	n/a	0,5

(Detalii în anexa capitolului privind sursele, modul de măsurare și abordarea acestor organizații)

Figura 6. Scorurile indicelui V-Dem pentru Kosovo

Sursa: V-Dem.net, concepția autorilor.

Anticorupție

Acest capitol fundamental al condiționalităților politice este unul dintre cele mai problematice în Kosovo, așa cum ilustrează și Raportul de progres al Comisiei Europene din 2022. Aici este stipulat faptul că statul Kosovo se află într-un stadiu „incipient” în lupta împotriva corupției. În perioada de raportare, s-au înregistrat unele progrese în adoptarea unei legislații anticorupție semnificative. Este necesară îmbunătățirea punerii în aplicare a cadrului juridic general. De asemenea, este nevoie de eforturi susținute pentru a realiza investigații proactive, hotărâri judecătorești definitive și confiscarea permanentă a bunurilor celor găsiți vinovați de corupție. Mai mult, Raportul subliniază că „în ciuda eforturilor deja depuse, este o necesitate de a exista o voință politică puternică pentru a continua să fie abordate eficient riscurile sistemice de corupție și un răspuns solid al justiției penale la corupția la nivel înalt” (Comisia Europeană, Kosovo, 2022).

Raportul de progres al Comisiei din 2022 subliniază: „Kosovo trebuie să se angajeze mai constructiv și să depună eforturi substanțiale suplimentare pentru punerea în aplicare a tuturor acordurilor anterioare și să contribuie la ajungerea la un acord de normalizare cuprinzător, obligatoriu din punct de vedere juridic cu Serbia. Un astfel de acord este urgent

și crucial pentru a permite Kosovo și Serbiei să avanseze pe căile lor europene respective” (Comisia Europeană, Kosovo, 2022).

S-au înregistrat unele progrese în adoptarea unei legislații anticorupție semnificative: Adunarea a aprobat noul Cod de procedură penală, Legea privind Agenția pentru Prevenirea Corupției, noua Lege privind declararea averilor și legislația privind finanțarea partidelor politice. Cu toate acestea, este nevoie de îmbunătățirea punerii în aplicare a cadrului juridic general. În ciuda faptului că, în perioada de raportare, a fost înființată Direcția de Corupție și Infrafracțiuni Financiare, Parchetul Special a depus puține rechizitorii în dosare de mare profil. Departamentele speciale din instanțele care se ocupă de cazurile de corupție la nivel înalt și criminalitate organizată ar beneficia de personal suplimentar și specializat de sprijin.

Principala problemă rămâne lipsa implementării legislației existente. În general, corupția este larg răspândită, fiind o problemă serioasă de îngrijorare. În pofida eforturilor depuse, este nevoie de o voință politică puternică pentru a se continua tratarea în mod eficient a riscurilor sistemice de corupție și oferirii unui răspuns solid al justiției penale în ceea ce privește corupția la nivel înalt.

Drepturile minorităților

Cadrul legal garantează în linii mari protecția drepturilor omului și a celor fundamentale în conformitate cu standardele europene. Raportul Comisiei remarcă faptul că statul Kosovo și-a arătat angajamentul de a aborda inegalitatea de gen. Trebuie, însă, făcut mai mult pentru a garanta în mod efectiv drepturile persoanelor aparținând minorităților, inclusiv ale romilor și Sahalin, precum și ale persoanelor strămutate, pentru a asigura egalitatea de gen în practică, dar și pentru a promova protejarea moștenirii culturale. Sunt semnalate, de asemenea, lipsa instrucțiunilor administrative pentru punerea în aplicare a legii privind protecția copilului, care împiedică progresele viitoare în acest domeniu. În ceea ce privește libertatea de exprimare, Kosovo are un anumit nivel de pregătire și beneficiază de un spațiu mediatic pluralist. Cu toate acestea, rămân îngrijorări cu privire la campaniile de defăimare publică, amenințările și atacurile fizice orientate asupra jurnaliștilor.

Energie

Conform Raportului de Progres, la nivelul domeniului energetic, Kosovo prezintă un nivel vizibil de pregătire, înregistrând „progrese limitate”, în special prin procentul de energie regenerabilă în „mixul” său energetic național, precum și prin aportul adus de investițiile în eficientizarea energetică a clădirilor publice. Însă, un punct foarte vulnerabil este acela privind dependența Kosovo de cărbune, pe lângă faptul că este o sursă dominantă de gaze cu efect de seră, provoacă și o serie de pericole grave pentru sănătate și mediu. Deși este remarcat faptul că guvernul kosovar a elaborat o strategie energetică ambițioasă, care prezintă o pondere crescută în sursele de energie regenerabilă, evaluarea este una negativă deoarece „*din cauza crizei energetice, aprobarea sa a fost amânată. Strategia va trebui aliniată la Planul Național pentru Energie și Climă*”.

Conform *Raportului de Progres*, prioritățile Kosovo ar trebui să se concentreze pe continuarea modernizării termocentralei Kosovo B, continuarea derulării fondului de eficiență energetică și extinderea acestuia la clădirile rezidențiale și întreprinderile mici și mijlocii, adoptarea legislației care să încurajeze investițiile în surse regenerabile de energie și introducerea unui proces competitiv de licitație pentru proiectele de energie regenerabilă, cu

respectarea legislației privind ajutorul de stat, semnarea acordului direct cu furnizorul de servicii pentru utilizarea registrului electronic național în vederea emiterii, anulării și comercializării garanțiilor de origine. Kosovo trebuie să pregătească programul de protecție a consumatorilor vulnerabili și să elaboreze un plan și măsuri de atenuare pentru sprijinirea acestor consumatori.

Impactul războiului din Ucraina asupra Kosovo

După declanșarea invaziei rusești asupra Ucrainei la sfârșitul lunii februarie 2022, Kosovo a condamnat imediat acțiunea Rusiei și și-a exprimat sprijinul pentru independența, suveranitatea și integritatea teritorială a Ucrainei. Guvernul a adoptat mai multe pachete de măsuri restrictive împotriva Rusiei și Belarusului, reflectând măsurile impuse de UE și Statele Unite. Guvernul a răspuns și la criza refugiaților, suspendând regimul de vize pentru cetățenii Ucrainei. Kosovo s-a declarat gata să accepte până la 5.000 de refugiați și să găzduiască 20 de jurnaliști ucraineni.

Experții au subliniat riscurile crescute de securitate pe fondul războiului din Ucraina, prin implicarea tensionată a guvernului de la Belgrad (Hoxhaj, 2022; Zawadewicz, 2022). Dinamica securității regionale, în special tulburările din nordul Kosovo, care au culminat cu ciocniri violente în mai 2023, sunt, de asemenea, demne de consemnat drept amenințări la securitatea regională (*France Diplomacy*, 2023). Situația actuală din nordul Kosovo demonstrează lipsa de eficiență a UE în negocierea unei soluții eficiente între Belgrad și Pristina, fapt care l-ar putea încuraja și mai mult pe Milorad Dodik - liderul din Republica Srpska. Atâta timp cât conflictul din nordul Kosovo rămâne nerezolvat, pericolul ca acesta să se răspândească în Bosnia și Herțegovina va persista, și, mai mult, există posibilitatea ca acesta să se dezvolte.

d. Macedonia de Nord

Situația actuală a procesului de integrare: contextul general

Macedonia de Nord participă la procesul Uniunii Europene de Stabilizare și Asocieră din 1999, semnând acordul aferent în 2001, chiar înaintea Croației. După lansarea Agendei de la Salonic în 2003, care deschidea perspectiva europeană, aceasta obține statutul de țară candidată în anul 2005. Deși Comisia Europeană a recomandat deschiderea negocierilor de aderare începând cu anul 2009, Consiliul European a decis în favoarea țării abia în 2020. Prima conferință inter-guvernamentală de demarare a procesului de negociere a avut loc, astfel, doi ani mai târziu, în iulie 2022. Comisia Europeană a început imediat procesul de *screening*, care continuă până astăzi. Acesta este primul pas al negocierilor și cel care definește cadrul de negociere pentru fiecare dintre capitolele *acquis*-ului european. Substanța negocierilor poate începe de-abia după încheierea acestui proces, doar cu acordul unanim al statelor membre ale Uniunii.

După destrămarea Iugoslaviei, țara și-a asumat titulatura oficială de „Republica Macedonia” în 1991. Această denumire a stârnit opoziția puternică a Greciei cu privire la folosirea numelui de „Macedonia”. Conflictul a pus bariere atât în procesul de aderare europeană, cât și în contextul mai larg al relațiilor internaționale. De-abia în 2018, sub auspiciul Națiunilor Unite, s-a găsit o soluție, concretizată în „Acordul de la Prespa” (Națiunile Unite, *Tratatul 55707*, 2018). Înțelegerea a dus la schimbarea numelui oficial al țării în „Republica Macedonia de Nord”, în februarie 2019. Acordul a fost întâmpinat de o opoziție foarte puternică în ambele țări, dar, mai ales, în Grecia, unde a avut și consecințe electorale.

Atât așteptarea Comisiei, cât și a țărilor candidate, în pereche - Macedonia de Nord și Albania - a fost de a progresa spre deschiderea procesului de negociere. Însă, în Consiliu, în octombrie 2019, Franța - sprijinită de Olanda și Danemarca - a respins cu un *veto* acest pas, motivul fiind necesitatea schimbării totale a procedurilor de aderare. Pentru a răspunde opoziției, Comisia Europeană a propus o metodologie revizuită a procesului de aderare în primăvara lui 2020. Aceasta este acceptată, însă pentru a începe, efectiv, procesul de negociere este nevoie de acordul unanim al țărilor deja membre.

În noiembrie 2020, Bulgaria s-a opus deschiderii negocierilor motivând cu divergențe privitoare la interpretarea moștenirii macedonene. Printre altele, Sofia pretinde includerea minorității bulgare ca națiune constitutivă a țării și recunoașterea limbii macedonene drept un dialect al limbii bulgare. Aceste propuneri sunt considerate, însă, inacceptabile pentru Macedonia de Nord și conduc, așadar, la blocarea procesului.

În urma unei propuneri franceze, în primăvara lui 2022, și a promisiunilor de a implementa schimbări constituționale din partea guvernului Macedoniei de Nord, Bulgaria și-a ridicat vetoul în iunie 2022. Astfel, în iulie 2023, are loc prima conferință inter-guvernamentală și se demarează procesul de *screening*. Aceasta nu înseamnă, însă, că țara poate începe negocierile de substanță, rămânând, astfel, blocată până la rezolvarea finală a disputei cu Bulgaria.

În același timp, pentru Macedonia de Nord, aderarea cu drepturi depline la Uniunea Europeană rămâne un obiectiv strategic. Astfel, prioritatea cheie este începerea cât mai curând posibil a negocierilor de aderare cu Uniunea Europeană, pe baza gradului de integrare economică realizat, consolidarea legislației și instituțiilor, construirea relațiilor de bună vecinătate și contribuția la cooperarea regională. Cadrul juridic și instituțional pentru participarea la Politica Externă și de Securitate Comună se dezvoltă, printre altele, prin *Programul Național pentru Adoptarea Acquis-ului UE*.

Macedonia de Nord respectă și pune în aplicare hotărârile Consiliului UE care impune măsuri restrictive (sanțiuni) împotriva țărilor, entităților, organizațiilor sau persoanelor care subminează pacea și stabilitatea în lume. Respectarea hotărârilor Consiliului privind măsurile restrictive se realizează în temeiul *Legii cu privire la măsurile restrictive* (adoptată în 2017). Aceasta reglementează introducerea, modificările și încetarea valabilității măsurilor restrictive. În temeiul acestei legi a fost înființat un organism de coordonare pentru monitorizarea punerii în aplicare a măsurilor restrictive la care Republica Macedonia de Nord s-a aliniat pentru o perioadă de patru ani, care are competența de supraveghere asupra punerii în aplicare a măsurilor restrictive. Activitățile administrative ale organului de coordonare se aplică de către Ministerul Afacerilor Externe (Ministerul Afacerilor Externe din Macedonia de Nord, 2023).

Tabelul 8. Evoluția indicilor democratici în Macedonia de Nord, în perioada 2015-2021, conform a patru organizații non-guvernamentale independente

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
(1) <i>Freedom House, Nations in Transit</i>	3,93	3,71	3,57	3,64	3,68	3,75	3,82
(2) <i>Transparency International, Corruption Perceptions Index</i>	42	37	35	37	35	35	39
(3) <i>Bertelsmann Transformation Index</i>	n/a	6,86	n/a	6,76	n/a	7,17	7,37

Sursa: concepția autorilor.

Intervalul de analiză al indicilor democratici folosiți:

(1) *Freedom House, Nations in Transit*

1,00 – 2,00 - Regimuri autoritare consolidate

2,01 – 3,00 – Regimuri autoritare semi-consolidate

3,01 – 4,00 - Regimuri de tranziție sau hibride

4,01 – 5,00 - Democrații semi-consolidate

5,01 – 7,00 - Democrații consolidate

(2) *Transparency International, Corruption Perceptions Index*

0 – foarte corupt

100 – lipsa deplină a corupției în percepția respondenților

Nicio țară cuprinsă în acest index nu are 0 sau 100.

(3) *Bertelsmann Transformation Index*

Spectrul indicelui BTI variază de la 1 la 10, unde 1 reprezintă „extrem de nedemocratic”, iar 10 „extrem de democratic”. Clasificarea BTI încadrează țările în modele precum autocrație dură, autocrație moderată, democrație foarte defectuoasă, democrație defectuoasă, consolidarea democrației.

Indicele de transformare al Bertelsmann Stiftung (BTI) – a observat în 2022 pentru Macedonia de Nord:

- Țara a organizat alegeri parlamentare și prezidențiale, în urma cărora Uniunea Social-Democrată din Macedonia, aflată la guvernare, a obținut o victorie îngustă, iar Stevo Pendarovski a fost ales președinte;
- Deși s-au înregistrat unele progrese în pregătirea economiei pentru concurența pe piața comună a UE, rămân deficiențe în educație și inovare, precum și investiții publice limitate (de exemplu, în infrastructură);
- Guvernul a făcut progrese parțiale în atingerea obiectivelor sale de a reduce „capturarea statului” și de a întări democrația;
- Lupta împotriva corupției rămâne una dintre cele mai mari probleme;
- *Vetoul* bulgar la începerea discuțiilor de aderare la UE poate duce la o reacție negativă în procesul democratic și la o polarizare mai mare și o creștere a extremismului politic.

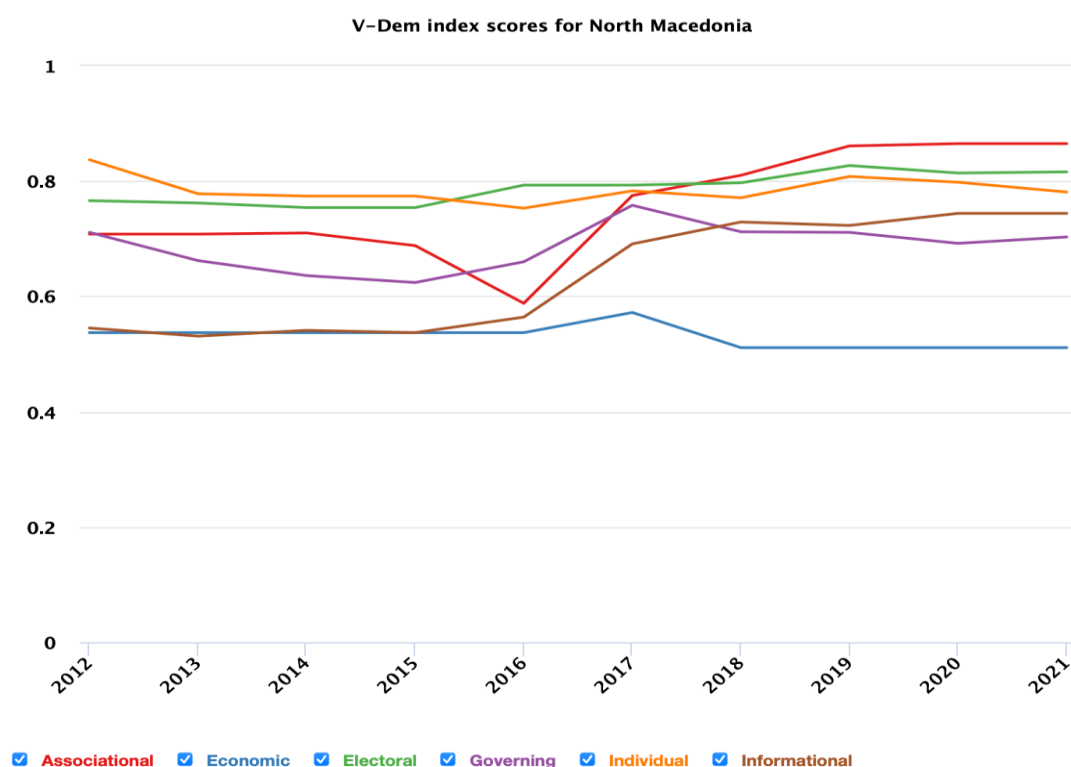

Tabelul 9. European Stability Initiative (ESI) “Scoreboard – The true state of accession”

Capitole / fundamente (conform ESI) (4)	2015	2019	2020	2021	2022
Funcționarea judiciară	1,0	1,5	1,5	1,5	1,5
Lupta împotriva corupției	1,0	1,0	1,5	1,5	1,5
Lupta împotriva crimei organizate	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Libertatea de exprimare	1,0	1,5	1,5	1,5	1,5
Energie	2	2	2	2	2
Judiciar și drepturi fundamentale	1	1,5	1,5	1,5	1,5
Justiție, libertate și securitate	2	2	2	2	2

(Detalii în anexa capitolului privind sursele, modul de măsurare și abordarea acestor organizații)

Figura 7. Scorurile indicelui V-Dem pentru Macedonia de Nord

Sursa: V-Dem.net, concepția autorilor.

Anticorupție

În domeniul anticorupției, conform *Raportului de Progres* al Comisiei Europene din 2022, Macedonia de Nord a reușit să atingă un anumit nivel de pregătire, respectiv a obținut un nivel „moderat” în prevenția și combaterea corupției (Comisia Europeană, 2022). Raportul descrie puține progrese în ceea ce privește capacitatea administrației naționale de a investiga, a aduce în instanță și a judeca câteva cazuri de corupție. Cazurile inițiate de fostul Procuror Special au continuat, acesta încercând să tragă la răspundere pe cei responsabili de interceptări ilegale ale convorbirilor telefonice. Comisia de Stat pentru Prevenirea Corupției, în conformitate cu recomandările raportului precedent, din 2021, a fost proactivă în a oferi altor instituții orientări în politici publice relevante. Pe lângă aceasta, instituția a deschis mai multe procese, inclusiv unele care implică oficiali de rang înalt .

Pentru următoarea perioadă, Comisia Europeană estimează trei recomandări ca fiind însemnate pentru a îmbunătăți situația din Macedonia de Nord în acest domeniu. Mai întâi, aceasta sugerează creșterea susținerii instituțiilor responsabile de implementarea strategiei naționale pentru prevenirea corupției și a conflictelor de interese. În al doilea rând, se recomandă alocarea mai multor resurse Biroului Procurorului General pentru crimă organizată și corupție, cu scopul de a avea capacitatea să gestioneze cazuri de înaltă corupție. Cea de-a treia recomandare pentru Macedonia de Nord este aceea de a crește numărul condamnărilor definitive în cazurile de înaltă corupție, inclusiv a confiscărilor activelor provenite din săvârșirea de infracțiuni (Macedonia de Nord, Comisia Europeană, 2022).

Energie

La capitolul energie, Macedonia de Nord este pregătită la un nivel „moderat” pentru aderare. Raportul Comisiei Europene observă un progres limitat, prin *adoptarea Planului național privind energia și clima*, precum și prin investiții în generarea energiei solare. Mai ales, în actualul context al războiului din Ucraina, țara are nevoie să accelereze tranziția energetică spre surse regenerabile și să reducă dependența de gaz. Pentru următoarea perioadă, Comisia Europeană estimează trei recomandări ca fiind cele mai importante pentru a remedia situația din Macedonia de Nord în acest domeniu. Mai întâi, Comisia recomandă finalizarea separării sistemului de transport al gazelor. În al doilea rând, raportul sugerează investiții în resurse umane și în capacitatea acestora tehnică, în cadrul Departamentului energiei din Ministerul Economiei, precum și din cadrul Agenției Energiei. Ultima recomandare pentru Macedonia de Nord este aceea de a adopta și implementa legislația eficienței energetice (Macedonia de Nord, Comisia Europeană, 2022).

Drepturile minorităților

În domeniul drepturilor minorităților naționale, conform *Raportului de Progres* al Comisiei Europene pentru Macedonia de Nord, reprezentarea echitabilă în cadrul administrației publice rămâne incoerentă, prezentând diferențe între instituții și categorii de personal. Cu privire la protecția minorităților, raportul menționează necesitatea de a se asigura independența Agenției pentru Realizarea Drepturilor Comunităților, dar și a Agenției pentru Implementare Lingvistică (Macedonia de Nord, Comisia Europeană, 2022). Ambele instituții au probleme din punct de vedere al lipsei de personal și de fonduri.

Impactul războiului din Ucraina asupra Macedoniei de Nord

Din primele momente ale declanșării conflictului, Macedonia de Nord a condamnat vehement acțiunile militare ale Rusiei, prin intermediul declarațiilor ministrului de externe: „Inițiind asemenea acțiuni militare fără provocare și fără justificare, Rusia încalcă grav legea internațională, Carta O.N.U, precum și principiile și angajamentele în format OSCE, prin urmare, subminează arhitectura de securitate europeană și stabilitatea globală” (MAE, 2022). La rândul său, prim-ministrul țării, Dimitar Kovachevski, a subliniat: „Războiul în Ucraina este un pericol imens pentru securitatea europeană și globală și trebuie să înceteze imediat, Rusia trebuie să se retragă”. (Vlada, 2022).

Macedonia de Nord a mers mai departe de nivelul declarativ și a luat decizia politică de a se alătura sancțiunilor Uniunii Europene începute din 2014 împotriva Federației Ruse. Astfel, s-a aliniat în totalitate cu *Politică externă și de Securitate comună a Uniunii Europene*. Ministerul Afacerilor Externe a arătat că „această decizie este în concordanță cu angajamentele euroatlantice ale țării, precum și cu interesele naționale și strategice” (MAE, 2022). Chiar și în cadrul Parlamentului Național, partidele aflate la putere împreună cu cele din opoziție au adoptat o declarație comună care susține integritatea teritorială și suveranitatea Ucrainei. Din cei 120 de parlamentari, doar trei au votat împotriva, iar unul s-a abținut (*Osservatorio Balcani e Caucaso Transeuropea*, 2022).

Consecințele războiului din Ucraina au fost resimțite la nivelul populației, în ceea ce privește aprovizionarea cu energie, și, astfel, prin majorarea prețului acesteia. Mai mult, și domeniul agricol a primit un impact puternic. Ambele sectoare economice au suferit creșteri de prețuri, afectând standardul de viață al populației. De asemenea, efectele s-au resimțit și în managementul administrației publice, mai ales în ceea ce privește administrația locală din cadrul municipalităților. Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, prin biroul său local din Macedonia de Nord, a realizat mai multe analize de impact în aceste domenii, ale căror concluzii le vom detalia în paragrafele următoare.

Războiul din Ucraina a produs mișcări semnificative pe piețele globale în toate domeniile, însă, mai ales, în ceea ce privește aprovizionarea cu energie și disponibilitatea alimentelor (UNDP, 2022). Macedonia de Nord este o țară dependentă de importuri în ambele. Astfel, a fost și este pusă în postura de a găsi soluții alternative pentru a dobândi aceste resurse și, în același timp, de a formula măsuri de atenuare ale consecințelor războiului (UNDP, 2022). Sectorul agriculturii este semnificativ, acesta angajând în medie între 10-13 procente din populație și contribuie aproximativ cu 8% la produsul intern brut al țării (UNDP, 2022).

În sectorul energetic, conform UNDP, dependența de importuri a țării în 2021 se afla la peste 65% din total. Aproape tot gazul natural este importat din Federația Rusă, acesta devenind cea mai sensibilă sursă de energie a țării. Însă, așa cum s-a observat în piața globală, prețul tuturor resurselor energetice a crescut simțitor. În Macedonia de Nord, atât prețul gazului natural, cât și al produselor petroliere, în prima parte a lui 2022, a crescut cu 45% și, respectiv, 56% (UNDP, 2022). Evident, aceste creșteri de prețuri la nivelul aprovizionării de energie au avut o influență semnificativ asupra costurilor generale de viață.

Biroul național al Programului de Dezvoltare ale Națiunilor Unite a realizat și o analiză de impact a războiului din Ucraina pentru administrația locală. Cercetătorii au descoperit faptul că războiul a pus o presiune ridicată pe veniturile și cheltuielile bugetelor locale. Mai mult, această criză a scos în evidență și slăbiciunile sistemice pe termen lung la

nivelul fiscal local (Stojkov și Rustemi, UNDP, 2022). Din punct de vedere al veniturilor bugetelor locale, au apărut probleme în ceea ce privește colectarea taxelor, dar și creșterea substanțială a prețului utilităților, mai ales al energiei electrice, dar și al transportului în comun. Mai mult, municipalitățile au dificultăți în a furniza servicii populației. Stojkov și Rustemi (2022) au identificat, în urma cercetării realizate, că 72% dintre municipalitățile studiate au declarat faptul că războiul din Ucraina a avut consecințe negative asupra bunei funcționări a administrației locale.

În concluzie, deși Macedonia de Nord s-a aliniat pozițiilor Uniunii Europene și, astfel, a atins o mai mare apropiere de capitolul de aderare destinat politicii comune externe, populația țării a resimțit în mod negativ și continuă să sufere, în urma creșterii costului vieții. Nu este clar dacă această situație are sau va avea în viitor influență asupra dorința populației țării de aderare la Uniunea Europeană.

e. **Muntelegru**

Situația actuală a procesului de integrare: context general

Integrarea în Uniunea Europeană constituie principala preocupare a politicii externe a Muntenegrului încă de la obținerea independenței sale, în 2006. Pe parcursul ultimilor 15 ani, statul muntenegrean a făcut pași importanți în procesul de aderare la Uniunea Europeană. Acesta a primit statutul de țară candidată la 17 decembrie 2010, în urma cererii de înaintate de guvernul Muntenegrului cu doi ani înainte, la 15 decembrie 2008 (Lilyanova, 2018; Džankić, 2016, 85). Negocierile de aderare au început la 26 iunie 2012, atunci când au fost deschise 33 de capitole, din totalul de 35, din pachetul de aderare, din care, până în prezent, au fost închise, în mod provizoriu, doar trei (Comisia Europeană, 2022). Muntenegru este considerată drept cea mai avansată țară în procesul de aderare la UE și singura cu șanse reale de a adera în următorii ani (Džankić, 2016).

În iunie 2021, Muntenegru a acceptat aplicarea metodologiei revizuite de extindere, aprobată cu câteva luni înainte de către Consiliul European (Comisia Europeană, 2022). Noua metodologie urmărește să asigure un cadru mai flexibil pentru aderarea statelor candidate la Uniunea Europeană (Comisia Europeană, 2020). Aceasta grupează capitole de negociere conectate sau similare în „clustere” ce vor fi negociate și închise în pachet. În acest sens, din momentul în care un anumit cluster este închis, statele candidate vor putea beneficia de acces la fondurile europene și vor fi tratate similar cu statele membre în acele sectoare sau domenii legate de dosarele din clusterul închis (de ex.: sectorul energetic) (Nechev *et al.*, 2021, 13-5). Din acest punct de vedere, noua metodologie instituționalizează o aderare etapizată care va permite atât Uniunii, cât și țării candidate să se adapteze la noile condiții politice, instituționale și economice într-un mod sustenabil, pe parcursul procesului de aderare (Comisia Europeană, 2020). În acest fel, Uniunea Europeană intenționează să îmbunătățească șocul integrării europene și să asigure țărilor candidate un acces rapid la beneficiile economice și instituționale oferite de apartenența la piața unică.

Contextul produs de războiul Rusiei împotriva Ucrainei, inclusiv de oferirea statutului de țară candidată pentru Ucraina și Republica Moldova, dar și evoluțiile socio-politice din Balcanii de Vest au dus la creșterea efervescenței negocierilor de aderare (Džankić, Kacarska, și Keil, 2023). După aproape un deceniu de încetinire a procesului de integrare a statelor din Balcanii de Vest, odată cu aderarea Croației în 2013, țările membre se arată interesate de accelerarea negocierilor cu guvernele din această regiune (Bonomi, 2023, 39-41). În acest

context, Muntenegru constituie vârful de lance al eforturilor Comisiei și ale statelor membre în direcția atingerii unor rezultate concrete în procesul de integrare. Situația creată de redeschiderea interesului pentru extindere reprezintă principala oportunitate a Muntenegrului, de care elitele și statul muntenegrean se pot folosi atât pentru a avansa în procesul de integrare, cât și pentru a atrage investiții.

Comisia Europeană urmărește să accelereze procesul de aderare a Muntenegrului prin finalizarea negocierilor pentru dosarele din primul *cluster*, conform metodologiei revizuite, astfel încât Muntenegru să poată beneficia de același statut precum statele membre, în acele sectoare și domenii acoperite de dosarele închise (Comisia Europeană, 2022). Făcând asta, Comisia și statele membre își doresc să arate celorlalte state candidate din Balcanii de Vest că perspectivele de aderare sunt credibile și, astfel, să ajungă la a le stimula în vederea implementării reformele necesare parcurgerii procesului de aderare. După blocarea negocierilor dintre Serbia și Kosovo, Comisia speră că noul guvern de la Podgorița, proeuropean și autodeclarat reformator, să ofere condițiile necesare oferirii unui model pentru celelalte state din regiune.

Pentru închiderea primului *cluster* din procesul de negociere, Comisia Europeană a impus trei mari cerințe guvernului de la Podgorița, legate de reforma justiției și statul de drept, lupta împotriva corupției și a crimei organizate și de libertatea de exprimare (Comisia Europeană, 2022). Comisia pune un accent semnificativ pe atingerea obiectivelor asumate în procesul de reformă a justiției și a statului de drept, fără de care nu vor putea fi făcuți pași adiționali în direcția închiderii unor capitole de negociere. Aceasta rămâne principala provocare a noului guvern instalat la Podgorița (Comisia Europeană, 2022).

În ultimii ani, Muntenegru a avut parte de o „revoluție” politică determinată de câștigarea alegerilor de opoziția politică ceea ce a însemnat trecerea în opoziție, pentru prima dată de la câștigarea independenței, a Partidului Democratic al Socialiștilor din Muntenegru (PDSM) al lui Milo Đukanović (Haas, 2023). Acesta din urmă a dominat politic Republica Muntenegreană din poziția de președinte sau de prim-ministru, pe parcursul ultimilor treizeci și cinci de ani, însă a pierdut alegerile prezidențiale din 2 aprilie 2023, în favoarea centristului proeuropean Jakov Milatović. Principala promisiune electorală a acestuia din urmă a fost aderarea țării la Uniunea Europeană până în anul 2025. Milatović împarte puterea politică cu Dritan Abazović, care conduce cabinetul de la Podgorița în calitate de prim-ministru din 28 aprilie 2022 (Dunai, 2023).

Ca urmare a alegerilor anticipate din 11 iunie 2023, partidele proeuropene sunt implicate în negocieri pentru formarea unui nou guvern (Vasovic, Filipovic, 2023). Asemenea actualului cabinet interimar, viitoarea coaliție de guvernământ va fi eterogenă din punct de vedere identitar și ideologic, incluzând partide cu simpatii evident pro-sârbești. Pozițiile ideologice și interesele divergente dintre partidele care vor intra în arcul guvernamental vor duce, cel mai probabil, la persistența instabilității politice la Podgorița, aspect care limitează șansele pentru inițiative reformatoare semnificative. La acestea se adaugă și interesele sârbești foarte influente, care se vor găsi în cabinetul de guvernare și a grupurilor de interese economice, oponente declarate ale unor remanieri care le-ar putea limita influența politică sau economică (Eror, 2023). Această instabilitate politică produsă de fragmentarea legislativului și influența actorilor externi - precum Serbia, China sau Rusia - reprezintă principalele provocări în procesul de integrare europeană. Acestea vor limita capacitatea de a îndeplini condițiile impuse de Comisia Europeană pentru închiderea capitolelor restante.

Pentru Muntenegru, aderarea la Uniunea Europeană este un obiectiv strategic de politică externă. În acest sens, Ministerul Afacerilor Externe are o Direcție Generală pentru Uniunea Europeană care, în strânsă cooperare cu Oficiul pentru Integrare Europeană, alte organisme instituționale și actori internaționali, participă la activități care vizează monitorizarea politicilor UE și a integrării țării în Uniunea Europeană (Guvernul Muntenegrean, 2023). Președintele Muntenegrului, Jakov Milatović, a declarat, după întâlnirea cu președintele CE, Ursula von der Leyen, că Muntenegru este mai aproape de Uniunea Europeană decât alte țări candidate și că perspectiva europeană a țării înainte de 2030 este destul de realistă și posibilă (M. M. Lj., 2023).

Tabelul 10. Evoluția indicilor democratici în Muntenegru, în perioada 2015-2021, conform a patru organizații non-guvernamentale independente

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
(1) <i>Freedom House, Nations in Transit</i>	4,11	4,07	4,11	4,07	3,93	3,86	3,82
(2) <i>Transparency International, Corruption Perceptions Index</i>	44	45	46	45	45	45	46
(3) <i>Bertelsmann Transformation Index</i>	n/a	7,48	n/a	7,35	n/a	7,21	6,96

Sursa: concepția autorilor.

Intervalul de analiză al indicilor democratici folosiți:

(1) *Freedom House, Nations in Transit*

1,00 – 2,00 - Regimuri autoritare consolidate

2,01 – 3,00 – Regimuri autoritare semi-consolidate

3,01 – 4,00 - Regimuri de tranziție sau hibride

4,01 – 5,00 - Democrații semi-consolidate

5,01 – 7,00 - Democrații consolidate

(2) *Transparency International, Corruption Perceptions Index*

0 – foarte corupt

100 – lipsa deplină a corupției în percepția respondenților

Nicio țară cuprinsă în acest index nu are 0 sau 100.

(3) *Bertelsmann Transformation Index*

Spectrul indicelui BTI variază de la 1 la 10, unde 1 reprezintă „extrem de nedemocratic”, iar 10 „extrem de democratic”. Clasificarea BTI încadrează țările în modele precum autocrație dură, autocrație moderată, democrație foarte defectuoasă, democrație defectuoasă, consolidarea democrației.

Indicele de transformare al Bertelsmann Stiftung (BTI) – a observat în 2022 pentru Muntenegru:

- Raportat la nivel economic, probleme cu care se confrunta economia (datoria publică, deficitele fiscale) au fost agravate de pandemia COVID-19;
- Industria turismului, importantă pentru economia țării, a avut de suferit în timpul pandemiei;

- Conceptul constituțional al unui stat multicultural și civic este amenințat de creșterea curentului etno-naționalist;
- Conservatorismul politic și influența bisericii reprezintă amenințări la adresa secularismului;
- Pe lângă impactul economic, pandemia COVID-19 a afectat grav sistemul de sănătate al Muntenegrului.

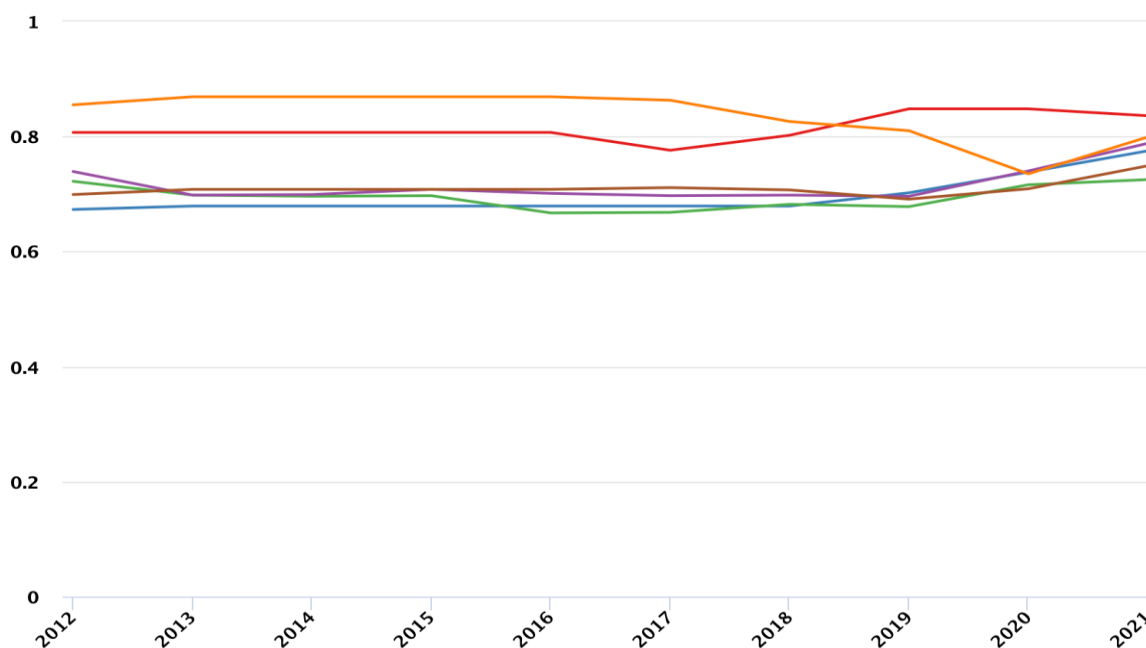
Tabelul 11. European Stability Initiative (ESI) “Scoreboard – The true state of accession”

Capitole / fundamente (conform ESI) (4)	2015	2019	2020	2021	2022
Funcționarea judiciară	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0
Lupta împotriva corupției	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0
Lupta împotriva crimei organizate	1.0	1.0	1.5	1.5	1.5
Libertatea de exprimare	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0
Energie	2	3	3	3	3
Judiciar și drepturi fundamentale	2	2	2	2	2
Justiție, libertate și securitate	2	2	2	2	2

(Detalii în anexa capitolului privind sursele, modul de măsurare și abordarea acestor organizații)

Figura 8. Scorurile indicelui V-Dem pentru Muntenegru

V-Dem index scores for Montenegro

Sursa: V-Dem.net, concepția autorilor.

Provocări ale procesului de integrare europeană al Muntenegrului

Eliminarea corupției și respectarea statului de drept reprezintă principalele provocări imediate pe care guvernul de la Podgorița le are de depășit pentru a avansa în procesul de integrare europeană. Problemele legate de securitatea energetică au devenit proeminente în ultimul an, în contextul creșterii costurilor cu importurile de energie. În aceea ce privește minoritățile naționale, Muntenegru constituie un caz atipic, în sensul că grupul etnic muntenegrean nu este majoritar, iar grupurile minoritare constituie peste jumătate din populația țării. Rapoartele Comisiei identifică, astfel, probleme severe în legătură cu protejarea grupurilor minoritare.

Anticorupție

Referitor la statul de drept și anticorupția, Muntenegru a făcut progrese limitate pentru a îndeplini condițiile stabilite de Uniunea Europeană. Continuarea procesului de integrare etapizată a Muntenegrului depinde de realizarea unor progrese rapide și credibile legate de reforma și independența justiției, precum și de lupta împotriva corupției și a criminalității organizate (Comisia Europeană, 2022).

Rapoartele Comisiei Europene arată că Podgorița nu a implementat recent nicio reformă judiciară, iar independența și tragerea la răspundere a actorilor din sistemul judiciar este încă deficitară (Comisia Europeană, 2022). Funcționarea sistemului juridic este profund afectată de interferențele politice, care limitează performanțele instituționale și consolidarea corpurilor judecătorești și de procurori. Lipsa unui consens politic în sectorul legislativ a dus la blocarea numirii în funcție a unui număr de judecători ai Curții Constituționale. În același timp, lipsa unei majorități parlamentare a dus la funcționarea deficitară a Consiliului Judiciar (echivalentul CSM din România), care este îndrituit, printre altele, cu numirea Președintelui Curții Supreme. Absența unei majorități clare în noua configurație parlamentară și a conflictelor din cadrul coaliției de guvernare, ca urmare a alegerilor din 2022, creează un grad ridicat de impredictibilitate cu privire la posibilitatea adoptării și implementării unor reforme tangibile (Comisia Europeană, 2022). Totodată, capacitatea noului guvern proeuropean de a implementa reforme de amploare în domeniul justiției și statului de drept va fi probabil limitată de perpetuarea rețelelor de influență ale PDSM, acum aflat în opoziție, care controlează aparatul administrativ al statului, conform experților din domeniu (Radulović, 2021).

Muntenegru a făcut mici pași și în ceea ce privește lupta împotriva corupției și a criminalității organizate. Activitatea Agenției Anticorupție este văzută în termeni relativ pozitivi, cu rezultate tangibile în ultimii ani. Cu toate acestea, rămân semne de întrebare importante legate de integritatea procurorilor din cadrul Agenției. Sistemul judiciar nu are încă un istoric foarte bun în ceea ce privește investigarea, punerea sub acuzare și condamnarea în domeniul corupției la nivel înalt. Acestea sunt cauzate de un cumul de factori instituționali, politici și legali, care trebuie îmbunătățiți, în conformitate cu standardele europene. În particular, Comisia a recomandat adoptarea unui nou cadru strategic pentru stabilirea unor mecanisme și a unei abordări integrate pentru prevenirea și limitarea corupției.

Aspectele legate de reforma justiției, statul de drept și lupta împotriva corupției sunt cele mai importante, necesare a fi rezolvate pentru ca negocierile de aderare ale Muntenegrului să poată avansa prin închiderea primului *cluster* de dosare. Principalele provocări constau în eliminarea rețelelor corupte de influență care controlează instituțiile-cheie ale sistemului judiciar, depășirea neînțelegerilor din legislativ pentru numirea judecătorilor necesari pentru

buna funcționare a instanțelor supreme și profesionalizarea procuraturii anticorupție. Totodată, venirea la putere a unui nou guvern pro-european, nelegat de rețelele de influență și crimă organizată asociate cu fostul partid de guvernare, creează premisele pentru inițierea unor serii de reforme necesare pentru continuarea negocierilor de integrare europeană.

Drepturile minorităților

În domeniul asigurării drepturilor fundamentale ale persoanelor aparținând minorităților naționale, Muntenegru încă nu oferă un cadru comprehensiv prin care să garanteze egalitatea și drepturile minorităților. Rapoartele Comisiei Europene reliefează inadecvarea cadrului legislativ din Muntenegru, acesta nefiind în concordanță cu standardele Uniunii Europene sau ale Consiliului Europei. Totodată, rapoartele notează o tendință îngrijorătoare cu privire la discursul de incitare la ură și discriminarea minorităților la nivel local, fără ca acestea să primească un răspuns adecvat din partea autorităților statului (Comisia Europeană, 2022, 41-3). Cele mai vulnerabile grupuri sunt cele formate din persoane de etnie romă și egipteană, care suferă ca urmare a excluziunii sociale.

O serie de măsuri au fost adoptate pentru incluziunea romilor și a etnicilor egipteni, inclusiv prin creșterea participării școlare și creșterea alocărilor bugetare destinate incluziunii romilor, dar lipsesc în continuare mecanisme de planificare, monitorizare și sprijin (Comisia Europeană, 2022, 41). În pofida adoptării unor măsuri legislative pentru creșterea incluziunii, statul muntegrec nu a implementat măsuri suficiente pentru a respecta standardele europene în materie, fie că vorbim de cele stabilite de Uniunea Europeană sau de Consiliul Europei (Comitetul de Miniștri (CoE), 2021).

Situația demografică a Muntenegrului are și unele particularități, comparativ cu alte state din Balcanii de Vest. Populația etnic muntegrecă reprezintă doar 45% din totalul populației statului, urmat la o distanță apreciabilă de populația etnic sârbă, care reține un grad de influență politică și socio-culturală semnificativă. Comunitatea sârbă se bucură de sprijinul guvernului de la Belgrad, care o folosește și pentru a crește influența Serbiei în afacerile interne de la Podgorița.

Așadar, provocările principale care reies din această situație constau în depășirea stigmatizării sociale a minorităților excluse din punct de vedere social - precum romii sau egiptenii - și menținerea unor relații interetnice stabile între muntegrecii și sârbi. În condițiile în care Belgradul se folosește din punct de vedere politic de minoritatea sârbă, disensiunile interetnice pot căpăta o natură geopolitică și pot angrena o serie de actori internaționali riverani. Totodată, venirea la guvernare a unei coaliții care include partide pro-sârbești are potențialul de a asigura stabilitatea relațiilor interetnice și adoptarea unui regim pentru protecția drepturilor și libertăților minorităților naționale, în conformitate cu standardele europene.

Energie

În domeniul energiei, Comisia Europeană a constatat că Muntenegru are un nivel bun de pregătire, realizând o serie de reforme importante pe parcursul ultimului an în pregătirea deschiderii pieței interne pentru energie. Aproximativ 43% din consumul de energie provine din surse regenerabile, depășind ținta de 33% asumată pentru planul național de acțiune privind tranziția verde. În privința surselor de energie din hidrocarburi, acest stat este aliniat cu reglementările europene în domeniu, atât în ceea ce privește regulile de siguranță, cât și criteriile de folosire și exploatare.

Războiul din Ucraina a avut un impact energetic neglijabil, având în vedere că Muntenegru nu importă petrol din Rusia și nu are o infrastructură de gaze. Cu toate acestea, Podgorița a stabilit o rezervă strategică de petrol, ca urmare a creșterii semnificative a prețurilor de pe piețele internaționale. Pentru a sprijini Muntenegru, ca urmare a măririi prețurilor la energie, Uniunea Europeană a oferit un pachet de sprijin de 30 de milioane de euro pentru cele mai vulnerabile categorii sociale. În ceea ce privește resursele de gaze, Muntenegru urmărește să își amplifice cooperarea energetică cu Statele Unite în domeniul gazelor naturale, inclusiv prin construcția unui terminal LNG în portul Bar din Muntenegru.

Negocierile de aderare și contextul geopolitic actual aduc atât oportunități, cât și provocări pentru Muntenegru în ceea ce privește domeniul energetic. Pe de o parte, Muntenegru a beneficiat de sprijin financiar și tehnic din partea Uniunii Europene pentru a acoperi costurile sociale produse de șocul prețurilor la energie și pentru a crește reziliența sistemului energetic. Închiderea primului *cluster* de negocieri creează premisa accederii Muntenegrului în piața internă a energiei, care va facilita accesul la resurse energetice, integrând sistemul național la cel european și crescând, astfel, reziliența energetică a țării. Pe de altă parte, șocurile energetice și standardele stricte din domeniul energetic impuse de Uniunea Europeană pun presiune asupra producătorului de aluminiu UnipromKAP, cel mai mare consumator de electricitate din Muntenegru și cel mai mare contribuitor unic la PIB-ul țării și autor al 20% din exporturi. În mai 2023, însă, compania a încetat producția de aluminiu după 52 ani de producție (Jajcanin, 2023).

Impactul războiului din Ucraina asupra statului Muntenegru

Agresiunea militară inițiată de Federația Rusă împotriva Ucrainei pe 24 februarie 2022 a avut implicații semnificative atât asupra societății muntenegrene, cât și asupra procesului de aderare la Uniunea Europeană a acestei țări. Imediat după declanșarea agresiunii rusești, guvernul de la Podgorița a condamnat invazia rusă și, la scurt timp după aceea, s-a raliat sancțiunilor internaționale impuse Federației Ruse. Acestea au inclus închiderea televiziunilor rusești din Muntenegru, închiderea spațiului aerian muntenegrean pentru aeronavele rusești, înghețarea activelor financiare rusești, precum și trimiterea de sprijin umanitar și militar Ucrainei. Parlamentul de la Podgorița a adoptat o rezoluție de condamnare a invaziei.

În aceeași perioadă, în jur de 10.000 de refugiați ucraineni s-au stabilit în Muntenegru, cărora li s-au alăturat și 13.000 de emigranți ruși care au părăsit Rusia după începutul războiului. Totodată, economia muntenegreană a fost profund afectată de război și de sancțiunile aplicate Rusiei. Turismul muntenegrean, care contribuie cu peste 20% la PIB-ul țării, a fost profund afectat de dispariția fluxului de turiști din Rusia și Ucraina. Creșterile prețurilor la energie și la alimente, cauzate de război, au pus presiune adițională asupra societății și statului muntenegrean, iar efectele negative asupra celor mai vulnerabile segmente sociale au fost reduse doar cu sprijinul financiar al Uniunii Europene.

Reacția societală la invazia rusească a Ucrainei a fost inițial pozitivă la adresa Kievului, însă pe măsură ce războiul a continuat și dezbaterile s-au amplificat, societatea muntenegreană a devenit profund divizată cu privire la cauzele războiului și responsabilitatea Rusiei pentru inițierea ostilităților. În mod similar cu alte țări din Europa, segmente importante ale populației muntenegrene achiesează la narațiunile și interpretările filoruse cu privire la originile și evoluția conflictului, considerând extinderea NATO și acțiunile Occidentului drept

principalele cauze ale războiului. Cu toate acestea, majoritatea populației muntenegrene susține Ucraina în acțiunile de apărare împotriva invaziei rusești.

În ceea ce privește procesul de integrare europeană, așa cum am menționat și anterior, războiul din Ucraina reprezintă o oportunitate importantă pentru relansarea procesului de aderare, cu Muntenegru drept vârf de lance al acestui proces. Urmare a războiului, a instabilității din regiune și a candidaturilor Ucrainei și Moldovei la UE, statele membre iau în considerare extinderea accelerată în regiunea Balcanilor de Vest. Acest lucru este improbabil să se fi întâmplat cu atâta rapiditate în absența invaziei rusești a Ucrainei. Astfel, războiul din Ucraina aduce nu doar provocări și disensiuni interne în Muntenegru, ci și oportunitatea continuării procesului de integrare europeană într-un ritm accelerat, după o lungă perioadă de stagnare.

f. Serbia

Situația actuală a procesului de integrare: context general

În urma violențelor și războaielor civile din anii 1990, Serbia a înregistrat un proces pașnic de democratizare care a culminat cu tranziția democratică a țării. În octombrie 2000, revolta civilă a Serbiei a dus la răsturnarea regimului autocratic, iar o nouă generație de elite politice a încercat să schimbe moștenirea regimului lui Miloșevici, aliniind țara la traiectoria perspectivei europene.

La rândul său, după instaurarea regimului democratic în Serbia, Uniunea Europeană a inițiat o amplă relație cu Serbia, prin care a căutat să ofere asistență noului guvern. În felul acesta, Uniunea a ridicat regimul sancțiunilor aplicate Serbiei și a promis un angajament în valoare de 2 miliarde de dolari pentru reconstrucția țării și de 300 de milioane de dolari pe an, în următorii șapte ani. În plus, Uniunea Europeană a oferit Serbiei un acord comercial prin care a permis accesul fără taxe pe piețele europene pentru majoritatea exporturilor.

În noiembrie 2000, Uniunea Europeană a aprobat *Procesul de Stabilizare și Asociere* (PSA) pentru Serbia. Odată cu acest proces, Uniunea a propus reforme în domenii precum reforma constituțională, eficiența și reprezentativitatea parlamentară, integritatea alegerilor, reforma administrației publice, independența judiciară, reforma poliției și eliminarea corupției. La nivelul drepturilor omului, PSA prevedea îmbunătățirea situației în domeniul libertății presei, libertății de asociere (în special, în ceea ce privește activitatea sectorului civil), accesul la instanțe și procese echitabile, politici anti-discriminare, libertăți religioase, libertăți ale lucrătorilor, drepturile omului și drepturile minorităților și ale refugiaților.

Serbia a fost inițial recunoscută drept o potențială țară candidată la Uniunea Europeană, în 2003 la Consiliul de la Salonic, iar administrația de la Belgrad a depus o cerere oficială de aderare în 2009. Ulterior, procesul de negociere cu Serbia a fost deschis la 21 ianuarie 2014. *Cluster-ul 4* - care include capitolele „Politica de transport”, „Energie”, „Rețele transeuropene”, precum și „Mediu și Schimbări Climatice” - a fost deschis în decembrie 2021. Astfel, 22 din totalul de 35 de capitole sunt deschise pentru negocieri, dintre care două capitole sunt deja închise provizoriu.

În sesiunea Guvernului Republicii Serbia din 17 iunie 2005, a fost adoptată *Strategia Națională a Serbiei pentru Aderarea Serbiei și Muntenegrului la Uniunea Europeană*. Acest document a fost pregătit și implementat de Guvernul Serbiei, chiar dacă numele uniunii de stat

este inclusă în titlul său. Scopul *Strategiei Naționale* este de a integra obligațiile care decurg din Procesul de Stabilizare și Asociere într-o strategie cuprinzătoare de dezvoltare a Serbiei, care urmărește transformarea țării într-o societate democratică stabilă, cu o economie de piață funcțională. Această strategie a servit și ca bază pentru elaborarea „Programului Național de Integrare Europeană”, care a fost elaborat abia după semnarea *Acordului de Stabilizare și Asociere* (Guvernul Republicii Sârbe, Ministerul Integrării Europene, 2023).

Guvernul Serbiei a creat organele necesare pentru coordonarea procesului de aderare la Uniunea Europeană, adică Organismul de Coordonare pentru Procesul de Aderare la Uniunea Europeană și Consiliul Organismului de Coordonare, precum și Echipa de Negociere a Republicii Serbia. În urma împărțirii procesului de negociere în 35 de capitole, s-a format un grup de negociere pentru fiecare capitol. Un pas important în consolidarea instituțională a procesului de negocieri cu Uniunea Europeană a fost făcut în 2017, odată cu înființarea Ministerului Integrării Europene. Pe lângă instituțiile de stat ale Republicii Serbia și reprezentanții acesteia, procesul de aderare la Uniunea Europeană include reprezentanți ai societății civile, în primul rând prin Convenția Națională a Uniunii Europene.

Alte documente oficiale și strategii pentru integrarea europeană a Serbiei (necesare negocierilor cu UE) sunt:

- Decizia privind instituirea Coordonării pentru desfășurarea negocierilor privind aderarea Republicii Serbia la Uniunea Europeană și a echipei de sprijinire a negocierilor (mai 2021);
- Decizia privind înființarea Organismului de coordonare a procesului de aderare a Republicii Serbia la Uniunea Europeană (martie 2018);
- Concluzia de dirijare și armonizare a activității organelor administrației de stat în procesul de elaborare a pozițiilor de negociere în procesul privind aderarea Republicii Serbia la Uniunea Europeană (mai 2016);
- Concluzia de dirijare și armonizare a activității organelor administrației de stat în procesul de realizare a unei revizuii analitice și de evaluare a conformității reglementărilor Republicii Serbia cu *acquis*-ul juridic al Uniunii Europene și implementarea acestora (*screening*) (mai 2016);
- Concluzia prin care se acceptă analiza activităților din procesul de negocieri privind aderarea Republicii Serbia la Uniunea Europeană (septembrie 2013);
- Baza pentru desfășurarea negocierilor și încheierea unui acord privind aderarea Republicii Serbia la Uniunea Europeană, cu o propunere de încheiere (septembrie 2013).

Tabelul 12. Evoluția indicilor democratici în Serbia, în perioada 2015-2021, conform a patru organizații non-guvernamentale independente

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
(1) <i>Freedom House, Nations in Transit</i>	4,32	4,25	4,18	4,04	4,00	3,96	3,89
(2) <i>Transparency International, Corruption Perceptions Index</i>	41	40	42	41	39	39	38
(3) <i>Bertelsmann Transformation Index</i>	n/a	7,43	n/a	7,40	n/a	6,94	6,48

Sursa: concepția autorilor.

Intervalul de analiză al indicilor democratici folosiți:

(1) *Freedom House, Nations in Transit*

- 1,00 – 2,00 - Regimuri autoritare consolidate
- 2,01 – 3,00 – Regimuri autoritare semi-consolidate
- 3,01 – 4,00 - Regimuri de tranziție sau hibride
- 4,01 – 5,00 - Democrații semi-consolidate
- 5,01 – 7,00 - Democrații consolidate

(2) *Transparency International, Corruption Perceptions Index*

- 0 – foarte corupt
  - 100 – lipsa deplină a corupției în percepția respondenților
- Nicio țară cuprinsă în acest index nu are 0 sau 100.

(3) *Bertelsmann Transformation Index*

Spectrul indicelui BTI variază de la 1 la 10, unde 1 reprezintă „extrem de nedemocratic”, iar 10 „extrem de democratic”. Clasificarea BTI încadrează țările în modele precum autocrație dură, autocrație moderată, democrație foarte defectuoasă, democrație defectuoasă, consolidarea democrației.

Indicele de transformare al Bertelsmann Stiftung (BTI) a observat în 2022 pentru Serbia:

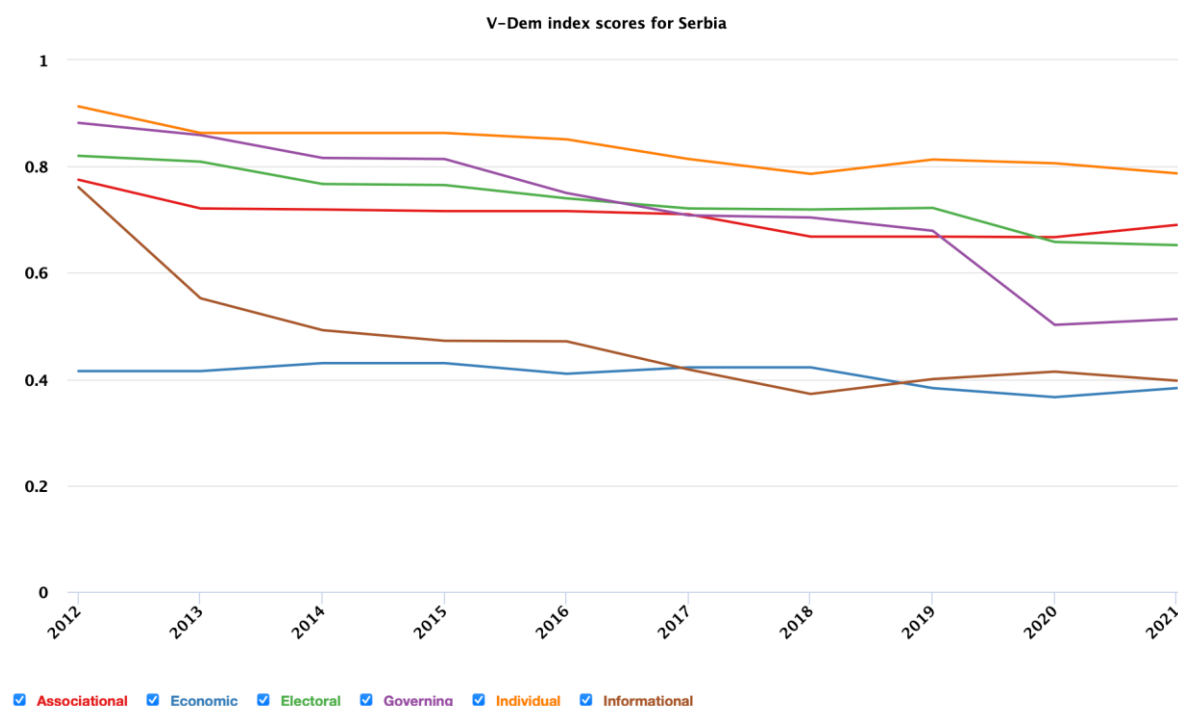
- Drepturile minorităților sunt, în general, respectate în conformitate cu Constituția, care definește Serbia drept o țară multiculturală;
- Independența și pluralismul mass-media continuă să se confrunte cu provocări tot mai semnificative;
- Sistemul judiciar nu este liber de influență politică și este în continuare afectat de ineficiență, nepotism și corupție;
- Practicile corupte oferă spațiu pentru rețele clientelare largi, folosite pentru a obține sau a rămâne la putere prin alegeri;
- Justiția și Parchetul sunt sub influența Executivului, iar multe scandaluri de corupție scapă de investigații și litigii;
- În 2020, *Fondul Verde* a fost abrogat la nivel național;
- Deși Serbia este membră a Comunității Energiei și s-a angajat să obțină neutralitatea carbonului, investițiile în sectorul cărbunelui rămân foarte mari, însumând 41,7 milioane de euro în 2019.

Tabelul 13. European Stability Initiative (ESI) “Scoreboard – The true state of accession”

Capitole / fundamente	2015	2019	2020	2021	2022
Funcționarea judiciară	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Lupta împotriva corupției	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Lupta împotriva crimei organizate	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Libertatea de exprimare	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Energie	2	2	2	2	2
Judiciar și drepturi fundamentale	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Justiție, libertate și securitate	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0

(Detalii în anexa capitolului privind sursele, modul de măsurare și abordarea acestor organizații)

Figura 9. Scorurile indicelui V-Dem pentru Serbia

Sursa: V-Dem.net, concepția autorilor.

Provocări ale procesului de integrare europeană al Serbiei

„Nu suntem la fel de entuziasmați ca înainte, într-un mod în care Uniunea Europeană nu este atât de entuziasmată de noi pe cât am crezut că este.” (Alexander Vučić, președintele Serbiei, declarație în cadrul Forumului Economic Mondial din 2022 – Preussen, 2023)

Raportul Comisiei Europene din 2022 acoperă dimensiunea evoluțiilor la nivelul peisajului politic, dar și alegerile și procesele democratice, sistemul judiciar și corupția, drepturile fundamentale și libertatea de exprimare, economia Serbiei, precum și reformele de piață, integrarea în Uniunea Europeană și relațiile regionale. În general, raportul Comisiei indică faptul că în perioada analizată au fost înregistrate progrese reduse. În același timp, statele membre ale Uniunii Europene insistă asupra faptului că progresul în negocieri depinde acum din ce în ce mai mult de alinierea Serbiei la politica externă a UE. Această situație este foarte importantă, luându-se în considerare faptul că Serbia nu a aderat la sancțiunile adoptate de Uniunea Europeană împotriva Rusiei.

Anticorupție

Din punct de vedere al sistemului judiciar și al corupției, raportul Comisiei Europene arată că au fost înregistrate progrese în consolidarea independenței și a răspunderii judiciare, au fost aprobate modificări constituționale care vizează limitarea influenței politice în numirile judiciare, Comisia de la Veneția a fost consultată de către autoritățile sârbe, iar majoritatea recomandărilor formulate de către Comisie au fost integrate.

În general, s-au înregistrat unele progrese în perioada de raportare, inclusiv cu privire la recomandările de anul trecut. Dispoziția privind prevenirea corupției a fost pusă în aplicare în continuare, iar GRECO a concluzionat, în martie 2022, că adoptarea modificărilor la legea privind prevenirea corupției a abordat deficiențele identificate anterior și că a fost suficientă pentru consolidarea cadrului care vizează prevenirea și combaterea conflictelor de interese ale membrilor Parlamentului, judecătorilor și procurorilor (Consiliul Uniunii Europene, 2022; Greco RC4, 2022). Însă, Serbia trebuie, în continuare, să elaboreze o nouă strategie și un plan de acțiune anticorupție și să stabilească un mecanism de coordonare eficient pentru a operaționaliza obiectivele politicii de prevenire, dar și pentru a gestiona în detaliu și eficient riscurile generate de corupție.

Din punct de vedere al chestiunii statului de drept și al eficienței instanțelor, raportul Comisiei Europene arată faptul că numărul de rechizitorii și condamnări în primă instanță în cazuri de corupție la nivel înalt a crescut ușor în unele situații. Pe baza rechizitoriilor Parchetului pentru Criminalitate Organizată, Instanțele au pronunțat hotărâri - în primă etapă - împotriva a zece persoane în 2021 (față de 22 de persoane în 2020). Au existat condamnări definitive împotriva a 19 persoane (față de 11 persoane în 2020). Parchetul pentru Crimă Organizată a dispus cercetări împotriva a 22 de persoane și a emis 22 de rechizitorii (față de 19 în 2020, 20 în 2019, 41 în 2018 și 50 în 2017).

La fel ca în 2020, niciun caz nu a dus la o confiscare definitivă a bunurilor (fiind trei astfel de cazuri în 2019). Serbia trebuie, încă, să demonstreze un parcurs convingător de confiscare a bunurilor în cazurile de corupție. De aceea, Serbia trebuie să intensifice în continuare eforturile pentru prevenirea și reprimarea corupției. În special, ar trebui să crească numărul confiscărilor și valorificarea bunurilor legate de aceste cazuri. Acele sectoare, vulnerabile la corupție, necesită evaluări specifice ale riscurilor și, astfel, acțiuni dedicate.

În ceea ce privește recomandările GRECO, ca urmare a raportului din noiembrie 2020, în martie 2022 Serbia a publicat al doilea raport intermediar de conformitate, care evaluează nivelul său de aliniere cu recomandările. Astfel, concluzia a fost că opt recomandări au fost implementate satisfăcător și cinci rămân doar parțial implementate. Nicio recomandare nu este considerată neimplementată, iar GRECO a concluzionat că performanța Serbiei în acest domeniu nu mai este „nesatisfăcătoare la nivel global” (Greco RC4, 2022). GRECO a invitat Serbia să raporteze cu privire la îndeplinirea celorlalte cinci recomandări până în martie 2023.

Serbia a fost invitată de Comisia Europeană să participe la programul IPA 2019 privind statul de drept, care vizează „sprijinirea unei administrări mai eficiente a justiției în cazurile de corupție și criminalitate organizată din Balcanii de Vest prin monitorizarea proceselor”, implementat de OSCE unde participă toți ceilalți parteneri din Balcanii de Vest (IPA SER 01, 2019). Comisia Europeană notează că Serbia ar trebui să se alăture programului, având în vedere că acest lucru ar transmite un semnal important cu privire la angajamentul său față de statul de drept.

Consiliul Anticorupție, prin rolul său consultativ pentru guvern, a rămas activ în dezvoltarea și analiza cazurilor de corupție sistemică. Însă, rămâne îngrijorător faptul că autoritățile nu au stabilit încă o relație constructivă cu Consiliul. De asemenea, acesta nu este consultat în mod sistematic cu privire la proiectele legislative. Guvernul nu a reușit să instituie o procedură de consultare a Consiliului, deși aceasta era planificată încă din 2016.

Parchetul pentru Criminalitate Organizată, care are jurisdicție asupra cazurilor de corupție la nivel înalt, rămâne cu personal insuficient. Curtea Superioară din Belgrad, care se ocupă de lupta anticorupție, rămâne, de asemenea, cu personal insuficient. În plus, în prezent este angajat doar unul dintre cei doi experți criminalistici financiari prevăzuți în cadrul Parchetului pentru Criminalitate Organizată.

Drepturile minorităților

Raportul Comisiei Europene arată că nu au existat evoluții în ceea ce privește proiectul de lege privind parteneriatele între persoane de același sex, proiect inițiat de Ministerul Drepturilor Omului și Minorităților și Dialogului Social și nici la recomandarea Avocatului Poporului de a reglementa recunoașterea legală a genului, așa cum era deja planificat în strategia anti-discriminare anterioară.

Raportul Comisiei concluzionează că la capitolul drepturilor minorităților rămân dificultăți, în special în municipiile mai mici, în implementarea modificărilor Legii privind registrul nașterilor, care permit introducerea în registru a datelor privind schimbările de gen. Implementarea legislației privind infracțiunile motivate de ură, inclusiv pe motive de orientare sexuală, rămâne inadecvată. Încă lipsesc date oficiale centralizate despre infracțiunile motivate de ură, defalcate în funcție de motivația părtinitoare.

Din cauza lipsei de încredere în instituții, cazurile de violență și discriminare față de persoanele LGBTIQ sunt adesea neraportate. Persoanele *transgender* sunt deosebit de vulnerabile la violență, abuz și discriminare. Acestea rămân invizibile atât din punct de vedere social, cât și din punct de vedere legal. Lipsa serviciilor de sănătate mintală adecvate pentru persoanele LGBTIQ a devenit deosebit de vizibilă în timpul pandemiei de COVID - 19 și este încă o preocupare.

Ministerul Drepturilor Omului și Minorităților și Dialogului Social a menținut o bună cooperare cu Consiliile Naționale ale Minorităților. Fondul pentru minoritățile naționale pentru 2022 a rămas același ca în 2021. Comisia notează că au început pregătirile pentru alegerile în cadrul acestor Consilii, care rămân în continuare foarte importante, în special pentru gestionarea și implicarea în situațiile de conflict inter-etnice.

Procesul de pregătire și tipărire a manualelor a continuat și a produs rezultate pozitive, însă publicarea acestora în unele limbi minoritare pentru utilizare în școlile secundare rămâne limitată. Monitorizarea implementării programelor de învățământ pentru predarea sârbei ca limbă non-maternă în școlile-pilot este în curs de desfășurare. Accesul la cultul religios în limbile minoritare nu a fost, încă, permis în toată Serbia. Serviciile publice de radiodifuziune în limbile minorităților sunt insuficiente, cu excepția unor radiodifuzori locali din Voivodina.

Au existat situații în care au fost ținute discursuri instigatoare la ură împotriva minorităților naționale în mass-media, chiar și în cazul unor înalți oficiali guvernamentali și membri ai Parlamentului. În decembrie 2021, instanța de apel a confirmat decizia instanței superioare de a respinge un proces intentat de președintele Consiliului Național Albanez împotriva unui ministru pentru presupusa folosire a discursului instigator la ură.

În ceea ce privește incluziunea romilor, în februarie 2022, Serbia a adoptat o nouă strategie, cu scopul de a se alinia la cadrul strategic al UE pentru romi pentru perioada 2020-2030. Planul de acțiune aferent a fost adoptat în septembrie 2022. Monitorizarea și colectarea de date robuste vor trebui puse în aplicare ca parte a noii strategii și a planului de acțiune pentru a sprijini Serbia în îndeplinirea angajamentelor asumate în Declarația de la Poznan.

Energie

Serbia a menținut un nivel ridicat de aliniere la *acquis*-ul UE în materie de securitate a aprovizionării, inclusiv în ceea ce privește stocurile de petrol de urgență. Acestea continuă să crească, mai ales după volatilitatea de pe piețele energetice cauzată de războiul de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei. Serbia a continuat în Smederevo construcția a două capacități de stocare a petrolului de 20.000 m³. În plus, lucrările la interconexiunea de gaze, în mare parte finanțată de UE, dintre Serbia și Bulgaria au început în ianuarie 2022. Această interconexiune va conduce la diversificarea rutelor și surselor de gaze, dar lipsa deschiderii pieței de gaze și a accesului terților la rețeaua de gaze continuă să împiedice securitatea țării. Serbia este dependentă de furnizorul său unic de gaze, compania rusă Gazprom, fiind vulnerabilă și din cauza controlului majoritar rusesc asupra infrastructurii de gaze și a industriei petroliere a Serbiei.

Modernizarea coridorului electric transbalcanic progresează într-o oarecare măsură, tronsonul Kragujevac-Kraljevo și substațiile fiind finalizate în iunie 2022. Însă, Serbia nu a făcut progrese în organizarea de licitații coordonate la nivel regional cu vecinii săi din Balcanii de Vest.

Legislația primară a Serbiei este în conformitate cu cel de-al treilea pachet energetic al UE. În august 2022, autoritatea de reglementare din Serbia a adoptat un cod al rețelei actualizat, în timp ce alte coduri sunt în așteptare. Volumul de tranzacționare pe piața pentru ziua următoare a continuat să crească în 2021. Serbia intenționează să introducă o piață lichidă de energie electrică *intraday*. O piață a energiei de echilibrare este operațională, dar prețurile pentru rezervele de echilibrare sunt reglementate.

Separarea operatorului de transport de energie electrică (*unbundling*, lb. engl.) nu este încă finalizată într-o manieră conformă cu normele *Comunității Energetice*. Nu există acces pentru o terță parte la infrastructura sistemului de gaze a Srbijagas, Gastrans și Yugorogaz.

Agenția sârbă pentru energie este independentă din punct de vedere juridic și funcțional de orice altă entitate publică, dar nu are nicio putere de aplicare a legii pentru a asigura conformitatea companiilor reglementate. Personalul a crescut, în perioada de raportare, doar de la 40 la 43 de angajați.

Impactul războiului din Ucraina asupra Serbiei

Războiul a dus la tensiuni considerabile în relațiile internaționale, iar incertitudinea care le-a însoțit a avut un impact semnificativ asupra Serbiei. Deteriorarea relațiilor dintre UE și Rusia a afectat și climatul politic intern al Serbiei. Unii politicieni și anumite partide politice din Serbia au folosit tensiunile dintre UE și Rusia pentru a-și avansa agendele, fapt ce a intensificat polarizarea. Înainte de războiul din Ucraina, tensiunea dintre două narațiuni puternice de identitate colectivă în Serbia – una despre apartenența la Europa și cealaltă despre fraternitatea cu Rusia – existau deja. Încă din 2014, de la momentul declanșării crizei din Ucraina, Serbia a adoptat o poziție neutră și a căutat să mențină relații bune cu ambele părți. Aceasta a fost strategia Serbiei de a evita acest conflict intern de identitate (Ejdus, 2014).

Când a izbucnit războiul din Ucraina, Serbiei i-a devenit extrem de dificil să mențină un echilibru în relațiile sale cu ambele părți. Strategia de securitate națională a Serbiei se bazează pe convingerea că progresul către aderarea la UE este necesar pentru stabilitatea politică, economică și socială a țării. În același timp, Serbia urmărește consolidarea legăturilor sale cu SUA, Rusia, China - alți aliați pe termen lung - în vederea asigurării stabilității țării. Serbia consideră drept modalități de a consolida stabilitatea țării extinderea parteneriatului și angajamentului cu NATO prin *Parteneriatul pentru Pace* (PfP), bazat pe conceptul de neutralitate militară, precum și statutul de observator al țării în Organizația Tratatului de Securitate Colectivă (CSTO), condus de Rusia.

Serbia este, însă, o țintă a interferenței politice externe a Rusiei. În acest moment, Belgradul își continuă politica de echilibru între Occident și Rusia, atrăgând cu „baletul” său criticile membrilor Uniunii Europene. Aceasta din urmă, dar și Rusia au solicitat Serbiei să aleagă o orientare politică externă clară. Serbia a decis, însă, să urmeze o politică care va refuza să impună orice sancțiuni Rusiei, sprijinind în același timp rezoluțiile ONU și declarațiile UE care susțin integritatea teritorială a Ucrainei și condamnă agresiunea împotriva acestui stat. Deși Serbia a votat împotriva rezoluției Adunării Generale a ONU privind militarizarea Crimeei în decembrie 2020, aceasta a votat în mod repetat pentru rezoluții împotriva Rusiei în Adunarea ONU din februarie 2022. Ca reacție, Țările de Jos pledează pentru suspendarea temporară a regimului vizelor pentru Serbia dacă Belgradul nu se aliniază la politica externă a Uniunii.

Pe de altă parte, unii reprezentanți ai Serbiei declară public că eforturile ucrainenilor de a menține Donbasul echivalează cu încercările Belgradului de a menține Kosovo în interiorul granițelor sale. În același timp, naționaliștii sârbi au fost surprinși atunci când Moscova a folosit cazul Kosovo ca un precedent pentru recunoașterea entităților separatiste Lugansk și Donețk drept state independente.

În octombrie 2022, Adunarea Generală a ONU a votat împotriva cererii Moscovei de vot secret cu privire la condamnarea deciziei Federației Ruse de a anexa patru părți ocupate ale Ucrainei, iar Serbia a votat din nou împotriva Moscovei. Rezoluția Adunării Generale a ONU care condamnă anexarea celor patru regiuni ucrainene — Donețk, Herson, Zaporojie și Lugansk — a fost susținută de Serbia.

În același timp, Serbia a ales să semneze un acord diplomatic la nivel înalt cu Rusia privind un plan de consultare cu o durată de doi ani între ministerele lor de externe. Acordul a fost semnat în marja reuniunii Adunării Generale a ONU de la New York, unde majoritatea liderilor occidentali au evitat oficialii ruși din cauza războiului din Ucraina. Tratatul a fost semnat de către Ministrul Afacerilor Externe al Serbiei, Nikola Selakovic, și de către Ministrul Afacerilor Externe al Rusiei, Serghei Lavrov, în septembrie 2022 (*Associated Press*, 2022). Selakovic și Lavrov au subliniat, printre altele, că este inacceptabil că, atunci când majoritatea lumii monitorizează cu teamă activitățile Moscovei, Serbia să semneze un acord de consultare cu o țară care nu respectă Carta ONU și care urmărește să anexeze „pământul” ucrainean.

Deși Serbia a definit acest document drept „tehnic”, fără cerințe legale de securitate, autoritățile europene au pus sub semnul îndoielii această decizie și i-au reproșat că, în calitate de candidat la aderarea la Uniunea Europeană, trebuie să adere atât la dreptul internațional, cât și la valorile europene, iar prin semnarea unui astfel de acord transmite un mesaj opus.

Trebuie, totuși, menționat că Serbia s-a aliniat la declarația Înaltului Reprezentant al UE privind conflictul din estul Ucrainei și consolidarea armatei ruse, în care se cere Rusiei să detensioneze situația prin retragerea forțelor sale militare poziționate în jurul granițelor Ucrainei (Consiliul UE, 2022a). Apoi, Serbia a aderat la declarațiile UE, condamnând decizia președintelui Putin de a recunoaște teritoriile controlate de guvern din regiunile Donețk și Lugansk din Ucraina ca entități autonome și decizia sa ulterioară de a staționa soldați ruși în aceste zone (Consiliul UE, 2022b).

Legendă privind evaluările și indicatorii democratici ai celor cinci organizații non-guvernamentale internaționale folosite în cadrul studiului:

- 1) **Freedom House, *Nations in Transit* (NiT)** evaluează anual starea democrației. *Evaluările se bazează pe o scară de la 1 la 7, 1 reprezentând cel mai scăzut nivel de democrație și 7 cel mai înalt nivel de democrație. Scorul Democrației este o medie directă a șapte indicatori (guvernare democratică, procesul electoral, societatea civilă, independența media, guvernarea democratică la nivel local, cadrul judiciar și independența sa, corupția). Pentru prezentul studiu, graficele indică rezultatul anual privind indicatorul „democracy score”. Sursa: <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2023/war-deepens-regional-divide>.*
- 2) **Transparency International, *Corruption Perceptions Index* (CPI)** – *Indicele de percepție a corupției (CPI) adună date dintr-o serie de surse diferite care oferă percepții de către oamenii de afaceri și experții din țară cu privire la nivelul corupției din sectorul public. CPI folosește o standardizare a surselor de date pe o scară de la 0 la 100, unde 0 este egal cu cel mai înalt nivel de corupție percepută și 100 este egal cu cel mai scăzut nivel de corupție percepută. Această standardizare se face prin scăderea mediei fiecărei surse în anul de referință din scorul fiecărei țări și apoi împărțirea la abaterea standard a acelei surse în anul de referință. Sursa: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022>.*

- 3) **Bertelsmann Transformation Index (BTI) – Indicele de transformare al Bertelsmann Stiftung** analizează și evaluează dacă și cum țările în curs de dezvoltare și țările în tranziție își concentrează schimbările sociale către democrație și economia de piață. Sursa: <https://bti-project.org/en/?&cb=00000>.
- 4) **European Stability Initiative (ESI) “Scoreboard – The true state of accession”** – think tank din Sarajevo înființat în 1999 și cu o bogată activitate în biroul din Berlin, publică un „background paper” în care interpretează rapoartele de progres ale Comisiei Europene. Folosind scara utilizată de către Comisie în rapoartele sale anuale de progres, variind de la rezultate „early stage” la „well advanced”, ESI le-a încadrat de la 0 („early stage”) până la 4 („well advanced”). Sursa: <https://www.esiweb.org/publications/scoreboard-true-state-accession-what-commission-assessments-reveal>.
- 5) **V-Dem „The Democratic Space Barometer”** - Institutul V-Dem, condus de profesorul Staffan I. Lindberg, este un institut de cercetare independent și sediul proiectului V-Dem. Institutul are sediul la Departamentul de Științe Politice de la Universitatea din Göteborg din Suedia. Barometrul Spațial Democrat estimează probabilitatea ca o țară să experimenteze cel puțin un eveniment de deschidere (trecerea către o guvernare mai democratică) sau cel puțin un eveniment de închidere (trecerea către o guvernare mai autocratică) într-o fereastră de doi ani (2022-2023).

CAPITOLUL 4. IMPLICAREA ACTORILOR INTERNAȚIONALI ÎN BALCANII DE VEST

a. Sprijinul în procesul de aderare oferit de statele din Grupul Visegrad

Grupul de la Vișegrad (V4) este un cadru de cooperare între patru state central-europene, înființat în 1991 pentru a promova democrația în instituțiile lor politice și pentru a sprijini aderarea statelor membre la Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) și UE. Cele patru țări ale *Grupului de la Vișegrad* sunt Polonia, Ungaria, Republica Cehă și Slovacia. Grupul de la Vișegrad nu numai că a promovat perspectivele de extindere pentru țările din Balcanii de Vest, modelând dezbaterile privind extinderea Uniunii Europene și contribuind la procesul de extindere a Grupului de la Vișegrad în general, dar a fost și, într-o oarecare măsură, un model de urmat și a împărtășit practici pentru a crește sub-regionalismul, ca o cale de integrare în UE.

Considerând situația geopolitică a țărilor V4 între Europa de Vest și Europa de Est, V4 aspiră să ajute țările WB6 să se detașeze de contextul regional și alianțele economice din era sovietică prin împărtășirea experienței și transferurile de know-how de la V4 către țările din Balcanii de Vest (Dangerfield, 2014). Structura instituțională din Grupul de la Vișegrad – cu consultări mai puțin formale, rotație anuală a președințiilor și coordonare pe mai multe niveluri – a permis celor patru state membre să își armonizeze agendele mai eficient, în comparație cu modul în care funcționează Uniunea Europeană, mai ales pe teme de politică externă.

În mod tradițional, Grupul de la Vișegrad și-a exprimat sprijinul cel mai puternic pentru extinderea UE, în special în regiunea Balcanilor de Vest. Președinția V4 a Slovaciei în 2011 a marcat piatra de hotar a sprijinului pentru extindere pentru Balcanii de Vest din partea țărilor V4 (Grupul Visegrad, 2021). În prezent, extinderea Balcanilor de Vest și Parteneriatul Estic rămân preocupări de politică externă ale țărilor V4. În documentul de raport întocmit de Panelul V4 de Personalități Eminente (2016), cooperarea regională și extinderea Balcanilor de Vest este menționată drept „un imperativ strategic” și chiar „o datorie morală”. În timpul Summitului UE-Balcanii de Vest, țările din Europa Centrală au reprezentat o voce puternică în exprimarea perspectivelor consecvente de extindere pentru țările din Balcanii de Vest (Guvernul Poloniei, 2016).

Grupul de la Vișegrad a implicat statele din Balcanii de Vest într-o serie amplă de dialoguri politice. Un exemplu important este întâlnirea de la Palatul Rogalin, din 28 iunie 2021, dintre miniștrii de externe – unde s-a discutat despre accelerarea drumului către UE și redresarea post-pandemie, împărtășind experiențele Europei Centrale în construirea unui parteneriat regional solid (Guvernul Poloniei, 2021). Mai mult, prima întâlnire *Vișegrad Plus* (V4+) a fost organizată prin invitarea miniștrilor de afaceri externe din țările Vișegrad, precum și din Balcanii de Vest. Această implicare politică a devenit un mecanism consultativ regulat (Madhi, 2018). Și nu doar prin dialoguri grupul de la Vișegrad încearcă să implice Balcanii de Vest în reuniunile UE. În prezent, țările V4 și Austria au solicitat țărilor din Balcanii de Vest să fie implicate în discuții oficiale despre Viitorul Uniunii Europene (Kirchner *et al.*, 2021). Țările de la Vișegrad au atras țările din Balcanii de Vest în lucrările *Conferinței privind viitorul Europei* (CoFoE).

În domeniul comerțului și al investițiilor, la Budapesta, camerele de comerț ale Grupului Vișegrad (V4) și *Western Balkan Six Chamber Investment Forum* (WB6 CIF) au semnat o declarație comună pentru a facilita comerțul companiilor din ambele regiuni cu Uniunea Europeană. WB6 CIF a stabilit „Coridorul Verde” între CEFTA/Balcanii de Vest și statele membre ale UE, cu scopul de a crește conectivitatea prin sprijinirea comerțului, facilitarea transportului și fluxul rapid de mărfuri (WB6CIF, 2021a). Membrii Grupului de la Vișegrad au fost activi susținători ai implementării *Planului economic și de investiții pentru Balcanii de Vest* și a *Planului de acțiune pentru piața regională comună*. De exemplu, toate părțile acordă prioritate extinderii liniilor verzi la punctele de trecere a frontierei dintre Ungaria și Serbia, reducând timpul de așteptare și formalitățile tehnice (WB6CIF, 2021b). Pe lângă conectivitate, Vișegradul urmărește, de asemenea, să promoveze piața regională comună WB6 prin promovarea cooperării inter-subregionale în Europa Centrală, ca o cale de intrare pe piața UE.

Din punct de vedere al sprijinului economic, țările din Grupul Vișegrad alocă sume substanțiale de finanțare prin Granturile *Vișegrad+* țărilor din Balcanii de Vest pentru democratizare și transformare prin programe de mobilitate și transfer de cunoștințe către organizațiile societății civile (Fondul Vișegrad, 2020). *Vișegrad+* acordă programe de mobilitate sau asistență *Fondului pentru Balcanii de Vest*, în valoare totală de peste 3 milioane EUR (Fondul Vișegrad, 2020). Atelierele și recomandările de politici au fost remodelate după experiența țărilor din Vișegrad, fiind organizate în acestea. *Fondul pentru Balcanii de Vest* are ca scop creșterea relațiilor cu societatea civilă din regiune prin promovarea cooperării culturale și științifice, a schimburilor și mobilității tinerilor și a dezvoltării durabile. Astfel, asistența materială este acordată pe baza condiționalității reformei și a ajustării la valorile UE, nu doar pentru interese materiale.

Țările V4, în special Polonia, susțin, de asemenea, și alte proiectele și inițiative inter-guvernamentale cu scopul de a ajuta extinderea în Balcanii de Vest, cum ar fi *Procesul de la Berlin*, care este o inițiativă de intensificare a cooperării regionale cu scopul final de integrare a țărilor din Balcanii de Vest în Uniunea Europeană. Inițiativa, lansată în 2014 și condusă de Germania, s-a concentrat pe probleme economice regionale, de conectivitate și de infrastructură. Procesul de la Berlin a dus la crearea Biroului Regional de Cooperare pentru Tineret (RYCO), care este o organizație regională care încurajează cooperarea tinerilor, având ca scop combaterea prejudecăților, cu scopul pe termen lung de reconciliere și de promovare a valorilor europene (Březovská, R., Karásková, 2021). În 2019, Polonia a găzduit, de asemenea, o inițiativă condusă de UE, Summitul Balcanilor de Vest, care discută probleme de conectivitate, investiții, economice și de securitate între UE și Balcanii de Vest, cu scopul de a reduce decalajul socioeconomic dintre cele două regiuni. Se poate spune că multe inițiative ale UE se concentrează pe probleme pragmatice precum economia, infrastructura, investițiile și conectivitatea și că țările Vișegrad sunt implicate activ. Un raport al Fondului Vișegrad și al Mișcării Europene din Muntenegru (2020) a evidențiat modul în care asistența țărilor membre V4 în Procesul de la Berlin se preocupă în principal de conectivitate, infrastructura de transport, energie și economie. Republica Cehă evidențiază infrastructura, energia și cooperarea economică, pe când Ungaria subliniază conectivitatea feroviară și transfrontalieră, iar Polonia se concentrează pe asistență financiară și probleme de securitate.

De remarcat, de asemenea, este faptul că și la nivel bilateral cele patru state sunt foarte active în a susține economic și politic țările din Balcanii de Vest. O relație foarte bună - dar care este și criticată pe alocuri de anumiți lideri europeni – s-a legat între premierul maghiar Viktor Orban și Președintele sârb, Aleksandar Vučić, ambii „acuzăți” de tendințe autoritare și

poziții anti-UE (Bieber, 2022). Unii analiști menționează chiar că „atunci când Serbia se uită la Europa, se uită la Budapesta, nu la Berlin” (*ibidem*). Această apropiere specială s-a consolidat în iunie 2023, atunci când, în prezența celor mai înalți demnitari de stat ai Serbiei și Ungariei, au fost semnate mai multe acorduri care vor asigura intensificarea cooperării pe viitor între cele două țări, printre acestea numărându-se înțelegeri în domeniul apărării și afacerilor interne, precum și pentru construirea unei noi conducte de petrol și înființarea unei societăți mixte pentru comerțul cu gaz (RTV.RS, 2023). Totodată, în cadrul acestui eveniment a avut loc și înființarea Consiliului Strategic de cooperare dintre Serbia și Ungaria. De remarcat că acest „sprijin selectiv” al Ungariei față de Serbia face notă discordantă cu acțiunile constructive mai sus-menționate ale grupului Vișegrad. Aceasta, mai ales pe fondul unei mai strânse colaborări a ambelor state cu Federația Rusă, și a rolului de „outlier” jucat de ambii lideri în relația cu UE - în contextul în care Serbia este singurul stat din regiune care nu a aplicat sancțiuni împotriva Rusiei și Ungaria - a folosit recent dreptul de *veto* în Consiliul european în mai 2023, pentru a bloca sprijinul militar al UE pentru Ucraina (Calea europeană, 2023). Observăm, astfel, tendințe ambivalente în sprijinul oferit de unele din statele V4 în Balcanii de Vest.

b. **Sprijinul în procesul de aderare oferit de Franța și Germania**

Franța

Tabelul 14 - Volumul investițiilor directe ale Franței în fiecare dintre cele șase țări ale Balcanilor de Vest

	WB6	2018	2019	2020	2021	2022
Franța	Albania	98,5	72,5	39,8	70,3	48,2
Franța	BiH	Lipsă date	Lipsă date	Lipsă date	Lipsă date	Lipsă date
Franța	Kosovo	5,6	3,4	3,7	10,2	9,9
Franța	Macedonia de Nord	16.6	0.86	2.92	6.12	5.13
Franța	Munte negru	Lipsă date	Lipsă date	Lipsă date	Lipsă date	Lipsă date
Franța	Serbia	716,8	318,7	41,9	70,7	112,0

Sursa: Datele agregate din surse oficiale ale băncilor naționale ale fiecărei țări, fiind exprimate în milioane de dolari.

Franța este, prin dimensiunea, populația și istoria sa, un partener important al Balcanilor de Vest. În același timp, din punct de vedere politic, implicarea Franței în Balcanii de Vest a oscilat pe parcursul anilor. O serie de momente importante de la începutul anilor 2000 au avut Franța în prim plan: implicarea în eforturile de menținere a păcii de către KFOR, misiunea UNPROFOR în Bosnia și Herțegovina, medierea conflictului armat din Macedonia de Nord din 2001 și Acordul-cadru de la Ohrid, respectiv susținerea deschiderii parcursului integrării europene a Balcanilor de Vest sub auspiciile Președinției franceze a Consiliului, care a găzduit, astfel, Summitul de la Zagreb din 2000.

Dacă la începutul anilor 2000 Franța s-a implicat activ în misiunile diplomatice și de menținere a păcii în Balcanii de Vest, ritmul acestora a încetinit pe parcursul decadei. Tema extinderii europene în Balcanii de Vest a fost intens politizată în Franța, devenind, la mijlocul anilor 2000, un subiect electoral. Acesta era nepopular în Franța, mai ales în contextul votului exprimat de cetățeni în referendumul din 2005 împotriva unei Constituții Europene. În acest context, tema lărgirii Uniunii cu integrarea Turciei a fost instrumentalizată din punct de vedere electoral. În plus, a contribuit la sedimentarea opoziției generale față de aderarea unor noi țări în Uniune modul în care a fost folosită electoral, prin denigrare, integrarea în Uniune a României și Bulgariei.

Ritmul implicării și atenției acordate țărilor din această regiune de către Franța a fost reluat la jumătatea decadei anilor 2010. În 2016, Franța a găzduit Summitul Procesului de la Berlin și a jucat un rol important în înființarea Consiliului Regional de Cooperare pentru Tineret (RYCO). Ulterior, în 2017, Franța a lansat, împreună cu Germania, o inițiativă de coordonare a acțiunii împotriva traficului de arme de foc în Balcanii de Vest. În același timp, în perioada anilor 2017-2018, dezbaterile legate de extinderea UE spre Balcanii de Vest s-a făcut simțită în discursul politic din Franța. În 2019, în timpul unei dezbateri difuzate între candidații francezi la ultimele alegeri europene, o majoritate covârșitoare a acestora s-a pronunțat împotriva aderării Serbiei la UE.

În 2018, s-a extins mandatul de intervenție al Agenției Franceze de Dezvoltare (AFD) la toate țările din Balcanii de Vest. Din acel moment, operatorii economici francezi au crescut în importanță și relevanță datorită investițiilor directe făcute în regiune. Dialogul și implicarea Franței în Balcanii de Vest au intrat într-o nouă etapă, începând cu anul 2019, atunci când Franța, din nou împreună cu Germania, a inițiat un dialog interguvernamental privind disputa Kosovo-Serbia și a adoptat o *Strategie națională pentru Balcanii de Vest*. Această strategie se concentrează pe intensificarea relațiilor franceze cu regiunea și consolidarea cooperării bilaterale cu țările din regiune în patru domenii: economie, securitate, justiție și apărare. Strategia pentru Balcanii de Vest adoptată la Paris în 2019 subliniază obiectivul Franței de a consolida cooperarea economică cu regiunea. Marja de progres este considerabilă: comerțul regiunii cu Franța este semnificativ mai mic în raport cu cel al Germaniei, cu un factor de opt la unu (Marciaq et Le Quiniou, 2022).

Totodată, în octombrie 2019, Franța s-a opus deschiderii negocierilor privind aderarea Albaniei și Macedoniei de Nord. Printr-o serie de comunicări oficiale și declarații publice, administrația franceză a argumentat împotriva deschiderii negocierilor pe baza a două aspecte: în primul rând necesitatea percepută de a reforma procedurile de aderare înainte ca orice nouă țară să poată adera la Uniunea Europeană, iar în al doilea rând necesitatea unui compromis între extinderea Uniunii și aprofundarea, întărirea, acesteia în general. Această opoziție nu a venit fără o recunoaștere a eforturilor înregistrate de cele două țări, însă președintele francez Emmanuel Macron a motivat că anumite aspecte, precum cele ce țin de migrație, necesită îmbunătățiri substanțiale. Această poziție în relație cu Balcanii de Vest este extinsă de către Franța și către alte state, respectiv refuzul exprimat de către Ministrul Afacerilor Externe Jean-Yves Le Drian de a ridica regimul vizelor pentru Kosovo, aceasta argumentând că eforturile Kosovo în lupta anticorupție și de consolidare a statului de drept au fost insuficiente.

În 9 mai 2022, Președintele Emmanuel Macron a ținut un discurs în Parlamentul European, în cadrul ceremoniei de închidere a Conferinței privind viitorul Europei, propunând crearea unei Comunități Politice Europene (CPE). Președintele Franței a susținut că EPC va fi o nouă organizație europeană care să ofere un spațiu pentru națiunile europene democratice cu

„valori fundamentale comune” pentru a găsi spațiu pentru cooperare. Acesta a sugerat că domeniile de cooperare ar putea include coordonarea politică, cooperarea în materie de securitate, energia și libera circulație a oamenilor, în special a tinerilor. Mai mult decât atât, Emmanuel Macron a sugerat ca CPE să fie deschis unor țări precum Ucraina și celor din Balcanii de Vest care doresc să adere la UE, dar și statelor care au părăsit Uniunea, precum Marea Britanie (Scazzieri, 2023).

Inițiativa Președintelui Macron se aseamănă cu o propunere similară a lui François Mitterrand din 1989, respectiv „Confederația Europeană”, proiect care ar fi inclus toate țările europene, inclusiv Rusia. Cu aproape 18 luni mai târziu, încercările lui Mitterrand de a uni Europa de după Războiul Rece nu au reușit să atragă interes în afara Franței, în pofida sprijinului președintelui Comisiei Europene de atunci, Jacques Delors. Într-o abordare similară, președintele francez Sarkozy a creat un club politic, „Uniunea pentru Mediterană”, pentru a consolida vecinătatea sudică a națiunilor mediteraneene ale Europei (Tasche, 2010).

După două summituri ale CPE, primul la Praga, în octombrie 2022, și al doilea la Chișinău, în iunie 2023, scepticismul inițial a scăzut. Mulți diplomați sunt de acord că un format de dialog paneuropean la cel mai înalt nivel de guvernare a lipsit, în special în lumina mediului de securitate controversat care a evoluat de la invazia Rusiei asupra Ucrainei. Plusvaloarea adusă de CPE este modelul de colaborare în care două state membre ale Uniunii Europene, împreună cu un stat extern, conlucrează pe o tematică dedicată. Cooperarea uneia dintre statele din WB6 cu un partener important al UE, cum ar fi Germania sau Franța, ar fi un pas important din punct de vedere simbolic și practic.

Din punct de vedere al relațiilor comerciale între Franța și țările din Balcanii de Vest, statul francez nu este în niciuna dintre acestea un lider economic. În prezent, peste 120 de companii franceze care angajează aproximativ 12.000 de oameni operează în Serbia. Prezența franceză este destul de puternică în sectorul infrastructurii publice, începând cu instalația de tratare a deșeurilor solide din Vinca, unde este implicat Suez-Itochu.

Potrivit Institutului Bosniac de Statistică, Franța, cu o cotă de piață de 1,2%, este al optulea cel mai mare furnizor european al țării, după Germania, Italia, Croația, Slovenia, Austria, Polonia și Ungaria și al 14-lea furnizor al țării, cu mult după Serbia, Turcia, Statele Unite, China, Rusia și altele. Stocul de ISD franceze în țară este mic, fiind estimat la doar 10,8 milioane de euro în 2019, sau 0,15% din stocul total de ISD din țară, conform datelor Băncii Centrale a BiH. Prezența franceză este reprezentată de filialele regionale (cum ar fi Lactalis, prin filiala sa croată Dukat).

Stocul de ISD franceze în Muntenegru s-a ridicat la 133 milioane EUR în 2018. Acest stoc include pachetul de investiții de 55,5 milioane de euro care a sprijinit înființarea în țară a Société Générale în 2005 (deși aceasta din urmă a părăsit Muntenegru prin vânzarea activelor sale către grupul maghiar OTP în 2019). Potrivit Băncii Centrale a Muntenegrului, intrările franceze de ISD s-au ridicat la 4,1 milioane EUR în 2019 (5,4 milioane EUR în 2018), reprezentând 0,69% din totalul intrărilor de ISD. Din 2015 până în 2020, ISD din Franța s-au ridicat la 41 de milioane de euro, ceea ce reprezintă 0,9% din totalul ISD din Muntenegru în acea perioadă. Aproximativ un sfert din această sumă a fost reprezentată de investiții în imobiliare.

Comerțul dintre Franța și Albania a crescut, în general, în perioada 2010-2019. Principalele domenii ale exporturilor albaneze către Franța sunt textile și piele, mașini și echipamente de uz general, precum și produse petroliere, a căror pondere a variat foarte mult în ultimii ani. Principalele domenii ale exporturilor franceze în Albania sunt produsele alimentare, textile și de turnătorie.

Comerțul dintre Franța și Macedonia de Nord a crescut constant din 2012 până astăzi. Însă, produsele franțuzești reprezintă mai puțin de 2% din importurile țării, comparativ cu 11,5% în Regatul Unit și 11,4% în Germania. Franța are un excedent comercial de 6,3 milioane de euro. Exporturile franceze sunt alcătuite, în principal, din echipamente de transport, în timp ce importurile includ, în mare parte, echipamente mecanice și electrice, electronice și informatice. În ceea ce privește ISD, între 2002 și 2017, stocul francez de ISD a totalizat doar 711 milioane USD. Cea mai importantă achiziție a fost cea a *Ohridska Banka* de către *Société Générale*, deși aceasta din urmă s-a retras în urmă cu câțiva ani, motivând piața mică (Sparkasse preluându-și cota).

Potrivit autorităților vamale din Kosovo, Franța este al 16-lea cel mai mare furnizor al Kosovo, cu o cotă de piață de aproximativ 1,4% și al 22-lea cel mai mare client al său. Exporturile franceze către Kosovo, care au fost relativ stabile din 2009, au crescut puternic în 2019, ajungând la 20,5 milioane EUR (+51%). O creștere bruscă a exporturilor franceze de produse auto (+6,6 milioane EUR) explică în mare măsură creșterea excedentului comercial cu Kosovo. Principalele domenii ale acestor exporturi sunt vehiculele *second-hand* și produsele agroalimentare. Importurile din Kosovo, care au scăzut ușor în 2018, au crescut cu 39% în 2019, până la 4,4 milioane EUR. Principalele domenii ale acestor importuri sunt textilele și produsele metalice.

Germania

Tabelul 15 - Volumul investițiilor directe ale Germaniei în fiecare dintre cele șase țări ale Balcanilor de Vest

	WB6	2018	2019	2020	2021	2022
Germania	Albania	21,2	19,0	17,2	43,8	91,3
Germania	BiH	Lipsă date	Lipsă date	Lipsă date	Lipsă date	Lipsă date
Germania	Kosovo	60,3	70,2	67,5	121,9	194,2
Germania	Macedonia de Nord	56,65	54,15	23,56	89,21	112,68
Germania	Munte negru	Lipsă date	Lipsă date	Lipsă date	Lipsă date	Lipsă date
Germania	Serbia	-259,8	-339,9	-357,2	-419,2	-298,6

Sursa: datele agregate din surse oficiale ale băncilor naționale ale fiecărei țări, fiind exprimate în milioane de dolari.

În a doua jumătate a anilor 1990, Statele Unite au avut un rol principal în stabilizarea Balcanilor de Vest după războaiele Bosnia (1995) și Kosovo (1999). Însă, această situație s-a schimbat începând cu anul 2000, în momentul când Uniunea Europeană a devenit principalul „jucător” în regiune. La rândul său, în cadrul Uniunii, Germania a reprezentat o influență din ce în ce mai mare. În felul acesta, tema Balcanilor de Vest a devenit un test al politicii externe europene, atât la acel moment, cât și în zilele noastre.

Rolul Germaniei în politica externă europeană s-a bazat pe credibilitatea perspectivei integrării europene. Administrația germană a putut, de-a lungul anilor, să promoveze bilateral cât și în cadrul Uniunii Europene, o serie de reforme în regiune precum: extrădarea criminalilor de război, referendumul de independență al Muntenegrului, etape incipiente ale procesului de normalizare a relațiilor dintre Serbia și Kosovo, compromisul între Grecia și Macedonia de Nord, reforme judiciare în Albania. Datorită influenței politice a Germaniei pe plan extern, elitele politice din regiune au cooperat în vederea progresului pe anumite teme, având în vedere obiectivul integrării care era perceput ca fiind realist.

În schimb, atunci când perspectivele de extindere a Uniunii Europene nu sunt împărtășite și promovate de liderii altor state ale Uniunii, precum în cazul Franței și al Țărilor de Jos, scepticismul privind aceste obiective de reformă au crescut în rândul elitelor politice din țările Balcanilor de Vest. Cu un proces de extindere ce stagnează de ani de zile, promisiunea Germaniei pentru integrare nu a mai fost atât de credibilă. Totuși, Germania și-a reînnoit angajamentul față de Balcanii de Vest și a depus eforturi paralele pe parcursul anilor.

La aceste date generale trebuie, de asemenea, adăugat și rolul important jucat de agenția de dezvoltare a Germaniei, *Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit* (GIZ) în Balcanii de Vest care este cel mare donator la nivel bilateral în regiune, după UE (OECD, 2023). O serie de proiecte fundamentale, multianuale ale GIZ în regiunea Balcanilor de Vest trebuie să fie menționate. În primul rând, proiectul „Promovarea integrării UE în Balcanii de Vest” care coordonează, consiliază și sprijină patru rețele regionale: Rețeaua Ministerelor Afacerilor Externe, a autorităților de integrare în UE, a Coordonatorilor Instrumentului Național de Pre-Aderare și a Secretariatelor Comisiei parlamentare responsabile de integrarea în UE. Reprezentanții instituțiilor naționale din toate economiile din Balcanii de Vest se întâlnesc în aceste rețele pentru a discuta și a lua decizii cu privire la subiecte și măsuri legate de UE. Proiectul sprijină planificarea și utilizarea în comun a asistenței de preaderare, care este un instrument financiar al UE pentru a permite reformele. De asemenea, promovează discuția despre provocările comune în procesul de extindere a UE și facilitează dezvoltarea de poziții comune pentru a încuraja cooperarea regională și a îmbunătăți dialogul cu privire la prioritățile reformei. Egalitatea de gen este un subiect prioritar în toate cele patru rețele.

Un al doilea proiect important al GIZ în regiune este cel privind „Combaterea criminalității grave în Balcanii de Vest”. Autoritățile de aplicare a legii din fiecare țară sunt sprijinite în activitatea lor zilnică de un procuror dintr-un stat membru al UE și de un ofițer de poliție din cadrul Ministerului de Interne italian, precum și de avocați și de asistenți din țările respective. Aceste șase echipe de țară încorporate (ECT) consiliază instituțiile partenere cu privire la investigațiile în curs și le ajută să acționeze mai eficient în cazurile de criminalitate gravă și organizată.

Al treilea proiect-cheie este cel pentru „Prevenirea traficului de persoane în Balcanii de Vest și sprijinirea victimelor”. Proiectul consiliază statele și societățile civile din Balcanii de Vest cu privire la modul de stabilire a condițiilor de bază pentru a îmbunătăți situația victimelor traficului de persoane. Scopul este de a-i face pe cei expuși mai rezistenți la traficul de persoane și de a identifica și proteja mai bine victimele (potențiale), de exemplu prin educație și formare și servicii de consiliere profesională în domeniul sănătății mintale. Cooperarea și coordonarea dintre guvern și societatea civilă, precum și între autoritățile guvernamentale locale și centrale, vor fi, de asemenea, sporite. Grupurile-țintă ale proiectului sunt, în primul rând, persoanele strămutate din regiunea Balcanilor de Vest și, în al doilea rând, acele grupuri din Balcanii de Vest care sunt în mod deosebit expuse riscului de a fi traficate, de exemplu, membrii minorității de romi.

Un al patrulea proiect important de menționat este cel al „Eficientizării rețelei electrice din Balcanii de Vest”. Proiectul consolidează capacitatea în Balcanii de Vest și oferă acces la expertiză de ultimă generație privind inovațiile din sectorul electricității. De asemenea, promovează progresele tehnologice prin îmbunătățirea cadrului legal pentru creșterea utilizării surselor regenerabile. Pentru a stimula interesul pentru construirea și exploatarea centralelor și rețelelor de energie regenerabilă și pentru a aduce la bord suficienți lucrători calificați, proiectul sprijină extinderea oportunităților adecvate de formare inițială și continuă. Principalii parteneri sunt operatorii de rețea, autoritățile de reglementare, ministerele energiei și rețelele și organizațiile de formare profesională din regiune. Fiind un proiect regional, accentul se pune pe diseminarea principiilor fundamentale privind reforma sectorului energetic care pot fi utilizate în cât mai multe țări din Balcanii de Vest.

De asemenea, trebuie menționată aici și cea mai importantă inițiativă inter-guvernamentală pentru sprijinirea procesului de extindere în Balcanii de Vest, lansată în 2014, de cancelarul Germaniei de atunci, Angela Merkel - Procesul de la Berlin. Acest proiect politic a avut loc într-o perioadă în care speranțele pentru extindere începuseră să se estompeze și nu a fost scutit de critici. Această inițiativă diferă de altele ale Uniunii Europene prin faptul că instituțiile financiare internaționale și ale UE sunt implicate alături de statele UE individuale, cum ar fi Germania, ca inițiator al formatului, și abordează, în primul rând, problemele cooperării economice și regionale. Deși Procesul de la Berlin a produs deja multe idei ambițioase, cum ar fi piața regională comună, implementarea acordurilor de către statele din Balcanii de Vest a fost adesea blocată.

Cel mai ambițios acord negociat până acum în cadrul Procesului de la Berlin este crearea Pieței Regionale Comune (PRC). Angajamentul a fost semnat de toate cele șase state din Balcanii de Vest la Summitul de la Sofia din noiembrie 2020. PRC urma să asigure libera circulație a mărfurilor, serviciilor, capitalului și persoanelor (cele „patru libertăți”), inclusiv aspectele legate de digital, investiții, inovare și politică industrială. PRC avea rolul unei pietre de temelie pentru integrarea mai strânsă a regiunii în piața unică a Uniunii Europene, chiar înainte de aderarea efectivă la UE. Respectarea celor „patru libertăți” este o condiție prealabilă pentru admiterea în UE și parte a acquis-ului comunitar, reflectată în Clusterul 2 privind piața unică, în primul rând în capitolele 1, 2, 3 și 4. La rândul său, PRC se bazează pe o inițiativă mai veche: înființarea unui Spațiu Economic Regional (SER), care datează deja de la Summitul de la Trieste din iulie 2017.

Promisiunea investițiilor în infrastructură, un element important al Procesului, nu s-a concretizat, iar fondurile au întârziat să fie alocate și folosite pentru proiectele importante promise. Însă consecvența summiturilor Procesului de la Berlin a generat, pe parcursul anilor,

o conștiință politică comună și o relație între liderii regionali. Disputa dintre Serbia și Kosovo în cadrul summitului Procesului de la Berlin găzduit de Sofia în 2020 a reprezentat un impas important pentru această inițiativă. Însă trei dintre statele balcanice implicate, Serbia, Macedonia de Nord și Albania, au continuat implicarea în acest proces și au contribuit la lansarea inițiativei *Open Balkan* în iulie 2021, supranumită „Mini-Schengen” o mișcare însă criticată de UE (*Euractiv*, 2022).

În paralel, Procesul de la Berlin continuă, (în luna septembrie 2023 organizându-se un nou *Forum al Societății Civile* din Procesul de la Berlin, în Tirana, Albania) iar Germania, prin cancelarul Olaf Scholz, a anunțat intensificarea eforturilor diplomatice în relația cu Balcanii de Vest în ultimele luni. Teama potențialului destabilizator dintre Rusia și Ucraina, în special în regiunea Balcanilor de Vest, a condus la o poziționare explicită a Germaniei în favoarea accelerării integrării țărilor acestei regiuni în Uniunea Europeană.

Versiunea franco-germană vs. cea baltico-poloneză a extinderii UE

Guvernul francez și cel german au convocat „un grup de lucru privind reformele instituționale ale UE” și acesta a fost prezentat public în septembrie 2023 supranumit – „inițiativa franco-germană pentru extindere” (Politico, 2023). Autorii raportului susțin obiectivul extinderii anunțat de Charles Michel pentru 2030 la *Bled Strategic Forum*, argumentând că următoarea Comisie Europeană „ar trebui să se angajeze față de obiectivul 2030 și să convină cum să pregătească extinderea UE până atunci”(ibidem). Raportul celor două țări, redactat de 12 experți francezi și germani, propune o reformă a instituțiilor, tratatelor și bugetului UE, în timp ce țări precum Ucraina, Moldova și Balcanii de Vest se pregătesc să adere la bloc. Autorii spun că reguli mai stricte privind statul de drept, noi proceduri de vot în Consiliul European și un buget mai mare al UE ar putea fi printre reformele necesare. Miniștrii din Franța (Laurence Boone) și Germania (Anna Lührmann) au prezentat, pe 18 septembrie 2023, documentul miniștrilor la Bruxelles ca pe o potențială foaie de parcurs pentru extindere, înainte ca cei 27 de șefi de stat ai UE să o analizeze în timpul Summitului informal de la Granada, Spania, din 6 octombrie 2023. Lucrarea propune idei care ar permite UE să se extindă fără a-și schimba neapărat tratatele, ceea ce ar necesita sprijinul unanim al celor 27 de state membre și un proces îndelungat de ratificare. De asemenea, prezintă un potențial „tratat de reformă suplimentar” care ar permite statelor membre „doritoare” să avanseze cu reforma tratatului fără a necesita sprijinul unor țări mai sceptice. Raportul nu definește, însă, limitele acestor cercuri și nici nu menționează statele care ar putea face parte din ele, în special acelea din „nucleul dur”.

Ideile principale din acest document sunt următoarele:

- UE trebuie să se reformeze la nivel decizional înainte de a putea accepta aderarea de noi țări. Astfel, cerința unanimității a fost criticată de unele guverne și experți: fie încetinește substanțial, fie chiar blochează dezvoltarea UE, deoarece toate deciziile în aceste domenii trebuie reduse la cel mai mic numitor comun. Cu toate acestea, schimbarea acestui lucru ar necesita amendamente la tratatele UE, care ar fi un proces lung și dificil și ar necesita, în sine, unanimitate. În acest fel, documentul argumentează că UE are nevoie de votul cu majoritate calificată, mai degrabă decât de unanimitate;
- UE trebuie să-și mărească bugetul;

- UE are nevoie de o întărire a condiției conform căreia un guvern trebuie să respecte statul de drept și valorile UE pentru a obține bani UE, deoarece blocul se luptă de ani de zile cu guvernele naționaliste și autoritare din Polonia și Ungaria;
- În cele din urmă, lucrarea propune ca unor țări din UE ar trebui să li se permită să formeze o cooperare mai strânsă decât altele, formând patru niveluri de integrare europeană (acesta fiind numit drept modelul „4 tier Europe”);
- *Nivelul 1* - cea mai profundă integrare ar fi în cercul interior similar cu zona euro, folosind moneda unică și zona de călătorie Schengen fără pașapoarte;
- *Nivelul 2* - celelalte state membre UE, din afara Schengen și euro;
- *Nivelul 3* - ar fi format din membri asociați care ar participa la piața unică a UE pentru bunuri și servicii și ar adera la principiile comune ale UE;
- *Nivelul 4* - ar fi *Comunitatea Politică Europeană* - un format propus de Franța care a fost lansat anul trecut - ce include state precum Turcia sau Marea Britanie, dar și altele ca un nivel exterior al cooperării politice fără a fi obligat să respecte legislația UE.

În august 2023, a fost prezentat și un raport realizat de analiști din Danemarca, Estonia, Finlanda, Letonia, Lituania, Polonia și Suedia, în cadrul unui eveniment găzduit de Universitatea din Vilnius (TEPSA, 2023) care a fost supranumit în presă „propunerea baltico-poloneză”. Acesta a fost făcut public înaintea celui franco-german, și nu a fost comisionat de actori guvernamentali, fiind mai degrabă o platformă de idei și propuneri ale unor experți din statele sus-numite, dar este demn de luat în considerare pentru studiul de față. Ideile principale din acest document sunt următoarele:

- Există acum mai mult impuls pentru avansarea politicii de extindere decât a fost în ultimul deceniu. Problemele instituționale implicate de viitoarea extindere pot fi rezolvate dacă există voință politică, dar menținerea impulsului pentru extindere va necesita un angajament onest și activ din partea guvernelor cu cetățenii lor, deoarece preocupările cu privire la guvernanta și implicațiile bugetare sunt reale și considerabile.
- Pentru a profita de acest impuls, politica de extindere trebuie revigorată – dar fără să-i fie sacrificată calitatea. Soluții creative, cum ar fi integrarea graduală sau accelerată și pe etape bazate pe merit sau extinderea votului majoritar calificat (QMV) la unele domenii ar trebui luate în considerare. Dar respectarea condiționalității trebuie menținută pentru a asigura viabilitatea reformelor și pentru a evita regresul.
- Constrângerile instituționale și problemele capacității de absorbție nu trebuie supraevaluate. Instituțiile formale ale UE s-au dovedit adaptabile, iar noile state membre tind să adopte practici informale (cum ar fi lucrul în coaliții). Într-adevăr, divergențele în preferințele naționale, cum ar fi pe teme economice, pot fi mai relevante și vor necesita o discuție sinceră despre prioritățile la nivelul UE pentru următorii ani.
- Când se discută dificila temă a reformei instituționale a UE, trebuie luate în considerare soluții dincolo de binarul „unanimitate vs. QMV”, cum ar fi practica „abținerii constructive”, a „super-majorității” sau „consens minus unu”. Soluțiile din cadrul existent al Tratatului de la Lisabona ar trebui să fie prioritizate, dată fiind dificultatea reformei tratatelor.
- Costurile blocării extinderii sunt multe și considerabile, inclusiv stabilitatea regională. Securitatea a jucat un rol în toate valurile de extindere, și așa este și situația actuală. În acest context, extinderea ar trebui să fie, de asemenea, o conversație despre conceptul de securitate pe termen lung a UE.

- Una dintre cele mai bune căi de urmat este asigurarea faptului că procesul de extindere a UE este un succes. Aceasta include pregătirile care trebuie făcute atât de membrii actuali, cât și de țările candidate, fără a pune în pericol obiectivele stabilite prin tratate.

Sintetizând, putem observa că propunerea franco-germană a unei „Europe cu patru viteze” avansează reforme radicale ale Uniunii Europene, în contextul aderării unor noi state și a realității unor blocaje decizionale, propunând, în acest scop, schimbarea tratatelor. Dar state precum Bulgaria, Croația, Cehia, Danemarca, Estonia, Finlanda, Letonia, Lituania, Malta, Polonia, România, Slovenia și Suedia s-au opus deja declanșării unei proceduri pentru schimbarea tratatelor europene (Radio Europa Liberă, 2023). Poziția României comunicată oficial de MAE în 10 mai 2022 este aceea că „progrese importante pot fi realizate și în cadrul actual al Tratatelor UE” (MAE, 2022). Cu toate acestea, după *vetoul* Austriei împotriva intrării României și Bulgariei în spațiul Schengen, din decembrie 2022, pozițiile statelor se mai pot schimba în favoarea inițiativei franco-germane axată pe renunțarea la unanimitate, deci există loc de eventuale modificări ale statelor membre în privința acestui subiect.

Comparativ, este important de menționat că ambele documente văd extinderea drept un pas natural și necesar al UE, readus în atenție de războiul declanșat de Rusia împotriva Ucrainei. De asemenea, ambele documente văd extinderea ca pe o necesitate de securitate, în primul rând. Ambele atrag atenția că e nevoie de o procedură nouă a procesului de extindere, dar tipurile de transformări necesare fac diferența între cele două abordări. Perspectiva baltico-poloneză este în aparență, întrucâtva, pro-extindere - înțeleasă ca având drept finalitate statutul de membru deplin al UE, cu tot ceea ce asta implică - în timp ce perspectiva franco-germană creează premisele unei „accelerări” a procesului, dar statele din Balcani, precum și Ucraina sau Moldova, să fie conectate de UE și prin alte instrumente, fără a avea neapărat statut de membre. Totodată, raportul franco-german este mult mai tehnic și analizează mai amănunțit în ce mod s-ar putea modifica mecanismele UE pentru a permite integrarea treptată a țărilor candidate. Una dintre diferențele mari dintre ele este că analiza baltico-poloneză avertizează că o „abordare selectivă a extinderii” ar putea genera riscuri, poziționându-se împotriva unui anume „tratament preferențial” al Ucrainei și Moldovei față de Balcanii de Vest. Se argumentează că, având în vedere faptul că majoritatea țărilor din regiune au obținut statutul de țară candidată cu mult înaintea Ucrainei și a Moldovei, UE avansează acum cu începerea negocierilor ultimelor două fără un impuls proporțional în Balcanii de Vest, ceea ce ar risca o reacție politică și ar crea o oportunitate de influență malignă pentru terți actori în decuplarea Balcanilor de la agenda de integrare. Astfel, este important să fie luate în calcul în analiza noastră aceste rapoarte și faptul că ele au avut rolul de a redimensiona coalițiile dintre statele membre în pregătirea Consiliului European din decembrie 2023 - unde a fost preconizată o decizie privind deschiderea negocierilor de aderare cu Ucraina și Republica Moldova - decizie care va avea un impact important și asupra statelor din Balcanii de Vest.

c. Interesele și impactul Rusiei și Chinei în regiune

Rusia

Prezența și influența Federației Ruse în Balcanii de Vest are o lungă istorie care datează din perioada existenței Imperiului Otoman, atunci când Moscova susținea comunitățile de creștini ortodocși din această regiune. Conexiunile culturale slave și ortodoxe dintre Balcanii de Vest și Rusia se mențin până în prezent, iar Rusia continuă să exercite o influență semnificativă, pe toate palierele, în regiune. În contextul conflictului geopolitic dintre Occident și Rusia, mai cu seamă după începutul războiului din Ucraina din 2022, Balcanii de Vest au

devenit unul dintre spațiile unde confruntarea geopolitică indirectă este cea mai intensă (Stanicek, Caprile, 2023). Legăturile culturale și politice istorice dintre populațiile din Balcanii de Vest și Rusia, precum și memoria războaielor post-iugoslave, unde Rusia a susținut state precum Serbia, oferă Moscovei instrumente semnificative pentru a exercita influență și de a se opune inițiativelor europene.

Conform lui Dimitar Bechev (2020), Federația Rusă se folosește de trei strategii principale pentru a-și promova interesele strategice în Balcanii de Vest: cooptarea, constrângerea și alte acțiuni subversive. Pentru realizarea acestora, se folosește de instrumente energetice, economice, conexiunile culturale, precum și de campanii de dezinformare. Din cauza legăturilor culturale și istorice de lungă durată, precum și a percepției populare a Occidentului în țări precum Serbia, Rusia s-a putut folosi relativ eficace de aceste metode pentru a-și atinge obiectivele sau, cel puțin, pentru a submina creșterea legăturilor cu Uniunea Europeană și SUA (Stronski, Himes, 2022).

Una dintre cele mai abile strategii prin care Rusia își exercită influența în Balcanii de Vest este prin cooptarea elitelor naționale și locale în rețele politice, economice și culturale care promovează interese pro-rusești. Federația Rusă se folosește de corupția endemică din țările Balcanilor de Vest pentru a influența lideri politici și societali, oferind în schimb acces la resurse și oportunități economice (Stanicek, 2022). Totodată, agenții Moscovei se folosesc de cvasi-monopolul energetic de care se bucură în țări precum Serbia sau Macedonia de Nord pentru a facilita succesul politicilor economice ale liderilor și oamenilor de afaceri pro-ruși. Strategia de cooptare se extinde în afara rețelelor economice și politice prin includerea actorilor culturali și din societatea civilă care au un rol influent în societate. Bisericile ortodoxe și organizațiile conservatoare, religioase sau nu, joacă un rol important în promovarea intereselor rusești, acestea fiind deseori finanțate și sprijinite de actori statali ruși, direct sau indirect. Liderii și actorii-cheie din aceste organizații sunt, astfel, cooptați pentru a promova obiectivele Rusiei printr-o abordare de jos în sus, substanțial mai dificil de combătut de către Uniunea Europeană sau de alți actori occidentali.

O a doua strategie folosită de Rusia constă în constrângerea actorilor politici din Balcanii de Vest. Una dintre cele mai evidente forme de coerciție a fost manipularea resurselor energetice. *Gazprom*, gigantul energetic de stat al Rusiei, a exploatat în mod constant poziția sa dominantă în sectorul gazelor naturale pentru a exercita o influență asupra statelor din Balcanii de Vest, în special Serbia și Macedonia de Nord (Bechev, 2023). Prin oferirea de prețuri preferențiale la gaz, Rusia încearcă să încurajeze dependența economică și, ulterior, să obțină concesiuni politice. În plus, Rusia și-a folosit influența în cadrul organizațiilor internaționale, cum ar fi Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite, pentru a obstrucționa progresul statelor din Balcanii de Vest către aderarea la UE. Folosirea de către Moscova a dreptului de veto în cadrul Consiliului de Securitate al ONU pentru a bloca aderarea Kosovo la Organizația Națiunilor Unite este un prim exemplu al acestei strategii coercitive. Procedând astfel, Rusia transmite un mesaj clar că orice încercare de contestare a intereselor sale în regiune va fi întâmpinată cu rezistență.

O ultimă strategie folosită se referă la acțiuni subversive, care reprezintă dimensiunea ascunsă a strategiei Rusiei în Balcanii de Vest. Moscova a căutat în mod activ să submineze procesele și instituțiile democratice din regiune, creând astfel instabilitate care împiedică agenda de integrare europeană. Această subversiune ia diverse forme, inclusiv atacuri cibernetice, campanii de dezinformare și sprijin pentru grupuri politice marginale. Atacurile cibernetice asupra infrastructurii critice și a instituțiilor guvernamentale au devenit o tactică

favorită a agențiilor de informații rusești. Prin întreruperea serviciilor esențiale și compromiterea informațiilor sensibile, Rusia nu numai că destabilizează țările vizate, dar erodează și încrederea în capacitatea instituțiilor occidentale de a sprijini aceste țări. Campaniile de dezinformare, adesea lansate prin intermediul rețelelor de socializare, încearcă să exploateze clivajele existente în societate și să amplifice narațiunile care provoacă diviziuni. Rusia se folosește de aceste narațiuni pentru a submina credibilitatea guvernelor din Balcanii de Vest și pentru a alimenta neîncrederea publicului în procesul de integrare europeană (Svetoka, Doncheva, 2021).

Succesul acestor strategii depinde atât de capacitatea Rusiei de a-și mobiliza resursele și instrumentele de influență, cât și de abilitatea statelor din Balcanii de Vest - alături de partenerii săi occidentali - de a răspunde în mod optim provocărilor lansate de Moscova. Spre exemplu, capacitatea de șantaj energetic a Rusiei continuă să se erodeze în ultimii ani ca urmare a diversificării surselor de energie și a dezvoltării unei infrastructuri de transport a gazelor naturale, precum conducta trans-adriatică. Totodată, lungă istorie a relațiilor culturale, politice și sociale dintre Rusia și societățile din Balcanii de Vest îi vor oferi în continuare oportunități și acces la surse pentru influențarea evoluțiilor politice din regiune.

China

Prezența și influența crescândă a Chinei în Balcanii de Vest constituie un fenomen cu multiple fațete, cu implicații semnificative pentru perspectivele de integrare europeană ale regiunii. În această secțiune evaluăm rolul Chinei în regiune, evidențiind dimensiunile-cheie ale angajamentului chinez și implicațiile acestuia asupra aspirațiilor europene ale țărilor din Balcanii de Vest.

Incursiunea Chinei în Balcanii de Vest poate fi situată în cadrul mai larg al Inițiativei *Belt and Road* (BRI). Acest proiect ambițios de infrastructură globală urmărește să consolideze poziția economică și geopolitică a Chinei prin promovarea conectivității și a comerțului între continente (Stanicek, Tarpova, 2022). Balcanii de Vest, cu poziția lor strategică la intersecția dintre Europa și Asia, nu au scăpat din atenția Chinei. Investițiile chineze în proiecte de infrastructură, cum ar fi autostrăzi, căi ferate și instalații energetice, s-au înmulțit în regiune în ultimul deceniu. Aceste investiții în infrastructură au mai multe motivații. Pe de o parte, China are o determinare de natură strict pecuniară, aceea de a facilita accesul bunurilor chinezești care ajung în portul grecesc Pireus (acolo unde China deține majoritatea acțiunilor) către piețele europene de desfacere, precum și de a investi excesul de capital pe care aceasta îl are într-un mod productiv, care să îi aducă resurse adiționale (Zeneli, 2022). Pe de altă parte, urmărește să își stabilească și un rol relevant în aceste țări, în așteptarea faptului că acestea vor deveni în viitor parte ale UE, ceea ce îi va oferi un cap de pod în interiorul Uniunii (Shapov, 2022).

Unul dintre cele mai notabile aspecte ale prezenței Chinei în Balcanii de Vest este asistența financiară. Împrumuturile și investițiile chinezești au oferit o sursă alternativă de finanțare pentru proiectele de infrastructură, umplând un gol pe care instituțiile europene și donatorii occidentali s-au străduit să îl abordeze în mod adecvat. Acest lucru a generat un anumit grad (relativ modest, momentan) de dependență economică față de China în rândul națiunilor din Balcanii de Vest, în timp ce acestea încearcă să își modernizeze infrastructura pentru a se alinia la standardele europene (Zweers *et al.*, 2022). Această generozitate financiară a generat îngrijorări cu privire la sustenabilitatea datoriei și la potențialul de influență economică a Chinei. Cazul recent al Muntenegrului, care nu a mai fost capabil să returneze împrumuturile făcute de către entități economice chinezești ridică semne de întrebare cu privire

la sustenabilitatea unei asemenea abordări financiare din partea Chinei, cât și a potențialului pentru dezvoltarea de capcane financiare prin care China să controleze elemente importante ale politicii externe și interne a statelor din regiune (Shapov, 2022).

În plus, angajamentul Chinei în regiune nu se limitează la investiții în infrastructură sau împrumuturi financiare. Acesta cuprinde o gamă largă de activități economice, inclusiv parteneriate comerciale, achiziții de companii și înființarea de centre culturale și educaționale (Stanicek, Tarpova, 2022). Spre exemplu, *Asociația de Prietenie Bosniac-Chineză*, în Bosnia-Herțegovina, sau apariția Institutelor Confucius în toate aceste state arată că strategia de influență chineză este multidimensională (Zweers *et al.*, 2022).

Impactul influenței crescânde a Chinei asupra perspectivelor de integrare europeană a țărilor din Balcanii de Vest reprezintă o preocupare centrală atât pentru România, cât și pentru restul statelor membre ale Uniunii. Prezența Chinei în regiune produce noi dinamici în procesul de integrare, oferind liderilor eurosceptici sau, pur și simplu, pragmatici din regiune căi de eludare, amânare sau subminare a mecanismelor prin care ar trebui să realizeze reformele cerute de Comisia Europeană (Reka, 2022). În termeni mai concreți, principalul impact al Chinei asupra procesului de integrare europeană constă în crearea unui spațiu de manevră mai larg pentru elitele politice locale din Balcanii de Vest, care, astfel, pot evita condiționalitățile europene fără să se mai teamă de costurile economice și politice care ar fi existat în absența resurselor și influenței Chinei în regiune.

Așadar, una dintre implicațiile semnificative ale influenței chineze este potențiala diluare a angajamentului țărilor din Balcanii de Vest față de standardele și valorile UE. Pe măsură ce încearcă să își echilibreze relațiile cu UE și China, țări precum Serbia sau Macedonia s-au confruntat cu critici pentru că au dat înapoi în ceea ce privește reformele democratice și statul de drept. Tentația investițiilor și a împrumuturilor chinezești duce uneori la compromisuri în ceea ce privește guvernanta și transparența, care sunt aspecte esențiale ale procesului de aderare la UE (Zeneli, 2022). Aceste compromisuri vin și din partea Comisiei Europene, nu doar a statelor din Balcanii de Vest. În contextul unei competiții în creștere cu China, Comisia și statele membre se văd nevoite să își dilueze standardele și să accepte reforme reduse sau nesubstanțiale din partea statelor din Balcanii de Vest, astfel încât să evite un relaps în ceea ce privește obiectivele deja atinse și pentru a limita potențialul de influență a unor state precum China.

În contextul războiului din Ucraina, prezența Chinei în regiune produce provocări adiționale atât pentru statele din regiune cât și pentru Uniunea Europeană. Războiul Rusiei împotriva Ucrainei și schimbările geopolitice de la nivel global riscă să transforme Balcanii de Vest într-o zonă de competiție între marile puteri, unde Uniunea Europeană și Statele Unite vor trebui să limiteze influența malignă a Chinei și Rusiei.

d. **Implicațiile prezentei Turciei în regiune**

Turcia are deja o „tradiție” recunoscută de „jucător” geopolitic în Balcani, regiune care reunește o parte din teritoriile ce au aparținut Imperiului Otoman. De aici se poate observa și revirimentul interesului său. Statul este cu precădere activ în statele cu populație musulmană - Bosnia și Herțegovina, Albania, Macedonia de Nord și Kosovo. Recent, însă, relațiile dintre Turcia și Serbia s-au intensificat, provocând chiar anumite „anxietăți” și „invidii regionale”. Angajamentul Turciei a fost cel mai evident în domeniile investițiilor directe, comerțului și securității energetice.

În acest context, experții au observat că, deja, odată cu anul 2011 și prin consolidarea la putere a AKP, politica externă a Turciei a revenit în forță în Balcani. Analistul Dimitar Bechev argumentează faptul că, între anii 2000 și 2010, Turcia s-a angajat într-o politică activă în Europa de Sud-Est, aceasta fiind bazată pe intensificarea „diplomației personale” a Președintelui Erdogan, extinderea economică și proiecția „soft power” acoperită de conceptul de „neo-otomanism”, dezvoltat de fostul ministru de externe Davutoglu. Împreună cu îndepărtarea treptată de Occident, astfel de deschideri i-au determinat pe observatori să califice Turcia drept „o putere revizionistă” similară cu Rusia, China și alți actori non-occidentali care au intensificat competiția geopolitică în regiunea Balcanilor de Vest. Bechev (2022) susține, însă, că Turcia nu este un „jucător extern” în Balcani, ci chiar unul care vizează o parte foarte mare a Balcanilor.

Mai mult, politica externă a Turciei nu reprezintă o provocare frontală pentru UE și NATO, cele două ancoră ale ordinii regionale din Balcanii de Vest. Mai degrabă, Turcia beneficiază de relația sa strânsă cu acești parteneri și de apartenența la cele două instituții pentru a-și întări poziția în regiune. Deși a trecut de la multilateralism la unilateralism, Ankara urmărește o strategie paralelă, spre deosebire de o strategie adversă, cu cea a Occidentului. Adiacent, Alpan și Ozturk (2022) au arătat ambivalența politicii externe a Turciei din perspectiva *soft power* în Balcani (mai ales în termeni religioși și ideologici de promovare a valorilor islamice tradiționale și investiții în construcția de moschei și școli confesionale) și a tendinței sale de „de-europenizare” (sistarea procesului de aderare la UE), ambele cristalizându-se în politica sa față de Balcani - cel mai vizibil în primă fază după 2010 și, apoi, mai radical, după tentativa de lovitură de stat din 2016.

Conform raportului de FDI pe 2022 al Institutului de Economie de la Viena în Macedonia de Nord, Turcia s-a remarcat ca al treilea cel mai mare investitor, cu o creștere de peste 100% față de 2021, dar încă sub UE27 și Regatul Unit. Pentru alte țări din Balcanii de Vest, imaginea pare mai orientată spre UE și „Occident”. În Kosovo, în 2022, Germania, Elveția și Statele Unite au fost cei mai mari investitori, iar în Albania, în 2022, cele mai mari intrări de investiții au venit din Țările de Jos, Italia și Germania. În 2021, principalii investitori din Bosnia-Herțegovina au fost și țări din UE.

Dintre toate statele din regiune, Turcia are o atenție specială îndreptată către Bosnia și Herțegovina. Cele două state împărtășesc legături istorice, politice și culturale profunde. Relațiile bilaterale dintre cele două state au suferit mai multe transformări, în paralel cu evoluțiile politice interne și internaționale și în lumina schimbărilor asupra rolului Turciei pe arena internațională. Huskić și Büyük (2022) arată că, după zeci de ani de politici neglijente și izolaționiste, Ankara a oferit în cele din urmă Bosniei un loc în politica externă a Turciei, după sfârșitul Războiului Rece, deoarece această țară a ajuns să ocupe o poziție de o importanță semnificativă pentru Turcia, sub conducerea AKP. Cu toate acestea, influența Turciei a fost dezbătută în moduri deopotrivă pozitive și negative, creând adesea o contradicție între realitate și discurs.

Alegerile recente din Turcia, din mai 2023, au cimentat poziția internă a președintelui conservator al Turciei, Recep Tayyip Erdogan, și au deschis spațiul pentru o și mai mare implicare a acestuia în Balcani, în special în Bosnia. Turcia a fost primul stat care a recunoscut independența Bosniei în 1992. Astfel, în 2022, cele două țări au marcat deja 30 de ani de relații diplomatice. Fiind al 11-lea cel mai mare investitor din Bosnia și Herțegovina, Republica Turcia a alocat 390 de milioane de mărci bosniace la sfârșitul anului 2016 – 3% din toate

investițiile străine. Majoritatea acestor sume a fost îndreptată către producția de bunuri. Cele mai importante trei investiții sunt *Natron-Hayat* în Maglaj, *Soda Lukavac* și Banca Turcă *Ziraat* (2018).

Și în ceea ce privește Kosovo, relațiile sunt foarte bune, Turcia fiind una dintre primele țări care, în 2008, au recunoscut independența Kosovo. Începând cu 1 septembrie 2015 a fost deschis Consulatul general din Prizren, unde comunitatea turcă este numeroasă. Astfel, Turcia a devenit prima țară care a deschis un Consulat General în Kosovo. În prezent, conform datelor Ministerului turc de externe, Turcia este al șaptelea cel mai mare investitor din Kosovo.

CAPITOLUL 5. ROMÂNIA ȘI BALCANII DE VEST

a. Rolul României în procesul de integrare a Balcanilor de Vest

Din perspectiva rolului pe care un stat îl joacă într-o anumită regiune, există două aspecte relevante ce pot fi utilizate pentru analiză. Primul constă în autodefinirea acestui rol de către reprezentanții statului respectiv, așa cum aceasta este reflectată în documente strategice și declarații publice. Cel de-al doilea aspect constă în percepțiile și interacțiunile dintre statul în cauză și alți actori internaționali, cum ar fi diferite state din regiune, organizații regionale sau actori la nivel multilateral și experți - și în felul în care acești actori externi definesc rolul aceluiași stat.

În contextul explorării rolului actual al României în regiunea Balcanilor de Vest este imperativ să ne concentrăm nu doar asupra aspirațiilor exprimate de reprezentanții politicii externe a României, ci și asupra acțiunilor concrete desfășurate. În plus, trebuie să analizăm și modul în care alte state și actori regionali reacționează la aceste activități, precum și la profilul regional pe care România și l-a configurat în ultima perioadă, cu o atenție sporită acordată contextului determinat de desfășurarea războiului din Ucraina. În această secțiune vom explora atât aspirațiile și angajamentele retorice ale României în regiune per ansamblu, dar și în fiecare stat în parte, iar în secțiunea următoare ne vom axa pe percepțiile experților din Balcanii de Vest corelate cu prioritățile și nevoile actuale ale celor șase state, așa cum au decurs din *focus* - grupurile tematice organizate de echipa studiului, din luna septembrie 2023.

România - garant de securitate în Balcanii de Vest

Din perspectivă strategică, Balcanii de Vest au devenit în ultimii ani o prioritate clară pentru politica externă și de securitate a României. Conform programului de guvernare actual, România se angajează să contribuie „la facilitarea acțiunii concertate a UE cu cea a formatelor regionale prin valorificarea parteneriatelor existente și a instrumentelor de sprijin al Uniunii pentru țările din Balcanii de Vest și din Vecinătatea Estică” (Guvernul României, 2023, pp. 144-145). Aceste angajamente se concretizează prin participarea activă a României la dezvoltarea mecanismelor de dialog și cooperare regională, cum ar fi formatul București 9 (B9), dar și prin implicarea în alte formate regionale, precum OCEMN, ICE, SEEC, Comisia Dunării și Strategia UE pentru Regiunea Dunării. Observăm, astfel, că România și-a asumat rolul de furnizor regional de securitate în vecinătatea strategică a Uniunii Europene, inclusiv în Balcanii de Vest și în zona Mării Negre. Aceasta se datorează angajamentelor sale ca membru al NATO și UE, precum și a inițiativelor bilaterale cu statele din regiune, pe care urmează să le explorăm în această secțiune.

Pe durata președinției României la Consiliul Uniunii Europene din 2019, țara noastră a continuat să susțină relevanța proceselor de extindere sau de apropiere a țărilor din regiune de comunitatea europeană și euroatlantică. Această abordare a fost întărită și la nivel multilateral prin susținerea aceleiași abordări în OCEMN, CEI, SEEC, dar și prin acțiuni diplomatice bilaterale la nivel de președinte, prim-ministru sau ministru de externe. În acest context, România a dezvoltat o abordare strategică, multisectorială a vecinătății strategice, bazată pe sprijinul acordat proceselor de extindere, reformă și consolidare internă, inclusiv prin asistență concretă oferită statelor din regiune, pe care o vom trece în revistă în cele ce urmează.

De asemenea, România a susținut aderarea Albaniei, Croației, Muntenegrului și Republicii Macedonia de Nord la NATO și a participat activ în misiunile de menținere a păcii NATO, precum KFOR din Kosovo (operație demarată în 1999) și ale UE, precum EUFOR-ALTHEA în Bosnia și Herțegovina (operație demarată în 2004). Mai concret decât atât, conform datelor Ministerului Apărării, România participă în prezent la misiunea NATO KFOR cu 80 de militari. În octombrie 2023, în urma incidentelor de securitate din nordul Kosovo, dar și ca urmare a autorizării de către Consiliul Nord Atlantic cu privire la suplimentarea forțelor pentru gestionarea situației curente din Balcanii de Vest, România va disloca în perioada imediat următoare o subunitate de nivel „companie”, cu un efectiv de aproximativ 130 de militari, nominalizată ca parte a rezervei strategice la dispoziția SACEUR, în cadrul operației NATO KFOR din Kosovo (Monitorul Apărării, 2023). În afară de KFOR, în prezent, România participă și la Batalionul Multinațional al misiunii EUFOR ALTHEA în teatrul de operații al UE în Bosnia și Herțegovina cu 250 de militari, aceștia desfășurându-și activitatea în baza militară Butmir de lângă Sarajevo. Este de remarcat că aceasta este cea mai lungă participare românească într-un teatru multinațional de operații. Mai mult, conform Ministerului Apărării, România și-a propus să devină cel mai mare contributor cu trupe la operația EUFOR ALTHEA, cu un efectiv de peste o mie de militari, ceea ce reflectă angajamentul său puternic în ceea ce privește stabilitatea regională în Balcanii de Vest.

Poziția de securitate a României este consolidată în această perioadă și prin faptul că începând cu luna mai a acestui an generalul de brigadă Ovidiu Lungu a preluat funcția de șef de stat major al Operațiunii EUFOR ALTHEA de la generalul de brigadă Zoltán Somogyi din Ungaria - aceasta devenind cea mai înaltă funcție ocupată de un militar român în structura de forțe a EUFOR ALTHEA (Ministerul Apărării, 2023). Tot ca aspect de consolidare a cooperării în domeniul securității regionale trebuie subliniat și că România a preluat în 2023 președinția rotativă pe timp de doi ani a inițiativei regionale *Procesul Reuniunii Miniștrilor Apărării din Sud-Estul Europei* (SEDM Ministerial), o platformă de dialog politico-militar care are drept scop consolidarea cooperării regionale pentru reducerea vulnerabilităților și gestionarea provocărilor actuale, în vederea realizării unui mediu de securitate stabil. SEDM cuprinde 15 state membre (printre care și statele din Balcanii de Vest fără Kosovo) și Republica Moldova, în calitate de observator. Aceasta va fi o oportunitate pentru următorii doi ani ca România să devină mai activă și vizibilă ca actor de securitate în regiune.

Un alt moment semnificativ în evoluția recentă a politicii de securitate a României a fost reprezentat de documentele strategice NATO și UE din 2022, care au adus confirmarea viziunii sale geopolitice și au subliniat în ultimii ani legătura strânsă dintre securitatea în Balcanii de Vest și securitatea Mării Negre. Acest aspect a devenit evident în contextul acțiunilor Rusiei în Ucraina, care au creat instabilitate în regiunea Mării Negre și au avut potențialul de a alimenta conflictele înghețate. Pentru a face față acestei provocări, România a cooperat strâns cu vecinii săi și a sprijinit eforturile de descurajare a Rusiei în ceea ce privește provocările militare în spațiul euroatlantic. În plus, România a mărit efectivele la EUFOR ALTHEA în Bosnia și Herțegovina în cursul acestui an, contribuind la consolidarea angajamentului său în cadrul Uniunii Europene și al parteneriatului NATO-UE pentru stabilitatea regională în Balcanii de Vest.

În concluzie, din punct de vedere militar, la nivel multilateral, România urmărește să își asume rolul de furnizor regional de securitate în regiunea Balcanilor de Vest și în zona Mării Negre. Acest rol este susținut de angajamentele sale în cadrul NATO și UE menționate mai sus, precum și de acțiunile concrete desfășurate pentru consolidarea securității regionale, din ultimul an. România trebuie să depună eforturi concrete pentru a traduce rolul asumat în

influență și acțiuni practice în economia proceselor de integrare a statelor din Balcanii de Vest. Despre aceste aspecte vom discuta în secțiunea de recomandări.

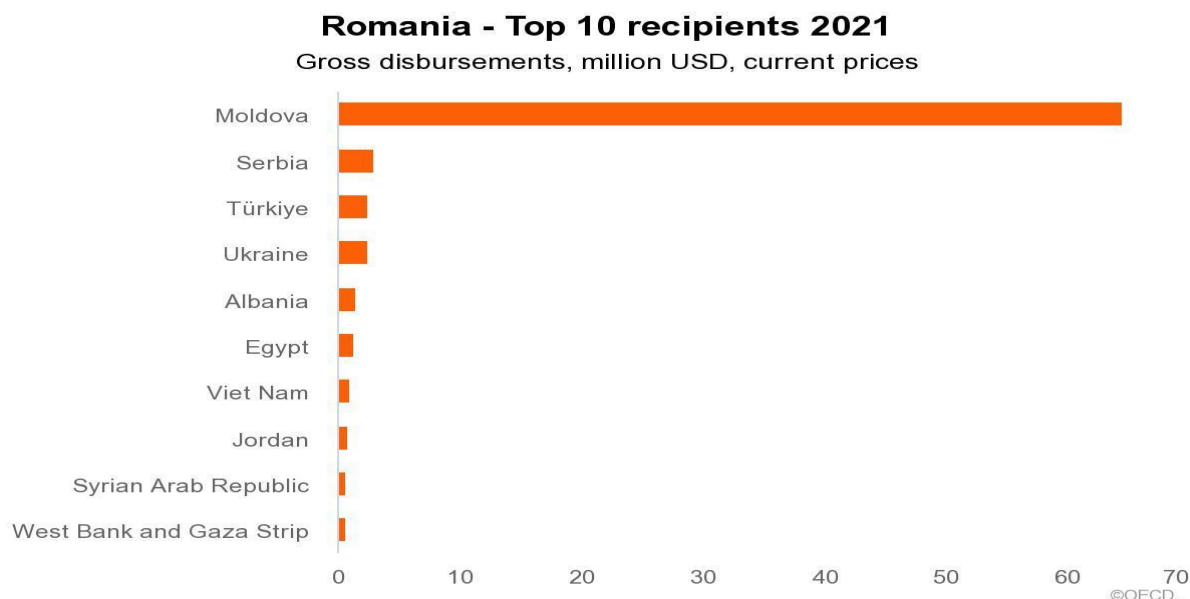
b. **Sprijinul României pentru țările din Balcanii de Vest**

Strict la nivel național, dincolo de formatele multilaterale regionale sau globale, sprijinul României pentru statele din Balcanii de Vest poate fi analizat prin prisma investițiilor economice. Un instrument în acest sens este asistența pentru dezvoltare gestionată de Agenția Română pentru Dezvoltare RoAid. Iar alt instrument sunt proiectele politice și diplomatice derulate la nivel bilateral prin intermediul Ambasadelor României în fiecare dintre cele cinci state și biroul de legătură de la Priștina. Înainte de a prezenta diferitele tipuri de instrumente de sprijin folosite de România la nivelul fiecărui stat în parte, să analizăm datele celor mai recente rapoarte ale RoAid (*Planul național de cooperare internațională pentru dezvoltare și asistență umanitară* 2020, 2021, 2022, 2023). Deși pe site-ul programului sunt și planurile din 2019 și 2018, am hotărât să le includem doar pe ultimele patru deoarece dorim să acoperim perioada cea mai recentă de după debutul pandemiei COVID-19 și până la momentul cercetării - 2023 - la un an după izbucnirea războiului din Ucraina - două evenimente sistemice cu impact global care au afectat în mod evident relația României cu Balcanii de Vest. Dincolo de simple cifre și clasamente, aceste planuri sunt relevante în a înțelege atât care sunt atuurile actuale ale României în relația cu statele din Balcanii de Vest, cât și punctele problematice, cele care vor deveni baza recomandărilor din finalul studiului.

Conform RoAid, *Planul anual de cooperare internațională pentru dezvoltare și asistență umanitară* este documentul de planificare a activităților României în cadrul politicii de cooperare internațională pentru dezvoltare și asistență umanitară pentru anul aferent exercițiului financiar unde sunt prezentate defalcate pe obiective toate proiectele finanțate de RoAid în acel an - pe țări, pe regiuni, oferind și detalii tehnice de tipul obiectivului proiectelor și a actorilor care le-au implementat. Ce lipsește, însă, sunt rapoartele finale care să verifice impactul proiectelor. Dar vom încerca să descriem nucleul, domeniile și tipul de instrumente folosite de România așa cum le putem observa în aceste documente strategice.

Așa cum observăm, și în datele OCDE privind structura distribuției asistenței pentru dezvoltare a României (ultimele date disponibile la ei fiind cele de la nivelul anului 2021), Serbia este al doilea stat după Republica Moldova, cu o diferență exponențială ca valoare a investiției în favoarea Moldovei, iar pe locul 5 regăsim Albania. În top 10 al statelor care au primit asistență pentru dezvoltare din partea României întâlnim doar Serbia (pe locul 2) și Albania (pe locul 5), diferențele față de totalul alocat Republicii Moldova (pe locul 1) fiind majore.

Figura 10. Top 10 state beneficiare ale asistenței pentru dezvoltare oferite de România, în 2021

Sursa: OECD, *Development Cooperation Profiles*, 2023.

Analizând mai în detaliu și rapoartele RoAid privind sumele și proiectele finanțate în statele din Balcanii de Vest, din 2020 – 2023, se observă o creștere constantă a numărului de proiecte finanțate în Balcanii de Vest, cu un accent deosebit pus pe Serbia unde au fost implementate cele mai multe proiecte.

În anul 2020, RoAid a inclus doar două proiecte care au cuprins, alături de state din Europa de Est, două țări din Balcanii de Vest. Aceste două proiecte s-au concentrat pe transferul de expertiză pe teme legate de guvernanta corporativă și managementul situațiilor de urgență. În ceea ce privește proiectul referitor la transferul de expertiză în domeniul guvernantei corporative, acesta a avut un buget de **48.000 lei** și a inclus printre țările beneficiare și Macedonia de Nord. În ceea ce privește programul de pregătire în managementul situațiilor de urgență, „safe road”, acesta a avut un buget de **144.000 lei** și a inclus și trei țări din Balcanii de Vest, Albania, Serbia și Muntenegru. Cu toate acestea, proiectele finanțate de RoAid în 2020 arată că MAE și agenția de dezvoltare nu au considerat Balcanii de Vest drept o regiune prioritară. Țările din regiune au fost incluse în programele de dezvoltare doar alături de alte țări din Europa, iar centrul atenției a fost acordat mai degrabă statelor din Europa de Est, în special Republicii Moldova.

Dacă în anul 2020, RoAid nu a oferit o atenție deosebită țărilor din Balcanii de Vest în programarea și finanțarea proiectelor sale de dezvoltare, în anul 2021 s-a observat o schimbare vizibilă față de anul anterior. În acest an au fost finanțate **zece proiecte** destinate țărilor din Balcanii de Vest. Trei proiecte, cu o valoare totală de **150.000 lei**, au fost finanțate în Serbia, în domenii legate de educație, protecția mediului și buna guvernanta legislativă. Două proiecte au fost finanțate în Albania, cu o valoare cumulată de **300.000 lei**, în domenii legate de combaterea cutremurelor și modernizarea unor unități medicale. Totodată, au fost finanțate două proiecte în Kosovo, cu o valoare cumulată de **200.000 lei**, pentru modernizarea clinicii de pediatrie din Priștina și pentru achiziția de tablete electronice pentru elevii a două

unități de învățământ. Totodată, Muntenegru și Macedonia de Nord au participat într-un proiect finanțat cu o sumă cumulată de **50.000 lei** în domeniul securității cibernetice.

Așadar, se poate observa o creștere a atenției oferite țărilor din Balcanii de Vest, având în vedere creșterea volumului de proiecte de dezvoltare finanțate de statul român în aceste state. Cu toate acestea, sumele oferite prin programele de finanțare sunt relativ reduse, având un impact mai degrabă simbolic și destinate acoperirii unor nevoi sociale ale acestor state. În contextul pandemiei de COVID-19, finanțările s-au concentrat asupra unităților medicale ce aveau nevoie de sprijin financiar pentru a putea răspunde provocărilor aduse de virusul SARS-COV19.

În anul 2022, numărul de proiecte destinate regiunii Balcanilor de Vest a crescut la **15 proiecte** finanțate de către RoAid. Dintre acestea, opt au avut drept obiectiv dezvoltarea economică, trei s-au concentrat pe teme legate de pace și securitate, iar alte patru s-au concentrat pe aspecte legate de guvernanta și construirea unei societăți incluzive. Dintre acestea, nouă proiecte au fost implementate în Serbia, în domeniile educație, medical, bună guvernanta și protecția patrimoniului. Valoarea acestora s-a ridicat la **475.000 lei**. Bosnia și Herțegovina a beneficiat de trei proiecte pentru consolidarea accesului la educație, în valoare totală de **200.000 lei**. Macedonia de Nord a beneficiat de alți **200.000 lei** pentru două proiecte legate de gestionarea situațiilor de criză, iar Muntenegru a beneficiat de **50.000 lei** pentru dotarea unei școli.

La o privire mai atentă observăm că există o departajare între proiectele gestionate de Ministerul Afacerilor Externe și cele de RoAid. În cazul MAE la obiectivul tematic „guvernanta și societăți incluzive” din totalul de **19** proiecte finanțate (cele mai numeroase din 2020 până acum) cinci au fost alocate regiunii Balcanii de Vest cu un total de **450.000 de lei** (Bosnia, Macedonia de Nord, Muntenegru și Serbia cu două proiecte). La obiectivul „pace și securitate” un singur proiect a fost alocat regiunii, în valoare de **250.000 de lei**, în domeniul cooperării transfrontaliere și al protecției civile. La obiectivul „dezvoltare economică durabilă” nu este niciun proiect în regiune, iar la obiectivul „educație și promovare tineri” este un accent foarte mare pus pe Balcanii de Vest deoarece din totalul de șase proiecte, cinci sunt în regiune (Serbia - trei proiecte, Bosnia - două și Albania - unul, cu o valoare totală de **347.000 de lei**). Aici putem vedea clar impactul direct asupra cetățenilor la nivelul comunităților locale. La proiectele gestionate direct de Agenția RoAid nu există proiecte în Balcanii de Vest. Prin urmare, din totalul de 14.347.000 de lei, 1.047.000 de lei au fost investiți în Balcanii de Vest, reprezentând de departe cea mai mare sumă raportat la planurile anterioare. Astfel, putem observa creșterea importanței regiunii în prioritățile de politică externă a României.

E important de semnalat și care sunt instituțiile cosemnatate ale planului pe 2023, alături de RoAid și MAE: Ministerul Dezvoltării Lucrărilor Publice și Administrației, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Educației, Ministerul Muncii și Solidarității Sociale, Ministerul Finanțelor, Ministerul Justiției, Departamentul pentru Românii de Pretutindeni. Putem conchide că aceștia sunt actorii de la nivelul statului român direct responsabili pentru coordonare în a oferi sprijin Balcanilor de Vest, alături de MAPN, despre care am vorbit mai sus.

Din punct de vedere al relațiilor comerciale la nivel de importuri și exporturi, conform Ministerului economiei energiei și mediului de afaceri, la nivelul anului 2020 (marcat de pandemia COVID-19) cel mai ridicat nivel îl putem observa cu Serbia, cu o diferență de aproape trei ori mai mare față de a statului de pe locul doi - Macedonia de Nord la exporturi, și de cinci ori mai mare la importuri. Pe locul trei se află relațiile economice cu Albania urmate de cele cu Bosnia-Herțegovina. De remarcat, de asemenea, că importurile și exporturile cu Kosovo, stat pe care România nu îl recunoaște, sunt mai mari decât cu Muntenegru – acestea fiind cele mai reduse.

Tabelul 16. Volumul exporturilor și importurilor României către/din statele din Balcanii de Vest, în perioada 2019-2020

Țara	EXPORT			IMPORT		
	2019	2020	Creștere (%)	2019	2020	Creștere (%)
1.4 Balcanii de Vest, din care:	121,10	107,24	-11,45	71,91	85,16	18,43
ALBANIA	16,93	9,72	-42,59	2,66	1,72	-35,26
BOSNIA-HERTEGOVINA	5,90	6,17	4,49	1,56	7,98	410,62
KOSOVO	2,25	2,79	23,98	0,07	0,13	74,71
MACEDONIA	21,28	13,80	-35,16	11,46	9,92	-13,43
MUNTENEGRU	1,85	1,79	-2,79	0,06	0,07	12,89
SERBIA	72,89	72,96	0,10	56,09	65,34	16,49

Sursa: Ministerul Antreprenoriatului și Turismului, Buletin Informativ Lunar, 1/2020.

Tabelul 17. Volumul exporturilor și importurilor României către/din statele din Balcanii de Vest, în perioada 2022-2023

Țara	EXPORT			IMPORT		
	2022	2023	Creștere (%)	2022	2023	Creștere (%)
TADJIKISTAN	0,05	0,23	410,97	0,00	0,00	
TURKMENISTAN	0,00	0,17	8511190	56,20	12,89	-77,07
UCRAINA	108,87	279,35	156,59	281,68	294,69	4,62
UZBEKISTAN	1,76	1,05	-40,21	16,30	8,63	-47,07
1.5 Balcanii de Vest, din care:	313,38	283,06	-9,67	185,77	265,49	42,91
ALBANIA	27,21	11,94	-56,12	4,84	5,20	7,41
BOSNIA-HERTEGOVINA	18,41	16,29	-11,50	21,23	15,03	-29,20
KOSOVO	8,67	12,54	44,66	0,38	0,34	-11,42
MACEDONIA	43,36	29,09	-32,92	16,85	21,43	27,16
MUNTENEGRU	2,70	3,30	22,44	0,32	0,12	-61,89
SERBIA	213,03	209,91	-1,47	142,15	223,37	57,14

Sursa: Ministerul Antreprenoriatului și Turismului, Buletin Informativ Lunar, 2/2023.

La nivelul celui mai recent raport putem observa o menținere a ierarhiei comerciale între state (cu Serbia pe primul loc și Muntenegru pe ultimul loc), dar o triplare a numărului total de exporturi față de 2019 - de la 121,10 la 313,38 în 2023. Cele mai multe importuri și exporturi ale României sunt cu Serbia unde remarcăm o creștere masivă a importurilor și o ușoară scădere a exporturilor. Pe locul doi rămâne Macedonia de Nord, acolo unde există aceeași tendință de scădere a exporturilor și o creștere a importurilor. Albania se regăsește pe cel de-al treilea loc, observându-se aceeași tendință a numărului mai mare de exporturi și importuri cu Kosovo decât cu Muntenegru.

La nivelul expertizei anticorupție a României, aceasta se derulează cu o mare vizibilitate regională prin intermediul rețelei Regional Anti-Corruption Initiative (RAI-SEE), organizație interguvernamentală regională cu sediul în Sarajevo ce include nouă state - Albania, Bosnia și Herțegovina, Bulgaria, Croația, Moldova, Muntenegru, Macedonia de Nord, România și Serbia. Conducerea aleasă a RAI este asigurată în acest moment de către un expert român, doamna Laura Ștefan, alți români activând în poziții de experți și colaboratori ai rețelei. În cadrul întâlnirii cu experți ne-a fost confirmat de către un reprezentant activ al rețelei că derulând activități de conștientizare și de combatere a corupției la nivelul regiunii Balcanilor de Vest, această rețea funcționează bine și oferă o bună vizibilitate României, însă aceasta poate beneficia de pe urma implicării adiționale și bilaterale în proiecte punctuale. Pe lângă activitatea în RAI, România, alături de statele din Balcanii de Vest, face parte din trei rețele internaționale care promovează lupta anticorupție: *The Global Operational Network of Anti-Corruption Law Enforcement Authorities* (Globe Network); *The European Partners against Corruption* (EPAC) și *European contact-point network against corruption* (EACN).

Mai departe, vom evalua pe scurt relațiile dezvoltate la nivel politic, prin ambasadele României, alături de alte instrumente adiționale identificate suplimentar acolo unde a fost cazul. Am inclus doar Albania, Macedonia de Nord, Muntenegru și Serbia, state unde România are cele mai multe acțiuni la nivel bilateral, atât ca volum de importuri-exporturi cum am arătat mai sus, cât și unde există o comunicare strategică mai activă (cel puțin conform site-urilor și paginilor de Facebook ale celor patru Ambasade). De asemenea, e important de menționat și că relațiile cu Serbia, Albania și Macedonia de Nord sunt determinate și de prezența unor minorități naționale în aceste state sprijinite de statul român - cea vlahă și cea aromână, unde eforturile MAE sunt secondate și de Departamentul pentru Românii de Pretutindeni. În Bosnia și Herțegovina am găsit insuficiente date la nivel bilateral pentru a o include în analiză, iar Kosovo este un caz special neavând reprezentare la nivel de ambasadă, prin urmare nu am putut culege alte date publice, în afara celor economice prezentate mai sus.

Albania

Relațiile României cu Albania sunt probabil cele mai de lungă durată din regiune și sunt încărcate cu mult simbolism. Acestea au fost stabilite la 15/28 decembrie 1913, la nivel de legație, la un an după proclamarea independenței Albaniei. Acest punct de start a fost unul cu atât mai deosebit cu cât România a fost prima țară care a recunoscut independența statului albanez (28 noiembrie 1912), a cărei proclamare a avut loc la București la 5 noiembrie 1912, Hotel Continental din București (MAE, 2023). Astfel, în 2023, s-au aniversat 110 ani de la stabilirea relațiilor diplomatice dintre România și Albania. Pentru a marca acest moment, cel mai recent, în contextul participării la lucrările Adunării Generale a ONU de la New York, din septembrie 2023, ministrul Afacerilor Externe Luminița Odobescu a avut întrevederi cu ministrul pentru Europa și afaceri externe din R. Albania, Igli Hasani (Agerpres, 2023).

Activitățile de sprijin ale României față de Albania se regăsesc în sfera diplomației economice. Așa cum am ilustrat și mai sus, conform datelor privind evoluția importurilor și exporturilor din 2019 până în 2023 se remarcă creșterea constantă a volumului schimburilor comerciale dintre cele două state. Exporturile României către Albania au fost de 146,46 milioane USD în 2022, potrivit bazei de date COMTRADE a Națiunilor Unite privind comerțul internațional. Conform aceleiași surse, importurile României din Albania au fost de 39,2 milioane USD în 2022. Mai mult, în cadrul Forumului de Afaceri România-Albania, din noiembrie 2018, au fost identificate proiecte comune care pot fi concretizate în beneficiul

companiilor din cele două țări. În plus, funcționează și o Comisie Mixtă interguvernamentală româno-albaneză pentru cooperare economică, având scopul dezvoltării colaborării dintre cele două state, atât la nivel public, cât și al mediului de afaceri.

În 2023, au avut loc zece misiuni economice sau vizite ale unor delegații de afaceri române în Albania, ceea ce arată ritmul alert al cooperării comerciale. Principalele rezultate ale acestora: semnarea MoU privind cooperarea comercial-economică între Camera de Comerț și Industrie a Municipiului București și Camera de Comerț și Industrie Tirana (24 octombrie 2019), respectiv a Acordului de cooperare între CCI Iași și CCI Tirana (27 mai 2022), și înființarea în Albania a unei firme cu capital românesc (martie 2022) (MAE 2023). Cea mai recentă în perioada 29-31 martie 2023 - participare cu stand a României la Târgul și Forumul Internațional al Energiei, organizat la Tirana. Parcurgând secțiunea de știri a site-ului Ambasadei putem observa o serie de evenimente cu experți din România și Albania găzduite în ultimul an în cadrul Ambasadei, ceea ce arată o abordare proactivă și ținută. De pe site aflăm că există deja în derulare un program de promovare și dezvoltare a relațiilor economice între companii din România și parteneri din Balcanii de Vest - în special Albania, Macedonia de Nord și Muntenegru - inițiat la începutul anului 2023 de către Biroul de Promovare Comercial-Economică din Tirana (BPCE). Obiectivul acestei serii de evenimente bilaterale derulate pentru anul 2023 este de a extinde cooperarea dintre mediul de afaceri din România și mediul de afaceri din Albania, dar și de a crea un flux de comunicare de specialitate sectorială precum colaborarea cu firme românești care desfășoară activități în domeniul construcțiilor speciale (restaurare monumente istorice, clădiri de patrimoniu, spitale, etc.), energie verde/panouri fotovoltaice, „*smart public lighting*” și echipamente de monitorizare geodezică și structurală/cartografiere. La evenimentele din 2023 au participat reprezentanți ai mediului de afaceri local, reprezentanți ai autorităților locale din Albania și reprezentanți ai mediului universitar local. În aceste contexte de cooperare, Ambasada României a reiterat sprijinul pentru organizarea periodică a unor astfel de evenimente la sediul ambasadei, ceea ce arată o strategie clară de sporire a contactelor economice și sociale cu diverse categorii socio-profesionale din Albania.

În ceea ce privește sprijinul direct în procesul de integrare europeană între cele două state există „Memorandumul de Înțelegere privind cooperarea în domeniul integrării europene și euroatlantice între ministerele afacerilor externe”, semnat deja la 30 iunie 2008, chiar la un an după aderarea României. Autoritățile de la Tirana și-au exprimat intenția de a beneficia de experiența României în procesul de aderare, în special în ceea ce privește domeniul justiției și anticorupției. În acest context, Agenția Națională de Integritate (ANI) a inițiat contactul cu instituția omoloagă din Albania, Înalțul Comisariat pentru Declararea și Auditul Averilor și al Conflictelor de Interese din Albania (HIDAACI), semnând un *Memorandum de înțelegere* la 21 septembrie 2022 (*Juridice.ro*, 2022). Înalțul Comisariat pentru Declararea și Auditul Averilor și al Conflictelor de Interese din Albania (HIDAACI) este o instituție independentă din Albania, având ca scop prevenirea și combaterea corupției și a criminalității economice, prin declararea și controlul averii aleșilor și ale funcționarilor publici, prevenirea conflictelor de interese în exercitarea funcțiilor publice ale acestora, precum și prin investigarea cazurilor semnalate de avertizori și conștientizarea publicului pentru denunțarea și protecția avertizorilor. Potrivit memorandumului, părțile vor coopera pe palierele prevenție, creșterea gradului de conștientizare și încurajarea cooperării internaționale, prin schimbul de cunoștințe, expertiză și bune practici în domenii comune de interes. De asemenea, diferite instituții din România au luat parte la proiecte de *twinning*, de tipul „multi-partener”, cu scopul direct al transferului de expertiză în sprijinul procesului de integrare europeană. Un exemplu de bună practică este implicarea Băncii Naționale a României alături de Banca Albaniei și a experților

săi în proiectul “Enhancing Bank of Albania’s alignment with EU Acquis”, care a cuprins trei sfere de activitate precum: (i) stabilitatea financiară, (ii) audit intern, și (iii) integrarea europeană (BNR 2023).

Din punct de vedere al legăturilor culturale și educaționale acestea sunt determinate și de prezența comunității de aromâni din Albania - a cărei limbă este înrudită cu limba română. E demn de menționat aici un eveniment laudabil și cu impact asupra comunității locale, și anume deschiderea Centrului de Informare al României de la Korçë, oraș din Albania unde locuiește cea mai numeroasă comunitate de aromâni. Acesta a fost deschis la 8 iulie 2019 și este coordonat de prof. dr. Daniela Stoica, care predă, totodată, Limba Română în cadrul Universității Fan S. Noli din Korçë. Prof. Dr. Stoica oferă Cursuri de limbă română și de dialect aromân. Inițiativa a aparținut Departamentului Românilor de Pretutindeni și mediului asociativ, fiind destinat comunității de aromâni din Republica Albania. E important de menționat că, după ce o perioadă îndelungată nu a recunoscut comunitatea aromână ca minoritate națională (doar lingvistică), din 2017 Albania recunoaște minoritatea aromână printre cele nouă minorități naționale (*Cotidianul*, 2017). Legea acordă dreptul înființării de școli, biserici și organizații mass-media în limba maternă. Prevederile documentului se aplică în localitățile în care minoritățile reprezintă cel puțin 20% din populație, situație în care se află și aromânii. Legea prevede și constituirea unui Comitet al Minorităților Naționale, format din câte un reprezentant al fiecărei comunități, cu un mandat de patru ani, funcțiile de președinte și vicepreședinte fiind ocupate prin rotație, o dată la doi ani (Teja, 2023).

La nivel educațional, relațiile sunt, de asemenea, foarte apropiate. România a acordat, începând cu anul 1997, burse de studiu tinerilor aromâni din Albania, la toate nivelurile de studiu. Conform celor mai recente date ale MAE, în anul universitar 2021-2022, în România se aflau înscriși la facultăți 372 studenți din Albania, din care 222 cu bursă (Ministerul Afacerilor Externe, 2023).

O altă inițiativă demnă de remarcat - și un exemplu de bună practică - este lansarea recentă în vara anului 2023 a site-ului „tricolor.al” de către o echipă formată din albanezi care au studiat în România care au primit și sprijinul Ambasadei. Conform acestora, proiectul s-a născut din dorința de a facilita accesul la informații pentru domeniile economic, cultural, turistic, academic și social, iar scopul principal al acestui portal este să reunească românii și albanezii într-un portal web prin oferirea de informații în format bilingv. Site-ul include informații despre tradiții, cultură, folclor, educație, economie, actualitate, sport etc. din cele două state, punând la dispoziție în limba română și albaneză o serie de materiale, articole și informații dedicate apropierii acestor comunități. Lansarea site-ului a fost găzduită în Ambasada României la Tirana și a fost promovată pe canalele de comunicare ale acesteia, ceea ce este un exemplu pozitiv de diplomatie publică și de colaborare cu cetățenii pentru promovarea României.

La nivelul de comunicare publică, site-ul Ambasadei României în Albania <https://tirana.mae.ro> este unul activ, cu date recente. La fel este și comunicarea publică pe rețeaua socială Facebook - <https://www.facebook.com/AmbasadaTirana/> - foarte activă cu informații de ultimă oră, cu 2,500 de urmăritori.

Macedonia de Nord

Din perspectiva cooperării economice între România și Macedonia de Nord, aceasta este una modestă. Cu toate acestea, remarcăm atitudinea proactivă a părții române pentru a stimula relațiile comerciale prin organizarea unui Forum economic bilateral, care a avut loc la Skopje, la 30 iunie 2021. Cu acest prilej a fost semnat un „Acord de Cooperare” între Camera de Comerț și Industrie a României și Camera Economică a Macedoniei de Nord. Acesta a fost urmat, la 30 mai 2022, de un nou Forum de afaceri, la care au participat numeroase companii dintre cele două țări, organizat de Ambasada României la Skopje, alături de Camera Economică a Macedoniei de Nord, organizat de data aceasta la Skopje (Ambasada României la Skopje, 2022).

Analiza acțiunilor României în Macedonia de Nord în sprijinul aderării europene în domeniile de interes ale acestui studiu, ne indică atât provocări, cât și oportunități. Această secțiune ilustrează exemple de acțiuni de susținere în Macedonia de Nord atât la nivelul declarațiilor, cât și din punctul de vedere al proiectelor de asistență tehnică, cu precădere în domeniul măsurilor anticorupție. Accentuarea acestei teme se datorează pe de-o parte unui apetit de expertiză, consolidării unei imagini pozitive a României ca exemplu în regiune și interesului țării în a genera impact prin acțiunile sale.

În domeniul luptei împotriva corupției, la nivelul sprijinului politic, putem aminti întâlnirea Ambasadoarei României la Skopje cu Viceprim-ministrul pentru politici de bună guvernare în Guvernul Macedoniei de Nord, Slavica Grkovska, la începutul anului 2023. În cadrul acestei întrevederi, domeniul a fost identificat drept obiectiv major al Guvernului Macedoniei de Nord în contextul procesului de aderare la Uniunea Europeană (Ambasada României în Republica Macedonia de Nord, 2023).

La nivelul asistenței tehnice, această întâlnire a fost urmată de finanțarea, în același an, a unui curs de pregătire privind implementarea sistemelor de management anti-mită ISO 37001. Cursul a fost organizat prin sprijinul financiar al Guvernului României, de către RoAid, Biroului Regional UNODC (*Oficiul ONU pentru Droguri și Criminalitate*) pentru Europa de Sud-Est (Ambasada României în Republica Macedonia de Nord, 2023). Standardul ISO specifică cerințele și oferă îndrumări pentru stabilirea, implementarea, menținerea, revizuirea și îmbunătățirea unui sistem de management anti-mită (ISO, 2016). Acest curs a venit în sprijinul implementării reformelor anticorupție coordonate de Oficiul Viceprim-ministrului responsabil de politicile de bună guvernare (Ambasada României în Republica Macedonia de Nord, 2023).

Necesitatea pentru expertiză românească în Macedonia de Nord poate fi observată și prin participarea mai multor delegații de funcționari publici, între 2019-2021, în fiecare an, delegații de funcționari în vizite de studiu în cadrul Agenției Naționale de Administrare a Bunurilor Indisponibilizate (ANABI, 2019, 2020, 2021). Acestea au avut loc atât la nivel bilateral, cât și în cadrul unui proiect cu finanțare a Uniunii Europene implementat de un consorțiu al autorităților germane, italiene și olandeze. Chiar și în adunarea datelor pentru acest studiu, mențiuni legate de aceste vizite au fost dificil de adunat.

De asemenea, diferite instituții din România au luat parte la proiecte de *Twinning*, de tip multi-partener, cu scopul direct al transferului de expertiză în sprijinul procesului de integrare europeană. Un exemplu de bună practică este implicarea Băncii Naționale a României în cadrul proiectului „Strengthening the institutional capacity of the National Bank of the

Republic of Macedonia (NBRM) in the process of its accession to the ESCB”, pentru Banca Națională a Republicii Macedonia de Nord, în următoarele domenii: (i) modelare și prognoză macroeconomică, (ii) supraveghere a sistemului de plăți, (iii) statistică.

Din punct de vedere al cooperării culturale și educaționale, relațiile sunt definite de Acordul Interguvernamental privind cooperarea în domeniul educației, științei, culturii, mass-media, tineret și sport, ce a intrat în vigoare în 2019. Un partener important pentru Ambasada României este Facultatea de Filologie din Universitatea „Sf. Chiril și Metodiu” din Skopje. Cu toate acestea, demersurile de promovare și predare a limbii române în Macedonia de Nord datează încă din anii ‘70. Unul din cele mai recente evenimente este unul relevant pentru comunitatea de vlahi/aromâni, și anume lansarea în cadrul Facultății de Filologie „Blaže Koneski” a Universității „Sf. Chiril și Metodiu” din Skopje, la ceremonia de lansare a *Dicționarului Dialectului Meglenoromân Actual* (Ambasada României în Republica Macedonia de Nord, 2023). Evenimentul a fost realizat în contextul existenței patrimoniului lingvistic și cultural inestimabil pe care se fundamentează relațiile dintre România și Republica Macedonia de Nord. Adicional, ca și în cazul Serbiei și al Albaniei, România oferă, anual, burse de studiu pentru reprezentanții comunității înrudite din Macedonia de Nord, dar acestea sunt mai puține ca număr decât în cazul celorlalte state.

La nivelul de comunicare publică, site-ul Ambasadei României în Macedonia de Nord <https://skopje.mae.ro> este unul activ, cu secțiunea de știri adusă la zi, dar cu date neactualizate uniform, și semnalăm și prezența unei pagini de Facebook (deschisă mai recent), cu un număr scăzut de urmăritori.

Muntenegru

Din punct de vedere comercial și economic, relațiile dintre România și Muntenegru sunt caracterizate de schimburi relativ reduse în volum și ca valoare. Acestea se ridică, conform datelor privind comerțul internațional colectate de COMTRADE a Națiunilor Unite, la doar 27,96 milioane de USD în 2022, fiind concentrate în industria automobilelor și a mașinilor industriale. Volumul și valoarea redusă indică potențialul economic ridicat pentru creșterea relațiilor economice și creșterea amprentei economice românești în statul muntenegrean.

În ceea ce privește proiectele de cooperare prin intermediul Instrumentului de Pre-Aderare (IPA), România și Muntenegru nu au derulat niciun proiect comun cu finanțare europeană în unul dintre domeniile acoperite de instrumentul european. Cu toate acestea, au existat vizite de studiu în domeniul politicii energetice cât și a protecției mediului, ministerele de resort din România găzduind delegații din Muntenegru și realizând schimburi de experiență pe marginea politicilor din aceste două domenii.

În absența unor relații comerciale mai importante, sprijinul României pentru Muntenegru se rezumă la sfera politică și diplomatică, unde relațiile bilaterale sunt dinamice și în continuă dezvoltare. România susține aspirațiile de integrare europeană ale Muntenegrului și are o cooperare activă în cadrul NATO cu guvernul de la Podgorița. În marja întâlnirii Comunității Politice Europene - ținută la Chișinău, la 1 iunie 2023 - Președintele Iohannis a avut o întâlnire informală cu Jakov Milatović, președintele Muntenegrului. Cu toate acestea, relațiile politice și diplomatice dintre cele două capitale se rezumă la cooperare în structurile și formatele euroatlantice, așa cum indică și comunicarea dintre cei doi președinți în cadrul summitului CPE, Bucureștiul neavând o strategie specifică cu privire la relațiile bilaterale cu Muntenegrul, având în vedere dimensiunea și dinamica schimburilor politice și economice.

Ambasada României de la Podgorița întreține o serie de contacte și acțiuni diplomatice la diferite niveluri, asigurând promovarea intereselor românești în Muntenegru, însă resursele avute la dispoziție limitează capacitatea de dezvoltare a relațiilor pe mai multe planuri.

La nivelul cooperării educaționale, am identificat un singur proiect finanțat de RoAid, și anume acela prin care Muntenegru a beneficiat de sprijin financiar pentru dezvoltare în valoare de 50.000 lei pentru consolidarea accesului la educație, în anul 2022.

La nivelul comunicării în spațiul public, site-ul Ambasadei României în Muntenegru, <https://podgorica.mae.ro>, este unul activ, cu secțiunea de știri adusă la zi, dar cu date neactualizate uniform, și semnalăm și prezența unei pagini de Facebook de actualitate cu o vizibilitate mai mare (2,500 urmăritori).

Serbia

Relația bilaterală cu Serbia este în mod vizibil aceea în care statul român investește comparativ mai mult decât în celelalte state din Balcanii de Vest, atât simbolic, cât și economic. Serbia este statul unde România are și cele mai serioase motive de îngrijorare și un potențial de tensiune, mai ales în ceea ce privește nerespectarea de către aceasta a drepturilor minorităților. De aceea, la nivel oficial s-a putut observa o ușoară ambivalență între cele două state – pe de o parte o reală dinamizare a dialogului politic și explorarea de noi oportunități de consolidare a cooperării sectoriale, dar și tensiuni crescute pe tema nealinierii Serbiei la poziția comună a UE privind sancțiunile împotriva Rusiei după invazia în Ucraina, precum și în ceea ce privește statutul minorității române din Serbia. În continuare, vom oferi o analiză amănunțită a acestor aspecte.

În afara contactelor bilaterale foarte frecvente și a cooperării multilaterale în organizațiile regionale din care fac parte și România și Serbia – cele două state cooperează și în formate de cooperare trilaterală (RO-SRB-BG) sau cvadrilaterală (RO-SRB-BG-EL). În ultimii ani s-a putut observa o intensificare a cooperării economice și chiar o diversificare a colaborării bilaterale România-Serbia cu accent pe domeniile energie, transport, turism, afaceri interne, educație, cultură și tineret, la care au contribuit și noi oportunități de încurajare a cooperării transfrontaliere și a investițiilor prin Programele „INTERREG IPA de Cooperare Transfrontalieră România-Republica Serbia”.

Motivele acestei cooperări intensificate sunt bine-cunoscute - nu doar că Serbia este singurul stat din Balcani vecin direct al României, dar este și statul cel mai mare din regiune și cu care România are și legături istorice, de religie și de cultură. România a susținut activ aderarea Serbiei la UE, atât din considerente de foarte bune relații bilaterale, cât și din considerente de securitate regională și beneficii de natură economică. Acest angajament a fost reiterat în cadrul ultimelor două vizite oficiale care au avut loc în 2018 la nivel de Președinte, și cel mai recent în 2022 la nivel de Premier mesajul a fost unul ferm: „România consideră Serbia un partener-cheie în regiune” (*Calea europeană*, 2022). Consultările politice bilaterale s-au intensificat. La cea mai recentă vizită oficială la nivel bilateral între cele două țări, în noiembrie 2022, premierul de la acea vreme, Nicolae Ciucă, a reconfirmat angajamentul României pentru susținerea avansării Serbiei în procesul de aderare la UE (*Calea europeană*, 2022). Acest aspect a fost reconfirmat și la nivel de președinte, în martie 2018, atunci când Aleksandar Vučić a vizitat România (*Președintele României*, 2018). De asemenea, în iunie 2022 au avut loc și întâlniri la nivel de miniștri de externe, ministrul Bogdan Aurescu cu omologul său din Serbia, Nikola Selaković (MAE, 2022), în cadrul acestora fiind explorate

oportunitățile de consolidare a relațiilor în sfera cooperării sectoriale - mai ales transporturi și energie. În cadrul întâlnirilor bilaterale recente a fost subliniată tendința de creștere a schimburilor comerciale, dar au fost și evocate constant proiectele de interes crescut pentru România, și anume: a. autostrada Timișoara-Belgrad; b. modernizarea conexiunii de cale ferată bilaterală și c. interconectorul de gaz România-Serbia (Arad-Mokrin) (MAE, 2022).

Serbia a fost, de ani de zile, dependentă de aprovizionarea cu gaze naturale din Federația Rusă, iar influența politică rezultată din acest fapt a avut consecințe asupra orientării sale energetice, dar și asupra prezenței capitalului rus în companii energetice însemnate. În contextul politic regional, inclusiv acela determinat de războiul ruso-ucrainean în desfășurare, se remarcă activitatea sporită a guvernului sârb de a schimba sursele și direcțiile importurilor de gaze naturale.

Uniunea Europeană alocă resurse importante prin programul IPA II având ca obiectiv creșterea eficienței energetice și a competitivității pieței energetice din Serbia, îmbunătățirea securității aprovizionării (și în context regional) și dezvoltarea surselor regenerabile de energie (a se vedea programul IPA 2017/040-500.6/Serbia/EU Support to the Energy Sector). Serbia este complet dependentă de Rusia pentru gaze naturale. Noua conductă Turk Stream 2 (finanțată de Rusia) cu o capacitate de 13,88 miliarde m³ a intrat în funcțiune la sfârșitul anului 2020. Cu toate acestea, Srbijagas intenționează să înceapă diversificarea aprovizionării în următorii trei până la cinci ani.

Serbia trebuie să instaleze 5.000 GWh de capacitate nouă de generare pe an – 15% din producția actuală în următorii șase ani pentru a înlocui instalațiile de producție învechite. Aceasta echivalează cu investiții suplimentare de cel puțin 3 miliarde de euro pentru construcția de noi instalații și reabilitarea centralelor electrice existente; modernizarea producției de cărbune; și reducerea pierderilor de distribuție a energiei. O parte substanțială din această nouă producție va proveni din energie regenerabilă. Factorii care determină tendința de reorientare spre energie regenerabilă în Serbia includ cerințele legate de aderarea la UE de a reduce producția de energie termică, dar și angajamentele Serbiei în temeiul *Tratatului privind Comunitatea Energetică și Acordului de la Paris* de a reduce emisiile de gaze cu efect de seră. Noua lege a Serbiei privind utilizarea surselor de energie regenerabilă, adoptată în 2021, definește cadrul pentru energia regenerabilă și introduce comerțul bazat pe licitații cu energie din surse regenerabile. Noua lege permite, de asemenea, guvernului să încheie parteneriate strategice pentru proiecte de energie regenerabilă. În iunie 2021, viceprim-ministrul și ministrul mineritului și energiei a anunțat obiectivul de a crește ponderea surselor regenerabile în producția de energie electrică a Serbiei la 40% până în 2040.

România este una dintre puținele țări din UE cu producție internă de petrol (3.195 mii tone în 2021, reprezentând aproximativ 18% din producția internă de petrol din UE27), acoperind aproximativ 30% din consumul său intern. În consecință, are și una dintre cele mai mici rate de importuri de petrol de dependență în UE, de aproximativ 70 la sută, comparativ cu aproximativ 92% la nivelul UE.

Autoritățile române sunt preocupate de dezvoltarea unui parteneriat cu Serbia care să implice realizarea interconexiunii, urmând liniile discutate în mai 2022. Interconectorul ar trebui să asigure joncțiunea dintre linia de transport gaze naturale BRUA și Nodul Tehnologic Mokrin din Serbia. Documentul include mai multe etape, deja efectuate de operatorul de transport, cum ar fi studiul de fezabilitate, proiectarea tehnică și specificațiile. Se estimează că procedura de licitație pentru execuția lucrărilor va începe în 2026, iar valoarea proiectului este

de circa 56 de milioane de euro, finalizarea fiind așteptată pentru 2028. Proiectul constă în construirea unei conducte de interconectare în direcția Arad – Mokrin cu o lungime de circa 98 de kilometri, din care 85,56 kilometri pe teritoriul României și 12,8 kilometri pe teritoriul Serbiei. Sancțiunile adoptate de Uniunea Europeană împotriva Moscovei, drept răspuns la invazia Ucrainei, determină Serbia să își reducă dependența de Federația Rusă și să identifice soluții alternative de achiziție pentru petrol și gaze naturale.

Accelerarea investiției în această interconexiune, mai devreme de 2026, și, respectiv, cu un termen de finalizare mai rapid, ar aduce beneficii atât României (care i-ar consolida rolul de partener de încredere care poate oferi securitate energetică în regiune), cât și Serbiei, întrucât Belgradul și-ar putea diversifica sursele de aprovizionare. În plus, debutul producției *offshore* din rezervele *Neptune Deep* ale României poate să se suprapună cu data propusă pentru realizarea interconexiunii Serbia-România și cu siguranță va spori credibilitatea României ca jucător regional de gaze.

Ministrul sârb al minelor și energiei, Zorana Mihajlović, a menționat în 2022 că România și Serbia sunt interesate să dezvolte proiectul hidroenergetic Đerdap 3 cu acumulare prin pompă și că ar trebui să fie o centrală de tip hibrid (Spasić, 2022). Hidrocentralele Porțile de Fier 1 și 2 (Đerdap 1 și Đerdap 2 în limba sârbă) sunt administrate în comun de cele două țări și, astfel, există un interes reciproc în dezvoltarea proiectului hibrid Porțile de Fier 3 cu stocare prin pompă. Planul este de a construi un parc eolian și o centrală solară ca o combinație de instalații plutitoare și montate pe sol, care vor transforma Porțile de Fier 3 într-o hidroenergie hibridă cu acumulare prin pompă, unică în Europa. Pe lângă sprijinul în dezvoltarea unor astfel de proiecte, România poate ajuta Serbia prin transferul de bune practici din punct de vedere al legislației și reglementărilor specifice. Important de menționat în acest sens este cadrul instituțional pe care România l-a dobândit în urma unor proiecte de consultanță cu instituții internaționale ce a permis transpunerea în legislația națională a măsurilor ce permit și încurajează contractele bilaterale directe (*Power Purchase Agreements*, PPA), contractele pentru diferență (*Contracts for Difference*, CfD), mecanismul de achiziție centralizată de energie electrică (MACEE), construcția și funcționarea pieței de energie electrică și gaze, legislația privind prosumatorii și măsurile de ajutor a consumatorilor vulnerabili.

Pentru a arăta un bilanț general din punct de vedere economic și al comerțului, exporturile României către Serbia au fost de 1,64 miliarde USD în 2022, potrivit bazei de date COMTRADE a Națiunilor Unite privind comerțul internațional. Conform aceleiași surse, COMTRADE, importurile României din Serbia au fost de 1,23 miliarde USD în 2022. Per ansamblu, dintre statele balcanice, Serbia reprezintă cel mai important partener comercial pentru România. Este a noua piață extracomunitară de import în România (conform *Îndrumar de Afaceri pentru Serbia*, 2022). Atât importurile, cât și exporturile au crescut în 2021 față de 2020 (vezi tabel). Exportul de energie electrică reprezintă 13,6 din exportul total al României în Serbia, iar stocul investițiilor românești în economia sârbă se ridică la cca. 180 milioane Euro (*ibidem*).

Un alt eveniment care arată consolidarea la nivel economic între cele două țări a fost deschiderea încă din februarie 2020 a unei camere de diplomație comercială cu Serbia, cu sediul la Timișoara („Express de Banat”, 2020). Aceasta este o organizație neguvernamentală, non-profit și fără caracter politic, înființată cu scopul de a iniția și organiza relații cu entități guvernamentale și nonguvernamentale, pentru dezvoltarea mediilor de afaceri și pentru a adânci relațiile româno-sârbe în domeniul comercial, economic, turistic, cultural, al sănătății sau în învățământ. Tot în 2022 au avut loc mai multe întrevederi între reprezentanți ai camerelor

de comerț dintre cele două state, urmărindu-se cooperarea economică bilaterală și încurajarea celor două medii de afaceri de a intensifica apropierea directă prin participarea la misiuni economice și forumuri de afaceri. Acestea s-au materializat în aprilie 2023, la Belgrad, în timpul *Forumului de afaceri și investiții Serbia-România*, organizat de Camera de Comerț și Industrie a României (CCIR), alături de Camera de Comerț, Industrie și Agricultură Timiș (CCIAT) și Camera de Comerț și Industrie a Serbiei (CCIS). Evenimentul a fost dedicat dezvoltării relațiilor bilaterale dintre cele două țări, consolidării prezenței firmelor românești pe piața din Serbia, precum și atragerii de noi investiții în România (CCIR, 2023). De asemenea, în perioada 20-26 mai 2023 România a fost prezentă pentru prima oară, după foarte mulți ani, la cea de-a 90-a ediție a Expoziției Internaționale de Agricultură din Novi Sad, având un stand național de 450 m², unde au fost expuse produse ale companiilor românești.

Adițional, a avut loc recent avansarea mai multor proiecte energetice și de transport feroviar și fluvial între cele două țări, importante deopotrivă pentru contactele dintre cetățeni, precum și pentru cele dintre actorii comerciali. Cu toate acestea, deși ambele țări își arată interesul în implementarea proiectelor în domeniul conectivității energetice și de transport feroviar și fluvial, lipsește încă un orizont de timp clar. Este bine-cunoscut faptul că Serbia este unul dintre statele dependente, într-o proporție covârșitoare, de gazul rusesc, și, de aceea, dezvoltarea interconectorului de gaz România-Serbia, prin construcția unei conducte de gaze care va face legătura între Mokrin și granița cu România, în vederea conectării la sistemul de transport operat de Transgaz (gazoductul BRUA) este foarte important. În mai 2022, a avut loc o întrevedere între miniștrii energiei din cele două state privitoare la construirea conductei de gaz. România s-a angajat, astfel, în crearea și de conducte comune de gaz care să reducă din independența Serbiei de gazul rusesc și care să se conecteze la Ungaria și Bulgaria. Acest proiect are, vizibil, și o însemnată miză geopolitică, prin încercarea de decuplare a Serbiei de la agenda Kremlinului prin mijloace economice. Mai exact, proiectul constă în construirea unei conducte de interconectare pe direcția Arad – Mokrin, cu o lungime de aproximativ 98 de kilometri, din care 85,56 kilometri pe teritoriul României și 12,8 kilometri pe teritoriul Serbiei. Însă, nu există încă un termen stabilit pentru finalizarea proiectului.

Regăsim aceeași situație și în cazul punerii în funcțiune a conexiunii autostrăzii Timișoara – Moravița cu drumul de mare viteză Belgrad – Vatin. În 2022, s-au semnat, de către cei doi miniștri de transporturi, acorduri privind construirea unei autostrăzi Timișoara - Moravița, discuție începută încă din 2016. Autostrada A9 ar avea o importanță strategică deoarece ar putea asigura o legătură rapidă nu doar între România și Serbia, dar și în rețeaua rutieră din Balcanii de Vest și din sudul Europei. Această șosea de mare viteză este planificată să aibă o lungime de 73 de km. Pe de altă parte, au existat o serie de întârzieri, iar, cel mai recent, în septembrie 2023, contractul pentru elaborarea studiului de fezabilitate necesar construirii autostrăzii a fost prelungit din septembrie 2023 până în aprilie 2024 (*Economica*, 2023).

Cum a fost menționat anterior, un alt stimul financiar este „Programul de Cooperare transfrontalieră cu finanțare din fonduri de dezvoltare al UE”, programul IPA de Cooperare Transfrontalieră (www.romania-serbia.net). Acesta este cofinanțat de statele partenere în program și se adresează ariei de cooperare din zona de frontieră româno-sârbă, respectiv județelor Timiș, Caraș-Severin și Mehedinți din România și districtelor Severno-Banatski, Srednje-Banatski, Južno-Banatski, Braničevski și Borski din Republica Serbia. Acesta a fost lansat la Timișoara la 8 mai 2008. Conform statisticilor sârbești, Programul IPA II (2014-2020) cu România a fost cel mai eficient dintre toate programele transfrontaliere ale Serbiei. Asemenea acestuia a fost și cel anterior: utilizarea fondurilor destinate programului în procent

de peste 96% a clasat programul IPA I transfrontalier între România și Serbia drept cel mai eficace și eficient dintre toate programele de acest tip ale Serbiei. La momentul cercetării, se află în derulare programul IPA III (2021-2027), care deschide multiple noi posibilități de cooperare cu bani europeni. Serbia are un buget alocat, până în acest punct, de 1.539,1 miliarde de euro, în cadrul Instrumentului de Pre-Aderare (IPA), pe parcursul tuturor anilor de derulare a programului, în intervalul de bugetare financiară 2014-2020 (*Comisia Europeană*, 2023). Sectoarele prioritare pentru finanțare în cadrul Instrumentului de Pre-Aderare sunt: „Democrație și guvernare”, „Statul de drept și drepturile fundamentale”, „Mediu și acțiune climatică”, „Transport”, „Energie”, „Competitivitate și inovație”, „Educație”, „Ocuparea forței de muncă și politici sociale”, „Agricultură și dezvoltarea rurală”. Programul IPA (Instrument de Pre-Aderare) de Cooperare Transfrontalieră România - Republica Serbia, „RO - RS 2014-2020” a cuprins 120 de proiecte. Din partea regiunilor României, au fost eligibile pentru derularea proiectelor entitățile publice și private din județele Caraș-Severin, Mehedinți și Timiș. Dintre acestea, 52 de proiecte s-au concentrat asupra problemelor de dezvoltare economică și socială. Municipality, muzee, consilii locale, spitale și organizații ale societății civile au luat parte la derularea acestor proiecte. Proiectele care adresează aspecte de mediu și capacitatea de răspuns la situații de urgență au fost în număr de 14. Proiectele au fost derulate în special de autorități și instituții publice. A treia axă de prioritate a cuprins 54 de proiecte, acestea concentrându-se asupra schimburilor de experiență de tip „*people to people*”. Majoritatea proiectelor au fost derulate de către organizații ale societății civile. Acestea au vizat în special schimburi culturale, consolidarea capacității administrative și dezvoltarea societății civile și a comunităților locale. În acest context, la 3 octombrie 2023, Ministerul român al Dezvoltării, lucrărilor Publice și Administrației a semnat contractul de finanțare pentru proiectul de importanță strategică „SAFE” - *Un climat mai sigur în zona de frontieră româno-sârbă*, finanțat prin Programul „Interreg IPA România – Serbia 2021-2027”.

Pe lângă proiectele de colaborare directă, transfrontalieră, dintre România și Serbia, diferite instituții române au luat parte la proiecte de *Twinning* de tip multi-partener cu scopul direct al transferului de expertiză în sprijinul procesului de integrare europeană. Un exemplu de bună practică este implicarea Băncii Naționale a României și a experților săi în proiectul „Strengthening of the institutional capacity of the National Bank of Serbia (NBS) in the process of EU accession” (BNR, 2023).

La acestea se adaugă și faptul că, la 13 aprilie 2023, Camera de Comerț și Industrie a României (CCIR), în parteneriat cu Camera de Comerț, Industrie și Agricultură Timiș (CCIAT), a organizat la Belgrad „Forumul de Afaceri și Investiții Serbia – România”. Tema principală dezbătută a fost dezvoltarea relațiilor bilaterale dintre cele două state, prin acțiuni precum: consolidarea prezenței companiilor românești pe piața sârbă și atragerea de noi investiții în România. La eveniment au participat 31 de companii românești și 43 de companii sârbe. CCIR este angajată în realizarea unei cooperări mai strânse cu partenerii sârbi din cadrul Asociației Camerelor Balcanice (ABC) și al Organizației de Cooperare Economică la Marea Neagră (OCEMN) (CCIR, 2023).

Un alt exemplu de proiect de *twinning* este proiectul intitulat „Întărirea capacităților controlului intern în lupta împotriva corupției în Ministerul de Interne din Serbia. Lider de proiect – Lituania, partener junior – România”. Perioada de implementare a fost de 18 luni (01.03.2019 – 30.09.2020). Obiectivul proiectului a fost susținerea capacității de construire în curs de desfășurare pentru Sectorul de Afaceri Interne (IAS), cu o atenție proeminentă pe mecanismele de prevenire de luptă împotriva corupției în interiorul Ministerului de Interne, precum și în ceea ce privește îndeplinirea activităților prevăzute în Strategia Națională

Anticorupție și în Planul de Acțiune. Din partea românească au furnizat expertiză angajați ai DGA – MAI și ANI (MAI-DGA).

Tot în domeniul anticorupției, ca subiect principal al colaborării în contextul integrării europene, merită menționat și proiectul „The Regional Good Governance Public-Private Partnership Platform (R2G4P)”, un *spin-off* din inițiativa SELDI, finanțat de EEA și „Norway Grants Fund for Regional Cooperation”, cu un grant de 1,5 milioane de euro, coordonat de Centrul pentru Studiul Democrației din Bulgaria, care urmărește să îndepărteze decalajele de implementare a politicii anticorupție și de achiziții publice în Europa de Sud-Est și, astfel, să amplifice impactul sprijinului Uniunii Europene pentru dezvoltarea de infrastructură până în 2025. Activitățile vor fi implementate în cadrul unei Platforme regionale de parteneriat public-privat de bună guvernare, de care vor beneficia nouă țări (Albania, Bosnia și Herțegovina, Bulgaria, Croația, Ungaria, România, Macedonia de Nord, Muntenegru și Serbia) cu scopul de a crește capacitatea societății civile și a partenerilor guvernamentali de a monitoriza, diagnostica și combate riscurile de corupție. Partenerul din România al proiectului este Societatea Academică Română (SAR), iar cel din Serbia este *think tank*-ul *European Policy Center*. Acest consorțiu este un bun exemplu care arată și angajarea organizațiilor non-guvernamentale în proiecte de colaborare cu regiunea și deschiderea ministerelor din România în a-și oferi suportul.

Un alt proiect de cooperare, finanțat cu fonduri europene, este „Pulse of Europe Media Trips to EU” care a inclus și o vizită în România (9-15 octombrie 2022) a 14 jurnaliști din zece instituții de presă sârbe de la *RTS*, Radio-televiziunea *Voivodina*, *NI*, *Tanjug*, cotidienele *Politika* și *Nova*, Radio *Belgrad* și Radio *Novi Sad*, precum și săptămânalul *Vreme* și portalul *Ist Media (EUzaTebe.rs, 2022)*. Aceștia au avut ocazia să exploreze care sunt avantajele apartenenței la UE și ce înseamnă aceasta pentru cetățeni. În cadrul călătoriei media, jurnaliștii au vizitat mai multe orașe din Transilvania, precum și capitala București, scriind articole de presă în limbile naționale despre vizita în România. Programul a inclus, de asemenea, întâlniri cu reprezentanți ai autorităților centrale și locale, precum și ai sectorului civil și tururi ale proiectelor finanțate de UE. Deși nu este un program finanțat de vreun actor din România, considerăm că este un exemplu foarte bun de transfer de expertiză și de creștere a vizibilității cu o atenție specifică pe rolul *mass-media* din statele Balcanilor de Vest, mai ales în ceea ce privește parteneriatul cu societatea civilă locală.

Conform datelor prezentate de reprezentanții Ministerului Energiei, în cadrul întâlnirii cu experți, a fost subliniat faptul că, din punct de vedere al industriei de energie, România menține relații bune cu Croația și Serbia. Interesele economice, traduse prin conducta de gaze din Azerbaidjan către Uniunea Europeană și proiectele comune de interconectare a rețelelor de gaze constituie baza dialogului și colaborării transfrontaliere și regionale a României. Aceștia au adăugat că Ministerul Energiei din România lucrează împreună cu ministerele omoloage din Balcanii de Vest, cât și cu companiile din aceste țări, în ceea ce privește dimensiunea capacităților de interconexiune a conductelor de gaz și energie electrică. În spiritul bunelor relații de vecinătate care caracterizează relația dintre România și Serbia, cele două țări marșează din nou către realizarea interconectorului de gaze naturale. Din punct de vedere al relațiilor bilaterale, la nivelul Ministerelor Energiei din Serbia și România, sunt în dezvoltare următoarele proiecte: exploatarea sistemului hidroenergetic „Porțile de Fier 1 și 2”, acorduri semnate din 1963; dezvoltarea *Transadriatic Pipeline* – conducta de transport de gaze din Azerbaidjan până în Italia (Transgaz, 2021). Un document recent publicat de SNTGN Transgaz S.A., conținând proiecte strategice, evidențiază că autoritățile române sunt preocupate să dezvolte un parteneriat cu Serbia, ce presupune realizarea interconectorului, pe coordonatele

stabilite la nivel înalt în luna mai 2022 (Albu, 2022). Interconectorul ar trebui să asigure joncțiunea între magistrala de transport gaze naturale „BRUA” și Nodul Tehnologic Mokrin din Serbia. Documentul cuprinde o serie de etape deja realizate de operatorul de transport, precum studiul de fezabilitate, proiectul tehnic și caietul de sarcini. La acesta se adaugă și perspectiva demarării producției *off-shore* din perimetrul XIX Neptun – care, poate nu întâmplător, se suprapune cu data propusă pentru realizarea interconectorului Serbia – România – ambele fiind estimate de experți că vor spori credibilitatea României în calitate de „pol energetic regional” (Albu, 2022).

Un alt exemplu de intensificare a colaborării și la nivelul autorităților locale este semnarea acordului de cooperare din 9 august 2023, de către Președintele Consiliului Județean Timiș, Alin Nica, și președintele Provinciei Autonome Voivodina, Igor Mirović. Acesta stabilește o serie de direcții prioritare de colaborare între cele două regiuni. Părțile au convenit asupra intensificării relațiilor de colaborare și a participării la programele de asistență pentru dezvoltare ale Uniunii Europene, potrivit atribuțiilor de care dispun, precum și constituirea unor grupuri de lucru pe domeniile de acțiune amintite. Un alt subiect important a fost reprezentat de viitorul punct de trecere a frontierei pe canalul Bega, în scopul exploatării potențialului turistic din regiune. S-a discutat despre crearea unei rețele cicloturistice și despre realizarea unor rute turistice tematice, precum drumul vinului sau turismul ecumenic. S-a convenit asupra valorificării acestor idei în cadrul următorului apel de proiecte din programul de cooperare transfrontalieră Interreg IPA România-Serbia. De asemenea, s-a discutat despre legătura rutieră care va fi reprezentată de autostrada Belgrad-Pancevo-Timișoara, care va contribui la creșterea semnificativă a fluxului de turiști deja existent între cele două regiuni. La capitolul mobilitate transfrontalieră a fost amintită și posibilitatea extinderii programului de funcționare a punctului de trecere de la Vâlcani, care ar veni în ajutorul angajaților care sunt nevoiți să facă naveta între Kikinda și Sânnicolau Mare. Totodată, s-a luat în considerare deschiderea unui punct de trecere a frontierei pe apă și pentru biciclete, pe lângă cele cinci puncte rutiere existente și reluarea legăturilor transfrontaliere feroviare spre Kikinda și spre Vârșeț (Consiliul Județean Timiș, 2023).

Relațiile au avansat și din punct de vedere cultural, în iunie 2022 având loc semnarea unui *Acord* între cele două Guverne privind cooperarea în domeniul educației, științei, culturii, mass-media, tineretului și sportului (MAE, 2022). Mai mult, în același an, România a fost țară invitată de onoare la *Târgul Internațional de Carte de la Belgrad*, unul dintre cele mai vizibile evenimente de acest gen din Sud-Estul Europei (Ministerul Culturii, 2022). Cu această ocazie, peste treizeci de autori români au fost prezenți la standul României, un spațiu generos și modern, de 210 m². La eveniment au participat atât reprezentanți ai literaturii de limbă sârbă din România, cât și cei de limbă română din Serbia. Aici putem adăuga și faptul că, la nivel educațional, în România își desfășoară activitatea doi lectori de limbă și literatură sârbă, la Universitatea din București, și, respectiv, Universitatea din Timișoara, iar România este, de asemenea, prezentă în Serbia cu câte un lector de limbă și literatură română (la Universitatea din Belgrad și la Universitatea din Novi Sad). În plus, trebuie remarcate și numeroasele proiecte derulate de către Departamentul pentru Românii de Pretutindeni pe teritoriul Serbiei, pentru sărbătorirea limbii și culturii române în rândul minorităților etnice române - foarte intens promovate și pe rețelele de socializare ale Ambasadei.

Acestor eforturi intensificate se adaugă și acela al desemnării în octombrie 2022 a unui Reprezentant Special al MAE pentru Balcanii de Vest, Ministru plenipotențiar Adrian Davidoiu, care activează în cadrul Ambasadei României la Belgrad – o altă confirmare a

interesului intensificat al României pentru regiune și a efortului de creștere a coordonării la nivel local al activităților.

Un ultim aspect merită menționat în acest punct - și anume ambivalența relațiilor România-Serbia. Aceasta transpare cel mai mult în domeniul apărării drepturilor minorităților naționale. Persoanele aparținând minorităților naționale de pe ambele părți ale frontierei sunt atât o punte de legătură, cât și o sursă de tensiuni între cele două state, în mare parte din cauza problemelor din Serbia. România a pus acest subiect pe agenda bilaterală din ultimii ani, dar mai ales în 2022, solicitând reluarea lucrărilor Comisiei Mixte Interguvernamentale România-Serbia pentru Minorități Naționale o platformă realizată pentru a se găsi soluții. Iar motivul este acela că menținerea identității culturale și lingvistice a acestor comunități de minorități istorice, deși se anunță ca fiind o preocupare constantă a autorităților guvernamentale ale celor două state, din partea sârbă lucrurile nu avansează suficient. Comisia a fost înființată în 2004, reprezentând un cadru pentru examinarea și soluționarea situațiilor problematice cu care se confruntă persoanele aparținând minorității române din Serbia, respectiv minorității sârbe din România. Reluarea discuțiilor acestei Comisii arată interesul autorităților române pentru asigurarea unui tratament egal în materia drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale pe întreg teritoriul celor două state. Comisia Mixtă s-a întrunit, până în prezent, în două sesiuni, la 23 noiembrie 2009 și 20 mai 2011, iar cei doi șefi ai diplomațiilor de la București și Belgrad au convenit reluarea lucrărilor Comisiei Mixte la începutul anului 2022. Delegația română participantă la sesiune include reprezentanți ai Ministerului Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului, ai Ministerului Culturii și Patrimoniului Național, ai Autorității Naționale pentru Restituirea Proprietăților, ai Departamentului pentru Românii de Pretutindeni, precum și ai Uniunii Sârbilor din România.

Așadar, care este sursa problemei? Comunitatea românească din Serbia se regăsește în două regiuni, în Provincia Autonomă Voivodina (PAV) și în Serbia de nord-est, în zona cunoscută generic ca Valea Timocului. Situația românilor din Timoc este mereu un punct de mare tensiune în relația România-Serbia deoarece minoritatea română nu a beneficiat de drepturile și libertățile recunoscute de statul sârb celor din Voivodina. Diferențele de tratament, mai cu seamă, în ce privește folosirea limbii române în educație, în relațiile cu administrația, recunoașterea autonomiei religioase între cele două regiuni persistă și azi. Minoritatea națională română din Serbia e împărțită artificial între *români* (în Banat, adică *Voivodina*) și *vlahi* (în sudul Dunării). Reprezentanții României au adus frecvent în discuție, în ultimii ani, necesitatea respectării drepturilor persoanelor aparținând minorității naționale române pe întreg teritoriul Republicii Serbia. Unul din momentele cele mai tensionate a fost incidentul din decembrie 2021, atunci când Marinika Tepić, politician sârb de origine română, cap de listă al unei formațiuni de opoziție pentru alegerile parlamentare din 2022, a fost ținta unor atacuri dure în Serbia. Tonul l-a dat regizorul Dragoslav Bokan, un apropiat al președintelui Aleksandar Vučić, dar și un personaj cu o agendă ultra-naționalistă, care a numit-o pe Marinika Tepić „dușman național” la un post TV cu acoperire națională. MAE român a condamnat limbajul folosit de acesta, amintind de nevoia ca Serbia să aplice norme de protejare a drepturilor etnicilor români, în conformitate cu standardele internaționale și europene în domeniu (G4Media, 2022). O altă problemă este aceea de a cunoaște cu exactitate cât de mare este comunitatea de vlahi/români din Valea Timocului. Momentan, sunt disponibile cifre diferite între estimările părții române și cele oficiale ale statului sârb. Conform unui lider local din Valea Timocului, organizarea unui nou recensământ al populației în Serbia în 2022 a declanșat noi tensiuni la nivel local, existând numeroase presiuni pentru cetățenii din Valea Timocului să nu se autodeclare „români” la recensământ și, astfel, să fie influențat numărul total al acestora (Adevărul, 2022). Astfel, tema rămâne una nerezolvată pe agenda bilaterală a

celor două state, având un impact semnificativ și asupra procesului de integrare europeană al Serbiei, acesta fiind un capitol important pe *acquis*-ul comunitar.

Și în final, menționăm că la nivelul de comunicare publică, site-ul Ambasadei României în Serbia <https://belgrad.mae.ro> nu este actualizat, fiind preferată comunicarea pe contul de social media, acolo unde pagina de *Facebook* a Ambasadei este frecvent actualizată, însumând 2,900 de urmăritori.

c. **Analiză comparativă - ce fac alte state UE în Balcanii de Vest vs. ce face România**

După ce în secțiunea anterioară am prezentat tipurile de acțiuni ale unor state ale Uniunii Europene în Balcanii de Vest, respectiv Franța, Germania și cele ce constituie Grupul de la Vișegrad, și după perspectiva generală asupra inițiativelor României este util să facem o scurtă comparație între acestea. Desigur, nu vom face o comparație între aceiași indicatori, sume sau tipuri de inițiative deoarece există diferențe foarte mari atât la nivel economic, cât și ca organizare instituțională între România și aceste state (mai ales față de Franța și Germania), dar reprezintă o serie de lecții învățate ce pot fi trase din aceste experiențe.

Drept prime observații care merită făcute sunt cele legate de modul de comunicare publică. În secolul XXI, pe lângă canalele diplomatice clasice de promovare a intereselor unui stat în relație cu alte state, există și diplomația publică axată pe comunicarea către publicul larg, deopotrivă cetățenii din alte state și cei din propria țară. Odată cu transformările tehnologice diplomația digitală a reliefat importanța diplomației publice, deschizând noi căi de a interacționa direct cu cetățenii, a transparentiza acțiunile diplomatice și a facilita contacte mai directe între comunități distante. Astfel, nu doar site-urile ambasadelor, dar și conturile publice pe rețele de socializare (*Facebook*, dar mai ales *Twitter*, actual *X*) au devenit un instrument obligatoriu de utilizat de către state în diseminarea activităților curente și stabilirea unei relații mai apropiate de cetățeni, uneori chiar în gestionarea unor conflicte sau teme controversate. Este necesar ca acțiunile diplomaților să fie parte și a procesului de comunicare la scară largă, pe de o parte cu scopul de a informa, iar, pe de altă parte, de a influența și consolida percepția pozitivă asupra unui anume stat, folosind diferite stiluri de diplomație digitală. Acesta este motivul pentru care am considerat important să ne uităm la modul de comunicare publică al Ambasadelor României în Balcanii de Vest.

Prin urmare, a fost realizată o sinteză privind comunicarea publică a Ambasadelor României în cele patru state din Balcani (Bosnia și Kosovo neavând conturi oficiale de social media), comparativ cu cele patru state de la Vișegrad, conform tabelului de mai jos. Deși, în mare parte, comunicarea este în limba română, aceasta adresându-se unui public național, sau cel puțin vorbitor de limba română, aceste canale – dar, mai ales, impactul pe care îl au (observabil prin numărul de urmăritori) este un aspect demn de luat în considerare. Desigur, nu dorim să sugerăm că acestea sunt criterii absolute de evaluare a modului de comunicare ale unui stat, dar ele pot ilustra o serie de tendințe și posibile lecții de învățat. În cazul României, observăm că cele mai active - cu cei mai mulți urmăritori - sunt cele ale Ambasadelor din Serbia (2.900) și Albania (2.700). Comparativ, cea mai activă pagină de Ambasadă în regiune aparține, însă, celei a Poloniei în Macedonia de Nord, cu 8.700 de urmăritori, cu o diferență majoră față de cea a Ambasadei României la Skopje, urmată apoi tot de cea a Poloniei în Serbia, cu 3.900 urmăritori. Un detaliu interesant este că paginile tuturor celorlalte trei Ambassade au semnificativ mai mulți urmăritori decât pagina României. Nu vom trage concluzii pripite doar pe baza acestor detalii, dar considerăm că un stat cu aspirații către un rol crescut în regiunea Balcanilor are nevoie de o vizibilitate *online* mai crescută decât cea actuală.

Tabelul 18. Audiența paginilor de Facebook ale Ambasadelor României și ale statelor Vișegrad (septembrie 2023), editat de autori

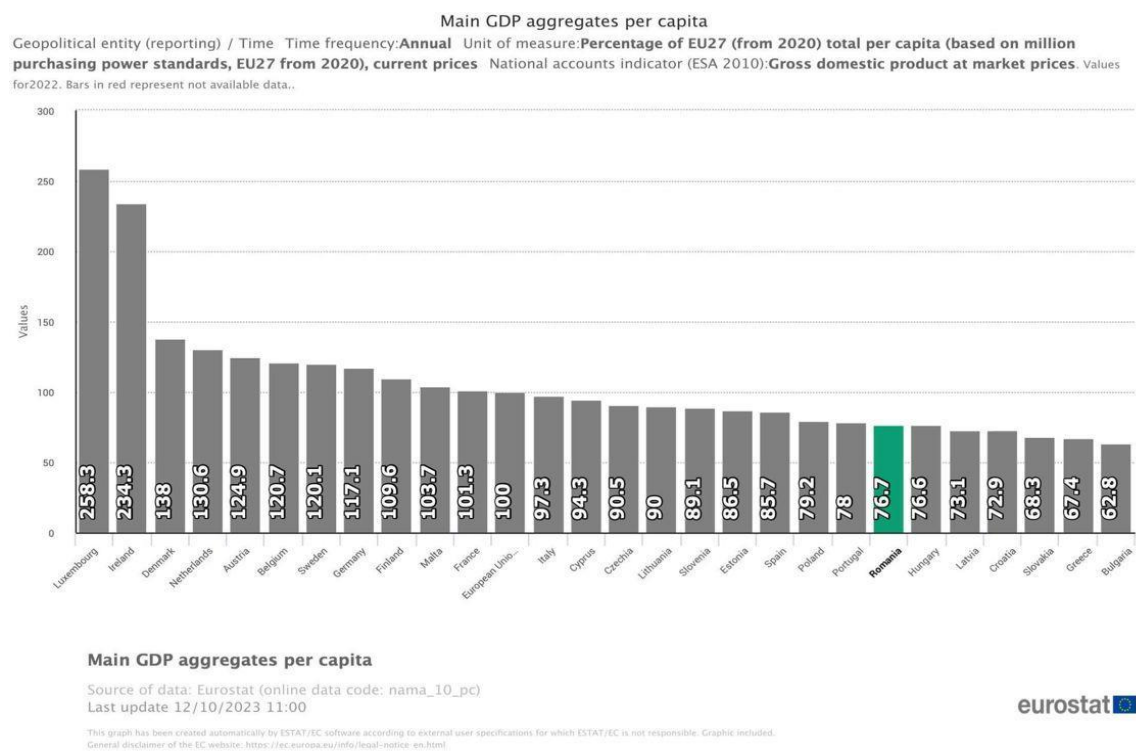
Pagina de Facebook a Ambasadei	Anul lansării paginii de Facebook	Număr de urmăritori
Ambasada României în Macedonia de Nord	2021	510
Ambasada României în Muntenegru	2021	411/2k prieteni
Ambasada României în Bosnia și Herțegovina	-	-
Ambasada României în Albania	2016	2,5k
Ambasada României în Serbia	2016	2,9k
Ambasada Poloniei în Macedonia de Nord	2014	8,7k
Ambasada Poloniei în Serbia	2015	3,7k
Ambasada Poloniei în Muntenegru	2012	1,969 Twitter (X)
Ambasada Poloniei în Bosnia și Herțegovina	2019	1,2 K
Ambasada Poloniei în Albania	2022	410
Ambasada Republicii Cehia în Macedonia de Nord	2019	3k
Ambasada Republicii Cehia în Serbia	-	-
Ambasada Republicii Cehia în Muntenegru	-	-
Ambasada Republicii Cehia în Bosnia și Herțegovina	2016	5,9k
Ambasada Republicii Cehia în Albania	2020	682
Ambasada Slovaciei în Macedonia de Nord	2013	8,2k
Ambasada Slovaciei în Serbia	-	-
Ambasada Slovaciei în Muntenegru	-	-
Ambasada Slovaciei în Bosnia și Herțegovina	-	-
Ambasada Slovaciei în Albania	2014	4,4k
Ambasada Ungariei în Macedonia de Nord	2016	3,4k
Ambasada Ungariei în Serbia	2014	2,4k
Ambasada Ungariei în Muntenegru	-	-

Ambasada Ungariei în Bosnia și Herțegovina	2014	725
Ambasada Ungariei în Albania	2017	1,7k

Sursa: concepția autorilor.

O mai bună comunicare strategică trebuie să fie complementară unor stimulente economice sporite. De observat în acest sens că în 2023, conform Eurostat, România a avut una dintre creșterile economice cele mai spectaculoase depășind, dintre statele Vișegrad, atât Slovacia cât și Ungaria, apropiindu-se de nivelul Poloniei (Eurostat, 2023). În acest context, o comparație privind tipurile de instrumente, inclusiv cele financiare, folosite de România în regiunea Balcanilor de Vest cu statele de la Vișegrad este una potrivită. De asemenea, datele Eurostat arată că România a avut începând cu această primăvară cel mai semnificativ avans anual în perioada aprilie-iunie 2023 România (2,7%), alături de Irlanda (2,8%), Cipru și Portugalia (ambele cu 2,3%), iar cel mai semnificativ declin a existat în Estonia (minus 3%), Suedia (minus 2,4%), inclusiv Ungaria (minus 2,3%) și Polonia (minus 1,3%) - două dintre statele incluse în comparația noastră (Agerpres, 2023). Considerăm că această creștere economică, precum și consolidarea poziției la nivel de PIB pe cap de locuitor trebuie să fie reflectate și în creșterea numărului de stimulente economice alocate de România în Balcanii de Vest.

Figura 11. Nivelul PIB pe cap de locuitor în PPC (paritatea puterilor de cumpărare)

Sursa: Eurostat, 2023.

Anterior, am analizat pe scurt proiectele finanțate de RoAid în ultimii trei ani, în Balcanii de Vest, și, deși am subliniat mărirea atât a numărului de proiecte, cât și a volumului total al bugetului alocat, considerăm că există spațiu de îmbunătățire. O scurtă comparație cu proiectele finanțate de GIZ din Germania poate expune o serie de exemple pozitive demne de urmat: consorțiile de implementare a proiectelor sunt mai mari, concentrându-se pe ample parteneriate public-privat, un element care lipsește în abordarea României; temele proiectelor sunt unele de interes strategic pentru regiune, precum și existența unor rapoarte de impact disponibile public, la finalizarea proiectelor, ceea ce nu există în cazul finanțărilor RoAid. Aceste elemente pot reprezenta modele de adoptat de la alte state UE active în Balcanii de Vest, pentru a fi preluate și implementate în viitor în abordarea proiectelor de dezvoltare ale României în regiune.

CAPITOLUL 6. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

a. Nevoile punctuale ale țărilor din Balcanii de Vest

Pentru a contura nevoile punctuale ale statelor din Balcanii de Vest, am realizat o sinteză a discuțiilor avute în cadrul atelierului cu experții din regiune organizat în data de 19 septembrie 2023, și a observațiilor identificate de noi anterior în literatura de specialitate. Astfel, prezentăm în continuare sinteza ideilor principale care au reieșit în urma dezbaterii din cadrul acestui grup de lucru la care au participat specialiști din administrația centrală, din mediul academic și de consultanță, al societății civile, cu respectarea regulilor *Chatham House*. În cadrul atelierului, o serie de ipoteze au fost testate, fiind exprimate răspunsuri punctuale din perspectiva experților locali din țările Balcanilor de Vest. În cele ce urmează, vom explora o serie dintre acestea care ne-au fost indicate ca fiind cele mai importante nevoi ale statelor pe parcursul procesului de integrare europeană:

- *Extinderea a devenit o prioritate pe agenda UE a momentului, dar este important ce fel de modalități de continuare a procesului vor alege la nivel politic statele membre și care va fi impactul adăugării Ucrainei și a Republicii Moldova pe lista candidaturilor asupra statelor din Balcani;*
- *Statele din Balcanii de Vest au nevoie de expertiza României în probleme de actualitate pentru Balcanii de Vest, cum ar fi combaterea corupției sau, mai general, consolidarea statului de drept;*
- *Statele din Balcanii de Vest au nevoie de o dezvoltare a proiectelor de conectivitate la nivel regional în domeniul energiei, transporturilor, infrastructurii, a economiei circulare și a agendei verzi.*

În ceea ce privește stagnarea reformelor proeuropene, dar și a întârzierii generale a procesului de integrare în Balcanii de Vest, în ultimii ani, perspectiva experților locali este că la această situație contribuie nu numai conflictele locale și etno-naționalismul stimulat de acțiunile Rusiei, ci și lipsa unui consens politic la nivelul Uniunii Europene. A fost menționat, astfel, drept un factor disturbator al procesului, acțiunile unor state care se opun direct extinderii, ceea ce descurajează – sau, altfel spus, nu oferă premise suficiente pentru a accelera eforturile necesare aderării. Iar aceasta se traduce și în pierderea credibilității UE. Așadar, s-a subliniat că este o necesitate reală a Balcanilor de Vest să primească din partea UE mai multe eforturi în direcția UE de a obține consens și sprijin la nivelul Consiliului European, pe lângă ajutorul economic consistent, constant, din ultimii ani.

A fost, de asemenea, evidențiat faptul că situația geopolitică este semnificativ diferită față de cea a momentului în care România și Bulgaria au aderat la Uniunea Europeană (2007). Regiunea Balcanilor și, în general, UE, în întregul său, parcurg o perioadă complicată. Totodată, metodele și strategia de extindere s-au schimbat, iar opinia experților este că, în acest moment, condițiile de aderare sunt mai greu de îndeplinit. În paralel, procesul de integrare al regiunii, din perspectiva experților, este unul care stagnează de ani de zile. Argumentele privind această stagnare se regăsesc în impactul pe care conflictul din Ucraina îl are asupra regiunii, precum și datorită lipsei consensului politic la nivelul Uniunii Europene.

Totodată, s-au formulat și alte probleme foarte sensibile pe care le înfruntă Balcanii de Vest, precum: procesul de recunoaștere a Kosovo, chestiunea conflictelor etnice, problemele ciclice ale guvernelor, nivelul ridicat de corupție etc. Acestea, la care s-au adăugat și cele

generate de criza COVID-19, neajunsurile economice, criza din Ucraina, au contribuit la schimbarea perspectivei față de integrare. În general, strategia europeană de integrare s-a schimbat asemenea Uniunii Europene, care este într-o continuă transformare. Și nu doar Uniunea, ci fiecare stat din Balcanii de Vest a suferit schimbări structurale și de perspectivă.

Războiul de agresiune al Federației Ruse împotriva Ucrainei a schimbat obiectivele Uniunii Europene privind extinderea. A devenit clar că regiunea Balcanilor de Vest este o zonă care, în lipsa integrării în comunitatea europeană, poate prezenta probleme de instabilitate și securitate pe termen lung. Însă, deznodământul procesului de extindere este strâns legat de finalitatea războiului din Ucraina, susțin experții consultați.

Previziunile și așteptările experților locali sunt rezervate privind perspectiva de aderare a țărilor din regiune până în anul 2030, însă sunt notabile concesiile și eforturile depuse, precum acela al situației dintre Macedonia de Nord și Grecia. În cazul Albaniei se poate observa în societate o încredere tot mai redusă privind viitorul realist al aderării la Uniunea Europeană. La fel este remarcat și în cazul Macedoniei de Nord: pe fondul neînțelegerilor cu Bulgaria și solicitarea acesteia ca Macedonia de Nord să își schimbe Constituția, aspect considerat de majoritatea populației drept inacceptabil.

Procesul de integrare europeană prezintă astăzi multiple condiționalități, care nu existau în momentul aderării României și Bulgariei. Cu siguranță, nimeni nu își dorește să fie considerat „un stat candidat” pentru eternitate, au afirmat mai mulți experți. Uniunea Europeană trebuie să realizeze ceea ce a promis la Salonic, fiind subliniat că cetățenii au nevoie de a simți că „avansează către UE”. Într-adevăr, în Balcanii de Vest, am putea spune că democrația a suferit o serie de derapaje, deși trebuie avut în vedere și faptul că vorbim despre state cu un trecut socialist și cu o cultură politică diferită de cea a statelor occidentale. Ceea ce ar fi necesar în mod urgent pentru Balcanii de Vest, au accentuat unii experți, este liberalizarea pieței și creșterea numărului de privatizări.

Una dintre frustrările majore ale statelor din Balcanii de Vest este faptul că au fost puse pe același loc cu Ucraina și Republica Moldova, din perspectiva integrării europene. Unii dintre specialiști au subliniat că aceasta este percepută ca o „nedreptate” sau, mai mult, o „dublă măsură” deoarece în cazul lor, din păcate, negocierile de aderare au loc de peste zece ani. În procesul de integrare este vorba și despre interesele celor implicați, nu doar de cele ale statelor membre. Dacă atunci când au primit statutul de candidat, statele din Balcanii de Vest prezentau un interes geopolitic, iar astăzi această preocupare s-a diminuat pe fondul războiului din Ucraina, în perspectiva unor experți. Condițiile geopolitice s-au transformat – la fel și comportamentul UE față de regiune, resimțit ca fiind, oarecum, dezangajat.

Pe lângă dimensiunea politică și instituțională, înțeleasă prin reformele și angajamentele necesare alinierii la *acquis-ul* european, experții consultați au punctat și importanța implicării economice și a comerțului - elemente fundamentale pentru accelerarea procesului de integrare.

O opinie unanim exprimată a fost aceea că rolul României în regiunea Balcanilor a crescut în ultimii ani. Percepția participanților la consultare este că România și-a canalizat atenția asupra regiunii din perspectiva economică și comercială, însă implicarea politică în teme principale la nivel european sau regional este una cu o vizibilitate limitată. Chiar dacă nu este percepută ca fiind un stat foarte activ în regiune, România este prezentă la nivelul

resurselor umane dedicate în cadrul operațiunilor comune la frontiera Macedoniei de Nord și în procesul de combatere a crimei organizate (în cazul unui exemplu oferit de participanți).

Totodată, România este un model pentru Serbia în ceea ce privește lupta împotriva corupției, precum și în domeniul asigurării creșterii economice. Însă, statul european la care privește cel mai mult Serbia pentru sprijin este Germania. „Vedem România ca pe un stat prieten, care sprijină integrarea economică a Serbiei” a subliniat un participant. România, de asemenea, este o piață de desfacere uriașă, iar aceasta ar putea să își folosească influența politică pentru a sprijini aderarea statelor din regiune.

Pentru Albania, România este, de asemenea, un stat „prieten”, mai ales în contextul în care cele două țări colaborează în interiorul NATO. Din această perspectivă, împart interese comune și relații economice strânse.

Din perspectiva colaborării cu alte state a fost evidențiată expertiza pe care o dețin indivizii și companiile din România din punct de vedere al atragerii proiectelor finanțate de către Uniunea Europeană, buna derulare a acestor proiecte și capacitatea de colaborare în astfel de activități. A fost sugerat, astfel, că România poate - și trebuie - să folosească această expertiză în implicarea sa în regiune.

Mai mult decât atât, experții percep și estimează că România ar putea avea de câștigat de pe urma extinderii Uniunii Europene în regiune prin deschiderea de noi piețe. Considerând acestea, experții au emis recomandarea pentru formarea unor grupuri compuse din țări care sunt în favoarea extinderii Uniunii Europene, țări care să deruleze activități de încurajare a extinderii Uniunii către Balcanii de Vest (*lobby* pe cale diplomatică).

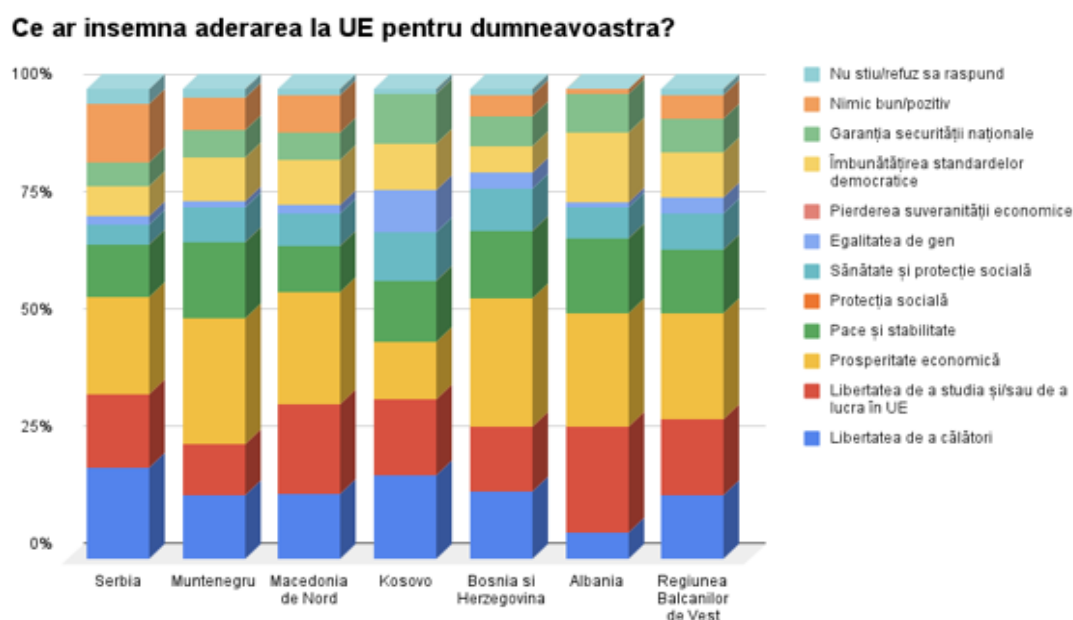
Pe de altă parte, în cadrul grupului de lucru, a mai fost subliniat că una dintre problemele majore este că instituțiile sunt slabe în întreaga regiune, aceasta fiind o consecință a evenimentelor din anii 1990. Din cauza unor instituții slabe, nivelul corupției este ridicat. De aceea, chestiunile de ordin instituțional trebuie abordate în vederea soluționării, și nu prin evitarea acestora, cu scopul de a nu întârzia atingerea anumitor obiective economice. În concluzia acestui aspect, experții văd o barieră în lipsa de performanță economică ca fiind legată de nivelul corupției, care la rândul său este corelată cu o capacitate limitată a instituțiilor să dovedească eficiență în activitatea complexă pe care trebuie să o efectueze. Mai mult decât atât, instituțiile slabe generează probleme în lanț, fiind oferite ca exemplu sectoarele de sănătate publică și educație. Argumentând că acestea două sunt motoare în dezvoltarea generațiilor viitoare, experții au considerat că este fundamentală consolidarea instituțiilor pentru a asigura limitarea impactului corupției.

În concluzie, din perspectiva experților consultați este necesară implicarea bilaterală sau directă a statelor membre ale Uniunii Europene, în vederea sprijinirii accelerării europeanizării statelor din Balcanii de Vest. Sprijinul pe care statele membre îl pot oferi este sub forma sprijinului financiar, tehnic și la nivel de experți. Cooperarea poate avea loc la nivel guvernamental, dar și la nivel guvernamental-societate civilă sau al organizațiilor care pot beneficia de pe urma unor granturi sau a schimbului de expertiză. S-a sugerat că România ar putea să ofere propriul exemplu de bune practici: ce a realizat, ce decizii a luat aceasta și care a fost rezultatul concret pentru ca statele aflate acum în negocieri să evite acele obstacole întâlnite de România. În ceea ce privește statul de drept, s-a argumentat că Macedonia de Nord are nevoie de experți independenți, de transparență și control, precum și de legi care să aplice

în mod real sancțiuni celor care sunt dovediți a fi corupți. Și în acest sens a fost subliniat faptul că e nevoie de mai multă asumare și responsabilizare a instituțiilor locale.

A mai fost, de asemenea, menționat că instituțiile vulnerabile sunt un efect al cadrului legislativ din fiecare țară din Balcanii de Vest. Dacă în cazul unora avem legislație insuficientă, în cazul altora este vorba despre întregul pachet legislativ la care ne-am aștepta pentru a îndeplini rolul necesar întăririi instituțiilor publice. Însă opinia și experiența experților locali consultați a fost că legislația este bună, însă prevederile legislative nu sunt implementate. Instituțiile care ar trebui să le pună în practică sunt capturate de către interesele unor elite, iar această situație este sesizabilă și la nivelul altor sectoare, mass-media fiind un alt caz evident.

Figura 12. Semnificația aderării la UE pentru statele din Balcanii de Vest (raportat la beneficii)

Sursa: *Balkan Barometer 2023*, editat de autori.

Aceste observații pot fi corelate cu câteva aspecte demne de reținut, conform sondajului de opinie cel mai recent - *Balkan Barometer 2023* - derulat la nivelul cetățenilor din întreaga regiune. Conform acestuia semnificația UE pentru aceștia este în majoritate asociată unor elemente palpabile, pragmatice cum ar fi „prosperitatea economică” și „libertatea de a studia și a lucra în UE”. Există, însă, și diferențe vizibile între câteva state - observăm cum asocierea negativă cu UE este cea mai ridicată în Serbia și aproape inexistentă în Kosovo.

În acest raport mai putem observa și alte elemente utile pentru tipurile de așteptări ale cetățenilor de la UE și nivelul general al percepțiilor lor:

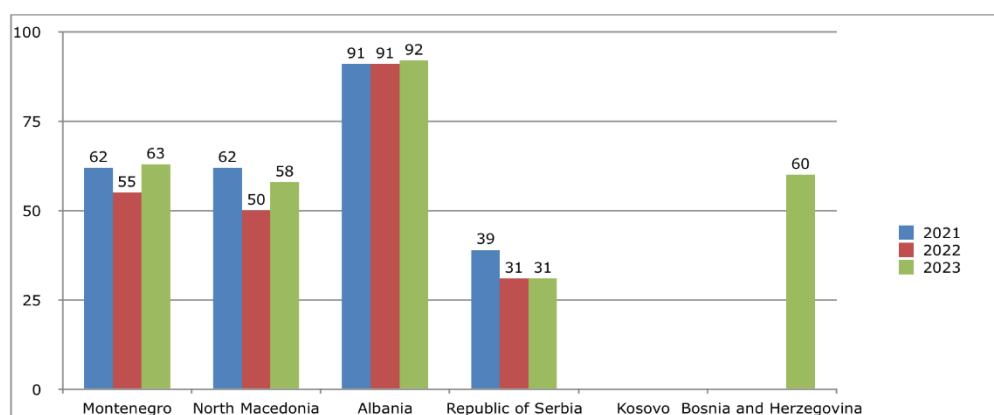
- 1 din 5 cetățeni asociază Balcanii cu speranță sau cooperare;
- Pentru 15% dintre cetățeni, Balcanii înseamnă încredere, dar pentru 1 din 10 înseamnă frică;

- 51% nu sunt mulțumiți de situația lor economică;
- 27% spun că fenomenul corupției este cea mai mare problemă;
- 69% spun că legea nu se aplică tuturor în mod egal – cu 7% mai mult decât în 2022;
- 45% se simt amenințați de deținerea ilegală și utilizarea necorespunzătoare a armelor;
- 71% spun că războiul din Ucraina le-a afectat semnificativ puterea de cumpărare;
- 75% nu au încredere în partidele politice;
- 65% și-au exprimat o îngrijorare sporită cu privire la răspândirea știrilor false.

Cu privire la percepția asupra corupției, nivelul cel mai mare s-a înregistrat în rândul cetățenilor albanezi. 38% dintre aceștia consideră corupția o problemă semnificativă pentru economia țării. Această percepție este cea mai însemnată din regiune, în 2023, cu o diferență de 12 puncte procentuale față de țara de pe locul doi, Bosnia și Herțegovina - cu 26% - și Macedonia de Nord - tot cu 26%. Pentru Muntenegru și Serbia, indicatorul este de 25%, iar în Kosovo observăm cea mai scăzută percepție a corupției din Balcanii de Vest, cu o valoare de 22%. Media regională este de 27% (Balkan Barometer, 2023). Dacă adăugăm la aceste cifre și procentul îngrijorător de 47% al albanezilor care iau în considerare să plece în altă țară (față de 42% în 2022), avem un tablou alarmant privind gradul de satisfacție al cetățenilor privind situația internă. Chiar în proporții mai mari decât albanezii, 57% dintre cetățenii kosovari vor să se mute în afara statului. Media întregii regiuni este și ea foarte mare - 44 %.

Aceste date pot fi corelate și cu rezultatele *Eurobarometru* privind încrederea în UE, fiind incluse anual și statele candidate (Bosnia doar în 2023). Comparativ, în ultimii trei ani, putem observa că în Albania regăsim percepția cea mai bună asupra integrării europene, în timp ce în Serbia este mai degrabă negativă, aproape cu jumătate mai scăzută decât în Muntenegru.

Figura 13. Percepția aderării la UE în rândul statelor din Balcanii de Vest (% un lucru bun)

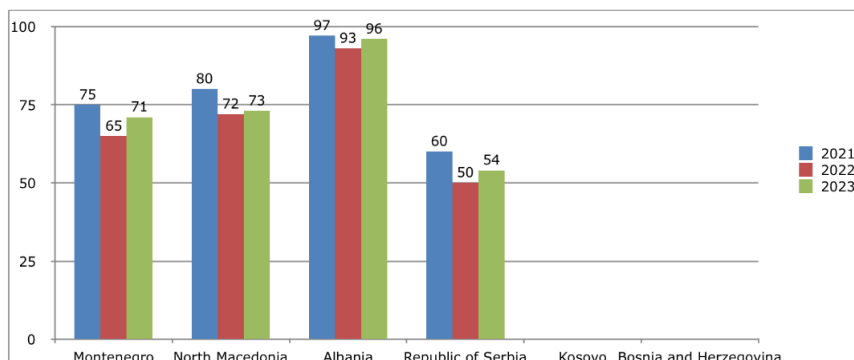

ITEM: În general credeți că dacă statul Dvs va deveni membru UE acesta este ... UN LUCRU BUN (%)

Surse: Eurobarometer (2021, 2022, 2023).

Figura 14. Percepția aderării la UE în rândul statelor din Balcanii de Vest (% ar beneficia sau nu)

ITEM: Luând totul în considerare, credeți că țara Dvs ar beneficia sau nu dacă ar fi membră UE ? (%)

Surse: Eurobarometer (2021, 2022, 2023).

Un alt aspect important adițional celor menționate mai sus este rolul dezinformării în influențarea opiniei publice în Balcanii de Vest, precum și expunerea la narațiunile extremei drepte cu accente naționaliste și anti-UE/ anti-Vest. Câteva dintre acestea, folosite adesea de extremiștii de dreapta, care au intrat, de asemenea, în discursul principal al anumitor lideri politici în Balcanii de Vest în ultimii ani sunt: comentarii pline de ură la adresa migranților cu un accent rasist anti-islam, a romilor și a comunității LGBTQ; elogii la adresa regimurilor autoritare, precum Rusia lui Vladimir Putin; negarea genocidului din Bosnia și elogierea criminalilor de război acuzați de Tribunalul pentru Crimele Fostei Iugoslavii; abuzuri misogine și tratamente sexiste împotriva femeilor, teorii ale conspirației cu privire la George Soros, vaccinurile COVID-19 și așa-numita „teorie a mării înlocuiri” - o noțiune de extremă dreapta care susține că există un complot pentru a înlocui creștinii europeni albi cu musulmani și imigranți albi. O analiză din octombrie 2023 a *Balkan Investigative Reporting Network* (BIRN) asupra răspândirii narațiunilor de extremă dreapta în Balcanii de Vest evidențiază modul în care politicienii de la guvernare și alte personalități publice proeminente din aceste state au folosit în ultimii ani argumente împrumutate din propaganda extremei drepte, chiar dacă ei înșiși nu aparțin, prin partidul din care fac parte, acestei ideologii (*Balkan Insight*, 2023).

Mirza Buljubasic, Elira Canga, Balsa Lubarda și Dimitar Nikolovski arată unificarea periculoasă din punct de vedere ideologic a unor politicieni considerați de stânga (sau progresiști) care răspândesc în spațiul public teme conservatoare care coincid cu ideile exprimate de extrema dreaptă. Studiul arată cum aceste discursuri au fost amplificate în mod constant de mass-media și pe rețelele sociale, iar, în unele țări, de principalele instituții media cu legături cu guvernul. Concluziile principale ale studiului BIRN ne atrag atenția: disputele interetnice continuă să se agraveze în mai multe țări, perpetuând diviziunile, încurajând suspiciunea și întreținând lipsa de încredere și ura etnică.

Tensiunile recente din jurul disputelor dintre Serbia și Kosovo și dintre blocurile etnice din Bosnia și Herțegovina oferă material pentru expuneri false pline de ură, în special atunci când diviziunile sunt inflamate sau manipulate de politicieni în scopuri electorale, folosind canale media controlate politic. Alți factori au alimentat, de asemenea, discursul instigator la ură (*hate speech*), cum ar fi problema migranților și a refugiaților de pe așa-numita

„rută balcanică” spre Europa de Vest, care a atras retorica rasistă anti-islamică, sau războiul Rusiei împotriva Ucrainei, care a fost susținut de admiratorii balcanici ai conducătorilor autoritari precum Vladimir Putin. Discursul public suferă astfel de o „etnicizare” a temelor politicii contemporane, domestice sau regionale, prin raportarea la evenimente istorice controversate din trecutul apropiat, care favorizează un mediu propice pentru ca ideologiile de extremă dreapta să fie în anumite medii dominante. Studiul arată cum stabilirea unor paralele între adversarii istorici și minoritățile actuale alimentează o mentalitate de tipul „noi împotriva lor”, căutând să consolideze o identitate omogenă prin marginalizarea celorlalți.

Similar este și raportul recent realizat de *think tank*-ul românesc *Global Focus* privind tipurile de mesaje anti-Ucraina, vehiculate în Serbia, care sunt similare cu cele răspândite în România (*Global Focus*, 2023). Aceste rezultate sunt îngrijorătoare și creează premisele pentru intensificarea acțiunilor concentrate în combaterea dezinformării în Balcanii de Vest drept una dintre nevoile adiționale ale regiunii, mai ales în condițiile unui mediu online expus narațiunilor false în contextul agresiunii militare ruse asupra Ucrainei.

b. Domenii esențiale pentru consolidarea rolului României

În continuare, vom contura posibilele domenii în care e nevoie de o consolidare a acțiunilor României în Balcanii de Vest, luând în considerare atât datele ilustrate anterior, cât și observațiile enunțate în cazul *focus*-grupurilor cu experți organizate împreună cu Institutul European din România, în septembrie 2023, în format online. La acestea au participat demnitari, înalți funcționari publici și experți independenți (reprezentând companii și organizații ale societății civile) din România și din Balcanii de Vest. Aceștia au oferit o evaluare a modului în care România derulează activități diplomatice și economice în țările Balcanilor de Vest.

Unul dintre domeniile prioritare discutate - confirmat a fi unul strategic - este cel al energiei. A fost, de asemenea, menționat că România aspiră la statutul de *hub* energetic regional în Balcanii de Vest și că acest lucru este cel mai vizibil în proiectele avansate de cooperare economică existente cu Serbia în domeniul energiei.

Alte două sectoare principale care, în opinia experților, sunt reprezentative pentru expertiza României sunt lupta anticorupție și protecția minorităților. S-a subliniat în cadrul discuțiilor că, deși în regiune, România are o imagine foarte bună, și așteptările cu privire la un posibil sprijin în privința aderării la Uniunea Europeană sunt mari. Astfel, s-a putut observa că Bucureștiul are un potențial mare de influență pozitivă în regiune, dar acesta trebuie suplimentat și concentrat în domeniile în care țara a excelat. Complementar acestei concentrări, proiectele derulate în acest moment pot fi puse mult mai bine în valoare printr-o comunicare publică îmbunătățită, una mai țintită, în special proiectele în care România exportă bune practici și experiența sa în dezvoltarea unor politici publice eficiente în contextul în care mai mulți dintre reprezentanții din regiune nu au putut să identifice exemple concrete de proiecte sau forme de sprijin venind din partea României.

Au fost, în același context, menționate și posibilele obstacole pe care România le are în îndeplinirea angajamentului său față de Balcanii de Vest. A fost subliniat un prim aspect relevant, și anume acela că războiul de agresiune al Federației Ruse împotriva Ucrainei este considerat un factor care a dus la răcirea relațiilor dintre România și Serbia, în cadrul relației pe care Uniunea Europeană o are cu Serbia. A fost, totodată, evidențiat faptul că distanțarea de

la nivel statal se resimte și la nivelul societății civile, prin scăderea interesului organizațiilor din România față de oportunitățile de proiecte în regiune.

Un alt posibil obstacol existent ar fi cadrul general determinat de condițiile geopolitice actuale (războiul din Ucraina, sprijinul acordat Republicii Moldova și Ucrainei prioritar în condițiile actuale). O soluție identificată ar putea să fie ca România să se constituie într-un punct de echilibru între cele două poluri de extindere – Balcanii de Vest și zona Estică, Republica Moldova, Ucraina și, posibil, Georgia continuând să susțină la nivelul UE accelerarea procesului și în cazul Balcanilor de Vest. În contextul dezbaterii actuale privitoare la procesul de extindere al Uniunii Europene (Rapoartele franco-german și cel baltico-polonez), România se va putea poziționa în favoarea integrării statelor din Balcanii de Vest și nu decuplarea lor de Ucraina și Republica Moldova. În acest sens, a fost reiterat că sprijinul politic de la București, la nivelul Consiliului European, este deosebit de important și că acesta se adaugă celorlalte eforturi de la nivel bilateral în țările din Balcanii de Vest.

Implicarea bilaterală cu țările din Balcanii de Vest poate fi realizată de România prin a substanțializa meritele unor state din Balcanii de Vest, exportul de bune practici, mai ales în ceea ce privește lupta anticorupție și protecția minorităților. A fost subliniat de mai mulți experți faptul că România poate oferi propriul exemplu în regiune, pe teme mai sus amintite.

c. **Proiecte, instrumente și acțiuni concrete**

Pe baza tuturor argumentelor și datelor furnizate mai sus, putem formula o serie de recomandări generale, dar și specifice, cu scopul de a consolida rolul României în integrarea europeană a Balcanilor de Vest. Pentru creșterea eficacității în sprijinul politic al României în această regiune este nevoie atât de elemente materiale, precum resurse substanțiale investite strategic, dar și de elemente imateriale care să ajute la impact - cum ar fi credibilitatea, înțeleasă printr-o influență crescută și o recunoaștere regională a României ca partener de încredere, atât de către guvernele din regiune, cât și de alți parteneri implicați în procesul de integrare europeană - societate civilă, mediul academic, experți. Unele din aceste elemente se bazează pe indicatori cuantificabili, altele pe elemente calitative, nemăsurabile. Astfel, din perspectivă generală, considerăm că România are nevoie de coordonarea eforturilor atât pe termen scurt, cât și mediu, prin îmbinarea acestor elemente. Provocarea instituțiilor guvernamentale este modalitatea prin care să răspundă unei lumi în continuă schimbare, acțiunile prin care să combată provocările regionale, astfel încât acestea să fie strategice, dar și eficiente, și, în același timp, fără a ridica nivelul de resurse financiare alocate posibile. Recomandările noastre au fost construite luând în considerare această structură - vizând atât elementele de ordin economic, politic, cât și cele de ordin simbolic și cultural, care vor contribui la creșterea influenței României în Balcanii de Vest.

Recomandări generale

În ultimii ani doi ani, s-a putut observa o schimbare majoră în cadrul intensificării acțiunilor României în Balcanii de Vest. Proiectele finanțate de RoAid în regiune au crescut atât cantitativ, cât și ca diversitate de actori și domenii de implementare. Aceste eforturi susținute trebuie continuate. Conform celor mai recente proiecte finanțate în această perioadă de timp în regiune, statele centrale sunt Serbia, Macedonia de Nord și Albania. Cele trei au pe teritoriul lor și reprezentanți fie ai minorității, fie ai comunități înrudite istoric cu România. Considerăm că, în viitor, accentul trebuie să rămână pe aceste țări, însă trebuie luat în considerare că nevoile fiecăreia dintre ele sunt diferite, acestea aflându-se în etape diferite ale

procesului de integrare europeană (un stat candidat aflat în negocieri din 2014, altele două de-abia aflate în faza conferințelor inter-guvernamentale - care nu au început încă negocierile).

Din cercetarea noastră am putut observa că, din punct de vedere diplomatic, există o cooperare bilaterală regională intensă și multidimensională, dar că există **o problemă de vizibilitate**, de promovare a acțiunilor românești la nivelul fiecărui stat din Balcanii de Vest. Una dintre concluziile centrale din discuțiile cu experții naționali și din Balcani a fost că **România are o poziție departe de potențialul său în raport bilateral cu țările din Balcanii de Vest**. De aici se desprinde și punctul nostru de vedere: **nevoia unei campanii coordonate de promovare a acțiunilor României în sprijinul procesului de integrare europeană a statelor din Balcanii de Vest**, atât pe plan intern - pentru a atrage de partea instituțiilor naționale expertiză și resurse mai diverse (prin ministerele de resort și specialiști din mediul academic/*think tank*-uri) - cât și pe plan extern, pentru a promova activitățile pe care le desfășoară în acest spațiu.

Deși, conform observațiilor din cadrul studiului, România are o imagine relativ bună în regiunea Balcanilor, acest lucru înseamnă și că așteptările cu privire la un posibil sprijin mai mare în privința aderării la Uniunea Europeană sunt crescute. Iar acțiunile României în următorii ani trebuie să ia în considerare aceste așteptări și să le folosească în avantajul său. De aceea, este important de avut în vedere și limitările inerente ale eforturilor concertate ale României.

Una dintre limitări provine din faptul că ambasadele românești nu au resurse financiare și umane suficiente pentru a promova acțiunile de colaborare cu Balcanii de Vest. De aici desprindem existența unei necesități de diversificare a surselor de finanțare a acțiunilor României, inclusiv utilizarea fondurilor nerambursabile IPA III. Analiza a arătat și că proiectele derulate de România în Balcani sunt foarte punctuale, în vederea rezolvării nevoii imediate (ceea ce, parțial, este un lucru bun). Momentan, însă, lipsește o grilă de evaluare a impactului acestor proiecte la nivelul societăților din Balcanii de Vest. De asemenea, considerăm că ținta comună a coordonării eforturilor României trebuie să rămână axată pe exportul de bune practici în ceea ce privește lupta anticorupție.

1. Problema identificată: În cadrul *focus*-grupului cu experți din regiune organizat de autorii studiului, un element negativ care ne-a atras atenția a fost acela că niciunul dintre ei nu a putut să menționeze vreo activitate sau proiect al României în țara lor. În același timp, între experții prezenți a existat un consens al unei imagini pozitive a României. Experții au putut identifica la nivel politic și diplomatic sprijinul României pentru integrarea în Uniunea Europeană a Balcanilor de Vest. Mai mult, aceștia au identificat România drept un model în regiunea mai largă în domeniul combaterii corupției.

Soluții propuse: În urma acestor constatări, putem să conturăm câteva direcții generale pentru creșterea impactului eforturilor României în Balcanii de Vest. Pe de-o parte, un potențial de influență prin imaginea pozitivă, iar, pe de altă parte, o provocare majoră în ceea ce privește vizibilitatea și impactul acțiunilor, proiectelor și evenimentelor pe care România le întreprinde în regiune. Deși chiar și în domeniul de mare apetit de expertiză, precum luptă împotriva corupției au avut loc deja activități, acestea nu sunt suficient cunoscute.

Prin urmare, Ministerul Afacerilor de Externe ar putea să consolideze eforturile legate de comunicarea acestor acțiuni. O recomandare care nu implică costuri de buget substanțiale - este un accent mai puternic pe o comunicare dinamică, modernă, coordonată în spațiul online.

1a. Rețea intra-instituțională de comunicare strategică în Balcanii de Vest

Așadar, sugerăm crearea unei rețele a responsabililor de comunicare din cadrul tuturor celor cinci ambasade din regiune și biroului din Kosovo, precum și specialiștii de comunicare strategică din cadrul centralei MAE. Mai mult, rețeaua poate fi consolidată sub coordonarea cabinetului Reprezentatului Special pentru Balcanii de Vest, ministrul plenipotențiar Adrian Davidoiu. Propunem ca această rețea să se întâlnească cu o frecvență mare (ex. săptămânal) pentru a se informa și a ține evidența evenimentelor și a proiectelor de interes, a învăța bune practici de comunicare și a distribui materiale de comunicare. Ulterior, rețeaua ar putea schița un plan de comunicare pentru rețelele de socializare integrat la nivel regional, în vederea transmiterii de mesaje strategice comune. Pe de-o parte, toate ambasadele ar contribui cu propriile informații și materiale de comunicare. Pe de altă parte, centrala MAE ar folosi aceasta drept o rețea de distribuție. Impactul ar fi semnificativ din punctul de vedere al vizibilității acțiunilor României, iar costurile ar fi scăzute. Aceste acțiuni nu ar necesita resurse adiționale de personal sau de echipamente, ci doar exercitarea unei atenții dezvoltate pe coordonarea eforturilor.

1b. Platforma “Romanian Friends of the Western Balkans”

Totodată, **propunem lansarea Platformei “Romanian Friends of the Western Balkans” care să se constituie într-un format de dialog și schimburi de expertiză și cunoaștere între actori sociali și politici din România și țările Balcanilor de Vest.** Această platformă va urmări să organizeze întâlniri periodice (semestrial sau trimestrial) între actori relevanți din România și țările BV, pe teme de interes comun, în trei scheme distincte (societate civilă, economie și afaceri, cultură și minorități). Întâlnirile organizate sub auspiciile platformei vor putea fi finanțate atât de către MAE, cât și din surse private sau europene, și ar trebui organizate prin rotație, deopotrivă în România și în țările din Balcanii de Vest. Având în vedere capacitatea administrativă redusă a MAE, ar fi de preferat să fie organizate în parteneriat cu actori locali, precum *think tank*-uri sau camerele de comerț/institutele culturale din țările gazdă. Spre exemplu, întâlnirile din formatul pentru societatea civilă ar putea să aducă la un loc reprezentanți din *think tank*-uri românești și din Balcanii de Vest pentru a dezbate aspecte legate de sprijinul României pentru procesul de integrare europeană a celor șase din regiune. În formatul pentru economie și afaceri, summit-urile se pot organiza în parteneriat cu camerele de comerț (folosind formatele de cooperare deja existente) și pot reuni oameni de afaceri și investitori pentru a dezbate aspecte legate de schimburile comerciale în contextul procesului de integrare europeană.

O platformă de tipul “Romanian Friends of the Western Balkans” are potențialul de a oferi un statut formal - dar, în același timp, flexibil - unor serii de întâlniri care să aibă drept scop creșterea vizibilității și a influenței României în regiune. Totodată, acest format are potențialul de a agrega actori cu interese și perspective diferite, producând un teren fertil pentru identificarea de noi inițiative și proiecte pentru sprijinirea integrării Balcanilor de Vest și maximizarea prezenței României în regiune.

Nu este nevoie în acest sens de eforturi suplimentare pentru a constitui asemenea rețele, cât, mai degrabă, de coordonare a eforturilor cu rețele deja existente și cooptarea acestora în proiectele naționale ale României în regiune. Un exemplu în acest sens ar fi cooperarea cu BeeEFB - rețeaua de alumni a **European Fund for the Balkans** - o inițiativă regională fondată în 2008 și finanțată de trei fundații europene - Erste Stiftung, Robert Bosch

și King Boudouin, cu sediul la Belgrad. Rețeaua lor de alumni reunește câteva sute de experți din statele din regiune, din domenii diferite, inclusiv din România, Grecia, Bulgaria și Turcia. BeeEFB este o rețea de absolvenți - formată în cea mai mare parte din foști participanți ai programelor emblematice ale Fondului European pentru Balcani cum ar fi: *Leadership Development Programme* (implementat împreună cu *College of Europe Brugge*), „Programul de burse pentru funcționari guvernamentali din Balcanii de Vest” și, mai recent - *Western Balkans Fellowship*, la Parlamentul Austriei. Fiecare persoană care a participat și a finalizat una sau mai multe dintre ele este membră/u al rețelei de absolvenți BeeEFB. Dintre aceștia, mai mulți au ajuns în poziții de înaltă responsabilitate în sectoarele lor de activitate - CEO, miniștri, directori *etc.* Astăzi, rețeaua cuprinde un grup de peste 400 de profesioniști la mijlocul carierei și seniori care formează o comunitate puternică de experți și practicieni, care acoperă o gamă largă de discipline, sectoare și medii, cu experiență, cunoștințe și viziuni diferite, dar cu o trăsătură comună puternică - pasiunea pentru schimbare și impact asupra societăților din regiune. Considerăm că posibilele evenimente realizate în cooperare cu această rețea pot avea un impact mai mare la nivel local și regional în beneficiul României.

1c. Participarea la eforturile UE de combatere a dezinformării în Balcanii de Vest

Pentru mulți cetățeni din regiune integrarea europeană e o necunoscută și, astfel, e foarte ușor de influențat opinia publică locală în defavoarea unui viitor european. România poate contribui prin proiecte dedicate și la nivelul combaterii dezinformării și a narațiunilor eurosceptice care proliferază în regiune, ajutând prin proiecte de comunicare cu parteneri locali, care să explice cetățenilor de ce integrarea europeană ar fi ceva potrivit pentru aceste state. La acestea se pot adăuga proiecte de conștientizare privind avantajele pentru România după aderarea la UE prin exemple concrete. Pe fondul scăderii încrederii cetățenilor din regiune în UE (mai vizibil în Serbia) aceste campanii vor avea un rol crucial pentru a menține regiunea atașată valorilor europene. În acest sens, colaborarea bilaterală cu statele din Balcani trebuie dezvoltată și la nivel cultural-artistic, precum și academic. Recent, s-a deschis un nou campus al *College of Europe* la Tirana, în Albania (Politico, 2022). Aceasta poate fi o ocazie deosebită pentru ca România să poată promova o serie de experți, cercetători în domeniul integrării europene și experți în problema dezinformării, care să colaboreze cu această instituție ce va avea rolul de a forma viitoarele elite administrative din regiune. România poate contribui prin proiecte dedicate și la nivelul combaterii dezinformării și a narațiunilor eurosceptice care proliferază în regiune, ajutând prin proiecte academice, dar și de comunicare, cu parteneri locali care să explice cetățenilor de ce integrarea europeană ar fi ceva potrivit pentru aceste state.

1d. Înființarea unui nou Institut Cultural Român cu sediul la Belgrad

Un impact mai mare la nivel societal este adesea asociat unui număr sporit de evenimente din sfera diplomației culturale. Actualmente sunt în vigoare proiecte de diplomație culturală ale României în statele din regiune, dar, în cele mai multe dintre cazuri, acestea sunt legate de activități asociate comunităților de români sau celor istorice, și, de aceea, impactul rămâne limitat. Considerăm că ar fi benefic să poate fi multiplicat evenimentele din sfera diplomației culturale, care să depășească sfera activităților Departamentului Românilor de Pretutindeni. În acest sens, vedem oportună înființarea unei instituții dedicate, cu experți în domeniul comunicării strategice. Așadar, propunem înființarea unui Institut Cultural Român cu sediul la Belgrad care să acopere activități culturale în întreaga regiune, nu doar în Serbia. Momentan, activitățile culturale de la Belgrad depind de ICR Viena și, deși există numeroase inițiative culturale organizate în ultimii ani la Belgrad, o mai bună vizibilitate a acestora ar fi

asigurată de prezența unui sediu ICR la Belgrad care să poată menține contactul cu artiști locali din regiune, promovând simultan elemente reprezentative ale culturii din România care pot multiplica punțile de cooperare între state prin intermediul diplomației culturale.

2. Problema identificată: Majoritatea experților din Balcani cu care am discutat au subliniat ferm faptul că sprijinul politic de la București este deosebit de important și se poate adăuga altor eforturi la nivel bilateral derulate de România cu țările din Balcanii de Vest. Cu toate acestea, există impresia generală că România nu este implicată suficient în procesul de integrare europeană și că țara noastră acționează indirect, doar prin intermediul formatelor și instrumentelor europene.

Soluție identificată: Creșterea influenței României la nivel strategic în interiorul Uniunii Europene.

Propunerea de către România a Comisarului în domeniul Extindere (DG NEAR) în viitoarea Comisie 2024-2029

Pentru a răspunde acestei încrederi resimțite la nivel regional, dar și pentru a consolida rolul României în interiorul UE, propunem coordonarea unor acțiuni de *advocacy* în interiorul UE, cu obiectivul ca România să propună viitorul Comisar pentru extindere în Comisia 2024-2029. O poziție de asemenea calibru ar oferi României nu doar vizibilitate regională, dar și posibilitatea de a avea un înalt demnitar al UE, care să poată contribui la viitoarea extindere în regiune și la susținerea aderării Ucrainei și Moldovei în acest val. De la integrarea în UE în 2007, România a avut patru mandate de comisar - Multilingvism, Agricultură, Coeziune și Transporturi. Toate aceste domenii sunt strategice, dar este nevoie de un nou mandat cu implicații de politică externă, mai ales în baza rolului asumat de România la Marea Neagră și în Balcanii de Vest. O posibilă problemă identificată în analiză este nemulțumirea anumitor state din Balcanii de Vest de a fi puse pe același loc cu Ucraina și Republica Moldova, din perspectiva integrării europene. Vedem, astfel, rolul țării noastre ca fiind foarte important și posibilitatea ca România să se constituie într-un punct de echilibru între cei doi poli de extindere – Balcanii de Vest și zona Estică (Republica Moldova, Ucraina și, posibil, Georgia). Deși nu este direct legată de rolul României - deoarece Comisarii sunt independenți de guvernele naționale, ei reprezentând interesele supranaționale ale UE - deținerea unei asemenea poziții strategice poate contribui la creșterea vizibilității și a influenței țării noastre în coordonarea agendei regionale a UE.

3. Problema identificată: Una dintre observațiile acestui studiu este aceea că am identificat o necesitate de expertiză tehnică venită dinspre România și că există dorința de schimburi de bune practici din partea autorităților naționale și chiar locale din Balcanii de Vest. Resursele financiare ale României sunt de necomparat numeric cu cele care ar putea fi atrase din fonduri europene din cadrul instrumentului de pre-aderare (așa numitele IPA, despre care am scris anterior în lucrare). România deja este implicată în asemenea proiecte, însă capacitatea de a câștiga mai multe proiecte și, astfel, finanțarea este limitată. De ce este România îngrădită în a aplica la mai multe proiecte? Neajunsurile sunt de mai multe tipuri, astfel: numărul de angajați cu expertiză necesară pentru a putea aplica la finanțări europene este redus; percepția unei dificultăți ridicate a procesului și percepția lipsei de personal care să implementeze pe termen mediu, în cazul ideal, în care o finanțare pentru proiecte în Balcanii de Vest ar fi câștigată.

Soluția identificată: O reformare și consolidare a RoAid ar putea avea un efect puternic în potențarea influenței României în aderarea Balcanilor la UE. Înființarea unei celule

guvernamentale de proiecte europene pentru accesarea fondurilor din instrumentul de pre-aderare ar trebui să facă parte din acest proces de reformă și consolidare.

Crearea unei celule de accesare de fonduri europene în cadrul RoAid

Acest departament ar avea mai multe roluri. În primul rând, ar coordona cu ministerele de resort în a dinamiza procesul de furnizare de expertiză din România. În al doilea rând, ar putea constitui o punte între instituțiile europene atât la Bruxelles, cât și local, în regiune (delegațiile) cu ministerele de resort care furnizează expertiză tehnică. Aceste două puncte ar duce la cel mai important punct, acela de a scrie proiectele în coordonare centralizată. Un asemenea departament ar dezvolta personal cu expertiză de scriere și raportare de proiecte - lucru valoros în sine. Pentru a avea acest rol centralizator și coordonator, RoAid ar trebui să fie reformat în ceea ce privește statutul, mandatul și atribuțiile sale.

RoAid are nevoie de resursele financiare și umane pentru a scrie proiecte și a câștiga finanțări europene. Aici, observăm că ar fi nevoie de o reformă legislativă legată de cine poate fi angajat ca expert din partea României. Aceasta ar fi o reformă cu potențialul de a extinde aria de recrutare a RoAid, inclusiv către diaspora românească, unde există resurse foarte mari de expertiză. Atragerea lor în proiecte cu fonduri europene cu impact în regiunea Balcanilor ar avea și rolul de a-i menține pe aceștia mai aproape de România. Preluând modelul german al Agenției de Dezvoltare GIZ, RoAid ar putea liberaliza plaja de recrutare, deschizând-o pieței externe. Astfel, orice român cu expertiză necesară, fie el din străinătate ori din mediul privat, ar putea aplica. Apoi, ar putea deveni angajat pe perioadă determinată a proiectului și trimis la post în regiunea Balcanilor de Vest reprezentând România. Recomandarea aceasta nu este în niciun caz ușor de implementat, însă, beneficiile ei sunt radicale. România ar avea capacitatea de a-și clădi o prezență mult mai puternică în regiune cu fonduri europene de pre-aderare, asemenea agențiilor de dezvoltare ale altor state care câștigă constant proiecte și le implementează în Balcanii de Vest, adițional investițiilor bilaterale.

Recomandări specifice

Muntenegro

Problema identificată: Lupta împotriva corupției și a crimei organizate reprezintă una dintre principalele provocări ale Muntenegrului în procesul de integrare europeană. În perioada imediat următoare, închiderea primului *cluster* de dosare din procesul de negociere cu UE implică reforme semnificative în sistemul de justiție și amplificarea măsurilor de combatere a corupției și a crimei organizate.

Soluție identificată: Pentru a răspunde nevoilor imediate ale guvernului de la Podgorița în legătură cu reforma justiției și lupta împotriva corupției, recomandăm lansarea unei inițiative pentru transferul de expertiză și informații între Direcția Națională Anticorupție și Agenția Națională de Integritate cu instituțiile omoloage din Muntenegru. Astfel, România poate să își consolideze rolul în procesul de integrare europeană a Muntenegrului și să se folosească de credibilitatea sa în ceea ce privește lupta împotriva corupției.

Problemă identificată: Un alt sector important în care Muntenegru se află într-un proces accelerat de remaniere este cel energetic și, în special, cel legat de crearea unei piețe de energie liberalizate. În contextul insecurității energetice din ultimii ani, dar și a nevoii de creștere a rezilienței și a diversității surselor de energie disponibile, Muntenegru necesită

sprijin pentru adoptarea și implementarea tehnică a unei piețe libere a energiei, cu toate aspectele legale și tehnice necesare.

Soluție identificată: Având în vedere experiența acumulată de România pe parcursul ultimelor două decenii, țara noastră poate oferi expertiză specifică cu privire la cele mai adecvate căi pentru reformarea și liberalizarea sectorului energetic, astfel încât Muntenegru să evite repetarea unor probleme apărute în cazul românesc. Totodată, acest stat urmărește să se conecteze la conducta trans-adriatică și la rețeaua de gaze care va lega Europa de Caucazul de Sud. În acest context, România ar trebui să fie interesată de amplificarea relațiilor cu Muntenegru în sectorul energetic.

Problema identificată: În ceea ce privește aspectele legate de protecția drepturilor și libertăților minorităților etnice, Muntenegru încă nu are un regim legal și instituțional adecvat pentru a satisface standardele europene în domeniu. Minoritățile rome și egiptene – aflate printre cele mai marginalizate și discriminate din această țară – reprezintă un semnal asupra regimului de protecție a tuturor minorităților naționale care este relativ precar.

Soluție identificată: Având în vedere nevoia statului muntegrec de a reforma regimul juridic și instituțional cu privire la minoritățile naționale, România poate oferi sprijin financiar și în termeni de expertiză prin intermediul Agenției Naționale pentru Romi, Ministerul Culturii și prin Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării. Acest sprijin poate lua forma unor programe de transfer de expertiză, delegarea unor reprezentanți români pentru sprijinirea eforturilor instituționale din Muntenegru sau finanțarea unor programe de pregătire a practicienilor muntegreci din domeniu.

Serbia

Problema identificată: Serbia a fost dependentă de aprovizionarea cu gaze naturale din Federația Rusă, respectiv de prezența capitalului rus în companii energetice. Aceasta se traduce și printr-un grad ridicat de influență politică ce se răsfrânge asupra politicilor în domeniul energetic, având la rândul său efect asupra accelerării procesului de aliniere la normele Uniunii Europene.

Soluție identificată: Prin accelerarea interconexiunii României cu Serbia, mai devreme de 2026, și, respectiv, cu un termen de finalizare mai rapid, ar aduce beneficii atât României (căreia i-ar consolida rolul de partener de încredere - care poate oferi securitate energetică în regiune), cât și Serbiei, întrucât Belgradul și-ar putea diversifica sursele de aprovizionare. În plus, debutul producției *offshore* din rezervele *Neptune Deep* ale României poate să se suprapună cu data propusă pentru realizarea interconexiunii Serbia-România și, cu siguranță, va spori credibilitatea României în rolul de „jucător” regional de gaze.

Problemă identificată: Serbia trebuie să instaleze 5.000 GWh de capacitate nouă de generare pe an. Pentru a înlocui instalațiile de producție învechite, Serbia trebuie să efectueze investiții suplimentare de cel puțin 3 miliarde de euro pentru construcția de noi instalații și reabilitarea centralelor electrice existente; modernizarea producției de cărbune; și reducerea pierderilor de distribuție a energiei.

Soluție identificată: România și Serbia sunt interesate să dezvolte proiectul hidroenergetic Đerdap 3, cu acumulare prin pompă. Complementar, prin construirea unui

parc eolian și o centrală solară - o combinație de instalații plutitoare și montate pe sol, care pot transforma Đerdap 3 într-un complex hidroenergetic hibrid cu acumulare prin pompare, unic în Europa.

Problema identificată: Susținerea investițiilor în energie și o mai bună strategie pentru gestionarea expunerii consumatorilor vulnerabili la tranziția energetică, având în vedere principiul UNSDG „Leave No One Behind”, necesită politici publice eficiente care să asigure un cadru de reglementare performant și predictibil în domeniul energetic, propice investițiilor din surse multiple, inclusiv a capitalului străin.

Soluție identificată: România a dobândit, în urma unor proiecte de consultanță cu instituții internaționale, un cadru de reglementare ce a permis transpunerea în legislația națională a măsurilor care permit și încurajează contractele bilaterale directe (*Power Purchase Agreements*, PPA), contractele pentru diferență (*Contracts for Difference*, CfD), mecanismul de achiziție centralizată de energie electrică (MACEE), construcția și funcționarea pieței de energie electrică și gaze, legislația privind prosumatorii și măsurile de ajutor pentru consumatorii vulnerabili. Prin transfer de expertiză și experiență, România ar putea avea o influență pozitivă la nivelul cadrului legislativ al Serbiei.

Problema identificată: Serbia trebuie să elaboreze o nouă strategie și un plan de acțiune anticorupție și să stabilească, totodată, un mecanism de coordonare eficient pentru a operaționaliza obiectivele politicii de prevenire și pentru a gestiona în detaliu, eficient, riscurile generate de corupție.

Soluție identificată: Strategia națională anticorupție (SNA) a României, respectiv Hotărârea nr. 583/2016 a Guvernului (referindu-ne la SNA 2016-2020) a fost elaborată în urma unui proces complex de consultare publică, în cadrul căruia au fost implicate aproximativ 90 de entități din societatea civilă, instituții publice, întreprinderi private și asociații de afaceri. Procesul a fost condus de MJ și a durat aproximativ șase luni. Strategia a fost aprobată printr-un act normativ și a fost publicată în „Monitorul Oficial al României”. Pe baza informațiilor și a cercetărilor colectate, strategia formulează efecte preconizate clare și măsurabile. Nucleul strategiei este definirea a șase obiective generale, fiecare a câte 1-8 obiective specifice. Obiectivele se bazează pe analiza situației actuale din țară. Factorul distinctiv este că, pentru fiecare obiectiv specific, SNA enumeră și acțiunile principale concrete și atribuie o instituție responsabilă, definește un termen-limită și oferă un buget estimat. Dacă obiectivele și acțiunile concrete provin din rapoarte specifice, de exemplu un raport GRECO, acesta este, de asemenea, detaliat din motive de transparență. Experiența bogată a României în elaborarea, transpunerea și urmărirea în practică a unei Strategii Naționale Anticorupție poate fi transferată Serbiei, prin misiuni de schimb de expertiză și consultanță, atât din partea autorităților centrale, a experților angajați în aceste instituții (înalți funcționari publici), consultanți și experți independenți din mediul de afaceri și al societății civile.

d. Concluzii

Studiul „Procesul de integrare europeană în Balcanii de Vest. Perspective și orientări ale României” evidențiază provocările și complexitățile asociate procesului de integrare europeană a Balcanilor de Vest. Astfel, anul 2024 este identificat drept o perioadă crucială care va modela viitorul procesului de extindere a Uniunii Europene, iar poziția României în acest sens va fi de o importanță majoră.

Cercetarea de față și-a propus să ofere o evaluare cuprinzătoare a oportunităților și provocărilor prezentate de contextul regional, în plină evoluție, din Balcanii de Vest. Aceasta examinează diverse aspecte, cum ar fi evoluțiile politice, societale și economice, cu un accent deosebit pe reforma justiției, sectorul energetic și drepturile minorităților naționale. Prin sintetizarea argumentelor și constatările-cheie ale fiecărui capitol, studiul oferă o înțelegere amplă a subiectului. Așadar, prima parte aprofundează, într-o analiză detaliată a contextului geopolitic, metodologia de cercetare. Este evidențiată dinamica procesului de extindere a UE, în care unele state membre și cetățenii lor au vederi divergente, în timp ce majoritatea țărilor din Balcanii de Vest pledează cu fermitate pentru accelerarea acestuia. Mai mult, studiul subliniază importanța luării în considerare a situației geopolitice a regiunii, inclusiv a războiului în curs din Ucraina și a tensiunilor în creștere, precum și a includerii acesteia în documentele strategice atât ale UE, cât și cele ale NATO. Politica externă a României se aliniază acestor priorități, subliniind în continuare relevanța studierii procesului de integrare europeană a Balcanilor de Vest din perspectivă națională. De asemenea, cercetarea evidențiază schimbările notabile care au avut loc atât în Balcanii de Vest, cât și în Uniunea Europeană, încă de la Consiliul European de la Salonic. Acesta a recunoscut rolul esențial al UE ca partener în ceea ce privește dezvoltarea, investițiile și comerțul. Deși extinderea UE a avut succes în trecut, a existat o scădere a impulsului și un sentiment de „oboseală a extinderii” în urma aderării Croației. Cu toate acestea, s-a conturat un interes reînnoit pentru extinderea UE, în special ca urmare a conflictului din Ucraina și a cererilor de aderare din Ucraina, Republica Moldova și Georgia.

Studiul a prezentat diferitele etape ale procesului de aderare ale statelor din Balcanii de Vest, Serbia și Muntenegru având deja statut de candidat, Macedonia de Nord și Albania fiind angajate în negocieri, Bosnia și Herțegovina desemnată drept candidat, iar Kosovo rămânând un potențial candidat cu obstacole evidente în procesul de normalizare a relațiilor cu Serbia. Din punct de vedere al securității, NATO a acceptat ca membre majoritatea statelor din Balcanii de Vest, cu excepția Bosniei și Herțegovinei, Serbiei și Kosovo.

Mai departe, analiza noastră și-a propus să determine poziția cea mai favorabilă a României privind aderarea, fiind menționate abordările rezervate și accelerate asupra procesului de extindere. Astfel, studiul subliniază importanța luării în considerare a opiniei publice, a intereselor naționale și a perspectivelor de securitate atunci când se discută despre extinderea UE. De asemenea, identifică două grupuri distincte de state membre cu abordări diferite ale integrării. În plus, subliniază interesele unice ale României în Balcanii de Vest, cu un accent deosebit pe domeniile anticorupției, energiei și protecției drepturilor minorităților ca sectoare cheie pentru sprijin și expertiză.

În concluzie, studiul nostru sugerează o serie de măsuri pentru a spori impactul României în Balcanii de Vest. Aceste măsuri includ înființarea unei rețele de comunicare strategică, crearea unei platforme de dialog regional, înființarea unui Institut Cultural Român la Belgrad, propunerea comisariatului pentru politica de extindere și crearea unei celule de accesare de fonduri europene în cadrul RoAid. Implementarea acestor măsuri are ca scop îmbunătățirea comunicării, stimularea colaborării, promovarea schimbului cultural, creșterea vizibilității și influenței și facilitarea implementării cu succes a proiectelor în regiune.

BIBLIOGRAFIE

- Adunarea Republicii Kosovo, “European Union Integration Process”, <https://www.kuvendikosoves.org/eng/european-union-integration-process/>, accesat în 14 august 2023.
- Agenția Națională de Administrare a Bunurilor Indisponibilizate, „Raport anual 2019”, 2019, <https://anabi.just.ro/storage/uploads/pagini/38/Raport%20anual%202019.pdf>.
- Agenția Națională de Administrare a Bunurilor Indisponibilizate, „Raport anual 2020”, 2020, <https://anabi.just.ro/storage/uploads/pagini/38/Raport%20anual%20ANABI%202020.pdf>.
- Agenția Națională de Administrare a Bunurilor Indisponibilizate, „Raport anual 2021”, 2021, <https://anabi.just.ro/storage/uploads/pagini/38/Raport%20anual%20ANABI%202021.pdf>.
- Agenția Națională de Administrare a Bunurilor Indisponibilizate, „Raport anual 2022”, 2022, <https://anabi.just.ro/storage/uploads/60c5a8d8-acda-411f-b992-e964d99e0c33/Raport-anual-ANABI-2022.pdf>.
- Agerpres, „Eurostat: Irlanda și România, cea mai mare creștere economică din UE, în trimestrul doi din 2023”, 2023, <https://www.agerpres.ro/economic-extern/2023/08/16/eurostat-irlanda-si-romania-cea-mai-mare-crestere-economica-din-ue-in-trimestrul-doi-din-2023--1154427>.
- Albu, G.F., „România și Serbia își concentrează eforturile pentru realizarea unui interconector de gaze naturale în contextul conflictului din Ucraina”, *Asociația Energia Inteligentă*, <https://asociațiaenergiainteligenta.ro/romania-si-serbia-isi-concentreaza-eforturile-pentru-realizarea-unui-interconector-de-gaze-naturale-in-contextul-conflictului-din-ucraina-2/>.
- Alpan, B., Ozturk, A. E., “Turkish foreign policy in the Balkans amidst *soft power* and *de-Europeanisation*”, *Southeast European and Black Sea Studies*, vol. 22, 2022.
- Ambasada României la Skopje, 2022, <https://skopje.mae.ro/node/168>.
- Andone, A. „Autostrada Timișoara – Moravița, la o nouă prelungire a studiului de fezabilitate. S-a stabilit poziția viitoarei vămi cu Serbia”, *Economica*, 2023, https://www.economica.net/autostrada-timisoara-moravita-la-o-noua-prelungire-a-studiului-de-fezabilitate-s-a-stabilit-pozitia-viitoarei-vami-cu-serbia_672870.html.
- Aydıntaşbaş, A., “From myth to reality: How to understand Turkey’s role in the Western Balkans”, *European Council on Foreign Relations*, 2019.
- Banca Mondială, “Western Balkan Economies Explore Easier, Faster, and Safer Trade Together”, 2023, <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/05/16/western-balkan-economies-explore-easier-faster-and-safer-trade-together>, accesat în 14 august 2023.
- Banca Națională a Albaniei, „Indicatorii FDI”, [https://www.bankofalbania.org/Statistics/External sector statistics/Foreign Direct Investments/Foreign direct investments flow.html](https://www.bankofalbania.org/Statistics/External%20sector%20statistics/Foreign%20Direct%20Investments/Foreign%20direct%20investments%20flow.html), accesat în 14 august 2023.
- Banca Națională a Serbiei, *Indicatorii FDI*, https://nbs.rs/en/drugi-nivo-navigacije/statistika/platni_bilans/, accesat în 14 august 2023.
- Bechev, D., “A rival or an awkward partner? Turkey’s relationship with the West in the Balkans”, *Southeast European and Black Sea Studies*, vol. 22, 2022.
- Bertelsman Transformation Index, “Albania Country Report”, 2022.

- Bertelsman Transformation Index, “Kosovo Country Report”, 2022.
- Bertelsman Transformation Index, “Montenegro Country Report”, 2022.
- Bertelsman Transformation Index, “North Macedonia Country Report”, 2022.
- Bertelsman Transformation Index, “Serbia Country Report”, 2022, <https://bti-project.org/en/reports/country-report/SRB>, accesat în 14 august 2023.
- Bieber, F. “Why Serbia’s President Is a Threat to Europe”, *Foreign Policy*, 2022.
- Bieber, F. Tzifakis, N., *The Western Balkans in the World. Linkages and Relations with Non-Western Countries*, New York: Routledge, 2019.
- BIRN, “Soaring Air Pollution in Region Stokes Health Fears”, 2023, <https://balkaninsight.com/2023/01/04/soaring-air-pollution-in-region-stokes-health-fears/>, accesat în 13 august 2023.
- BNR, “Technical Assistance”, 2023, <https://bnro.ro/Technical-assistance-3188-Mobile.aspx>.
- Boric, F., “Bosnia-Herzegovina external relations briefing: BiH, Bosniaks, Serbs and Turkey: Brotherhood and interests”, *Weekly Briefing*, China-CEE Institute, vol. 53, no. 4, 2022.
- Brezar, A., “Bosnia’s peace envoy changed laws mid-election. But what does it mean?”, *Euronews website*, 2023.
- Brzozowski, A. et Pugnet, A., “Germany, France make EU reform pitch ahead of enlargement talks”, Euractiv, 2023, <https://www.euractiv.com/section/enlargement-neighbourhood/news/germany-france-make-eu-reform-pitch-ahead-of-enlargement-talks/>.
- Buljubasic, M. *et al.*, “How far right narratives spread in the Balkans”, *Balkan Insight*, 2023, <https://balkaninsight.com/2023/10/06/normalising-extremism-how-far-right-narratives-spread-in-the-balkans>,
- Cafiero, G., “As the Ukraine war rages, Montenegro’s juggling act gets harder”, *AlJazeera*, 2022, <https://www.aljazeera.com/news/2022/5/20/ukraine-war-means-difficult-juggling-act-for-montenegro>, accesat în 14 august 2023.
- Caulcutt, C., “Macron: EU should consider ‘multi-speed Europe’ to cope with enlargement”, *Politico*, 2023.
- Cerimovic, E., “Bosnia and Herzegovina”, *Human Rights Watch*, 2023.
- Comisia Europeană (1), “Western Balkans Summit in Sofia: Important steps to advance regional cooperation to boost socio-economic recovery and convergence with the EU”, 2020.
- Comisia Europeană (2), “EU-Western Balkan relations”, 2022, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-12/eu_wb_relations.pdf, accesat în 14 august 2023.
- Comisia Europeană (3), „Raportul de progres al Kosovo”, 2022, <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/Kosovo%20Report%202022.pdf>, accesat în 14 august 2023.
- Comisia Europeană (4), „Raportul de progres al Muntenegrului”, 2022, <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/Montenegro%20Report%202022.pdf>, accesat în 14 august 2023.
- Comisia Europeană (5), „Raportul de progres al Serbiei”, 2022, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/serbia-report-2022_en, accesat în 14 august 2023.
- Comisia Europeană (6), „Raportul de progres al Bosniei și Herțegovinei”, 2022, <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/Bosnia%20and%20Herzegovina%20Report%202022.pdf>, accesat în 14 august 2023.

- Consiliul de Miniștri al Guvernului Albaniez, „Integrimi European, Shqipëria i ka plotësuar të gjitha detyrat për të çelur negociatat për anëtarësim në BE” [„Procesul de integrare europene. Albania și-a îndeplinit toate sarcinile în vederea deschiderii negocierilor pentru aderarea la UE”], 2019, <https://www.kryeministria.al/newsroom/integrimi-european-shqiperia-i-ka-plotesuar-te-gjitha-detyrat-per-te-celur-negociatat-per-anetaresim-ne-be/>, accesat în 14 august 2023.
- Consiliul de Securitate al ONU, “Security Council Fails to Adopt Draft Resolution on Ending Ukraine Crisis, as Russian Federation Wields Veto”, 2022, <https://press.un.org/en/2022/sc14808.doc.htm>, accesat în 14 august 2023.
- Consiliul European (5), “Serbia - Publication of the Second Interim Compliance Report of 4th Evaluation Round”, 2022.
- Consiliul European (1), “Press statement following the 5th meeting of the EU-Bosnia and Herzegovina Stabilisation and Association Council”, 2023.
- Consiliul European (2), „Concluziile Consiliului privind extinderea și procesul de stabilizare și de asociere”, 2022, <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2022/12/13/council-conclusions-on-enlargement-and-stabilisation-and-association-process/>, accesat în 14 august 2023.
- Consiliul European (3), “Political agreement on principles for ensuring a functional Bosnia and Herzegovina that advances on the European path”, 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/12/political-agreement-on-principles-for-ensuring-a-functional-bosnia-and-herzegovina-that-advances-on-the-european-path/>, accesat în 14 august 2023.
- Consiliul European (4), „Consiliul de stabilizare și de asociere UE-Bosnia și Herțegovina”, 2023, <https://www.consilium.europa.eu/ro/meetings/international-ministerial-meetings/2023/07/19/>, accesat în 14 august 2023.
- Consiliul European (1), “Compliance with Anti-corruption International Standards”, 2019, <https://rm.coe.int/ac-assessment-report-final-eng/1680997c51>, accesat în 14 august 2023.
- Consiliul European (2), “It is high time to execute the Sejdić and Finčić group of judgments and ensure full elimination of ethnic discrimination from the Constitution and electoral legislation of Bosnia and Herzegovina”, 2023, <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/it-is-high-time-to-execute-the-sejdic-and-fincic-group-of-judgments-and-ensure-full-elimination-of-ethnic-discrimination-from-the-constitution-and-electoral-legislation-of-bosnia-and-herzegovina>, accesat în 14 august 2023.
- Consiliul European (3), “Resolution CM/ResCMN(2021)14 on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Montenegro”, 2021.
- Consiliul Județean Timiș, “Acord de cooperare între Județul Timiș și Voivodina”, 2023, https://www.cjtimis.ro/wp-content/uploads/2020/07/Acord-de-cooperare-intre-Judetul-Timis-si-Voivodina-fara-semnatura.pdf?fbclid=IwAR1rDd__ddppLQDzNIOijI0WpLxqAzl4x8c49pbw17jly2H_awDA6EaSJ4, accesat în 14 august 2023.
- Costa, O. *et al.*, “Sailing on High Seas: Reforming and Enlarging the EU for the 21st Century”, *Politico*, 2023.
- Cvijic, S., “France, the Western Balkans, and the EU: on the wave of scepticism”, *Observatorio Balcani e Caucaso Transeuropa*, 2021.

- Dabrowski, M., Myachenko, Y., “The Western Balkans on the road to the European Union”, *EU Agenda Policy Contribution*, Issue nr. 4, Februarie 2018.
- Damian, A., „Camera de Diplomatie Comercială cu Republica Serbia și-a deschis porțile în mod oficial la Timișoara”, *Expres de Banat*, 2020, <https://expresdebanat.ro/camera-de-diplomatie-comerciala-cu-republica-serbia-si-a-deschis-portile-in-mod-oficial-la-timisoara/>, accesat în 14 august 2023.
- Dangerfield, M., “V4: A New Brand for Europe? Ten Years of Post-Accession Regional Cooperation in Central Europe”, *Poznan University of Economics Review*, 14(4), pp. 71-90, 2014.
- Data, A., *et al.*, “Civil society report on the implementation of on the implementation of Chapter II (Prevention) & Chapter V (Asset Recovery) of the Chapter II (Prevention) & Chapter V (Asset Recovery) of the United Nations Convention United Nations Convention Against Corruption Against Corruption in Albania”, *Institute for Democracy and Mediation*, 2023.
- Departamentul pentru Românii de Pretutindeni, „MRP a deschis un nou Centru de Informare al României la Korçea, Albania”, 2019, <https://www.mae.ro/bilateral-relations/4558>, accesat în 14 august 2023.
- Deutsche Welle, “EU declares settlement in Serbia-Kosovo ID spat”, 2022, <https://www.dw.com/en/eu-announces-settlement-in-serbia-kosovo-id-dispute/a-62952041>, accesat în 14 august 2023.
- Devcic, J., “Montenegro: Political and Social Impact One Year After the Start of Russia's War of Aggression against Ukraine”, *Konrad Adenauer Stiftung Country Reports*, 2023, <https://www.kas.de/en/country-reports/detail/-/content/montenegro-politische-und-gesellschaftliche-auswirkungen-ein-jahr-nach-beginn-des-russischen-angriff>, accesat în 14 august 2023.
- Dzankic, J., “The role of the EU in the statehood and democratization of Montenegro”, în Keil, S., Arkan, Z., *The EU and Member State building: European foreign policy in the Western Balkans*, London, Routledge, 2014, Routledge Studies in Intervention and Statebuilding.
- Dzankic, J., Keil, S., “The Europeanisation of contested states: comparing Bosnia and Herzegovina, Macedonia and Montenegro”, în *The Europeanisation of the Western Balkans: a failure of EU Conditionality?*, Basingstoke, Hampshire, Palgrave Macmillan, 2018, *New perspectives on South-East Europe*.
- Economides, S., “From Fatigue to Resistance: EU Enlargement and the Western Balkans”, *Dahrendorf Forum IV Working Paper No. 17*, 2020, http://eprints.lse.ac.uk/104393/1/Economides_from_fatigue_to_resistance_published.pdf, accesat în 1 septembrie 2023.
- Ejodus, F., “Beyond National interests: identity Conflict and Serbia’s Neutrality toward the Crisis in Ukraine”, *Comparative Southeast European Studies*, vol. 62 (3), 2014.
- Eror, A., “Montenegro’s Chance for Change”, *The National Interest*, 2023, <https://nationalinterest.org/feature/montenegro%E2%80%99s-chance-change-206544>, accesat în 14 august 2023.
- European Movement Albania, “Procesi i Anëtarësimit të Shqipërisë në BE” [„Procesul de aderare al Albaniei la UE”], <https://em-al.org/sq/1865-2/>, accesat în 14 august 2023.
- EU Projects in Serbia, “PULSE OF EUROPE – MEDIA TRIPS TO EU”, <https://www.euzatebe.rs/en/projects/pulse-of-europe--media-trips-to-eu>, accesat în 14 august 2023.
- European Parliament Think Tank, “Montenegro – a lead candidate for EU accession”, 2018.

- Guvernul Republicii Sârbe, Ministerul Integrării Europene, 2023, <https://www.mei.gov.rs/eng/documents/national-documents/serbian-national-strategy-for-the-accession-of-scg-to-the-eu/>.
- European Stability Initiative, “Scoreboard - The true state of accession”, 2023, <https://www.esiweb.org/sites/default/files/reports/pdf/ESI%20Scoreboard%20-%20the%20true%20state%20of%20accession%20-%202017%20March%202023.pdf>, accesat în 14 august 2023.
- European Union Special Representative in Bosnia and Herzegovina, “Expert Report on Rule of Law issues in Bosnia and Herzegovina”, 2019, <https://archive.europa.ba/wp-content/uploads/2019/12/ExpertReportonRuleofLawissuesinBosniaandHerzegovina.pdf>, accesat în 14 august 2023.
- Eurostat, „Real GDP growth rate – volume”, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00115/default/table?lang=en>, accesat în 14 august 2023.
- Fella, S., „What is the European Political Community?”, *Insight*, House of Commons Library, 2022.
- Floroiu, M., „Interviu Dorinel Stan: Identitatea românească din Serbia, pusă în pericol de recensământul populației din anul acesta”, *Adevărul*, 2022, <https://adevarul.ro/blogurile-adevarul/interviu-dorinel-stan-identitatea-romaneasca-din-2147225.html>, accesat în 14 august 2023.
- Freedom House, “Nations in Transit 2023. War deepens a regional divide”, https://freedomhouse.org/sites/default/files/2023-05/NIT_2023_Digital.pdf accesat în 14 noiembrie 2023.
- Gegprifti, R., “Country series: Albania's hydropower important for the Balkans”, *Statkraft*, 2019.
- Global Focus, “Disinformation in a regional context during the war in Ukraine”, 2023, <https://www.global-focus.eu/wp-content/uploads/2023/01/Disinformation-in-a-regional-context-1.pdf>, accesat în 14 august 2023.
- Grupul de la Vișegrad, „Joint Statement of the Visegrad Group on the Western Balkans”, 2012.
- Guvernul Muntenegrean, 2023, “European Union”, <https://www.gov.me/en/article/european-union>, accesat în 14 august 2023.
- Guvernul Poloniei, “Prime Minister at the EU-Western Balkans Summit: We Opt for Strengthening the Transatlantic Ties”, 2021, <https://www.gov.pl/web/primeminister/prime-minister-at-the-eu-western-balkans-summit-we-opt-for-strengthening-the-transatlantic-ties>.
- Guvernul Poloniei, “Visegrad Group and Western Balkan Ministers Meet in Rogalin.” 2021, www.gov.pl/web/diplomacy/visegrad-group-and-western-balkan-ministers-meet-in-rogalin, accesat în 14 august 2023.
- Guvernul Republicii Cehe, „V4 Statement on the Western Balkans”, 2019.
- Haas, D., “In Montenegro, a changing of the guard”, *Emerging Europe*, <https://emerging-europe.com/news/in-montenegro-a-changing-of-the-guard/>, accesat în 14 august 2023.
- Hoxhaj, A., “Ukraine war: Serbia is shifting closer to Russia – here’s why”, *UCL News*, 2022, <https://csm.org.pl/kosovo-impact-of-the-war-in-ukraine-on-serbian-politics/>, accesat în 14 august 2023.
- M.M.Lj., “Članstvo prijte 2030. godine moguće ako ispunite uslove”[„Aderarea înainte de 2030 este posibilă dacă îndepliniți condițiile”], Radio Televizija Crne Gore [Radio

Televiziunea din Muntenegru – Serviciul Public Național], 2023, <https://rtcg.me/vijesti/politika/482434/clanstvo-prije-2030-godine-moguće-ako-ispunite-uslove.html>, accesat în 14 august 2023.

- Hubner, C., Eichhorn, J., Molthof, L., “It’s the EU, not Western Balkan enlargement... French public opinion on eu membership of the Western Balkans”, *Open Society, European Policy Institute*, 2021.
- Huskić, A., Buyuk, H.F., “Measuring Turkey’s contemporary influence in Bosnia and Herzegovina: myth and reality”, *Southeast European and Black Sea Studies*, vol. 22, 2022.
- Ingimundarson, V., “The Kosovo Precedent: Russia’s justification of military interventions and territorial revisions in Georgia and Ukraine”, London School of Economics Ideas Strategic Update, 2023.
- Ivkovic, A., „Macron’s European Political Community: What would it mean for the Western Balkans?”, *European Western Balkans*, 2022.
- Jaćimović, D., Deichmann, J. I., Tianping, K. „The Western Balkans and Geopolitics: Leveraging the European Union and China”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 2023, vol. 25:4.
- Jajcanin, D., “Montenegro's Uniprom ceases aluminium production at KAP – report”, *SeeNews*, 2023, <https://seenews.com/news/montenegros-uniprom-ceases-aluminium-production-at-kap-report-823335>, accesat în 14 august 2023.
- Jones, M.G., “Germany, France present EU reform proposal as bloc prepares for new members”, *Euronews*, 2023, <https://www.euronews.com/my-europe/2023/09/19/germany-france-present-eu-reform-proposal-as-bloc-prepares-for-new-members>, accesat în 14 august 2023.
- Kajosevic, S., “Majority in Montenegro Back Ukraine, says Ambassador”, *Balkan Insight*, 2022, <https://balkaninsight.com/2022/09/19/majority-in-montenegro-back-ukraine-says-ambassador/>, accesat în 14 august 2023.
- Kapidžić, D., “The Impact of Geopolitics following the War in Ukraine on Autocratisation in the Western Balkans” in Dzankic, J., Kacarska, S., Keil, S., *A Year Later: War in Ukraine and Western Balkan (Geo) Politics*, 2023.
- Karcic, H., Mandaville, P. „Dislodging Putin’s Foothold in the Balkans”, *United States Institute of Peace*, 2023.
- Kazlauskas, V., “The Future of Europe: What Role for Visegrad Cooperation?”, Association for International Affairs, 2022, <https://www.amo.cz/en/connecting-v4-and-other-regional-expert-networks/the-future-of-europe-what-role-for-visegrad-cooperation-policy-paper/>.
- Kelmendi, T., Morina, E., “How Macron can strengthen the EU in the Western Balkans”, *European Council on Foreign Relations*, 2021.
- Kirchner, M.J. *et al.*, “The Conference on the Future of Europe: How could Visegrad be the voice for the Western Balkans”, *Visegrad Fund*, 2021.
- Knaus, G., “Action Plan for the Western Balkans and EU Neighborhood. How Germany Can Contribute to Lasting Peace in the Balkans”, *DGAP Report*, 2021.
- Knez, S., Strbac, S., Podbregar, I., “Climate change in the Western Balkans and EU Green Deal: status, mitigation and challenges”, *Energy, Sustainability and Society*, vol. 12, 2022.
- Kote, K., “Albania affected in four aspects by Ukraine War”, *Albania Daily News*, 2023, <https://albaniandailynews.com/news/albania-affected-in-fours-aspects-by-ukraine-war-1>, accesat în 14 august 2023.

- Kraja, G., “Do Western Balkan countries like Macron's idea for a two-tier Europe?”, *Euronews*, 2022.
- Kurtic, A., “Bosnia’s Serb Entity Passes Law Rejecting Constitutional Court’s Authority”, *Balkan Insight*, 2023, <https://balkaninsight.com/2023/06/28/bosnias-serb-entity-passes-law-rejecting-constitutional-courts-authority/>, accesat în 14 august 2023.
- Kurtic, A., “Bosnia Finally Forms State-Level Government”, *Balkan Insight*, 2023, <https://balkaninsight.com/2023/01/25/bosnia-finally-forms-state-level-government/>, accesat în 14 august 2023.
- Latal, S., “Bosnia and Herzegovina: Geopolitical Strife Fuels Local, Regional Crises”, *The Prague Security Studies Institute*, 2023.
- Latal, S., “Geopolitical Strife Fuels Dangerous Parallel Crises in Balkans”, *Balkan Insight*, 2023, <https://balkaninsight.com/2023/07/03/geopolitical-strife-fuels-dangerous-parallel-crises-in-balkans/> accesat în 14 august 2023.
- Loy, A., “Nicolae Ciucă a discutat cu premierul Serbiei despre revigorarea dialogului bilateral și intensificarea cooperării economice”, *Calea Europeană*, 2022, <https://www.caleaeuropeana.ro/nicolae-ciuca-a-discutat-cu-premierul-serbiei-despre-revigorarea-dialogului-bilateral-si-intensificarea-cooperarii-economice/>, accesat în 14 august 2023.
- Loy, A., „Ungaria blochează o tranșă de asistență militară a UE pentru Ucraina în valoare de 500 milioane de euro”, *Calea Europeană*, 2023, <https://www.caleaeuropeana.ro/ungaria-blocheaza-o-transa-de-asistenta-militara-a-ue-pentru-ucraina-in-valoare-de-500-milioane-de-euro/>, accesat în 14 august 2023.
- Madhi, G., “Western Balkans in the loop: Reshaping regional cooperation in times of uncertainty”, *Think Visegrad Fellowship Policy Papers*, 2018.
- MAI DGA, “Unitatea de Implementare a Proiectelor”, <https://www.mai-dga.ro/despre-noi/proiecte-europene/unitatea-de-implementare-a-proiectelor-2>, accesat în 14 august 2023.
- Marciacq, F., Le Quiniou, R., „French Engagement in the Western Balkans. Boosting strategic, political, economic and societal cooperation”, *Études de l’Ifri*, IFRI, 2022.
- Marinescu, F., “Atacuri în Serbia la adresa unui politician din minoritatea română. Marinika Tepic, acuzată de președintele Vucic drept *mincinoasă care a făcut totul împotriva statului*”, *G4Media*, 2022, <https://www.g4media.ro/atacuri-in-serbia-la-adresa-unui-politician-din-minoritatea-romana-presedintele-vucic-a-condamnat-discursul-urii-la-adresa-lui-marinika-tepic-dar-a-catalogat-o-drept-mincinoasa-car.html>, accesat în 14 august 2023.
- Marusic, D., Piscevic, M., Fleck, J., “Germany steps up in the Western Balkans. Will the EU follow its lead?”, *New Atlanticist*, 2022.
- Milewski, K., “Kosovo. Impact of the war in Ukraine on Serbian politics”, *Centrum Stosunków Międzynarodowych*, 2022.
- Ministerul Afacerilor Externe din Macedonia de Nord, “ЕУ Членство”, <https://mfa.gov.mk/mk/page/6/eu-chlenstvo>, accesat în 14 august 2023.
- Ministerul Afacerilor Europene și Externe al Franței, “Bosnia-Herzegovina – Condemnation of a law aimed at making decisions by the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina inapplicable in the Republika Srpska”, 2023, <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/bosnia-herzegovina/news/article/bosnia-herzegovina-condemnation-of-a-law-aimed-at-making-decisions-by-the>, accesat în 14 august 2023.

- Ministerul Afacerilor Europene și Externe al Franței, “Clashes in northern Kosovo”, 2023, <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/kosovo/news/article/clashes-in-northern-kosovo-29-may-2023>, accesat în 14 august 2023.
- Ministerul Afacerilor Externe, „Consultările politice ale ministrului afacerilor externe Bogdan Aurescu cu ministrul sârb al afacerilor externe Nikola Selaković”, 2022, <https://www.mae.ro/node/58986>.
- Ministerul Afacerilor Externe, „Întrevederile bilaterale ale ministrului afacerilor externe Luminița Odobescu în prima zi a săptămânii la nivel înalt a Adunării Generale a ONU”, 2023, <https://www.mae.ro/node/62864>, accesat în 14 august 2023.
- Ministerul Afacerilor Externe, „Precizări de presă referitoare la poziția României privind procesul de reformă a UE”, 2022, <https://www.mae.ro/node/58566>, accesat în 14 august 2023.
- Ministerul Afacerilor Externe, Ambasada României în Republica Albania, „Biroul de Promovare și Cooperare Economică Tirana”, <https://tirana.mae.ro/node/748>, accesat în 14 august 2023.
- Ministerul Culturii, „Books for Friends | România, prin Ministerul Culturii, țară invitată de onoare la cea de a 65-a ediție a Târgului Internațional de Carte de la Belgrad 23 - 30 octombrie 2022”, <http://www.cultura.ro/books-friends-romania-prin-ministerul-culturii-tara-invitata-de-onoare-la-cea-de-65-editie-targului>, accesat în 14 august 2023.
- Ministerul Economiei, „Îndrumar de afaceri Republica Serbia 2022”, <https://oldeconomie.gov.ro/indrumar-de-afaceri-republica-serbia-2022>, accesat în 14 august 2023.
- Ministerul Europei și Afacerilor Externe din Albania, „Marrëdhëniet Shqipëri-BE” [„Relațiile Albaniei cu UE”], <https://integrimi-ne-be.punetegashtme.gov.al/anetaresimi-ne-be/historiku/>, accesat în 14 august 2023.
- Ministerul Justiției, „Discuții bilaterale cu Ulsi Manja, ministrul Justiției din Albania”, 2022, <https://www.just.ro/discutii-bilaterale-cu-ulsi-manja-ministrul-justitiei-din-albania>, accesat în 14 august 2023. Ministerul Justiției din Albania, „Plani kombetar per integrimin Evropian 2022-2024”, <https://www.drejtesia.gov.al/wp-content/uploads/2022/04/PLANI-KOMBËTAR-PËR-INTEGRIMIN-EVROPIAN-2022-2024.pdf>, accesat în 14 august 2023.
- Moyer, J.C., “Macron’s *European Political Community* Risks Two-Tiered European Union”, *Wilson Center*, 2022.
- NATO Parliamentary Assembly, “In Pristina, lawmakers discuss Kosovo’s reforms, the impact of Russia’s war in Ukraine on the Western Balkans and the region’s Euro-Atlantic integration prospects”, 2022, <https://www.nato-pa.int/news/pristina-lawmakers-discuss-kosovos-reforms-impact-russias-war-ukraine-western-balkans-and>, accesat în 14 august 2023.
- NATO, “Enlargement and Article 10”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49212.htm, accesat în 14 august 2023.
- NATO, “Madrid Summit Declaration”, 2022, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm, accesat în 14 august 2023.
- NATO, “Membership Action Plan (MAP)”, 2023, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37356.htm, accesat în 14 august 2023.
- NATO, “NATO’s role in Kosovo”, 2023, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48818.htm, accesat în 14 august 2023.
- Nechev, Z., Tilev, D., Marovic, J., Cela, A., “The new EU accession methodology. Is it enough to pull the Western Balkans in?”, *Humanity in Action*, 2021,

https://humanityinaction.org/wp-content/uploads/2021/05/21_hiabih_New_Accession_Methodology_EU_WB-1.pdf, accesat în 14 august 2023.

- Nemeth, F., “Where to Next, Western Balkans?”, *Visegrad Insight*, 2022.
- OECD, “Development co-operation profiles. Germany.”, https://www.oecd-ilibrary.org/sites/0079f636-en/index.html?itemId=/content/component/5e331623-en&_csp_=b14d4f60505d057b456dd1730d8fcea3&itemIGO=oecd&itemContentType=chapter#section-d1e452-0d7928b2f4, accesat în 14 august 2023.
- OECD, „Official Development Assistance (ODA) flows for DAC and non-DAC members, recipients, and regions”, <https://www.oecd.org/development/financing-sustainable-development/development-finance-data/aid-at-a-glance.htm>, accesat în 14 august 2023
- Organizația Națiunilor Unite, “Final Agreement for the settlement of the differences as described in the United Nations Security Council Resolutions 817 (1993) and 845 (1993), the termination of the Interim Accord of 1995, and the establishment of a strategic partnership between the Parties”, 2018, <https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=0800000280544ac1>, accesat în 14 august 2023.
- OSCE Mission to Serbia, “Public Call For Proposal IPA SER 01”, 2019, <https://www.osce.org/files/2019-01-21%20IPA%20SER%2001%202019%20Call%20for%20Proposals.pdf>, accesat în 14 august 2023.
- OSCE, “Bosnia and Herzegovina: Joint Opinion on the Draft Law of Republika Srpska on the Special Registry and Publicity of the Work of Non-Profit Organizations”, 2023, <https://www.osce.org/odihr/546402>, accesat în 14 august 2023.
- OSCE, “Dayton Peace Agreement”, 1995, <https://www.osce.org/bih/126173>, accesat în 14 august 2023.
- Parlamentul Bosniei și Herțegovinei, „БХ и ЕУ”, <https://parlamentfbih.gov.ba/v2/sr/stranica.php?idstranica=180>, accesat în 14 august 2023.
- Parlamentul European, “Leading MEPs urge the EU to “finally impose” sanctions on Milorad Dodik”, 2023, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20230705IPR02201/leading-meps-urge-the-eu-t,-finally-impose-sanctions-on-milorad-dodik>, accesat în 14 august 2023.
- Parlamentul European, „Rezoluția Parlamentului European din 12 iulie 2023 referitoare la Raportul Comisiei pe 2022 privind Bosnia și Herțegovina”, 2023, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0284_RO.html, accesat în 14 august 2023.
- Petrushevska, D., “Albania's economy facing headwinds from Ukraine war – IMF”, *See News*, 2023, <https://seenews.com/news/albanias-economy-facing-headwinds-from-ukraine-war-imf-785363>, accesat în 14 august 2023.
- Prelec, M., “Behind the Renewed Troubles in Northern Kosovo”, *International Crisis Group*, 2023.
- Președinția României, „Vizita oficială în România a Președintelui Republicii Serbia, domnul Aleksandar Vučić”, 2018, <https://www.presidency.ro/ro/media/comunicate-de-presa/vizita-oficiala-in-romania-a-presedintelui-republicii-serbia-domnul-aleksandar-vucic>, accesat în 14 august 2023.
- Președinția Rusiei, “Meeting with Member of Presidency of Bosnia and Herzegovina Milorad Dodik”, 2022.

- Preussen, W., “Serbia *not enthusiastic* about EU membership anymore, says president”, *Politico*, 2023, <https://www.politico.eu/article/serbia-vucic-davos-world-economic-forum-european-union-membership/>, accesat în 14 august 2023.
- Radioteleviziunea Voivodinei, „Au fost semnate douăsprezece acorduri între Serbia și Ungaria”, 2023, https://rtv.rs/ro/politică/au-fost-semnate-douăsprezece-acorduri-între-serbia-și-ungaria_1454916.html, accesat în 14 august 2023.
- Radulovic, M. *et al.*, “V4 Countries in the Process of EU Integration of the WB6 and Implementation of Berlin Process”, *Visegrad Fund & European Movement Montenegro*, 2020, <https://www.europeum.org/data/articles/v4-countries-in-the-process-of-eu-integration-of-the-wb6-converted-converted.pdf>.
- Radulovic, V., “Long road to justice – reform of the judiciary system in Montenegro”, *Center for Civic Education*, 2021, <https://cgo-cce.org/en/2021/01/14/long-road-to-justice-reform-of-the-judiciary-system-in-montenegro/>, accesat în 14 august 2023.
- Rangel, P., “REPORT on the 2022 Commission Report on Bosnia and Herzegovina, no. A9-0229”, *Parlamentul European*, 2022.
- Regional Cooperation Center, “Balkan Barometer”, 2023, <https://www.rcc.int/balkanbarometer/results/2/public>, accesat în 14 august 2023.
- Reka, B., “China’s rising influence in the Balkans”, *GIS Report on Western Balkans*, 2022.
- Reka, B., “The Western Balkans after EU rejections”, *GIS Reports Online*, 2019.
- RoAid, „Planul național de cooperare internațională pentru dezvoltare și asistență umanitară”, 2023, https://roaid.ro/wp-content/uploads/2023/03/Plan-2023-aprobat-in-9-Martie-2023_Redacted.pdf.
- Samardjiev, A., “North Macedonia, war in Ukraine and authoritarianism”, *Osservatorio Balcani e Caucaso Transeuropa*, 2022, <https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/North-Macedonia/North-Macedonia-war-in-Ukraine-and-authoritarianism-216966>, accesat în 14 august 2023.
- Scazzieri, L., “Can the European Political Community be a bridge between the UK and the EU?”, *Center for European Reform*, 2023.
- Security Council Report, “Bosnia and Herzegovina May 2022 Monthly Forecast”, 2022.
- Shopov, V., “Mapping China’s rise in the Western Balkans”, *European Council on Foreign Relations*, 2022.
- Sinoruka, F., “Albania’s EU Path Held Hostage by *EU Nationalisms*, PM Says”, *BIRN*, 2021.
- Slavko, M. Grabovac, A., Grabovac, T., “A final report on the External Actors' Influence in the Western Balkans and Croatia”, *The Prague Security Studies Institute*, 2023.
- Soldo, A., Spahic, L., Hasic, J., “Survey on youth emigration in Bosnia and Herzegovina”, UNFPA, 2021, <https://eeca.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/youth-emigration-survey-in-bih-eng-final-1.pdf>, accesat în 14 august 2023.
- Spasić, V., “Romania, Serbia in talks on pumped storage hydropower Đerdap 3, energy cooperation”, *Balkan Green Energy News*, 2022.
- Stanicek, B. Caprile, A., „Russia and the Western Balkans. Geopolitical confrontation, economic influence and political interference”, *European Parliament Briefing*, 2023.
- Stanicek, B. Tarpova, S., “China's strategic interests in the Western Balkans”, *European Parliament Briefing*, 2022.

- Strážay, T., “Connecting V4 and other regional expert networks & researching potential for future EU coalitions: V4, Croatia, Slovenia & the EU enlargement in the Western Balkans”, *Visegrad Fund*, 2021.
- Stublla, A.L., Marciacq, F., Arifi, N., “France, Kosovo and the Western Balkans in the making of a stronger Europe”, *Group for Legal and Political Studies*, 2022.
- Svetoka, S., “Russia's Footprint in the Western Balkan Information Environment”, *NATO StratCom COE*, 2020.
- Tasche, T.C., “The Project of a Union for the Mediterranean – Pursuing French Objectives through the Instrumentalisation of the *Mare Nostrum*”, *L'Europe en Formation*, no. 356, 2010.
- Taylor, A., “Albanians most pessimistic in region on fall out of Russia-Ukraine war”, *Euractiv*, 2023, <https://www.euractiv.com/section/politics/news/albanians-most-pessimistic-in-region-on-fall-out-of-russia-ukraine-war/>, accesat în 14 august 2023.
- Taylor, P., “Seize the geopolitical moment. The Western Balkans and European security”, *Friends of Europe*, 2022, https://www.friendsofeurope.org/wp/wp-content/uploads/2022/12/2022_European_Defence_Study_Balkans.pdfq, accesat în 14 august 2023.
- Tcherneva, V., “Europe’s new agenda in the Western Balkans”, *European Council on Foreign Relations*, 2019, https://ecfr.eu/article/commentary_europes_new_agenda_in_the_western_balkans, accesat în 14 august 2023.
- Tcherneva, V. Varma, T., “After the French veto: The new scramble for the Western Balkans”, *European Council on Foreign Relations*, 2019.
- Teja, M., „Minoritatea aromână în Balcani”, *Sinopsis*, 2018, <https://sinopsis.info.ro/2018/02/25/balcani-putin-despre-aromani>, accesat în 14 august 2023.
- Todorovic, I., “ALPEX electricity exchange comes online with day-ahead market launch”, *Balkan Green Energy News*, 2023, <https://balkangreenenergynews.com/alpex-electricity-exchange-comes-online-with-day-ahead-market-launch/>, accesat în 14 august 2023.
- Transgaz, „Planul de dezvoltare a sistemului național de transport gaze naturale 2021-2030”, <https://transgaz.ro/sites/default/files/PDSNT%202021-2030%20%28actualizare%202022%29.pdf>, accesat în 14 august 2023.
- Transparency International, “CPI 2022 For Eastern Europe & Central Asia: Growing Security Risks and Authoritarianism Threaten Progress Against Corruption”, 2023.
- Tregoures, L., “How to Understand France’s *Bad Cop* Role in the Balkans”, *Balkan Insight*, 2019.
- Tsalov, Y., “Russian interference in North Macedonia: A View Before the Elections”, *Bellingcat*, 2020.
- UNFPA, “Citing poor life quality, almost half of young people in Bosnia and Herzegovina ponder emigration”, 2021, <https://ba.unfpa.org/en/news/citing-poor-life-quality-almost-half-young-people-bosnia-and-herzegovina-ponder-emigration-0>, accesat în 14 august 2023.
- Vasovic, A., Filipovic, B., „Montenegro’s pro-EU Europe Now Movement claims victory in snap vote”, *Reuters*, 2023, <https://www.reuters.com/world/europe/montenegro-holds-parliamentary-vote-secure-reforms-eu-path-2023-06-11>, accesat în 14 august 2023.

- Visegrad Fund, “Strengthening cooperation with Western Balkans Fund”, 2022, <https://www.visegradfund.org/news/strengthening-cooperation-western-balkans-fund>, accesat în 14 august 2023.
- Visegrad Fund, “Visegrad+ Grants”, <https://www.visegradfund.org/apply/grants/visegrad-plus-grants>, accesat în 14 august 2023.
- Visegrad Fund, “Visegrad+ Western Balkans”, 2020, https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/uploads.mangoweb.org/shared-prod/visegradfund.org/uploads/2020/09/V4_WB_Online-4.pdf, accesat în 14 august 2023.
- Visegrad Group, “30 Years of Visegrad Cooperation 1991-2021”, 2021, https://www.mzv.cz/public/a9/4/e4/4211610_2573395_Exhibition_30_years_of_Visegrad_cooperation.pdf, accesat în 14 august 2023.
- Visegrad Group, “Declaration of the Prime Ministers of the Czech Republic, Hungary, the Republic of Poland and the Slovak Republic on the occasion of the 30th anniversary of the Visegrad Group”, 2021.
- Visegrad Group, “Visegrad 25 Years After”, *V4 Panel of Eminent Personalities*, 2016. https://www.mzv.cz/public/2e/3f/ea/1800883_1457421_Report_of_Eminent_Personalities.pdf, accesat în 14 august 2023.
- Vuksanovic, V., “So Similar, Yet So Different: Russia and Turkey in the Western Balkans – The Case of Serbia”, *Advanced Online Publication*, 2023.
- Vulovic, M., “Crisis in Bosnia and Herzegovina: Years of power struggles come to the boil”, *Stiftung Wissenschaft und Politik*, 2023, <https://www.swp-berlin.org/en/publication/crisis-in-bosnia-and-herzegovina-years-of-power-struggles-come-to-the-boil>, accesat în 14 august 2023.
- Vulovic, M., “Economic Relations between the Western Balkans and Non-EU Countries”, *Stiftung Wissenschaft und Politik*, 2023.
- Vulovic, M., “The Berlin Process in the Western Balkans: Big Ideas, Difficult Implementation”, *Stiftung Wissenschaft und Politik*, Nr. 70, 2022.
- Vulovic, M., “Western Balkan Foreign and Security Ties with External Actors”, *Stiftung Wissenschaft und Politik*, 2023.
- Vulovic, M., Gaarman, M.W., “European Political Community: Opportunities for the Western Balkans”, *Stiftung Wissenschaft und Politik*, 2023.
- Wagner, M., Katsiaficas, C., Guzelant, G., “Germany’s Western Balkans Regulation: Inspiration for facilitating refugee labour mobility?”, *International Centre for Migration Policy Development (ICMPD)*, 2023.
- WB6CIF, “Establishment of Green Corridors between CEFTA (WB6) and EU Member States”, 2021, <https://www.wb6cif.eu/2021/04/27/establishment-of-green-corridors-between-cefta-wb6-and-eu-member-states>.
- Zawadewicz, B., “Closer to the West? Serbia’s foreign policy after the Russian invasion of Ukraine”, *OSW Commentary*, 2023.
- Zeneli, V., „Chinese Influence in the Western Balkans and Its Impact on the Region’s European Union Integration Process”, *Institute for Human Sciences (IWM)*, 2022.
- Zeneli, V., Mejdini, F., “Countering Beijing’s Regional Influence”, *Per Concordiam – Journal of European Security and Defense Issues*, 2022.
- Zhinipotoku, Z, Semini, L., “NATO to send 700 more troops to Kosovo to help quell protests”, *Associated Press*, 2023, <https://apnews.com/article/kosovo-ethnic-serbs-kfor-clashes-western-powers-0cb33f5396d3f16eb4a6325c61802f04#>, accesat în 14 august 2023.

- Zweers, W., “Between effective engagement and damaging politicisation: Prospects for a credible EU enlargement policy to the Western Balkans”, *Clingendael*, 2019.
- Zweers, W., Shopov, V., van der Putten, F.P., Petkova, M., Lemstra, M., “China and the EU in the Western Balkans. A zero-sum game?”, *Clingendael Report*, 2022.